

รายงานการวิจัย

การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ
วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เมืองมรดกโลก : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ศิริณา	จิตต์จรัส
ดารณี	คำแหง
ปัทมา	ทองนพคุณ
ปรารมภ์	คำแหง

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

พ.ศ. 2550

ศิริณา จิตต์จรัส และคณะ. (2550). การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร
สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เมืองมรดกโลก : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) จัดทำสารสนเทศองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3) พัฒนานวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก เป็นการศึกษาจากฐานข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาเลือกพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเฉพาะเจาะจง ใน 7 อำเภอ จำนวน 22 แหล่งท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบศึกษาเอกสาร ซิติ และแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจากภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 23 คน และจัดทำนวัตกรรมในรูปแบบของคู่มือ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ประเมินผลนวัตกรรมที่จัดทำขึ้นโดยใช้แบบสอบถาม นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป จำนวน 46 คน

ผลการวิจัย

1. การศึกษาองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.1 ด้านประชากร พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2539 - 2548 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 8.68 โดยอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และพบว่า การเกิด การตาย การย้ายเข้า และความหนาแน่น เพิ่มขึ้น ส่วนการย้ายออกลดลง และมีสัดส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น

1.2 ด้านสังคม พบว่า ในอดีตจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ และมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย แต่ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมของคนในสังคมลดน้อยลง

1.3 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมา คือ ทำนา ข้าว ไร่ ทำไร่ และค้าขาย ในช่วงปี พ.ศ. 2539 - 2547 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 31.68 มีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 26.00 และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 11.46

1.4 ด้านวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานที่ท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย ถึงเกือบครึ่ง รองลงมา ได้แก่ ทางธรรมชาติ และทางประวัติศาสตร์

1.5 ด้านคุณภาพชีวิต พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2544 - 2548 จำนวนอุบัติเหตุ จำนวนคนตาย และจำนวนผู้บาดเจ็บ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ในช่วง ปี พ.ศ. 2546 - 2548 โรคมะเร็ง เป็นสาเหตุทำให้เสียชีวิตมากเป็นอันดับแรก และพบว่า มีคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ เพิ่มขึ้น ส่วนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ และคดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ ลดลง

2. การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.1 ด้านประชากร พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2539 - 2548 มีผู้เยี่ยมชมเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 80.86 และพบว่า ผู้เยี่ยมชมส่วนใหญ่เป็นคนไทย มีอายุ 25 - 34 ปี โดยสัดส่วนของผู้เยี่ยมชมเป็นเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน จำนวนครั้งของการเดินทางมากที่สุด คือ 1 ครั้งในรอบปี มีระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2.19 วัน โดยผู้เยี่ยมชมชาวต่างประเทศจะพักผ่อนโดยเฉลี่ยมากกว่าคนไทย

2.2 ด้านสังคม พบว่า ผู้เยี่ยมชมที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยในพื้นที่ภาคกลาง เป็นผู้ที่มาเยี่ยมชมมากที่สุด ส่วนผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเอเชีย โดยผู้เยี่ยมชมมีความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง คือ เป็นกลุ่มเพื่อนและมีวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง เพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อน

2.3 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 กลุ่มผู้มาเยือนมีอาชีพพนักงานและลูกจ้างมากที่สุด และพบว่า กลุ่มคนที่ไม่มีรายได้เป็นกลุ่มที่เข้ามาเยี่ยมชมมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้เยี่ยมชมมีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ย 1,262.24 บาท ต่อคนต่อวัน โดยใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารและเครื่องดื่มมากที่สุด

2.4 ด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้เยี่ยมชม นิยมมาเที่ยววัดต่าง ๆ มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พระราชวังบางปะอิน

2.5 ด้านคุณภาพชีวิต จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ในช่วงเวลาสิบปีที่ผ่านมา หรือตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น กล่าวคือ ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย การคมนาคม มีความสะดวกสบายขึ้นกว่าเก่า คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินดีขึ้นกว่าเดิม

3. การพัฒนาวัฒนธรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก พบว่า คุณภาพนวัตกรรมการจัดทำอยู่ในระดับดี

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องนี้เกิดขึ้นเพื่อตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน เนื่องจากนักวิจัยตระหนักถึงความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จนได้รับการยอมรับว่าเป็นเมืองมรดกโลก เป็นแหล่งภูมิปัญญาที่สมควรจะมีการบูรณาการความรู้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจ เป็นนวัตกรรมที่น่าเสนอองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ อีกทั้งสภาพปัจจุบันด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนไทยที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก นวัตกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยวที่มีโอกาสได้ชมจะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังสร้างความเพลิดเพลิน ได้อรรถรสในเวลาไม่มากนัก และสะดวกต่อการศึกษาในทุกรูปของแต่ละบุคคล หรือเป็นกลุ่ม สามารถสะสมไว้เป็นที่ระลึก มีประโยชน์ต่อวงการศึกษาในการเรียนรู้หรือการเผยแพร่ในรูปของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ต่อไปได้อย่างกว้างขวาง

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จผลได้ด้วยดีจากการมีส่วนร่วมทั้งระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน องค์กร ท้องถิ่นเป็นสำคัญ ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดินปี 2550 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่สนับสนุนเวลาของผู้วิจัย และอำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์ ภาควิชาดนตรี ที่อนุเคราะห์ห้องบันทึกเสียง อาจารย์จรัญ ยินยอม ที่สละเวลาในการช่วยเหลือการควบคุมการบันทึกเสียง คุณอุบล สินเจริญทรัพย์ ผู้ให้เสียง ประกอบการบรรยาย คุณวารินทร์ จันทรัตน์ และคุณรัชชัย แคล้วภัยพาล ในการจัดทำบรรยาย บันทึกเสียง บันทึกภาพ และการตัดต่อภาพ

ขอขอบคุณแหล่งข้อมูลที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ให้ข้อมูล เอกสาร และซีดีที่ให้ความร่วมมือในส่วนของคุณข้อมูล สถานที่ถ่ายทำ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างดียิ่ง

คุณค่าที่เกิดจากความตั้งใจ ความร่วมมือ และผลงาน ผู้วิจัยขอบอกแก่ทุกท่าน ทุกองค์กร ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือการวิจัยตลอดช่วงระยะเวลาของการดำเนินงานครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

พ.ศ. 2550

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ซ
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฌ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
ปัญหาการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	7
2 ทบทวนวรรณกรรม.....	10
แนวคิดเกี่ยวกับประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการพัฒนา คุณภาพชีวิต.....	10
อยุธยาเมืองมรดกโลก.....	74
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	86
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม.....	114
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	126
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	136
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	162

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย..... 166
	แบบการวิจัย..... 166
	พื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย 167
	วิธีการดำเนินงาน..... 168
	ตัวแปรที่ศึกษา..... 179
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 179
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล..... 179
	การนำเสนอผลการวิจัย..... 180
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 181
	ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้..... 181
	ตอนที่ 1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ
	วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา..... 181
	ตอนที่ 1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ
	วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา..... 211
	ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรม..... 243
	ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา..... 244
	ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูล
	แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา..... 316
5	สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 319
	สรุปผลการวิจัย..... 319
	อภิปรายผล..... 324
	ข้อเสนอแนะ..... 330

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม.....	333
ภาคผนวก.....	347
ภาคผนวก ก.....	348
ประเด็นการสัมภาษณ์.....	349
แบบประเมินนวัตกรรม.....	351
ภาคผนวก ข.....	355
รายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยว.....	356
แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	358
ภาคผนวก ค.....	366
คู่มือการใช้งานนวัตกรรม.....	367

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยปัจจุบันมีความด้อยในขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความด้อยในโครงสร้างการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่โดยตรงที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องเป็นผู้นำ ในด้านนี้ ต้องเป็นคลังแห่งความรู้อันทันสมัย ต้องปฏิรูปการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่ทันสมัย เพื่อให้ได้ความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับตัวความรู้ ตามวิชาต่าง ๆ ที่มีลักษณะแยกเป็นรายละเอียด มีการจัดในรูปของแขนงหรือวิชา โดยอาจมีบูรณาการ เชื่อมโยงกันหรือแยกส่วนก็ได้ ตัวความรู้หรือองค์ความรู้นั้น มีปรากฏในตำรา สื่อการสอนหลาย ประเภท (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2543 : 31 - 33)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545 : 2 - 4, 13 - 14) ระบุว่า การประเมินผลการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า เป็นการพัฒนาที่ขาดสมดุล ประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ผ่านมาก่อให้เกิดทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ พร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงหลักของโลก โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลง สลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น รวมทั้งแนวโน้มการพัฒนาสู่เศรษฐกิจยุคใหม่ที่มีเทคโนโลยี และการใช้ความรู้เป็นฐานการพัฒนา ทำให้ต้องเร่งเตรียมพร้อมทั้งการสร้างระบบ กลไกและพัฒนา คนให้สามารถปรับตัวอย่างรู้เท่าทัน ได้รวดเร็วเพื่อก้าวสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่อย่างเท่าทัน โลกต่อไป ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยควรมุ่งพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพ 3 ด้านคือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน วิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศต้องมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่สร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนคิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการที่ยึด “คนเป็น

ศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลาง บนพื้นฐานดุลยภาพเชิงพลวัตของการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยมีการวิเคราะห์ห้อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การพัฒนาประเทศต้องทราบศักยภาพของประเทศ คือ ทุนเดิม หรือความถนัดที่ประเทศมีอยู่หรือสั่งสมไว้จากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งพร้อมที่จะพัฒนาต่อยอดให้ก้าวหน้าต่อไปในอนาคต แต่ประเทศไทยยังขาดข้อมูลทางด้านศักยภาพ ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ หรือถ้ามีข้อมูลก็ไม่ครบถ้วนเป็นข้อมูลที่กระจัดกระจาย และยังไม่เป็นระบบ การบริหารประเทศต้องอาศัยฐานข้อมูลด้านศักยภาพของประเทศ เพื่อใช้ในการวางแผนและช่วยในการตัดสินใจ (กองวิเคราะห์โครงการ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2545 : 23)

เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาของทุกประเทศในโลกคือคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ซึ่งหมายถึง ชีวิตที่มีความสุข มีความสามารถในการดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และสภาพสังคม คุณภาพชีวิตเป็นดัชนีสำคัญที่ใช้เป็นตัวชี้วัดระดับการพัฒนาประเทศ ในปี พ.ศ. 2539 กองประเมินผลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ได้จัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 7 ด้านคือ สุขภาพอนามัยและโภชนาการ การศึกษา ชีวิตการทำงาน การเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และสวัสดิการ ชีวิตครอบครัว สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ประชากร การกำหนดดัชนีชี้วัดสอดคล้องกับคุณภาพชีวิตของ ESCAP ซึ่งมีทั้งหมด 7 องค์ประกอบคือ สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวิตครอบครัว ชีวิตการทำงาน ชีวิตการศึกษา ชีวิตในชุมชนและการทำกิจกรรมร่วมกันด้านวัฒนธรรม จากการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม UNDP (1990) นิยามการพัฒนามนุษย์ (Human development) ว่าเป็น “a process of enlarging people’s choices” แม้ว่าทางเลือกของประชากรจะมีอยู่มากมาย แต่ที่สำคัญมีอยู่ 3 มิติ (dimensions) ได้แก่การมีชีวิตที่ยืนยาวและสุขภาพดี (a long and healthy life) การมีความรู้ (knowledge) และการมีมาตรฐานการอยู่อย่างเหมาะสม (a decent standard of living)

จากการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการประชุมระดมสมองของคณะวิจัย พบว่า มีการกำหนดประเด็น ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและวัฒนธรรม

ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร ด้านประชาสังคม ด้านครอบครัว และด้านสวัสดิการสังคมและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน (อมรา พงศาพิชญ์, 2547 : 36 -37) และจากการสังเคราะห์กรอบความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบชุมชนที่เข้มแข็ง พบเครื่องชี้วัดองค์กรชุมชน 4 หัวข้อหลักคือ ภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน การจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน กระบวนการเรียนรู้ การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในด้านต่าง ๆ (อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อัจฉา, 2541 : 29) กระบวนการ กิจกรรมการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของคน ชุมชน กลุ่มเครือข่าย ทั้งการประชุม การสัมมนา การฝึกอบรม และการศึกษาดูงานที่ต่อเนื่อง เกิดจากความต้องการที่จะแก้ปัญหาของกลุ่มชุมชน มีการติดตามตรวจสอบ นำผลที่ไม่ผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ไปปรับปรุงและดำเนินการด้วยวิธีการใหม่ จนถึงเกณฑ์ที่น่าพอใจ เป็นวงจรในการทำงานแบบต่อเนื่องในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันและการทำงานแบบมีส่วนร่วมทั้งสมาชิกกลุ่ม ผู้นำ ผู้รู้ และนักวิชาการ ถือเป็นภาคีที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

มนุษย์ทั่วไปปรารถนาที่จะเดินทางท่องเที่ยวไปยังต่างถิ่น ต่างแดนเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและแสวงหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่ จึงส่งผลให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรือวัฒนธรรม ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า จากความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ทำให้เกิดความหลากหลายของภูมิทัศน์ด้านการท่องเที่ยวปรากฏขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทิวทัศน์ วิธีการดำเนินชีวิต การสร้างสรรค์ศิลปะและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุดิบที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังขยายกิจการออกไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว (วิชัย เทียนน้อย, 2540 : 39) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก รัฐบาลถือว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นนโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของทุกฝ่ายในชาติอย่างกว้างขวาง นอกจากจะต้องมีทรัพยากรที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น หาดทราย ชายทะเล ภูเขา น้ำตก สภาพลมฟ้าอากาศ วัฒนาอาราม ปราสาท พระราชวัง โบราณสถาน ตลอดจนประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจแล้ว ความเป็นมิตรไมตรี โอบอ้อมอารีต่อนักท่องเที่ยวนับเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง อยากรู้ก็ตาม ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดและจริงจังในการระดมทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่มาผสมผสานให้สอดคล้องกันจะทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาติอย่างสูงที่สุด

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ตระหนักว่ามนุษย์กับธรรมชาติและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก จึงได้มีมติรับรอง “อนุสัญญาว่าด้วยการพิทักษ์รักษาสถปัตยกรรมและธรรมชาติของโลก” โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างความร่วมมือในหมู่ประเทศภาคีสมาชิกในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมทั้งด้านกฎหมาย วิชาการ

นโยบาย การบริหารงาน เทคนิคและงบประมาณ เพื่อสงวนรักษา คุ้มครอง และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและชนชาติโลกที่มีคุณค่าไว้ให้มวลมนุษยชาติได้ชื่นชมไปนานเท่านาน มรดกทางวัฒนธรรมของไทยที่ได้รับการขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลกแห่งหนึ่งคือ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างสำคัญทางด้านศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (ยุพดี เสตพรรณ. 2543 : 49) กล่าวคือ อยุธยาที่มีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งเมืองในตำแหน่งที่เป็นแหล่งรวมของแม่น้ำ มีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู มีการจัดระบบสาธารณูปการได้อย่างเหมาะสมกับสังคมเมือง จนสามารถพัฒนาสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุขได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตน โกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความงามความรุ่งเรืองของอยุธยาไว้ในทุกแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่าง ๆ ลักษณะสถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต นอกจากนี้ นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม อาคารโบราณสถานแต่ละหลังในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ทรงต่าง ๆ และประสาธน์มีความเป็นพิเศษไม่สามารถพบเห็นในที่อื่น ๆ จิตรกรรมและศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องมีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ การออกแบบ ฝีมือช่าง การคัดเลือกวัสดุ การผสมผสานและเป็นสิ่งหายาก สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อและความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยา ที่เผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงได้ และประการสุดท้ายวัดต่าง ๆ ล้วนเป็นหลักฐานทางอารยธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระยะเวลาอันสงบสุขและเป็นปึกแผ่นที่ยาวนานที่สุดช่วงหนึ่งของไทย (เสรี วงศ์ไพจิตร. 2544 : 6-7)

พระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองที่มีมรดกโลก ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในระดับชุมชนและสังคมจะทำให้ได้องค์ความรู้และสารสนเทศที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบาย กลวิธี กระบวนการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลกอย่างถูกทิศทาง เหมาะสม สอดคล้องกับธรรมชาติพลวัตไทย เป็นองค์ความรู้และสารสนเทศที่ควรสืบค้น ศึกษาวิจัยอย่างครอบคลุมทุกระดับ ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในระดับชุมชนและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาพัฒนาให้เกิดสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน ทันสมัย และตอบสนองความต้องการ เป็นองค์ความรู้ที่สัมพันธ์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก แล้วสร้างและพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิต

ของคนไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก ทำให้เกิดการประมวลประสบการณ์และสังเคราะห์ข้อมูลของประชาคม เป็นการสร้างหลักวิชาการจากฐานรากเกี่ยวกับกระบวนการของประชาคม ก่อให้เกิด สัมพันธภาพระหว่างองค์ประกอบและกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้เกิดพลังการจัดการของสังคมอันเข้มแข็ง ได้สารสนเทศสำคัญ สำหรับการกำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการวางแผนพัฒนาสังคมไทยในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.2 ปัญหาการวิจัย

1. องค์กรความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร
2. สารสนเทศด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทย ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร
3. นวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกมีองค์ประกอบของสารสนเทศเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อจัดทำสารสนเทศองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อพัฒนานวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. องค์กรความรู้และสารสนเทศด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิต เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกได้มาจากการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมืองมรดกโลกและคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง ปี พ.ศ. 2539 - 2548

1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านประชากร ระหว่าง ปี พ.ศ. 2539 - 2548 ด้านสังคม ระหว่าง ปี พ.ศ. 2545 - 2547 ด้านเศรษฐกิจ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2545 - 2548 ด้านวัฒนธรรม ระหว่าง ปี พ.ศ. 2546 - 2547 และด้านคุณภาพชีวิต ระหว่าง ปี พ.ศ. 2539 - 2548

2. นวัตกรรมสำหรับสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลกในรูปแบบดีวีดี เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) พร้อมคู่มือการใช้

1.5 ข้อยกเว้นของการวิจัย

การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งนำมาจาก 6 ฐานข้อมูล ในระดับจังหวัดและในระดับประเทศ ดังนั้นจึงทำให้การนำเสนอผลการวิจัยในบางประเด็นมีช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. นวัตกรรม หมายถึง แนวคิดในการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก รูปแบบของดีวีดี เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ในลักษณะสื่อประสม (Multimedia) และคู่มือการใช้ โดยผ่านขั้นตอน 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ระยะเวลาคิดค้น ระยะเวลาทดลอง และระยะนำไปใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อนำไปใช้การแนะนำแหล่งท่องเที่ยว และการเรียนการสอนในสถานศึกษา

2. ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติ และทักษะความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์หรือได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติจากองค์วิชาในแต่ละสาขา ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยว จำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ประชากร หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ซึ่งจำแนกเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลชุมชน ได้แก่ อายุ เพศ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น ความหนาแน่น และส่วนของข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ อายุ เพศ จำนวนครั้งของการเดินทาง ระยะเวลาของการพักผ่อน

4. สังคม หมายถึง คนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณหนึ่งโดยมีความสัมพันธ์ระหว่างกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ มีประเพณีและวัฒนธรรมเหมือนกัน ซึ่งจำแนกเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลชุมชน ได้แก่ ขนาดของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม และส่วนของข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิลาเนาหรือถิ่นที่อยู่ จำนวนผู้ร่วมเดินทาง ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทาง วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง

5. เศรษฐกิจ หมายถึง ระบบการดำเนินกิจกรรมหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการผลิตที่สามารถตีค่าออกมาเป็นเงินได้ ซึ่งจำแนกเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลชุมชน ได้แก่ การประกอบอาชีพหลักหรือกิจกรรมและอาชีพเสริม ค่าใช้จ่ายประจำวันรายได้หรือค่าแรงที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยว ภาวะหนี้สิน และส่วนของข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ อาชีพ รายได้ รายจ่ายในการท่องเที่ยว

6. วัฒนธรรม หมายถึง มรดกทางสังคมที่มนุษย์ได้รับจากการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดความคิด ความรู้สึก และการกระทำของมนุษย์ ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป เป็นแบบอย่างของการกระทำ การใช้ การผลิต ความรู้ ความเชื่อ และลักษณะชีวิตที่มนุษย์ยึดถือร่วมกันในการดำเนินชีวิตมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น ค่านิยม ความเชื่อ สัญลักษณ์ บรรทัดฐาน ธรรมเนียม ประเพณี ศิลปกรรม ศาสนา สถาบันทางสังคม ภาษา การทำเครื่องมือ อุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย การปกครอง อาคาร เครื่องมือ เครื่องจักรกล เครื่องมือสื่อสาร ศิลปวัตถุ ซึ่งจำแนกเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลชุมชน ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณวัตถุ ศาสนสถาน หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา สถานที่ท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี หรือกิจกรรมในลักษณะของงานพิธี ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และส่วนของข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่ที่มาท่องเที่ยว

7. คุณภาพชีวิต หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลหรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคม เป็นชีวิตที่มีความสุขทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ตามควรแก่สภาพและสภาวะ เป็นการอยู่อย่างพึงพอใจในองค์ประกอบของชีวิต ซึ่งจำแนกเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลชุมชน ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม สุขภาพอนามัย คุณลักษณะด้านจิตใจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จากยาเสพติด อาชญากรรม อุบัติเหตุ และส่วนของข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม สถานที่พัก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากอาชญากรรม อุบัติเหตุ

8. การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อการพักผ่อนหรือความบันเทิงรื่นเริงใจรวมถึงการประชุมสัมมนา ศึกษาหาความรู้ การติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ หรือการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจหรือเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ จำแนกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

8.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ หมายถึง การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา เช่น วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์

8.2 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และชื่นชมความงดงามของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณ หรือแสดงถึงเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น การสานปลาตะเพียนโบราณ การปั้นอาหารจิ๋ว การตีมีด เป็นต้น

8.3 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การท่องเที่ยวในรูปแบบการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน และชื่นชมในความงามของธรรมชาติ หรือรูปแบบที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น ได้พบเห็นการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูด และการประกอบอาชีพ หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น การใส่บาตร การเก็บผักตบชวา หรือการได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ

9. มรดกโลก หมายถึง คุณค่าทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติที่เห็นได้จากโบราณสถาน สถานที่สำคัญ หรือแหล่งสถานที่สำคัญที่มนุษยชาติหรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมาในประเทศทั่วโลก ซึ่งควรรักษาและปกป้องเพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต มีองค์กรกลางในการร่วมมือและสนับสนุนภารกิจคือ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) และมีมติที่รองรับคือ “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก” (The World Heritage Convention) ซึ่งในปัจจุบันมีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก 134 ประเทศ จำนวน 788 แห่ง แบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม 611 แห่ง มรดกทางธรรมชาติ 154 แห่ง และเป็นแบบผสมผสาน 23 แห่ง โดยมีการแบ่งออกเป็น 5 พื้นที่ ได้แก่ แอฟริกา อาหรับ เอเชียแปซิฟิก ยุโรป - อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ - แคริบเบียน ในปี พ.ศ. 2534 คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้ประกาศให้แหล่งมรดกโลก ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทย จำนวน 6 แห่ง คือ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทางทะเลหมู่เกาะตะรุเตา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง

10. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมายถึง จังหวัดในพื้นที่ภาคกลาง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือเป็นระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร ในอดีตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเคยเป็นราชธานีของไทย ดังนั้นจึงทำให้มีความหลากหลายทางกายภาพมาก กล่าวคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทางประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุ ศาสนสถาน วัฒนธรรมและวิถีชีวิต และเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทย มีการปกครองแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภอนครหลวง อำเภอเสนา อำเภอผักไห่ อำเภอบางซ้าย อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอมหाराช อำเภอท่าเรือ อำเภอภาชี และอำเภอบ้านแพรก

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ชุมชนและสังคมมีฐานข้อมูลความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในระดับชุมชนและสังคม
2. มีสารสนเทศด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในระดับชุมชนและสังคม สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก
3. กระตุ้นให้เกิดความสนใจและคิดค้นกระบวนการสืบค้นข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลสังเคราะห์ข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ศักยภาพของประเทศไทยมากขึ้น
4. มีสารสนเทศด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนไทยในระดับชุมชนและสังคมในลักษณะบูรณาการที่สามารถนำไปใช้พัฒนาพร้อมกันทั้งเศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยวและการศึกษา
5. มีสื่อในรูปแบบของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสื่อประสมเพื่อประกอบการเรียนรู้เชิงบูรณาการด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม เชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการเรียนการสอนนักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” คณะผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารอบแนวคิดการวิจัย ในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิต
2. อยุธยาเมืองมรดกโลก
3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม และการพัฒนานวัตกรรม
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับประชากร

ความหมายของประชากร

ประชากร (Population) มาจากภาษาลาตินที่ว่า Populus หมายถึงจำนวนของประชากรที่อาศัยอยู่ในที่แห่งหนึ่ง หรือในโลก ดังนั้นคำว่าประชากร (Population) หมายถึง กลุ่มของสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันที่สามารถถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมได้มาอยู่รวมกันในที่แห่งหนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงประชากรจำเป็นต้องบอกว่าเป็นประชากรของอะไร อยู่ที่ไหน ในเวลาเมื่อใด (ประชากรและประชาคม. 2550 : ออนไลน์)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 502) ได้ให้ความหมายของ ประชากรว่า หมายถึง หมู่พลเมือง หมู่สัตว์ เช่น ประชากรช้าง ก็หมายถึง ช้างทุก ๆ ตัว ความหมายโดยทั่วไปที่เข้าใจกันหมายถึงประชาชน พลเมือง หรือราษฎรของแต่ละหน่วยที่เรากำหนด เช่น ประชากรโลก ก็หมายถึงมนุษย์ทุกคนที่อาศัยอยู่

ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ (2539 : 2) กล่าวว่า ประชากร หมายถึง กลุ่มสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันเช่น มนุษย์ สัตว์ พืช หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รวมกันในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง

โกสุม งามดวงใจ (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า ประชากร หมายถึง กลุ่มสิ่งมีชีวิตเดียวกันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ๆ คำว่าประชากรนี้จะใช้กับสิ่งมีชีวิตชนิดใด ๆ ก็ได้ เช่น ประชากรนก ประชากรเสือ ประชากรพืช

องค์ประกอบของประชากร

ทัศนีย์ ทองสว่าง (2544 : 55 -65) กล่าวว่า ประเทศต่าง ๆ ย่อมมีโครงสร้างหรือองค์ประกอบทางประชากรที่มีความแตกต่างกัน องค์ประกอบที่มีลักษณะต่าง ๆ กันเหล่านี้ ได้แก่ เพศ อายุ ลักษณะทางเศรษฐกิจ การศึกษา สถานภาพสมรส และเขตที่อยู่อาศัย (เขตเมืองและชนบท) เป็นต้น

1. องค์ประกอบด้านเพศ (Sex) : องค์ประกอบด้านเพศนับว่ามีความสำคัญมาก เพราะมีผลโดยตรงต่ออัตราเกิด การตาย และอัตราการสมรส นอกจากนี้ความไม่สมดุลระหว่างเพศยังมีผลต่อการประกอบอาชีพ รายได้ การศึกษาและปัญหาสังคม ตลอดจนการการประกอบอาชญากรรม ฯลฯ โดยทั่วไปอัตราส่วนของเพศชายต่อเพศหญิงจะมีความแตกต่างกันตามวัยต่าง ๆ เช่น เด็กแรกเกิดพบว่าเพศชายจะมีมากกว่าเพศหญิง เมื่อถึงวัยกลางคนทั้ง 2 เพศ จะมีสัดส่วนเกือบเท่ากัน และในวัยชราปรากฏว่าเพศหญิงจะมีมากกว่าเพศชาย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการตายของเพศชายในหมวดอายุต่าง ๆ มีมากกว่าเพศหญิงในหมวดอายุเดียวกัน นอกจากนี้เพศหญิงยังเป็นเพศที่มีอายุยืนกว่าเพศชายอีกด้วย แต่ถ้าพิจารณาอัตราส่วนเพศโดยส่วนรวมจะพบว่ามี ความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2. องค์ประกอบด้านอายุ (Age) : อายุเป็นลักษณะพื้นฐานในการวิเคราะห์ทางประชากร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแต่ละหมวดอายุมีผลโดยตรงต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย เช่น การศึกษา การเกิด การตาย การสมรส เป็นต้น นอกจากนี้เพศยังมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนบางอย่างได้ เช่น จำนวนประชากรจำแนกตามหมวดอายุต่าง ๆ ทำให้ทราบถึงภาระของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน ต้องรับภาระเลี้ยงดูประชากรในกลุ่มวัยเด็กและวัยชราได้ ในบางครั้งเรียกสัดส่วนภาระที่ประชากรวัยทำงานต้องรับเลี้ยงดูนี้ว่าอัตราส่วนภาระพึ่งพิงหรืออัตราส่วนภาระเลี้ยงดู (Dependency Ratio) อัตราส่วนภาระพึ่งพิงนี้สามารถคำนวณหาได้โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกตามหมวดอายุ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ได้แก่ กลุ่มประชากรวัยเด็ก (บางประเทศอาจนับตั้งแต่อายุต่ำกว่า 11 ปี) กลุ่มอายุตั้งแต่ 15 - 59 ปี (ประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะนับตั้งแต่อายุ 15 - 64 ปี) เป็นกลุ่มประชากรวัยแรงงาน และกลุ่มอายุตั้งแต่ 60 ปี (หรือ 65 ปี) ขึ้นไปเป็นประชากรวัยชรา

3. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ : องค์ประกอบทางเศรษฐกิจของประชากร ได้แก่ แรงงาน อาชีพและรายได้ของประชากร มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะระบบเศรษฐกิจของประเทศจะเจริญรุ่งเรืองได้นั้นต้องอาศัยแรงงานที่มีความชำนาญในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะเห็นได้จากประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย กำลังแรงงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่

ทักษะ และอัตราส่วนภาระฟุ้งฟิงมีอัตราต่ำ จึงทำให้รายได้ของประชากรส่วนใหญ่มีเงินเหลือในการใช้จ่ายและเก็บไว้เป็นทุนในการพัฒนาประเทศ ส่วนประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนานั้น กำลังงานส่วนใหญ่เป็นประเภทใช้แรงงาน เนื่องจากประชากรมีการศึกษาก่อนข้างต่ำ อาชีพหลักของประชากรคือการเกษตรกรรม นอกจากนี้ประชากรวัยแรงงานส่วนใหญ่ยังต้องเลี้ยงดูผู้ที่อยู่ในภาวะฟุ้งฟิงเป็นจำนวนมาก จึงทำให้รายได้เฉลี่ยอยู่ในอัตราต่ำมาก เป็นเหตุให้การออมทรัพย์เพื่อนำไปลงทุนเพื่อพัฒนาประเทศมีน้อย การพัฒนาประเทศจึงเป็นไปอย่างล่าช้าไม่ทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าประเทศพัฒนาแล้วซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ประชากรประกอบอาชีพอุตสาหกรรม และสามารถควบคุมอัตราเกิดอย่างได้ผล กำลังงานส่วนใหญ่เป็นประเภทมีฝีมือและมีอัตราส่วนสูงมาก ซึ่งช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากทั้งรายได้ประชาชาติและรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลสูงกว่ากลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นอย่างมาก

4. องค์ประกอบด้านการศึกษา : การให้การศึกษาแก่ประชากร นับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่าประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ประชากรมีการศึกษาสูง ส่วนประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนามักจะมีการศึกษาต่ำ การศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านการศึกษาจะช่วยส่งเสริมในการวางแผนเพื่อให้การศึกษาแก่ประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการทราบถึงสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยเรียน การเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของประชากรในหมวดอายุที่เข้าเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ตามหมวดอายุต่าง ๆ และความต้องการในการศึกษาตามสายวิชาชีพ ตลอดจนความแตกต่างในการศึกษาระหว่างประชากรในเขตเมืองและเขตชนบท

การได้รับการศึกษาหรือขาดการศึกษา หมายถึง โอกาสที่ประชากรจะได้รับเข้าศึกษาในโรงเรียน หรือศึกษาด้วยตนเองจนมีความสามารถเทียบเท่ากับมาตรฐานที่สถาบันการศึกษาหรือกระทรวงศึกษาธิการรับรอง การได้รับหรือขาดการศึกษาเป็นปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในทุกประเทศ ไม่ว่าในประเทศพัฒนาหรือด้อยพัฒนา โดยทั่วไปจะพบว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ กลุ่มพัฒนาแล้วจะมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่ากลุ่มประเทศด้อยพัฒนา ฉะนั้นจำนวนผู้ได้รับการศึกษาและสามารถอ่านออกเขียนได้จึงมีมากกว่า แต่ประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนานั้น ปรากฏว่าสัดส่วนของเพศชายที่สามารถอ่านออกเขียนได้มากกว่าเพศหญิง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากคนรุ่นเก่าในประเทศเหล่านั้น มีทัศนคติที่ต้องการให้บุตรชายได้รับการศึกษามากกว่าบุตรหญิง เพราะเชื่อว่าผู้หญิงควรทำงานแต่ในบ้านส่วนผู้ชายจะต้องเป็นผู้หารายได้มาจุนเจือครอบครัว แต่ปัจจุบันนี้แนวคิดเช่นนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเศรษฐกิจทั้งระดับครอบครัว และระดับประเทศเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะของเศรษฐกิจระดับโลก ตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้

เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้หญิงต้องออกไปประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เช่นเดียวกัน จึงทำให้สัดส่วนของเพศหญิงที่ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้จากการสำรวจประชากรของประเทศไทย 2 ครั้งหลังคือเมื่อ พ.ศ. 2503 กับ พ.ศ. 2513 พบว่า ร้อยละของเพศหญิงที่สามารถอ่านออกเขียนได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเพศชาย กล่าวคือ เพศหญิงเพิ่มขึ้นร้อยละ 14.0 โดยเพิ่มจากร้อยละ 61.0 ในปี พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 75.0 ในปี พ.ศ. 2513 ส่วนเพศชายนั้นเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 8.0 เท่านั้น โดยเพิ่มจากร้อยละ 81 ในปี พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 89.0 ในปี พ.ศ. 2513

5. องค์ประกอบด้านที่อยู่อาศัย : องค์ประกอบด้านที่อยู่อาศัย มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชากรเป็นอย่างมาก ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบท ย่อมมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ว่างแห่งใดมีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพมากน้อยเพียงใด ส่วนใหญ่ประชากรจะอาศัยอยู่หนาแน่นในเขตที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สำหรับในประเทศอุตสาหกรรมมักพบว่า ประชากรส่วนมากจะอพยพจากเขตชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองอย่างหนาแน่น อาจสืบเนื่องมาจากประชากรในชนบทส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ สภาพความเป็นอยู่และรายได้ไม่ค่อยพอเลี้ยงชีพ ด้วยเหตุนี้เขตเมืองซึ่งเป็นเขตที่สามารถทำการประกอบอาชีพได้คล่องตัวกว่า จึงมีการเคลื่อนย้ายของประชากรจากชนบทเข้ามาอยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นในเขตเมืองตามมามากมาย เช่น ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ปัญหาด้านการแพทย์และสาธารณสุข ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่ง และปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ

จากการศึกษาถึงความแตกต่างของประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบท กับประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง พบว่า สภาพความเป็นอยู่ เชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนอาชีพของประชากรในเขตชนบทนั้นมักไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก แต่ในเขตเมืองจะมีความแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ในอดีตนั้นชาวชนบทถือว่าการศึกษาไม่สำคัญนัก เพราะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนมากต้องการแต่แรงงาน แต่เนื่องจากในปัจจุบันมีวิวัฒนาการทางด้านเกษตรกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวชนบทจึงได้ให้ความสนใจในการศึกษาแก่บุตรหลานเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับไปช่วยพัฒนาเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรกรรมต่อไปในอนาคต

6. องค์ประกอบด้านการสมรส : สถานภาพสมรส หมายถึง ลักษณะการครองเรือนซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น คนโสด สมรส หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ ลักษณะความแตกต่างด้านชนบทรณนิยมประเพณี ความเชื่อถือทางศาสนาในชุมชนหนึ่ง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อสภาพสมรส ซึ่งมีผลโดยตรงต่ออัตราเกิดหรืออัตราเพิ่มประชากร เช่น ในบางประเทศมีการส่งเสริมให้ประชากรแต่งงานเร็วขึ้น สัดส่วนการสมรสจะสูง อัตราเกิดก็จะสูงตามไปด้วย ถ้าประเทศใดสามารถยืดเวลา

สมรสให้นานออกไปได้ก็จะช่วยให้อัตราเกิดอยู่ในระดับต่ำไปด้วย จากการวิจัย พบว่า ในบางประเทศ ในขณะที่ฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่ดีพอนั้น เขาจะยืดเวลาการแต่งงานออกไป จึงทำให้อัตราเกิดอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้จะเห็นสถานภาพสมรสยังเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของประชากร ซึ่งเราจะพบว่าวัยเด็กและวัยรุ่นส่วนใหญ่มักจะเป็น โสด วัยหนุ่มสาวจะมีการสมรสมากขึ้นและเมื่ออยู่ในวัยสูงอายุก็จะเป็นหม้ายมากขึ้น

ในประเทศเกษตรกรรมนิยมการมีบุตรมาก นั่นคือ มีการส่งเสริมให้แต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อต้องการมีบุตรมาช่วยทำงาน ซึ่งต่างจากประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วทั้งหลาย จะมีสัดส่วนการแต่งงานของประชากรในช่วงอายุน้อย ๆ ต่ำมากทั้งเพศชายและหญิง จะเห็นได้ว่า สัดส่วนตามสถานภาพสมรสของประชากรในประเทศต่าง ๆ มักจะแตกต่างกันไปตามสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ แต่โดยทั่วไปนั้นสัดส่วนของคนแต่งงานแล้วย่อมมากกว่าคนที่ยังโสด และสัดส่วนของคนโสดมักจะมีมากกว่าคนที่เป็หม้าย หรือหย่าร้าง แม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม สัดส่วนดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ทั้งเพศชายและเพศหญิง ในปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการสมรสมากขึ้นเพื่อปรับปรุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้ดีขึ้นก่อนจึงจะยอมแต่งงาน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้สัดส่วนของคน โสดเพิ่มสูงขึ้น สัดส่วนของคนแต่งงานจึงลดลง แต่ปรากฏว่าอัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อาจเนื่องจากปัจจุบันสตรีต้องออกทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือครอบครัว

พีระมิดประชากร (Population pyramid)

องค์ประกอบด้านอายุมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับองค์ประกอบด้านเพศ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 2 นี้ เป็นลักษณะพื้นฐานของประชากรทั้งหมดและมีอิทธิพลโดยตรงต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งเราอาจนำเอาตัวเลขเกี่ยวกับจำนวนประชากรในหมวดอายุต่าง ๆ ของทั้ง 2 เพศ มาสร้างเป็นรูปแผนภูมิแท่งตามแกนตั้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะการกระจายตัวประชากรตามหมวดอายุต่าง ๆ ของประเทศหนึ่งในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งได้ ลักษณะการกระจายนี้จะมีรูปร่างคล้ายพีระมิด กล่าวคือ ฐานชั้นล่างจะกว้าง และค่อย ๆ แคบขึ้นหาส่วนยอด ที่เป็นเช่นนี้เพราะฐานของพีระมิดนี้คือจำนวนประชากรในวัยเด็ก ซึ่งมีจำนวนมาก และเนื่องจากการตายในแต่ละหมวดอายุ จำนวนประชากรในหมวดอายุที่สูงขึ้นจึงมีจำนวนลดน้อยลง ด้วยเหตุนี้ฐานของพีระมิดจึงค่อย ๆ แคบขึ้นหาส่วนยอด การสร้างพีระมิดนี้อาจสร้างได้โดยการใช้จำนวนหรืออัตราส่วนร้อยละของประชากรแยกตามอายุและเพศได้ (ปกตินิยมใช้อัตราส่วนร้อยละ)

พีระมิดประชากรอาจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ ตามลักษณะ โครงสร้างทางอายุของประชากรดังต่อไปนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2544 : 59) คือ

1. ลักษณะประชากรขยาย (Expansive) มีลักษณะฐานกว้าง รูปทรงสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ได้แก่ ประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกา (ซาอีร์ แทนซาเนีย เคนยา ฯลฯ) ทวีปเอเชีย (อินเดีย ฟิลิปปินส์ ไทย ฯลฯ) และละตินอเมริกา (ฮอนดูรัส มาดากัสการ์ ไอวอรีโคสต์ ฯลฯ)
2. ลักษณะประชากรคงที่ (Stationary) มีลักษณะฐานแคบ ด้านข้างทั้งสองของรูปตั้งขึ้นเป็นรูปแบบของประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ ทวีปยุโรป (สหราชอาณาจักร เยอรมนี ฝรั่งเศส ฯลฯ) ทวีปอเมริกาเหนือ (สหรัฐอเมริกาและแคนาดา) และทวีปออสเตรเลีย (ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ เป็นต้น)
3. ลักษณะประชากรลด (Constrictive) มีลักษณะฐานแคบกว่า ลักษณะที่ 2 แสดงว่าประชากรวัยเด็กมีจำนวนน้อยกว่าประชากรในกลุ่มอายุที่สูงกว่า เป็นลักษณะของประเทศที่มีจำนวนประชากรลดลง ได้แก่ ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป เช่น เยอรมนี ออสเตรเลีย ฮังการี ฯลฯ

รูปแบบพีระมิดประชากร

รูปแบบพีระมิดประชากร อาจแบ่งเป็น 5 แบบ ดังนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2544 : 60 - 61) คือ

1. แบบทรงสามเหลี่ยมหน้าจั่ว พีระมิดแบบนี้ เป็นรูปแบบของประเทศที่มีอัตราเกิดและอัตราตายสูงหรือมีจำนวนเกิดมากและจำนวนตายมากเช่นเดียวกัน เป็นลักษณะของประเทศที่กำลังพัฒนา หรือประเทศที่ด้อยพัฒนา เช่น ประเทศในทวีปแอฟริกา เอเชีย และละตินอเมริกา
2. แบบทรงระฆัง พีระมิดแบบนี้ เป็นลักษณะของประเทศที่มีอัตราเกิดและอัตราตายต่ำมาก่อน คือ เป็นแบบทรงรวงผึ้งมาก่อนแต่กลับมีอัตราเกิดสูง ในขณะที่อัตราตายยังต่ำอยู่ จึงทำให้ฐานของพีระมิดแบบนี้กว้างกว่าแบบรวงผึ้ง รูปแบบเช่นนี้มักจะเป็นลักษณะของประเทศที่พัฒนาแล้วเมื่อไม่นานมานี้ พีระมิดแบบนี้มักจะเปลี่ยนเป็นแบบที่ 3 ต่อไปในภายหน้าเป็นส่วนใหญ่
3. ทรงเจดีย์ พีระมิดแบบนี้ มีฐานกว้างกว่าแบบที่ 1 ซึ่งเป็นรูปแบบของประเทศที่มีการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว อันสืบเนื่องมาจากการลดการตายของทารกและเด็ก แต่ไม่สามารถลดการเกิดได้
4. แบบทรงพระเกี้ยว พีระมิดแบบนี้ เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของประเทศที่มีอัตราตายต่ำมาก่อน และสามารถลดอัตราการเกิดลงได้อย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาอันสั้น ทำให้ฐานของพีระมิดแคบลงกว่าส่วนอื่น พีระมิดแบบนี้มักจะเปลี่ยนไปเป็นแบบอื่น ๆ ในอนาคต
5. แบบทรงรวงผึ้ง รูปพีระมิดแบบนี้ เป็นของประเทศที่มีอัตราเกิดและอัตราตายอยู่ในระดับต่ำ คือ มีเด็กเกิดน้อย ในขณะที่เดียวกันการแพทย์และการสาธารณสุขรวมทั้งสวัสดิการที่รัฐให้กับประชาชนทั้งหมดมีประสิทธิภาพสูงจึงทำให้มีการตายน้อย รูปแบบนี้เป็นของประเทศที่พัฒนาแล้ว

การเปลี่ยนแปลงประชากร

การเปลี่ยนแปลงประชากร (Population change) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกชุมชน หรือทุกสังคม ถ้าพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลง จะมีลักษณะ 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านจำนวน การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอายุ และการเปลี่ยนแปลงด้านการกระจายหรือการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย จากการศึกษาวิจัย พบว่า การเปลี่ยนแปลง 3 ประการนี้มีผลจากการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นของประชากร ฉะนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเพียงตัวใดตัวหนึ่งหรือเปลี่ยนแปลงทั้งสามตัว ย่อมทำให้เกิดภาวะประชากรเปลี่ยนแปลงไปด้วย การศึกษาวิจัยของนักประชากรศาสตร์หลายท่าน พบว่า มีปัจจัยต่าง ๆ มากมายที่มีอิทธิพลต่อการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นของประชากร สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ : การเกิดของประชากรมากน้อยเพียงใดนั้น จะขึ้นอยู่กับอัตราการเกิดเป็นสำคัญ ส่วนอัตราการเกิดจะมากขึ้นหรือน้อยลงนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ดังนี้

1.1 อายุ : สตรีที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์เท่านั้นที่จะมีบุตรได้ และการแต่งงานเมื่ออายุยังน้อยจะมีขนาดครอบครัวใหญ่กว่าสตรีแต่งงานเมื่ออายุมาก

1.2 ความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ : สตรีที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจจะมีโอกาสให้กำเนิดบุตรได้มากกว่า

1.3 อายุเมื่อแรกสมรสและระยะเวลาของการสมรส : สตรีที่แต่งงานเมื่ออายุมากจะมีบุตรน้อย และสตรีที่อยู่กินกับสามีตลอดด้วยเจริญพันธุ์ ย่อมมีจำนวนบุตรมากกว่าสตรีที่แต่งงานหลายครั้งเนื่องจากการหย่าร้าง หรือเป็นหม้าย

1.4 กลุ่มชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม : ชนชั้นสูง ชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำ จะมีความแตกต่างกันในการยอมรับเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว ดังนั้นจึงมีระดับภาวะเจริญพันธุ์ที่แตกต่างกัน

1.5 เชื้อชาติและสัญชาติ : จากการศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่า คนมีผิวขาวจะมีระดับภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าคนนิโกร อย่างไรก็ตามคนทั้ง 2 ผิวที่มีการศึกษาจะมีระดับภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกัน

1.6 การศึกษา : คู่สมรสที่มีการศึกษาสูงจะมีบุตรน้อย และมีบุตรเท่าจำนวนที่ต้องการ

1.7 ศาสนา : หลักความเชื่อทางศาสนาบางศาสนามีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ เช่น ศาสนาพุทธ ห้ามฆ่าสัตว์ (ทำแท้ง) ศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคธอลิกห้ามมีการหย่าร้าง ศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าถ้าไม่มีบุตรชาย บิดาจะตกนรกในขุมที่เรียกว่าปุตตะ ศาสนาอิสลามอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้ถึง 4 คน เหล่านี้ มีผลทำให้ภาวการณ์เจริญพันธุ์สูงขึ้นได้

1.8 อาชีพและรายได้ : อาชีพและรายได้จะเป็นปฏิภาคกลับกันกับภาวะเจริญพันธุ์ คือ ผู้ที่มีอาชีพดี รายได้สูง มักจะมีขนาดครอบครัวเล็กกว่าผู้ที่มีอาชีพด้อยกว่าและมีรายได้น้อยกว่า

1.9 ลักษณะของชุมชนที่อยู่อาศัย : ประชาชนที่อยู่ในชุมชนเมืองจะมีระดับการเจริญพันธุ์ต่ำกว่าชุมชนชนบท เนื่องจากสภาพแวดล้อม และการใช้ชีวิตแบบสังคมเมือง

1.10 การวางแผนคุณภาพชีวิต : เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่พึงปรารถนา คู่สมรสต้องมีการวางแผน ครอบครัวให้สอดคล้องกับฐานะ และสุขภาพของมารดา

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะการตาย : การตายเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ในแต่ละช่วงเวลานั้นจะมีจำนวนการตายแตกต่างกันไป ซึ่งแล้วแต่ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้ภาวะการณ้ตายเป็นสูงขึ้นหรือลดลง นักวิชาการแบ่งการตายออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การตายที่เป็นไปตามธรรมชาติ คือ การตายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล เช่น การตายด้วยสาเหตุชรา เป็นลมตาย เส้นโลหิตในสมองแตกตาย

2.2 การตายที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ คือ การตายที่เกิดจากสาเหตุภายนอกเข้าบ้นทอน เช่น ตายเพราะอุบัติเหตุ ตายเพราะโรคติดต่อ

อายุขัยเฉลี่ย หมายถึง จำนวนปีโดยเฉลี่ยที่คาดว่าประชากรคนหนึ่งจะมีชีวิตอยู่ต่อไป อายุขัยของประชากรไทยช่วง ปี 2543 - 2548 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุไว้ว่า เพศชายจะมีอายุขัยเฉลี่ย 66.8 ปี เพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ย 70.8 ปี

ในอดีตประชากรมักจะเสียชีวิตด้วยสาเหตุ การขาดอาหารและทุพภิกขภัย โรคระบาด สภาวะในเขตเมือง และสงคราม

2.3 ปัจจัยสำคัญช่วยลดอัตราการตาย

2.3.1 อิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจและการเพิ่มระดับรายได้ อิทธิพลดังกล่าวช่วยปรับปรุงสุขภาพอนามัยของคนให้ดีขึ้น มีการพัฒนาด้านบริการสาธารณสุข อนามัย และการแพทย์ ทำให้อัตราตายลดต่ำลง

2.3.2 อิทธิพลของการปฏิรูปสังคม ได้มีการออกกฎหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต มีการสอนสุขศึกษาในโรงเรียน ทำให้คนมีความรู้เรื่องการรักษาสุขภาพอนามัยดีขึ้น

2.3.3 อิทธิพลของการปรับปรุงระบบสุขภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของประชากร มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น มีการกำจัดขยะมูลฝอย ทำความสะอาดบ้านเมือง มีการกำจัดเชื้อโรคต่างๆทำให้โรคร้ายเช่น โรคอหิวาต์ บิด ฯลฯ ลดลงมาก

2.3.4 อิทธิพลของพัฒนาการทางการแพทย์และโครงการช่วยเหลือประชากรเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งของการลดอัตราการตาย เช่น มีการค้นพบวัคซีน เชื้อรุม ฯลฯ ทำให้การตายจากโรคลดลง โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาทำให้การตายลดลงอย่างรวดเร็ว

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะการย้ายถิ่น : การย้ายถิ่น (Migration) หมายถึง การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่ (Spatial mobility) หรือการเคลื่อนย้ายเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic mobility) เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณของการย้าย (Move) ของบุคคลในพื้นที่หนึ่ง ๆ จากการศึกษาของนักประชากรศาสตร์พบว่า การย้ายถิ่นเกิดจากปัจจัยที่สำคัญหลายประการ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดัน (Push factors) และปัจจัยที่เป็นแรงดึง (Pull factors) สรุปได้ดังนี้ (ทัศนีย์ทองสว่าง. 2544 : 107 - 108) คือ

ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดัน หมายถึง สาเหตุต่าง ๆ ในเขตที่อยู่อาศัยที่ทำให้บุคคลต้องย้ายถิ่น เพราะไม่สามารถอาศัยอยู่ในเขตเดิมได้ เช่น เกิดภาวะการว่างงาน เนื่องจากมีแรงงานมากเกินไป การขาดที่ดินทำกิน เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้ประชากรไม่มีที่ดินเป็นของตนเองที่จะใช้ทำการเกษตรกรรม ก่อให้เกิดสภาพความยากจนทั่วไป ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ประชากรเคลื่อนย้ายไปหางานในเขตอื่นที่มีความอุดมสมบูรณ์

ปัจจัยที่เป็นแรงดึง หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในเขตที่บุคคลย้ายเข้า ที่ทำให้ผู้คนเลือกเข้าไปอยู่อาศัย โดยมีสภาพความเป็นอยู่และโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การประกอบอาชีพ การเมือง การบันเทิง และการบริการ ฯลฯ ที่ดีกว่า

การแบ่งสาเหตุของการย้ายถิ่น ออกเป็น 2 ประเภท ดังกล่าว อาจต้องใช้หลักเกณฑ์อื่น ๆ ประกอบด้วย ดังนี้

3.1 ปัจจัยทางประชากร : การเพิ่มประชากรโดยธรรมชาติที่แตกต่างในแต่ละท้องถิ่นเป็นเหตุผลักดันให้มีการย้ายถิ่นออกมากขึ้น เช่น การที่ชาวชนบทเคลื่อนย้ายเข้าเมืองมากขึ้น เพราะอัตราเพิ่มตามธรรมชาติในชนบทค่อนข้างสูง และประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตรกรรม ซึ่งต้องใช้พื้นที่ในการประกอบอาชีพจำนวนมาก เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วยอมทำให้อัตราส่วนของประชากรต่อที่ดินที่ใช้ในการเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากมีที่ดินอยู่ในจำนวนจำกัด จึงทำให้เกิดการไม่สมดุลในการแบ่งที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นอย่างแรงที่จะย้ายถิ่นออกไป

3.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ : จากการวิจัยมักจะพบว่า การอพยพย้ายถิ่น จากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกถิ่นหนึ่งของประชากรจำนวนมากเกิดจากความไม่สมดุลทางด้านเศรษฐกิจในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ หรือของโลก คือ มีความแตกต่างกันในเรื่องโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือประชากรในท้องถิ่นที่มีปัจจัยอันเป็นเหตุให้ท้องถิ่นนั้น ๆ มีสภาพเศรษฐกิจตกต่ำแล้ว ประชากรใน

ท้องถิ่นนั้นก็จะพากันย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองหลวงหรือเมืองใหญ่

3.3 ปัจจัยทางสังคม : ความแตกต่างทางสังคม เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ประชากรเกิดการย้ายถิ่น ความแตกต่างทางสังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ประชากรย้ายถิ่น ได้แก่

3.3.1 ความแตกต่างด้านความเจริญของสังคม

3.3.2 ความแตกต่างด้านความปลอดภัยในสังคม

3.3.3 ความแตกต่างด้านประเพณีและวัฒนธรรม

3.4 ปัจจัยด้านการเมือง : โดยเฉพาะนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ดังนี้

3.4.1 นโยบายการย้ายถิ่นภายในประเทศ รัฐบาลเห็นว่าท้องถิ่นหนึ่งประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น สมควรกระจายตัวไปยังถิ่นที่กว้างว่างเปล่าหรืออุดมสมบูรณ์อื่น ๆ ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่น้อย หรืออาจเป็นการย้ายประชากรที่อยู่ในที่ที่แห้งแล้งให้ไปอยู่ในที่อุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

3.4.2 นโยบายการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ประเทศต่าง ๆ อาจมีมาตรการและนโยบายการย้ายถิ่นระหว่างประเทศแตกต่างกัน ในบางประเทศอาจจะมีนโยบายจำกัดการย้ายเข้าประเทศ ซึ่งปัจจุบันเกือบทุกประเทศนำนโยบายนี้มาใช้กันมาก โดยกำหนดจำนวนชาวต่างชาติที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำมาหากินในประเทศ เช่น ออสเตรเลีย

ประชากรไทยในอนาคต

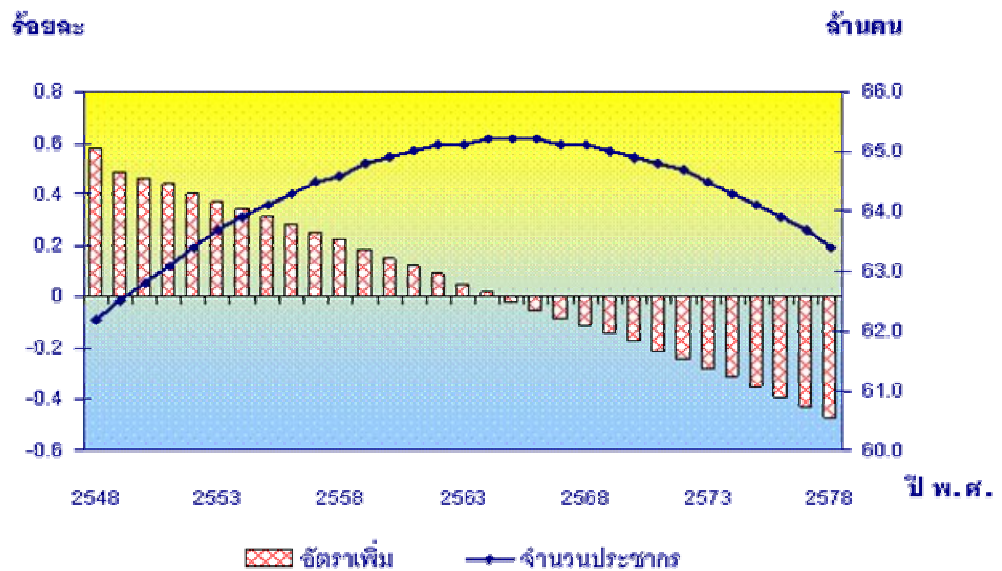
ปีทมา ว่าพัฒนวงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า จากการฉายภาพประชากร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ต่อไปอีก 30 ปี ข้างหน้าจนถึงปี พ.ศ. 2578 ดำเนินการโดยคณะทำงานฉายภาพประชากร ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในการฉายภาพประชากร คณะทำงานฉายภาพประชากรฯ ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่า ในอนาคตการเกิดหรือภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยจะยังคงลดลงไปอีก โดยที่จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดวัยเจริญพันธุ์ของตนจะลดจาก 1.65 คนในปี พ.ศ. 2548 เป็น 1.45 คน ในปี พ.ศ. 2568 และกลุ่มสตรีที่ให้กำเนิดบุตรสูงสุด (อัตราเกิดรายอายุ) ค่อย ๆ เปลี่ยนจากกลุ่มอายุ 20 - 24 ปีในปี พ.ศ. 2548 เป็นกลุ่มอายุ 25 - 29 ปี ในปี พ.ศ. 2568 และเมื่อหลังจากปี พ.ศ. 2568 เป็นต้นไป ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่าภาวะเจริญพันธุ์ทั้งจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดวัยเจริญพันธุ์และอัตราเกิดรายอายุคงที่

ในเรื่องการตาย คณะทำงานฉายภาพประชากรฯ ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่าความยืนยาวชีวิตของประชากรไทยจะเพิ่มขึ้นไปอีก เริ่มจากในปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีฐาน อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของผู้ชายเท่ากับ 68 ปี และของผู้หญิงเท่ากับ 75 ปี ได้มีข้อสมมุติฐานว่าอายุขัยเฉลี่ยของประชากร

ไทยจะเพิ่มขึ้นเป็นแนวโน้มเส้นตรง ในระยะยาว อีก 50 ปีข้างหน้าอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของผู้ชายจะเพิ่มเป็น 75 ปี ส่วนผู้หญิงจะเพิ่มเป็น 80 ปี

สำหรับการย้ายถิ่นนั้น คณะทำงานฉายภาพประชากรฯ ได้ตั้งสมมุติฐานให้การย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่ถูกต้องตามกฎหมายของประชากรไทยมีน้อยมากจนไม่ส่งผลกระทบต่อจำนวนและโครงสร้างประชากรมากนัก หมายความว่า การฉายภาพประชากรชุดนี้มิได้รวมการย้ายถิ่นของแรงงานที่เข้าหรือออกจากประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

กลางปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีฐานของการฉายภาพ ประเทศไทยมีประชากร 62.2 ล้านคนหนึ่งปีถัดไป ประมาณได้ว่าประชากรไทย ณ กลางปี 2549 เพิ่มขึ้นเป็น 62.5 ล้านคน เท่ากับว่าหนึ่งปีมีคนเพิ่มขึ้น 3 แสนคนเศษ คิดเป็นอัตราเพิ่มประชากรร้อยละ 0.6 ต่อปี การเพิ่มของประชากรไทยยังคงเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคต แต่เป็นการเพิ่มที่ช้าลง แต่ละปีอัตราเพิ่มประชากรค่อย ๆ ลดลง ๆ ในปี พ.ศ. 2565 ดูเหมือนว่าจะเป็นที่ประชากรไทยถึงจุดอิมตัว อัตราเกิดจะอยู่ในระดับใกล้เคียงกับอัตราตาย ทำให้อัตราการเพิ่มของประชากรใกล้เคียงกับศูนย์ จำนวนเกิดในแต่ละปีพอ ๆ กับจำนวนตาย จากการฉายภาพประชากรชุดนี้ แสดงว่า ประชากรไทยจะถึงจุดอิมตัวที่จำนวนประมาณ 65 ล้านคนในราวปี พ.ศ. 2565 หลังจากนั้น เป็นไปได้ว่าอัตราเพิ่มประชากรจะติดลบ คือ ต่ำกว่าศูนย์บ้างเล็กน้อย ทำให้จำนวนประชากรแต่ละปีลดลง ดังภาพประกอบต่อไปนี้

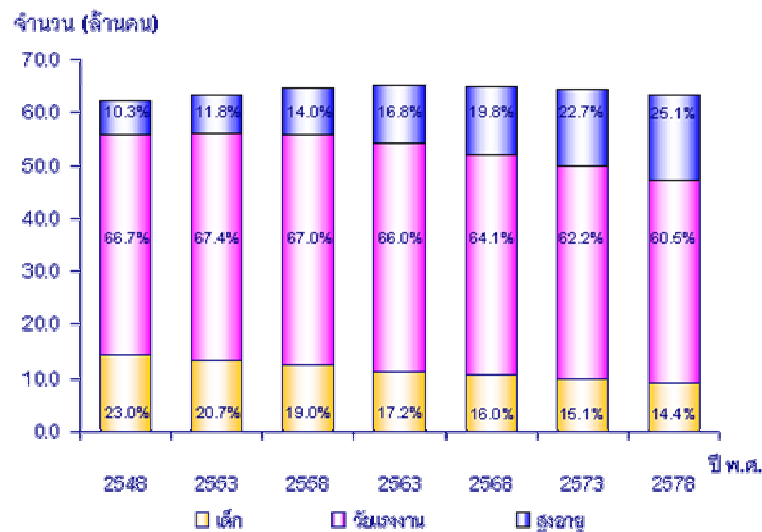

ภาพประกอบ 1 อัตราเพิ่มและจำนวนประชากร พ.ศ. 2548 – 2578

ที่มา : ปีพมา ว่าพัฒนวงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. 2550 : ออนไลน์

การที่ประชากรไทยในอนาคตเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ จนอึดตัวแล้วลดลงนั้น เป็นผลเนื่องมาจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดต่ำลงและคนไทยมีชีวิตยืนยาวขึ้นอีก ลักษณะเช่นนี้ทำให้โครงสร้างอายุของประชากรเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน หากดูที่จำนวนประชากร เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2548 - 2578 จะมีจำนวนลดลงจาก 14 ล้าน (ร้อยละ 23 ของประชากรทั้งหมด) เหลือ 9 ล้านคนเศษ (ร้อยละ 14) ส่วนประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 - 59 ปี) นั้นมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย กล่าวคือในช่วง พ.ศ. 2548 - 2558 จำนวนจะเพิ่มขึ้นจาก 41 ล้าน เป็น 43 ล้านคน หลังจากนั้นจะลดจำนวนลงเหลือ 38 ล้านคนในปี พ.ศ. 2578 อาจกล่าวได้ว่า จำนวนประชากรวัยแรงงานในอนาคตอีก 30 ปีข้างหน้าเกือบไม่เปลี่ยนแปลงเลยก็ว่าได้ อย่างไรก็ตาม การที่จำนวนประชากรวัยเด็กจะลดลงอย่างมากจะมีผลทำให้จำนวนประชากรในวัยเรียน (อายุ 6 - 21 ปี) ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 16 ล้านคนในปี พ.ศ. 2548 เป็น 11 ล้านคนในปี พ.ศ. 2578

สำหรับประชากรกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) คนกลุ่มนี้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2548 มีประชากรสูงอายุอยู่ 6 ล้านคนเศษ (ร้อยละ 10) เมื่อถึงปี พ.ศ. 2578 จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 16 ล้านคน (ร้อยละ 25) เท่ากับเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัวในเวลาราว ๆ 30 ปีเท่านั้น ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 จำนวนประชากรวัยต่าง ๆ พ.ศ. 2548 - 2578

ที่มา : ปีพมา ว่าพัฒนวงศ์และปราโมทย์ ประสาทกุล. 2550 : ออนไลน์

สรุปได้ว่า ประชากรไทยในอนาคตเพิ่มช้าลงไปเรื่อย ๆ อีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า อัตราเพิ่มของประชากรไทยจะใกล้เคียงกับศูนย์ และอาจเป็นไปได้ว่าอัตราเพิ่มประชากรลดลงไปจนต่ำกว่าศูนย์หรือติดลบ จำนวนประชากรไทยใกล้จะถึงจุดคงตัวแล้ว เมื่ออัตราเพิ่มประชากรใกล้เคียงกับศูนย์ ประชากรก็จะมีจำนวนคงตัวที่ประมาณ 65 ล้านคน ในแต่ละปี ประชากรไทยจะไม่เพิ่มหรือลดไปจากจำนวนนี้มากนัก ประชากรไทยมีจำนวนคงตัวในระยะเวลาอีกเพียงประมาณ 15 ปี ในขณะที่จำนวนประชากรไทยกำลังเพิ่มช้าลงนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากรอย่างใหญ่หลวง เมื่ออัตราเกิดลดต่ำลงอย่างมากและผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น สังคมไทยจึงกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด แต่ในอีก 30 ปีข้างหน้า ผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ 25 ของประชากรทั้งหมด หรือมีจำนวนมากถึง 16 ล้านคน เมื่อถึงเวลานั้น ประชากรสูงอายุจะมีจำนวนมากกว่าประชากรวัยเด็กเสียอีก สัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้ลักษณะการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจระหว่างประชากรวัยต่าง ๆ เปลี่ยนไป เดิมมีประชากรวัยเด็กที่ต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุ แต่ในอนาคตอันใกล้ นี้ จะมีผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าเด็ก อัตราส่วนระหว่างประชากรวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุจะลดลงจนเหลือเพียง 2 ต่อผู้สูงอายุ 1 คน ในอีก 30 ปีข้างหน้า

กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงสังคม สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2550 : ออนไลน์) ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความผลกระทบโดยตรงต่อคนในสังคม

โครงสร้างของประชากร

การประสบความสำเร็จจากนโยบายคุมกำเนิดของประเทศไทยในอดีต ทำให้โครงสร้างของประชากรเกิดการเปลี่ยนแปลงประชากรวัยสูงอายุมิแนวโน้มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ประชากรวัยเด็กมีจำนวนลดลง โดยในปี 2547 มีประชากรทั้งประเทศ จำนวน 64.1 ล้านคน เป็นประชากรในวัยเด็ก 14.9 ล้านคน (ร้อยละ 23.3) วัยทำงาน 42.7 ล้านคน (ร้อยละ 66.6) และวัยสูงอายุ 6.4 ล้านคน (ร้อยละ 10.1) และคาดว่าในปี 2548 ประชากรวัยทำงานและวัยสูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 43.2 ล้านคน (ร้อยละ 66.7) และ 6.6 ล้านคน (ร้อยละ 10.3) ในขณะที่ประชากรวัยเด็กลดลงเหลือ 14.8 ล้านคน (ร้อยละ 23.0) จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากร เมื่อพิจารณาอัตราการเป็นภาระ ซึ่งหมายถึง สัดส่วนของประชากรวัยทำงาน 1 คน ที่จะต้องรับภาระประชากรวัยเด็กหรือวัยสูงอายุจำนวนหนึ่ง พบว่า อัตราการเป็นภาระของวัยเด็กมีแนวโน้มลดลง แต่อัตราการเป็นภาระของวัย

สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และอายุมีฐานของประชากรก็มีแนวโน้มสูงขึ้น โครงสร้างประชากรไทยในอนาคตจะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นสังคมสูงอายุ

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ยังพบสิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรวัยทำงานนั้น เป็นการเพิ่มในอัตราที่เพิ่มขึ้นจนถึงปี 2552 เท่านั้น หลังจากนั้นเป็นการเพิ่มในอัตราที่ลดลง ในช่วงที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่เพิ่มขึ้นนี้ เรียกว่า การปันผลทางประชากร (Demographic dividend) เพราะถือว่า ประชากรวัยนี้เป็นวัยที่มีศักยภาพในการสร้างผลผลิตได้มากกว่าวัยอื่น ๆ

โครงสร้างของครัวเรือน

จากสังคมเกษตรกรรมที่มีครอบครัวขนาดใหญ่ในอดีต เปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยที่อุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทมากขึ้น หัวหน้าครัวเรือนหญิงมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ครัวเรือนมีขนาดเล็กลง ลักษณะการอยู่อาศัยมีรูปแบบที่หลากหลายกว่าเดิมคือ ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่กันแบบไม่ใช่ญาติ และครัวเรือนประเภทครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีมากที่สุดในปัจจุบัน ร้อยละ 53.2 โดยลักษณะการอยู่อาศัยของครอบครัวเดี่ยวก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปอีก คือ ครัวเรือนที่อยู่กันตามลำพังสามีและภรรยา มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จากร้อยละ 12.5 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 13.9 ในปี 2547 ครอบครัวเดี่ยวที่อยู่กันระหว่างพ่อ แม่และลูก และครอบครัวที่อยู่กันลำพังพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งกับลูก มีแนวโน้มลดลง เหลือร้อยละ 31.7 และร้อยละ 7.6 ตามลำดับ นอกจากนี้ครัวเรือนที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของสังคมไทย คือ ครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติอื่น ๆ อาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งครัวเรือนประเภทนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 33.9 ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะนโยบายการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจและปัญหาความยากจนที่สามารถลงไปสู่ประชาชนระดับรากหญ้าทำให้ประชาชนมีงานทำและอยู่ร่วมกับครอบครัวในภูมิภานาของตนเอง โดยไม่ต้องย้ายถิ่นไปเพื่อหางานทำที่อื่น

การศึกษา

ด้านการศึกษาคอนไทยมีแนวโน้มได้รับการศึกษาสูงขึ้น ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย 7.5 ปี ในปี 2547 โดยประชากรชายจะมีการศึกษาสูงกว่าประชากรหญิงเล็กน้อย เมื่อพิจารณาการศึกษาของผู้มีงานทำจะเห็นว่าในปี 2547 ผู้มีงานทำอายุ 15 - 59 ปี ในทุกกลุ่มอาชีพมีแนวโน้มได้รับการศึกษาสูงขึ้น ยกเว้นอาชีพเสมียนและช่างฝีมือ ผู้มีงานทำในแต่ละอาชีพมีจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาแตกต่างกัน ผู้ประกอบวิชาชีพเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงกว่าอาชีพอื่น ๆ คือ ประมาณ 16 ปี ช่างเทคนิคและเสมียนได้รับการศึกษาประมาณ 13 - 14 ปี ส่วนช่างฝีมือและช่างโรงงานและเครื่องจักร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ต้องใช้ประสบการณ์และทักษะในการทำงานมากนั้นได้รับการศึกษาประมาณ 8 ปี ในขณะที่ผู้บริหารซึ่งรวมผู้ที่ประกอบธุรกิจส่วนตัว

และมีลูกจ้างทั้งกิจการขนาดใหญ่และขนาดเล็กได้รับการศึกษาประมาณ 9 ปี สำหรับผู้ที่มิอาชีพการค้าและบริการได้รับการศึกษาประมาณ 8 ปี ผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพพื้นฐานได้รับการศึกษาดำสุดคือ ประมาณ 5 ปี เท่านั้น

การทำงาน

ด้านการทำงานของคนไทย ตลาดแรงงานไทยส่วนใหญ่ยังเป็นแรงงานที่อยู่ในตลาดแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีมากถึงประมาณร้อยละ 70 ของผู้มีงานทำทั้งหมด แต่แรงงานไทยก็มีแนวโน้มเข้ามาเป็นแรงงานในระบบมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนอัตราการว่างงานของคนไทยโดยรวมมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 3.3 ในปี 2544 เหลือร้อยละ 2.1 ในปี 2547 อัตราการมีงานทำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นร้อยละ 97.3 ในปี 2547 ทำให้มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นในภาคอุตสาหกรรมหลัก ๆ คือ การผลิต การขายส่ง - ขายปลีก การโรงแรมและภัตตาคาร และการก่อสร้าง

รายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือน

คนไทยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่มากนัก คือ ประมาณ 10,779 บาทต่อเดือนในปี 2539 และเพิ่มขึ้นเป็น 12,492 บาท ต่อเดือนในปี 2541 เมื่อเกิดวิกฤต เศรษฐกิจทำให้รายได้ลดลง และเมื่อเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัว จึงมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 13,736 บาทต่อเดือนในปี 2545 และ 14,617 บาทต่อเดือนในครึ่งปีแรกของปี 2547 สำหรับค่าใช้จ่ายและหนี้สินของครัวเรือนก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับรายได้ กล่าวคือ ในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจคนไทยมีรายจ่ายและหนี้สินเพิ่มขึ้น ในช่วงปี 2539 ถึงปี 2541 และเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจคนไทยมีการปรับตัวตามรายได้ที่ได้รับทำให้รายจ่ายและหนี้สินลดลงในปี 2543 และเพิ่มขึ้นเมื่อเศรษฐกิจเริ่มมีการฟื้นตัวในปี 2545 และ ปี 2547

สุขภาพอนามัย

ด้านสุขภาพอนามัย โดยภาพรวมคนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น หญิงจะมีอายุยืนยาวกว่าชาย คือ หญิง 75 ปี ชาย 68 ปี อัตราการเจริญพันธุ์รวม หรือจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรี 1 คนจะมีตลอดวัยเจริญพันธุ์ของตนมีแนวโน้มลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน ในปี 2547 คือ 1.7 ส่วนอัตราการตายของทารกก็มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน จากประมาณ 22.0 ในปี 2543 เหลือประมาณ 19.0 ต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 คนในปี 2547 ส่วนการเจ็บป่วยของคนไทยซึ่ง หมายถึง การเจ็บป่วยทุกชนิดตั้งแต่การเจ็บป่วยเล็กน้อยจนถึงป่วยหนักกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 15.1 ในปี 2544 เป็น 18.7 ในปี 2546 และ 20.6 ในปี 2547

คนไทยในปัจจุบัน เริ่มมีการดูแลสุขภาพตนเองมากขึ้น รัฐบาลได้ประกาศนโยบายสร้างเสริมสุขภาพภายใต้กลยุทธ์ “รวมพลังสร้างสุขภาพ” เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงการสร้างสุขภาพมากกว่าการซ่อมแซมสุขภาพ ทำให้ประชาชนมีการออกกำลังกายเพิ่มขึ้น และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคต โดยในปี 2547 นี้มีผู้ออกกำลังกายเพิ่มขึ้นจากปี 2544 เป็นร้อยละ 29.1 ของ

ประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตามยังมีคนไทยจำนวนไม่น้อยที่ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขที่รัฐจัดให้ โดยเฉพาะประชากรผู้ด้อยโอกาสในชนบทและชุมชนแออัด ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายสร้างระบบประกันสุขภาพขึ้นเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

กล่าวได้ว่า สังคมไทยมีแนวโน้มที่จะมีโครงสร้างทางอายุของประชากรที่เป็นผู้สูงอายุ โดยจะมีประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ในขณะที่ประชากรวัยเด็กจะลดลง คริวเรือนไทยจะเป็นคริวเรือนที่มีขนาดเล็กลง ลักษณะการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว หัวหน้าคริวเรือนชายมีมากกว่าหญิงแต่หัวหน้าคริวเรือนหญิงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คนไทยมีการศึกษาสูงขึ้น หลังช่วงวิกฤติเศรษฐกิจรัฐบาลใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจต่อเนื่องทำให้ประชากรมีงานทำมากขึ้น อัตราการว่างงานลดลงอย่างต่อเนื่อง คนไทยจำนวนมากให้ความสนใจกับเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร ด้านสุขภาพคนไทยมีการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น หญิงจะมีอายุยืนยาวกว่าชาย รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้คนไทยดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองให้แข็งแรงโดยการออกกำลังกาย เพื่อป้องกันการเจ็บป่วยมากกว่าการรักษา แต่ยังคงมีปัญหาสุขภาพที่เกิดจากพฤติกรรมเสี่ยง เช่น อุบัติเหตุ ยาเสพติดและโรคเอดส์

สรุปได้ว่า ประชากร หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง มีโครงสร้างหรือองค์ประกอบทางประชากร เช่น เพศ อายุ ลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ การศึกษา สถานภาพสมรส และเขตที่อยู่อาศัย โดยทั่วไปนักวิจัยทางประชากรศาสตร์มักมีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงประชากร ที่เกิดขึ้นทุกชุมชนหรือทุกสังคม 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านจำนวน การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอายุ และการเปลี่ยนแปลงด้านการกระจายหรือการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันและปัจจัยที่เป็นแรงดึง เป็นสำคัญ จากการฉายภาพประชากรฯ ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่าความยืนยาวชีวิตของประชากรไทยจะเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะอัตราการเกิดของประชากรลดลง ให้ขณะประชากร มีอายุเฉลี่ยยืนยาวขึ้นนั่นเอง

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 817) ได้ให้ความหมายว่า สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สุพิศวง ธรรมพันทา (2540 : 30) อธิบายว่า สังคมก็คือ ผู้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่พวกทั้งกลุ่มเดียว และหลายกลุ่มอย่างต่อเนื่องหลายชั่วอายุในอาณาบริเวณเดียวกัน แล้วได้ร่วมกันสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่สามารถเอื้อประโยชน์ร่วม เกิดความเป็น

ระเบียบเรียบร้อย สร้างความผาสุกในการดำรงชีวิตร่วมกันของผู้คนเหล่านั้นได้

จางง์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2547 : 29 - 30) บรรยายว่า คำว่า “สังคม” ในความหมายของคนทั่วไปมีความหมายต่าง ๆ กัน บางครั้งหมายถึง กลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น สังคมผู้ดีหรือสังคมชั้นสูง บางครั้งหมายถึงการคบหาสมาคมกับคนอื่น เช่น “นายคนนั้นไม่ชอบสังคมกับใคร” สังคมอาจหมายถึง ชุมชนไปจนถึงรัฐหรือประเทศ เช่น สังคมในเมืองหลวงของประเทศไทย เป็นต้น นักสังคมวิทยาใช้คำว่าสังคมในความหมายที่ไม่ค่อยสอดคล้องกันนัก แต่แยกได้เป็น 2 แนวคือ สังคมที่ตรงกับคำว่า “social” หรือ “socialfact” และสังคมที่ตรงกับคำว่า “society”

แฟร์ชาวด์ (Fairechild. 1977 : 300 - 301) ให้ความหมายของ สังคม (society) ว่าเป็นกลุ่มมนุษย์ที่มีการช่วยเหลือกันในการแสวงหาผลประโยชน์หลักรวมทั้งการดูแลรักษาตนเองและการคงอยู่ต่อไป ความเป็นสังคมนั้นหมายรวมถึงความต่อเนื่อง การคบค้าสมาคมที่สลับซับซ้อนของกลุ่มคนซึ่งมีทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก ๆ สังคมจะต้องรวมถึงอาณาเขตดินแดน ในการอยู่อาศัย สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีการกระทำหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างมีกระบวนการ โดยทั่วไปแล้ว สังคมจะประกอบไปด้วยกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ กลุ่มคนที่เป็นสังคมนี้อาจแตกต่างไปจากกลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันชั่วคราวเวลาสั้น ๆ เช่น กลุ่มคนผู้ประท้วง กลุ่มผู้โดยสารบนเรือ ผู้ร่วมงานบอล หรือกลุ่มทหารที่ตั้งค่ายอยู่รวมกัน

สังคม คือ ภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมแต่ละกลุ่ม สังคมจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของความสนใจร่วมกัน แบบแผนของการมีส่วนร่วมสัมพันธ์ต่อกัน การมีส่วนเกี่ยวข้องในสถาบัน และวัฒนธรรมโดยทั่วไป สังคมคือ องค์กร หรือสมาคมที่มีความผูกพันกันทั้งในด้านการอาชีพ กิจกรรม และผลประโยชน์ สังคมคือ ความอุดมสมบูรณ์ สิทธิความนิยมของชนชั้น และบรรดาหมู่สมาชิกที่ถูกครอบงำโดยสังคม สังคมคือ มิตรภาพ ความเป็นพวกพ้อง ความสนุกสนาน และการเป็นสมาชิกของครอบครัว สังคม ในเชิงชีววิทยา คือ ดินแดนหรือชุมชนของอินทรีย์ ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นกลุ่มเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Society. 2005 : ออนไลน์)

ฮัลท์ (จางง์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. 2547 :29 - 31 ; อ้างถึงใน Hoult) ให้นิยามของสังคมไว้ 2 ประการ

1. สังคม หมายถึง คนโดยทั่วไปที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่ม ๆ หนึ่ง และมีความหมายรวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทุกอย่างของบุคคลและกลุ่มย่อยภายในกลุ่มใหญ่ขึ้น
2. สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่เป็นกลุ่มอิสระจากกลุ่มอื่น (Relatively independent) และสามารถดำรงอยู่สืบเนื่องยาวนานได้ด้วยตนเอง (Self-perpetuating) โดยที่มีที่เป็นเขตถิ่นฐานของตน มีสมาชิกประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย และมีแบบแผนการดำรงชีวิตหรือวัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของตนเองไม่มากนักน้อย

นิยามอันแรกให้ความหมายของสังคมไว้อย่างกว้าง ๆ และคลุมเครือ คือ สังคมอาจหมายถึง คนกลุ่มใด ๆ ก็ได้ หรืออาจหมายถึงเพียงความสัมพันธ์อันใดอันหนึ่งระหว่างคนจำนวนหนึ่งก็ได้ สังคมในความหมายนี้ตรงกับคำว่า “สังคม” ที่ใช้กันโดยทั่วไป ซึ่งอาจจะหมายถึงอะไรก็ได้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและความสัมพันธ์ของคน ส่วนสังคมในความหมายหลังเป็นการใช้คำว่า “สังคม” อย่างจำกัดและมีเกณฑ์กำหนดค่อนข้างแน่นอนคือ หมายถึงกลุ่มคนที่ประกอบไปด้วยลักษณะเฉพาะดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น กลุ่มใด ไม่มีลักษณะเหล่านั้นไม่ถือว่าเป็นสังคม ดังนั้นสังคมในความหมายหลังนี้จึงไม่ใช่กลุ่มเพื่อน ครอบครัว หมู่บ้าน เมือง หรือกลุ่มสมาคม และไม่ใช่การติดต่อสัมพันธ์ สังคมในความหมายหลังนี้อาจจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1. สังคมที่เป็นรัฐประชาชาติหรือประเทศ
2. สังคมเผ่าชน เช่น สังคมชาวป่า ชาวเขา ที่อยู่เป็นอิสระหรือค่อนข้างเป็นอิสระจากสังคมอื่น ๆ

ปัจจุบันมีสังคมเผ่าชนจำนวนมากมายังดำรงอยู่เป็นอิสระ แม้ว่าในแง่การเมืองระหว่างประเทศแล้ว สังคมเผ่าชนเหล่านั้นถูกจัดให้อยู่ในอาณาเขตของประเทศใดประเทศหนึ่งก็ตาม แต่ในความเป็นจริงสังคมเผ่าชนเหล่านั้นยังเป็นสังคมหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่เพียงกลุ่มย่อยของประเทศใด ครอบงำที่รัฐบาลของประเทศนั้นยังไม่สามารถเข้าไปปกครอง หรือควบคุมจนในสังคมเผ่าชนนั้นต้องสูญเสียความเป็นอิสระ ดังนั้นในอาณาเขตของประเทศหนึ่งอาจประกอบด้วยสังคมหลายสังคมก็ได้

การนิยามสังคมว่า หมายถึง กลุ่มที่เป็นอิสระดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นลักษณะสำคัญนั้น ไม่ได้หมายความว่า นักสังคมวิทยาไม่สนใจกลุ่มย่อยของสังคมตามที่ได้อธิบายความหมาย แต่ที่จริงแล้วนักสังคมวิทยามักศึกษากลุ่มย่อยในสังคมมากกว่าศึกษาสังคมทั้งสังคม นักสังคมวิทยาบางคน เช่น พาร์สัน เห็นว่าสังคมและกลุ่มย่อยในสังคมมีลักษณะร่วมกัน คือเป็นระบบของความสัมพันธ์ของคนจำนวนหนึ่งตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า “ระบบสังคม (Social system)” ระบบสังคมหนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยคนเพียงไม่กี่คน เช่น กลุ่มเพื่อน ครอบครัว ไปจนถึงระบบสังคมใหญ่คือสังคมทั้งสังคมประเภทที่เรียกว่า “สังคม (Society)” นั้นต่างจากระบบสังคมที่เป็นกลุ่มย่อยหรือที่เขาเรียกว่า “Partial social system” “สังคม” เป็นระบบสังคมที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self-subsistent) ดำรงอยู่ได้ยืนนานกว่าชั่วอายุของบุคคล และมีการสร้างสมาชิกใหม่โดยการสืบพันธุ์และการอบรมเลี้ยงดูผู้ที่อยู่ก่อน ถึงแม้ว่าสังคมมีลักษณะพิเศษนอกเหนือจากระบบสังคมประเภทอื่น แต่ลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันของทุกระบบสังคมคือ มีการจัดเรียงความสัมพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมีบรรทัดฐานและสถานภาพซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์

สรุปความหมายของสังคมได้ว่า สังคม คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน การอาศัยอยู่ร่วมกันนั้นมีระยะเวลาานพอที่จะสร้างสมวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่ม และมีความต่อเนื่องสืบทอดต่อ ๆ กันมา

แนวคิดในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว อาจกล่าวได้ว่า มีบางสังคมที่ไม่ผูกติดกับพื้นที่ในทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกันกับการสื่อสารและเทคโนโลยี เช่น กลุ่มคนที่เป็สมาชิก จ.ศ.100 หรือกลุ่มร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งสมาชิกมีความผูกพัน มีเป้าหมายของกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

องค์ประกอบของสังคม

อิทธิ คำเพราะ (2549 : 62) กล่าวว่า องค์ประกอบของสังคม มีดังนี้

1. กลุ่มคน จำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไป แต่มีจะต้องมีจำนวนมากพอเพียงที่จะร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมเพื่อสามารถจัดแจงสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการของกลุ่มตนได้อย่างเพียงพอ
2. สถานที่ คือ อาณาบริเวณที่มีขอบเขตชัดเจน เป็นอิสระจากภายนอก
3. เวลา ลักษณะของกลุ่มคนในสังคมนั้น จะต้องมีระยะเวลาที่เนิ่นนาน และมีความต่อเนื่องพอสมควรที่จะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้มีเวลาในการสร้างสมสิ่งต่าง ๆ ของสังคมตนเองให้มีความเป็นปึกแผ่นแน่นเหนียวยืนยาวได้
4. วัฒนธรรม ธรรมชาติของคนซึ่งเป็นสัตว์สังคมทำให้ต้องอยู่กันเป็นกลุ่ม และมีการใช้วัฒนธรรมเดียวกัน

ระบบสังคม

สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2546 : 30) กล่าวว่า มีองค์ประกอบ 4 อย่าง ซึ่งทำให้องค์การดำรงอยู่ได้ องค์การสังคมที่เราศึกษามาแล้ว หรือแม้แต่ตัวเราจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยองค์ประกอบ 4 ประการนี้เหมือนกัน องค์ประกอบเหล่านี้สรุปเรียกว่า LIGA ดังนี้

1. กฏระเบียบ (L : Latency) หมายถึง กฏระเบียบถ้ามองในระดับสังคม สิ่งนี้คือ วัฒนธรรม (culture) นั่นเอง ทุกองค์การหรือทุกคนจะดำรงอยู่ได้ต้องมีระเบียบกำกับ
2. บูรณาการ (I : Integration) นั่นคือ องค์การที่ดี คนแต่ละคนที่ดี จะมีบูรณาการ ถ้าคำนี้ฟังยาก ก็อาจใช้คำว่า มั่นคง เข้มแข็ง หรือสมดุล องค์การหรือคนอยู่ไม่ได้ ถ้าขาดความมั่นคง
3. ระบบสังคม (G : Goal attainment) เข้าใจง่าย ๆ องค์ประกอบส่วนนี้ของระบบสังคมคือ หน้าที่ องค์การที่ดี คนที่ดี จะมีค่าควรแก่การดำรงอยู่ในโลกนี้ ต้องมีและปฏิบัติหน้าที่ หรือต้องทำงาน ถ้าไม่ทำงาน จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้นาน จะเฉาตายไปเอง
4. การปรับตัว (A : Adaptation) การปรับตัว สังคมมนุษย์เต็มไปด้วยการปรับตัว องค์การที่ดี คนแต่ละคนที่ดี จะต้องปรับตัวอยู่เสมอเพราะสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

สิ่งที่ตามมาจากองค์ประกอบของระบบสังคม และเป็นประโยชน์ใช้สอยสำหรับคนแต่ละคนมีหลายอย่าง เช่น

1. ระบบสังคมมีขอบเขต (boundary) กว้างแคบอยู่ที่องค์ประกอบหรือสมาชิกของระบบ
2. ระบบสังคมมีความต้องการ (need) ความต้องการเหล่านี้เป็นทั้งความต้องการรวมของสมาชิกทั้งหมด คือ ปัจจัย 4 และเป็นความต้องการเฉพาะของระบบ เช่น ต้องมีชื่อ ต้องมีที่อยู่ ต้องมีของกลาง เช่น ทางเดิน ถนน สวนสาธารณะ ไฟฟ้าสาธารณะ ประปาสาธารณะ
3. ระบบสังคมมีกฎระเบียบ กำกับความประพฤติของสมาชิก
4. ระบบสังคมอยู่กับคนอื่น หรือระบบสังคมอื่น อยู่องค์การเดียวไม่ได้ จะต้องพึ่งพาผู้อื่น และขณะเดียวกันต้องช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เพื่อให้สังคมโดยรวมอยู่ได้
5. ระบบสังคมดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ไม่ว่าจะป็นดิน น้ำ ป่า เขา แร่ธาตุต่าง ๆ และต้องช่วยเหลือธรรมชาติ ด้วยการอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข และช่วยอนุรักษ์ความสมดุลของระบบนิเวศเอาไว้เป็นตัวอย่างสุดท้าย ระบบสังคมมีที่ตั้งหรือที่อยู่แล้วแวดล้อมด้วยคน ซึ่งอาจจัดเป็นอีกระบบสังคมหนึ่ง หรือหลายระบบและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นั่นคือ คนที่ดี องค์การที่ดี มีสถานที่ตั้ง

ความสำคัญและหน้าที่ของสังคม

สังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์จะขาดไม่ได้ ประโยชน์และความจำเป็นของสังคม กล่าวคือ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความจำเป็นต้องอยู่รวมเป็นกลุ่ม จะอยู่เพียงลำพังไม่ได้ การอยู่รวมกันทำให้มนุษย์มีโอกาสช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน และร่วมกันแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการของกลุ่มตนเอง

ความต้องการของมนุษย์มี 2 ระดับคือ ระดับขั้นพื้นฐาน คือ การมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย มีความมั่นคงทั้งในร่างกายและทรัพย์สิน และระดับที่สอง คือ ระดับสังคม มนุษย์ต้องการมีการพบปะสังสรรค์ทางสังคม เป็นที่ยอมรับของสังคม ต้องการได้รับเกียรติยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง ฐานะทางสังคม และการประสบความสำเร็จที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเห็นได้ว่า มนุษย์กับสังคมนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่คู่กัน มนุษย์มีสังคมเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด และสนองตอบความต้องการของตน หน้าที่ของสังคมที่สำคัญสรุปได้ 7 ประการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548 : 62 - 65) ดังนี้

1. การผลิตสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเก่า
2. การจัดเวลาทางสังคม
3. การจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง
4. การผลิตสินค้าและบริการ

5. การจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการ
6. การควบคุมสังคม
7. การจัดระบบความปลอดภัยในร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน

กระบวนการทางสังคม

การอาศัยอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น มนุษย์จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสาร ประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เรียกว่า การกระทำต่อกันทางสังคม (Social actions) ซึ่งมีหลายรูปแบบของการกระทำ เรียกว่า เป็นกระบวนการทางสังคม (Social process) แบ่งได้เป็น 5 รูปแบบดังนี้ (สุพัตราสุภาพ. 2546 : 131)

1. การร่วมมือ (Co-operation) คือ การที่สมาชิกในสังคมให้ความร่วมมือต่อกัน โดยมีเป้าหมายของการร่วมมือกันนั้น แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ
 - 1.1 การร่วมมือแบบปฐมภูมิ (Primary co-operation) คือ การร่วมมือของกลุ่มสมาชิกที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันจึงช่วยกันรับผิดชอบ
 - 1.2 การร่วมมือแบบทุติยภูมิ (Secondary co-operation) คือ การร่วมมือของกลุ่มบุคคลที่ต่างมีหน้าที่รับผิดชอบ เป้าหมายของการร่วมมือเพื่อบรรลุภารกิจของกลุ่ม หรือหน่วยงาน
 - 1.3 การร่วมมือแบบตติยภูมิ (Tertiary co-operation) คือ การร่วมมือของกลุ่มคนที่ต่างมีทัศนคติและเป้าหมายของการร่วมมือที่แตกต่างกัน เป็นลักษณะที่ต่างฝ่ายก็ให้ความร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ของตน
2. การแข่งขัน (Competition) คือ การที่แต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มพยายามที่จะช่วงชิงสิ่งที่ต้องการที่มีไม่เพียงพอสำหรับทุกฝ่าย ทำให้ต้องมีการแข่งขันเพื่อคัดเลือกผู้ที่สมควรได้รับสิ่งนั้น การแข่งขันจะทำให้เกิดความก้าวหน้า เพราะต้องแสดงศักยภาพของตนให้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามผลของการแข่งขันอาจมีทั้งด้านดี และด้านไม่ดี ขึ้นอยู่กับการแข่งขันนั้นเป็นไปอย่างถูกต้องหรือไม่อย่างไร
3. การสมานฉันท์ (Accommodation) คือ กระบวนการทางสังคมที่ดี เป็นการแก้ไขความขัดแย้งเมื่อทุกฝ่ายต่างหันหน้าเข้าหากัน ซึ่งมักจะเป็นกระบวนการที่เกิดความขัดแย้งแล้ว สมาชิกส่วนใหญ่มองความเป็นไปได้ พิจารณาความเหมาะสมอย่างมีเหตุผล และต่างฝ่ายต่างยอมรับในสิ่งที่ควรจะเป็นนั้น
4. การผสมกลมกลืน (Assimilation) คือ กระบวนการที่กลุ่มสมาชิกที่มีความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรม แต่เมื่ออาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันพอสมควรระยะหนึ่ง ทุกฝ่ายต่างยอมรับวัฒนธรรมที่ต่างกันนั้น เป็นการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม ตรงกันข้ามหากไม่มีการผสมกลมกลืนกันอาจจะก่อให้เกิดปัญหาได้

5. การขัดแย้ง (Conflict) คือ สถานการณ์ที่กลุ่มสมาชิกมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน มีเป้าหมายหรือผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกันจนเกิดความขัดแย้งกัน และพยายามที่จะเอาชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ความขัดแย้งที่ไม่รุนแรงมากจะนำไปสู่ความก้าวหน้าได้เพราะต้องการที่จะแข่งขันกัน แต่หากเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงมากจะนำไปสู่ปัญหาอย่างมาก

ประเภทของสังคม

สังคมมนุษย์มีวิวัฒนาการมายาวนาน ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ละยุคสมัยความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์มีความเจริญแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละกลุ่มมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากความรุ่งเรืองโดดเด่นของดินแดนอารยธรรมในยุคต้น ๆ แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของมนุษย์ยังคงทิ้งร่องรอยให้เห็นจนปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในยุคของเมโสโปเตเมีย (Mesopotamian) อียิปต์ อินเดีย จีน กรีก หรือแม้แต่โรมัน จนกระทั่งมาถึงยุคกลุ่มประเทศทางยุโรปตะวันตกที่เริ่มรุ่งเรืองอย่างมากหลังจากที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา

สังคมมนุษย์เริ่มต้นจากขนาดเล็ก ๆ ไม่สู้จะมีอะไรมากไปกว่าการทำมาหากินเพื่อการดำรงชีพอยู่รอด มีความปลอดภัย ต่อมาสังคมหลาย ๆ สังคมเริ่มมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เริ่มมีความหลากหลายสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ขณะเดียวกันแม้ในยุคปัจจุบันก็ยังคงมีสังคมที่ยังล้าหลัง ที่ยังมีลักษณะวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ในโลกใบเดียวกันนี้

ฌองส์ เติ้งประชา (2541 : 30 - 35) กล่าวว่า สังคมสามารถแบ่งได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับว่าจะยึดเกณฑ์ใดในการพิจารณา แนวทางการแบ่งประเภทสังคมแนวทางหนึ่ง คือ การแบ่งตามลักษณะของการทำมาหากิน เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญของทุกสังคมในอดีต สามารถแบ่งประเภทสังคมได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. สังคมล่าสัตว์และเก็บอาหาร (Hunting and gathering) เป็นสังคมที่มีรูปแบบการดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ มีการล่าสัตว์ และการเก็บพืชผักผลไม้ตามภาวะธรรมชาติที่อยู่ใกล้ที่พักอาศัย สังคมชนิดนี้มีขนาดเล็ก มีสมาชิกไม่มากนักและมักจะเร่ร่อนเปลี่ยนที่พักอาศัยไปเรื่อย ๆ อุปกรณ์ที่ใช้ในการล่าสัตว์ส่วนใหญ่มักจะเป็นหอก ธนู สังคมประเภทนี้ยังคงมีเหลือกระจายอยู่หลายพื้นที่ของโลกปัจจุบัน เช่น สังคมของชาวเผ่าเผ่าในประเทศไทย สังคมชาวอะบอริจิน (Aborigines) ในออสเตรเลีย สังคมชาวปาซูลู (Zulu) ในแอฟริกา เป็นต้น

2. สังคมเลี้ยงสัตว์ (Herding society) ผู้คนในสังคมประเภทนี้จะมีชีวิตอยู่กับฝูงสัตว์ เช่น ม้า แพะ แกะ ลา วัว เป็นต้น ชีวิตจะไม่อยู่เป็นที่เร่ร่อน สังคมประเภทนี้จะมีความชำนาญในการขี่ม้า และการต่อสู้ โดยทั่วไปก็เพื่อการปกป้องฝูงสัตว์ของตน สังคมประเภทนี้จะมีฐานะแตกต่างกันอยู่บ้าง เนื่องมาจากที่มีปริมาณฝูงสัตว์มากน้อยแตกต่างกัน แหล่งที่พักอาศัยในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่

จะเป็นบริเวณทุ่งหญ้ากว้างใหญ่ มีน้ำเพียงพอต่อการเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงสัตว์ยังคงมีอยู่ เช่น สัตว์มอมกโกลในเอเชียกลาง สัตว์นุรีในตะวันออก สัตว์เบควินในตะวันออกกลาง

3. สังคมทำสวน (Horticultural society) เป็นสังคมที่ทำการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมมีเพียงเครื่องมือแบบง่าย ๆ เช่น จอบ ไม้ปลายแหลมใช้หยอดเมล็ดพืชผัก เป็นแบบแผนการเพาะปลูกทำสวน ทำไร่ ที่มีมานานแล้วประมาณกว่าหมื่นปี มนุษย์กลุ่มนี้จะมีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างจะถาวร ไม่โยกย้ายไปไหน อาจอยู่เป็นหมู่บ้าน มีการเพาะปลูกร่วมกันแล้วแบ่งผลผลิต ขณะเดียวกันก็จะมีคนบางกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็น พ่อมด หมอผี มีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม หรือการรักษาคนเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นช่างหัตถกรรม การดำเนินชีวิตเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น

4. สังคมเกษตรกรรม (Agrarian society) สังคมเกษตรกรรมหรือกสิกรรมเริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 6,000 ปีที่ผ่านมา การกสิกรรมเกิดขึ้นมาจากการคิดประดิษฐ์ ไร่ ขึ้นมาใช้ เครื่องมือขึ้นนี้มีผลทำให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการเพาะปลูกมากขึ้น ในที่สุดคนส่วนใหญ่ไม่ต้องทำการเพาะปลูก เพราะเหตุว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเพาะปลูกทำให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มาก ในยุคนี้ผู้ที่ครอบครองที่ดินกลายเป็นชนชั้นปกครอง และเริ่มมีระบบการเมืองที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เริ่มมีเมืองที่เป็นศูนย์กลางของสังคม ผู้คนที่ไม่ต้องทำกสิกรรมเริ่มเข้ามาอยู่ในเขตเมืองและประกอบอาชีพแตกต่างกันไป ความเจริญก้าวหน้าของเขตเมืองเริ่มมีมากขึ้น จนพัฒนาถึงขั้นระดับอารยธรรม สังคมที่มีการขยายตัวในด้านต่าง ๆ มากจนมีขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้น ในที่สุดกลายเป็นจักรวรรดิ หรืออาณาจักร เช่น จักรวรรดิโรมัน อาณาจักรจีน อาณาจักรอียิปต์ รวมทั้งอาณาจักรอยุธยา เป็นต้น สังคมกสิกรรมเป็นสังคมที่มีระบบการปกครองแบบนครรัฐ ผู้ปกครองเป็นเจ้าของที่ดินและเป็นนักรบ เป็นผู้ที่มียอำนาจเด็ดขาดเหนือกว่าผู้คนที่พึ่งพวง นอกจากนี้ยังมีระบบการแบ่งชั้นวรรณะ การผลิตต่าง ๆ มารวมอยู่ที่ชนชั้นปกครองในเขตเมือง ผู้คนส่วนใหญ่เป็นไพร่เป็นทาส มีหน้าที่ทำงานเพาะปลูกในผืนดินของชนชั้นปกครอง

5. สังคมอุตสาหกรรม (Industrial society) นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1700 เป็นต้นมา ประเทศอังกฤษกลายเป็นประเทศแรกที่สังคมอุตสาหกรรมได้บังเกิดขึ้น การปฏิวัติอุตสาหกรรมโดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตมาเป็นระบบอุตสาหกรรม แล้วใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์ หน่วยการผลิตมีขนาดใหญ่ ดำเนินการในโรงงาน มีระบบการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบเฉพาะด้าน ระบบการผลิตแบบโรงงานอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อสังคมหลายด้านอย่างมาก สังคมเมืองกลายเป็นศูนย์กลางธุรกิจ และศูนย์กลางอุตสาหกรรม ผู้คนในภาคเกษตรกรรมต่างทิ้งไร่นาเข้ามาทำงานในเมือง เนื่องจากในเมืองมีอาชีพมากมายหลากหลายอย่างสลับซับซ้อนและค่อนข้างมีความมั่นคงแน่นอนกว่าการเกษตรกรรมที่ต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละฤดูกาลว่าจะเอื้ออำนวยได้มากน้อยเพียงใด และจากการที่หน่วยการผลิตเดิมอยู่ที่พักอาศัยเปลี่ยนมา

เป็นโรงงาน หรือเป็นหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในเมือง ระบบเครือข่ายเดิมมีความผูกพันกันน้อยลง ระบบความคิดความเชื่อของมนุษย์เปลี่ยนไปจากระบบลัทธิวิญญาณหรือไสยศาสตร์ ความคิดอย่างมีเหตุผลอย่างวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ ระยะแรกของสังคมอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของคนในสังคมมีความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันมาก ชนชั้นแรงงานจะถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างมาก จากนั้นระยะหนึ่งปัญหาเหล่านี้เริ่มลดลง

ปัจจุบันสังคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่พัฒนามากแล้วส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยสังคมอุตสาหกรรม และโดยระบบอุตสาหกรรมนี้ได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศเหล่านี้อย่างมาก ในขณะที่กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายก็เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries : NICs) อย่างเช่น ประเทศไทย เป็นต้น สังคมปัจจุบันจึงอาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สังคมชนบท และสังคมเมือง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และศิริณา จิตต์จรัส (2543 : 21 - 23) กล่าวว่า ลักษณะของสังคมชนบท (Rural society) และสังคมเมือง (Urban society) มีความแตกต่างกันหลายด้าน ซึ่งอธิบายความแตกต่างของสังคมทั้งสองนี้เป็น 8 ด้าน คือ

1. ด้านอาชีพ (Occupations) ผู้คนในชนบทมักจะมีอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การประมง การทำป่าไม้ การเก็บของป่าขาย เป็นต้น ดังนั้นคนเหล่านี้จึงมีอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรทั้งสิ้น ชีวิตความเป็นอยู่จะมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับภาวะทางธรรมชาติ คือ สภาพดินฟ้าอากาศ น้ำ ดิน ฤดูกาล เป็นต้น ในขณะที่คนในเมืองจะมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างจากการเกษตรกรรม และมีอาชีพหลากหลายแตกต่างกันไป โดยทั่วไปจะเป็นการประกอบอาชีพทางการอุตสาหกรรม การบริการ การพาณิชย์ ที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถสูง

2. ด้านขนาดชุมชนและความหนาแน่นประชากร (Community size and population density) ชาวชนบททำการเกษตรจึงต้องการพื้นที่มาก แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของสังคมจะอาศัยอยู่ในสังคมชนบทก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อาศัยและทำกินนั้นแล้ว สังคมชนบทมีความหนาแน่นประชากรเบาบางกว่าสังคมเมืองมาก ซึ่งสังคมเมืองทำงานในสำนักงาน ขนาดพื้นที่ในสังคมเมืองมีน้อย ความหนาแน่นประชากรจึงสูงมากกว่าชนบท

3. สิ่งแวดล้อม (Environments) ความแตกต่างของสังคมชนบทและสังคมเมืองมีหลายด้าน จำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ด้าน คือ

- 3.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environments) ขณะที่ผู้คนในสังคมเมืองจะมีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับผลพวงของความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ เครื่อง

ทุนแรงต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวก ความสบายให้กับกลุ่มตน แต่ผู้คนในสังคมชนบทจะมีชีวิตอยู่ท่ามกลางดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ที่เขาต้องใช้ในการทำมาหากินเป็นประจำทุกวัน

3.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological environments) คนในสังคมชนบทจะมีความใกล้ชิด และมีความเข้าใจในภาวะทางธรรมชาติ วงจรชีวิตของสัตว์และพืช รวมทั้งการนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตน

3.3 สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-cultural environments) แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ด้านวัตถุ ด้านสิ่งมีชีวิต และด้านความคิดค่านิยม ความต้องการของสังคมมนุษย์ รวมกล่าวได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมของสังคมชนบท และสังคมเมืองจะมีการสั่งสมส่งต่อกันมาแตกต่างกัน แบบแผนของการสร้าง การกำหนดรูปแบบวิธีการของพฤติกรรมของสังคมทั้งสองไม่เหมือนกัน

4. ความแตกต่างทางสังคม (Social differences) สังคมชนบทมีความแตกต่างทางสังคมน้อย เนื่องจากวิถีการดำรงชีวิตส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน แต่สังคมเมืองจะมีความแตกต่างทางสังคมมากกว่า เพราะเหตุว่ามีความหลากหลายของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา อาชีพ กลุ่มอายุ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความคิดความเชื่อ ตลอดจนแนวประเพณีขนบประเพณีแตกต่างกันไป

5. การจัดลำดับชั้นทางสังคม (Social stratification) การจัดลำดับชั้นทางสังคมของสังคมเมืองจะมีมากและสลับซับซ้อนมากกว่าสังคมชนบท เนื่องจากความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคมเมืองนั่นเอง

6. การเคลื่อนย้ายทางสังคม (Social mobility) ผู้คนในสังคมชนบทมักจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ในขณะที่ผู้คนในสังคมเมืองมักจะมีการปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายมากและแตกต่างกันหลายระดับ ซึ่งปกติแล้วการเคลื่อนย้ายทางสังคมจะเป็นไปตามความสามารถ ความชำนาญการของแต่ละปัจเจกบุคคล

7. การปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social interactions) ชาวชนบทมักมีการสังสรรค์ระหว่างกันและกันในกลุ่มครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนสนิทมิตรสหาย มีความคุ้นเคย สนทนสนม รู้จักอย่างลึกซึ้ง ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นเสมือนญาติ หรือนับเป็นญาติกันได้ ในสังคมเมืองนั้นมักจะมี ความแปลกหน้า ความสัมพันธ์ต่อกันเป็นแบบผิวเผินมากกว่า

8. ความมั่นคงทางสังคม (Social solidarity) คือ สภาวะความสมัครสมานสามัคคีของสมาชิกในสังคมในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกันในอันที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ความมั่นคงทางสังคมของชนบทจะอยู่บนพื้นฐานของความคล้ายคลึงกัน (Similarities) ส่วนความมั่นคงของชาวเมืองทั้งหลายจะอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างกัน (Difference) ซึ่งต่างก็

มีหน้าที่ทางสังคมแตกต่างกัน หรือเรียกว่าการแบ่งแยกแรงงาน หรือการแบ่งงานกันทำ (Division of labor) แต่ก็มีความเกี่ยวข้องกัน เพราะทุกคนทุกหน้าที่ที่กระทำทั้งหมดจะช่วยนำไปสู่การบรรลุความต้องการโดยรวมของสังคมร่วมกันในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า สถาบันสังคมแรกเริ่มที่มีความสำคัญที่สุด คือ “ครอบครัว” เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่ สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม ครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ขณะเดียวกัน ยังเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ดูแล เยียวยา บำบัด ฟื้นฟู ในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตที่กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย และครอบครัวยังถือเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญสูงต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต การบริโภค และการออม ที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า “สถาบันครอบครัว” เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติ ให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็งมีระบบเครือญาติ และสายใยผูกพันมาช้านาน อย่างไรก็ตาม บทบาทของสถาบันครอบครัวเริ่มมีแนวโน้มอ่อนแอลงไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรู้เท่าทัน ทำให้เกิดความอ่อนแอ และมีผลทำให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ คิดตามมามากขึ้น

ความหมายของครอบครัว

แต่เดิมความหมายของครอบครัว ไม่มีความซับซ้อนมากเพราะครอบครัวแต่เดิมมีเพียงผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ได้แก่ บิดา มารดา บุตร และแม้จะมีเครือญาติ ก็ยังคงหมายถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตร่วมกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา แต่ในสภาพการปัจจุบันเนื่องจากครอบครัวมีรูปแบบและความสัมพันธ์ที่หลากหลายซับซ้อนมากขึ้น จึงทำให้คำนิยามความหมายของครอบครัวหลากหลายมากขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547 - 2556 ได้กำหนดความหมายของครอบครัวไว้กว้าง ๆ ดังนี้

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตร

ลักษณะครอบครัวไทย

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุอย่างน้อย 3 รุ่น คือ 1) รุ่นปู่ย่า ตายาย 2) รุ่นพ่อแม่ 3) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ในสภาวะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่น และปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ และมีผลต่อคุณภาพสังคม

ในอดีตครอบครัวมีบทบาทหน้าที่อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ
2. เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพและฝึกฝนอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ
3. เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือในกรณีญาติในสภาวะวิกฤตต่าง ๆ

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และมีเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกันทำในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามี แต่ก็มีบทบาทหน้าที่ที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล

โครงสร้างของครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ สังคมไทยซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมชนบท มีความเอื้ออาทรต่อกันมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติ ครอบครัวมีขนาดใหญ่เนื่องจากในอดีตยังไม่มีความรู้ด้านการคุมกำเนิดแบบสมัยใหม่ จำนวนบุตรเฉลี่ยจึงมีประมาณ 5 - 6 คน มีสายใยความผูกพันต่อกันสูง แต่จากผลการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 - 7 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีนโยบายด้านการวางแผนครอบครัว เพื่อมุ่ง

ลดอัตราการเพิ่มของประชากรในครัวเรือนและนโยบายปรับปรุงคุณภาพประชากรและการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้มีศักยภาพและมีความพร้อมต่อการพัฒนาและแข่งขันทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการพัฒนาสถาบันครอบครัวในทางอ้อม อัตราการเกิดลดลงและสมาชิกในครอบครัวมีอายุยืน มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงและมีความสามารถในการทำงานมากขึ้น เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทสู่เมืองใหญ่หรือต่างประเทศ อันส่งผลให้ครอบครัวไทยในปัจจุบันทั้งภาคชนบทและเมืองต่างได้รับผลกระทบ มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางโครงสร้างกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยในปี 2545 มีครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.1 ครอบครัวเดี่ยวมีถึงร้อยละ 55.5 นอกจากนี้ ยังพบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหญิงมีจำนวนมากขึ้น

ขนาดของครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของครอบครัวมีผลกระทบต่อขนาดของครอบครัว โดยส่งผลให้ครอบครัวเริ่มมีขนาดเล็กลงอย่างต่อเนื่องเหลือเพียงพ่อ แม่ และลูก หรือผู้สูงอายุกับเด็ก ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลงจาก 4.3 คนต่อครัวเรือนในปี 2529 ลดลง เป็น 3.7 และ 3.5 คนต่อครัวเรือนในปี 2542 และ 2545 ตามลำดับ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวไทยปัจจุบันมีเพียงพ่อ แม่ ลูก และจำนวนลูกมีเพียง 1 - 3 คน

รูปแบบครอบครัว

ผลของการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวแล้ว ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัวด้วย จากสถานะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมากขึ้นไปด้วย ดังจะเห็นได้จากความหมายของครอบครัวที่เปลี่ยนไปจากเดิมดังกล่าวข้างต้น และจากข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2542 - 2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันมิได้ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และ เครือญาติดังเช่นแต่ก่อน แต่มีหลายรูปแบบ ดังนี้

1. ครอบครัวขยาย : ครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่าตายาย และหรือพี่น้อง ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยแต่มีจำนวนลดลง พบว่าปี 2545 มีครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.1

2. ครอบครัวเดี่ยว : ครอบครัวเดี่ยว ส่วนใหญ่ประกอบด้วยพ่อ แม่และลูก โดยส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีลูกจำนวน 1 - 3 คนเป็นอย่างมาก จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2545 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอัตรา ร้อยละ 55.5 นั้นยังมีขนาดเล็กลงอีก และมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.1 ครอบครัวที่มีสามีและภรรยา และบุตร ซึ่งก็มีแนวโน้มลดลงคือ ในปี 2542 มีครอบครัวที่ประกอบด้วยสามี ภรรยา และบุตร จำนวนร้อยละ 37.6 ลดลงเป็นร้อยละ 36.1 ร้อยละ 35.4 และร้อยละ 34.4 ในปี 2543 2544 และ 2545 ตามลำดับ

2.2 ครอบครัวที่มีแต่สามีและภรรยา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เห็นได้จากในปี 2542 มีครอบครัวที่มีแต่สามีและภรรยา จำนวนร้อยละ 11.2 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12.0 ร้อยละ 12.5 และร้อยละ 13.4 ในปี 2543, 2544 และ 2545 ตามลำดับ

ครอบครัวที่อยู่คนเดียว

มีคนที่อาศัยอยู่ตามลำพังมากขึ้น โดยปี 2542 มีคนที่อาศัยอยู่คนเดียวร้อยละ 11.0 เป็นร้อยละ 11.5 และ 11.8 ในปี 2544 และ 2545 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหญิงหรือชายพอใจที่จะอยู่เป็นโสดมากขึ้น

แนวโน้มของสถานการณ์ครอบครัว

จากอิทธิพลของกระแส โลกาภิวัตน์และภาวะความทันสมัยที่เน้นปัจเจกบุคคลและค่านิยมในการบริโภคและวัตถุนิยมมากขึ้น ส่งผลให้สังคมมีการแข่งขัน ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม และกระแสเศรษฐกิจของประเทศและโลก ส่งผลต่อค่าครองชีพ และแบบแผนของครอบครัว ผลกระทบดังกล่าวจะส่งผลให้ครอบครัวมีแนวโน้มประสบปัญหา ดังนี้

1. โครงสร้างของครอบครัวทั้งในเมืองและในชนบทที่เป็นครอบครัวเดี่ยวจะมีแนวโน้มที่มีขนาดของครอบครัวเล็กลง และรูปแบบของครอบครัวจะมีหลากหลายมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
2. โครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะในชนบทเนื่องจากการที่หนุ่มสาววัยแรงงานอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ เมื่อมีครอบครัวและมีบุตร โดยยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับปัญหาค่าครองชีพสูง ก็จะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายช่วยเหลือ จึงทำให้ครอบครัวในชนบทมีโครงสร้างเพียงบุคคลสองวัย คือ วัยสูงอายุและเด็กมากขึ้น
3. ผู้สูงอายุในชนบทที่เคยมีบทบาทในการถ่ายทอดคุณธรรมและวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน และเป็นวัยที่ควรจะได้รับดูแล เอาใจใส่จากลูกหลาน จะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้น ในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่และแม่เด็ก โดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กทั้งในทางกายภาพและจิตใจ โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่อพยพมาจากชนบทและแสวงหางานทำในเมือง เมื่อมีบุตรก็จะส่งลูกให้ปู่ย่าตายายช่วยเหลือดูแล สำหรับผู้ที่มีความรับผิดชอบก็จะมีการติดต่อ ส่งเสียเงินทองเป็นค่าเลี้ยงดู ผู้สูงอายุจะไม่ต้องรับภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูหลาน แต่ในกรณีที่พ่อแม่เด็กไม่รับผิดชอบ

และห่างเหินการติดต่อ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระหนักขึ้นทั้งในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้การอบรมสั่งสอนเด็กด้วย ซึ่งภาระดังกล่าวส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ การที่เด็กไม่ได้รับความใกล้ชิดกับพ่อและแม่ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กอีกด้วย ปัจจุบันจึงพบเด็กที่เติบโตขึ้นมีปัญหาทางจิตเวชมากขึ้น โดยเฉพาะโรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล ฆ่าตัวตาย คิดสารเสพติด ประพฤติผิดศีลธรรม และผิดกฎหมาย มีความก้าวร้าวรุนแรง ประพฤติผิดทางเพศ

4. ครอบครัวที่สามีและภรรยาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีภาระจดทะเบียนสมรสมีมากขึ้น เนื่องจากค่านิยมในการรักอิสระ และไม่ต้องการพึ่งพิง ดังงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย พบว่า ยังมีครอบครัวที่คู่สมรสอยู่ด้วยกัน โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทั้งนี้โดยมีเหตุผลอันมาจากค่านิยมที่เปลี่ยนไป เหตุผลของการไม่จดทะเบียนสมรสมากที่สุด คือ ไม่อยากจดไม่จำเป็น อยู่กันด้วยใจ ไม่มีใครนิยมจด หรืออยู่ด้วยกันมานานแล้ว (ร้อยละ 35.9) รองลงมา คือ ความยุ่งยากของการจดทะเบียน เช่น ไม่มีเวลา ไม่มีบัตรประชาชน หรือทะเบียนบ้าน (ร้อยละ 31.2) กล่าวมีปัญหาในการทำนิติกรรมจะได้ง่ายขึ้น ป้องกันการมีปัญหาเรื่องทรัพย์สินสมบัติ ไม่อยากเป็นนาง (ร้อยละ 13.5) เป็นต้น

5. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้น เนื่องจากอัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การแยกกันอยู่ของครอบครัว และจากการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงลูกตามลำพังจะมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ครอบครัวมีผู้ปกครองที่เป็นพ่อหรือแม่คนเดียว ทำให้ต้องแบกความรับผิดชอบทั้งของตนเอง ครอบครัว และบุตรเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวต้องรับภาระหนักด้านเศรษฐกิจ ประสบปัญหาความเครียดและความว้าเหว ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนและการช่วยเหลือลูกในด้านการเรียนอย่างเหมาะสม

6. การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว พ่อแม่จะมีระยะเวลาการเลี้ยงดูและการอยู่กับลูกสั้นลง เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการให้ความสำคัญกับบทบาททางหน้าที่การงานมากกว่าครอบครัว เด็กเล็กจะถูกเลี้ยงดูในลักษณะดังนี้

6.1 ปู่ย่า ตายายเลี้ยงดูแทน สำหรับครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงและมีถิ่นฐานอยู่ในชนบท เมื่อคลอดบุตรและเลี้ยงดูได้ระยะหนึ่งก็จะส่งให้ปู่ย่า ตายายช่วยเลี้ยงดูแทน พ่อแม่จะอยู่กันตามลำพัง

6.2 มีผู้ช่วยดูแลเด็ก โดยการว่าจ้างบุคคลมาช่วยเลี้ยงดูที่บ้านแทน พ่อแม่จะออกไปทำงานนอกบ้าน เด็กจะอยู่กันตามลำพังกับผู้ช่วยดูแล ซึ่งเด็กจะต้องอยู่กับผู้ช่วยดูแลทั้งวัน หากบุคคลที่ได้มีคุณภาพจะทำให้เด็กมีการพัฒนาการที่ดี หรือหากมีผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่า ตายายอยู่ด้วยจะ

ช่วยควบคุมการเลี้ยงดูได้ด้วย ในทางกลับกันหากผู้ช่วยดูแลเด็กไม่มีคุณภาพและคุณธรรม ก็จะมีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กต่อไป

6.3 การจ้างสถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งมีทั้งเข้าไป - เย็นกลับ และรับกลับสัปดาห์ละครั้ง

สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูในลักษณะที่ 2 และ 3 เมื่อเด็กมีอายุได้ 2 - 3 ปี จะถูกส่งเข้าสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนหรือโรงเรียนอนุบาล ซึ่งสถานการณดังกล่าวจะมีผลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

7. เด็กกำพร้าพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่อันเนื่องมาจากพ่อแม่เสียชีวิตจากการติดเชื้อ

เอดส์ มีจำนวนมากขึ้น จากข้อมูลสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ประมาณการว่าในปี 2543 มีกลุ่มเด็กอายุ 0 - 5 ปี ที่กำพร้าเพราะพ่อแม่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ จำนวน 30,845 คน และกลุ่มเด็กอายุ 0 - 13 ปี จำนวน 85,663 คน และยังมีผู้ป่วยเอดส์เพิ่มขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง จากรายงานสถานการณ์ผู้ป่วยเอดส์และผู้ติดเชื้อที่มีอาการในประเทศไทยล่าสุด (31 มกราคม 2547) สำนักกระบาดวิทยา พบว่า จำนวนผู้ติดเชื้อที่มีอาการแล้วและผู้ป่วยเอดส์ทั้งสิ้นจำนวน 317,065 ราย เสียชีวิตแล้วจำนวน 72,965 ราย

สรุปได้ว่า สังคม คือ ภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม หรือผู้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่พวกทั้ง กลุ่มเดียว และหลายกลุ่มอย่างต่อเนื่องกัน สังคมหน่วยย่อยที่สุด ก็คือ ครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน แต่เดิมมีเพียงผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ได้แก่ บิดา มารดา บุตร และแม่จะมีเครือญาติ ก็ยังคงหมายถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตร่วมกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา แต่ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากครอบครัวมีรูปแบบและความสัมพันธ์ที่หลากหลายซับซ้อนมากขึ้น

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ

ความหมายของเศรษฐกิจ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 786) ได้ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจัดจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน

มยุลา ไชยบังคับ (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า เศรษฐกิจ หมายถึง กิจกรรมของมนุษย์แต่ละคน และกิจกรรมของสังคมโดยรวมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้าและบริการ การแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้าและบริการ และการบริโภคสินค้าและบริการ หรือกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจ ก็คือ กิจกรรมที่เลี้ยงชีวิตของมนุษย์ตามที่มนุษย์ต้องการ เลี้ยงให้ชีวิตดีขึ้นหรือเลวลงก็ตาม

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

คมกฤษณ์ ศิริวงษ์ (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า ในชีวิตประจำวันมนุษย์ประกอบกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจ 4 อย่าง ได้แก่ การผลิต การบริโภค การแบ่งปัน (การกระจาย) และการแลกเปลี่ยน

การผลิต (Production) คือ การสร้างสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมุ่งให้สินค้าและบริการนั้นเกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ (อรรถประโยชน์ : Utility) ซึ่งหมายถึง การทำให้สินค้าและบริการนั้น ๆ มีคุณค่ามากขึ้นในทางเศรษฐศาสตร์ แบ่งประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ 5 ชนิด คือ 1) ประโยชน์เกิดจากการเปลี่ยนรูป (Form utility) เช่น การเอาไม้ซุงมาแปรรูปแล้วทำเป็นโต๊ะ หรือเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นอิฐ ภาชนะต่าง ๆ เป็นต้น 2) ประโยชน์จากการเปลี่ยนสถานที่ (Place utility) เช่น นำไข่มุกจากหอยมุกในทะเลขึ้นมาทำเครื่องประดับ เป็นต้น 3) ประโยชน์เกิดจากเวลา (Time utility) เช่น สุรายิ่งหมักนานยิ่งมีราคาแพง เป็นต้น ประโยชน์ในข้อนี้รวมถึงการผลิตสินค้าออกเป็นรายแรกด้วย เช่น ผงซักฟอก (ตราแพ็บ) ผงชูรส (ตราอายิโนะโมะโต๊ะ) เป็นต้น 4) ประโยชน์เกิดจากเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ (Possession utility) เช่น เสื้อผ้าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สวมใส่มากกว่าช่างตัดเย็บเสื้อผ้า และ 5) ประโยชน์เกิดจากการให้บริการ (Service utility) เช่น แพทย์ให้การรักษาแก่ผู้เจ็บป่วย ครูสอนหนังสือให้ศิษย์ ทนายว่าความให้ลูกความ เป็นต้น

ประเภทของการผลิต สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. การผลิตขั้นต้นหรือการผลิตขั้นปฐมภูมิ (Primary production) เป็นการผลิตวัตถุดิบ เช่น การเกษตรกรรม การประมง การป่าไม้ เหมืองแร่ (ลงทุนต่ำ ลงแรงสูง ผลตอบแทนต่ำ)
2. การผลิตขั้นแปรรูปหรือการผลิตขั้นทุติยภูมิ (Secondary production) เป็นการนำวัตถุดิบ ที่ผลิตได้มาแปรรูปเป็นสินค้าสำเร็จรูป เช่น อุตสาหกรรมต่าง ๆ (ลงทุนสูง ลงแรงสูง ผลตอบแทนสูง)
3. การผลิตขั้นบริการหรือการผลิตขั้นอุดม (Tertiary production) เป็นการผลิตบริการ เช่น การขนส่ง การประกันภัย การท่องเที่ยว การรักษาพยาบาล (ลงทุนต่ำ ลงแรงต่ำ ผลตอบแทนสูง)

ปัจจัยการผลิต (Factors of production) ในทางเศรษฐศาสตร์มีอยู่ 4 อย่าง คือ

1. ที่ดิน (Land) หมายถึง แหล่งผลิต ซึ่งหมายรวมถึงทรัพยากรที่อยู่ในบริเวณนั้นทั้งหมด
2. ทุน (Capital) หมายถึง สิ่งซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการผลิต เช่น โรงงาน รถยนต์ เครื่องจักร วัว ควาย

3. แรงงาน (Labour) หมายถึง แรงกายและปัญญาของมนุษย์เท่านั้น

4. ผู้ประกอบการ (Enterpreneurship) หรือผู้ผลิต หมายถึง ผู้ที่จะนำเอาที่ดิน ทุน และแรงงานมาก่อให้เกิดการผลิต

เมื่อนำปัจจัยการผลิตทั้ง 4 ชนิด มาดำเนินการผลิตจะได้ผลตอบแทน (รายได้) ในทางเศรษฐศาสตร์ กำหนดผลตอบแทนปัจจัยการผลิตดังนี้

1. ที่ดิน ผลตอบแทนเรียกว่า ค่าเช่า (Rent)
2. ทุน ผลตอบแทนเรียกว่า ดอกเบี้ย (Interest)
3. แรง ผลตอบแทนเรียกว่า ค่าจ้าง (Wage) หรือค่าแรง
4. ผู้ประกอบการ ผลตอบแทนเรียกว่า กำไร (Profit)

ในการผลิตสินค้าและบริการของผู้ผลิตแต่ละรายจะผลิตผลผลิตมากหรือน้อยเพียงใดนั้น
ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ควบคุมปริมาณการผลิต คือ

1. ปริมาณของวัตถุดิบ ที่จะนำมาใช้ในการผลิตว่ามีมากน้อยเพียงใด
 2. ปริมาณความต้องการของผู้บริโภค ที่ต้องการนำผลผลิตไปบริโภค
 3. ราคาของผลผลิตออกมาจำหน่ายในตลาดขณะนั้นสูงหรือต่ำ
- ทั้ง 3 ปัจจัยนี้ถ้าพิจารณาแล้วก็คือ อุปสงค์ - อุปทาน นั่นเอง

อุปสงค์ (Demand) หมายถึง ความต้องการในสินค้าและบริการในระดับราคาหนึ่ง ๆ

ตัวการที่ทำให้อุปสงค์เปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. ราคาของสินค้าและบริการ
2. ความจำเป็นที่จะใช้สินค้าและบริการนั้น ๆ
3. การโฆษณาของผู้ผลิต
4. การศึกษาของผู้บริโภค
5. สมัยนิยม
6. รายได้ของผู้บริโภค
7. ราคาสินค้าอื่นที่เกี่ยวข้องหรือสินค้าที่ใช้แทนกันได้
8. การคาดคะเนราคา หรือการเก็งกำไร
9. การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากร

อุปทาน (Supply) หมายถึง ปริมาณของสินค้าและบริการในระดับราคาหนึ่ง กฎของ

อุปทาน (Law of Supply) คือ

1. ถ้าราคาสูง / อุปทานสูง (จะทำให้ราคาตกลงในที่สุด)
2. ถ้าราคาต่ำ / อุปทานต่ำ (จะทำให้ราคาสูงขึ้นในที่สุด)

ตัวการที่ทำให้อุปทานเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

1. ราคาของสินค้าและบริการ
2. ฤดูกาลของผลผลิต
3. เทคนิคในการผลิต (อุตสาหกรรมหรือหัตถกรรม)
4. ราคาวัตถุดิบ

5. ราคาสินค้าอื่นที่เกี่ยวข้องหรือสินค้าที่ใช้แทนกันได้
6. การคาดคะเนราคา หรือการเก็งกำไร
7. การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนผู้ผลิตในตลาด

การวัดระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

การวัดระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การประเมินผลการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ระยะเวลาหนึ่ง (มักจะใช้เวลา 1 ปี) ว่าการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นดีหรือไม่ ถ้าประสบความสำเร็จดี ดำเนินการต่อไป ถ้าไม่ประสบความสำเร็จจะได้นำมาปรับปรุง เพื่อผลภายหน้าจะได้ประสบความสำเร็จ ในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะประเมินจาก “รายได้ประชาชาติ”

รายได้ประชาชาติ (National Income : NI) หมายถึง มูลค่ารวมของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ประชาชาติผลิตขึ้นในระยะเวลา 1 ปี โดยหักค่าเสื่อมราคาของทรัพยากรและภาษีทางอ้อม รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล หรือรายได้ต่อบุคคล (Per capital income) หมายถึง ค่าของรายได้ประชาชาติต่อจำนวนประชากร 1 คน

ผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (Gross National Product : GNP) หมายถึง มูลค่ารวมของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ประชาชาติผลิตขึ้นในระยะเวลา 1 ปี ผลผลิตที่เป็นของชนชาติเดียวกันไม่ว่าจะผลิตในประเทศ หรือต่างประเทศสามารถนำมารวมได้ทั้งหมดเป็นค่า GNP

ผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้น (Gross Domestic Product : GDP) หมายถึง มูลค่ารวมของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ผลิตขึ้นในประเทศในระยะเวลา 1 ปี ผลผลิตที่เกิดจากการผลิตในประเทศทั้งหมดไม่ว่าผู้ผลิตจะเป็นคนชาติเดียวกันหรือคนต่างชาติ นำมารวมกันเป็นค่า GDP

การคำนวณรายได้ประชาชาติ สามารถคำนวณได้จากมูลค่าของผลผลิตรวมที่ประชาชาติผลิตขึ้นในระยะเวลา 1 ปี รายได้รวมของประชาชาติในระยะเวลา 1 ปี และรายจ่ายรวมของประชาชาติในระยะเวลา 1 ปี แต่การคำนวณนั้นมักจะประสบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทำให้การคำนวณรายได้ประชาชาติคลาดเคลื่อน คือ

1. ข้อมูลต่าง ๆ ไม่ตรงตามความเป็นจริง
2. ไม่สามารถกำหนดค่าเสื่อมราคาของทรัพยากรได้ถูกต้อง
3. ไม่สามารถกำหนดราคาของสินค้าคงเหลือได้ ช่วงปิดบัญชีสิ้นปี
4. สินค้าและบริการที่ไม่ผ่านตลาดไม่สามารถนำมาคำนวณได้
5. การเก็บข้อมูลซ้ำ

การหารายได้ประชาชาติที่แท้จริง (Real national income) สืบเนื่องมาจากราคาสินค้าและบริการในระยะเวลาหนึ่ง ๆ นั้นมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการคำนวณรายได้ประชาชาติที่รวบรวมไว้ได้นั้นอาจจะไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง จึงต้องมีการนำมาทำให้มีความถูกต้องมากที่สุด

ประโยชน์ของการศึกษารายได้ประชาชาติ ได้แก่

1. ข้อมูล GDP จะทำให้ทราบระดับการผลิตภายในของประเทศในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ
2. เพื่อนำมาเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศกับประเทศต่าง ๆ
3. เพื่อเปรียบเทียบภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะเวลาต่าง ๆ กัน
4. เพื่อเปรียบเทียบมาตรฐานการครองชีพของประชากรว่าได้มาตรฐานหรือไม่
5. เพื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจโดยรวม
6. เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ

ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อครอบครัวไทย

รจนา ภูไพบูลย์ (2550 : ออนไลน์) กล่าวถึงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแก่ครอบครัวไทย 5 ด้าน คือ

1. ด้านกายภาพ ปัจจัยสี่ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม คาดว่าเป็นปัญหาเศรษฐกิจที่อาจทำให้มีการว่างงานถึง 2 ล้านคนในปี พ.ศ. 2541 จะทำให้ครอบครัวนับล้านได้รับผลกระทบ ปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิตมีจำกัด ต้องมีการจัดการเรื่องการใช้จ่ายให้คุ้มค่าที่สุด จะซื้อและทำอาหารก็จะคำนึงถึงราคาและคุณค่าของอาหารมากยิ่งขึ้น บ้างต้องย้ายที่อยู่ มีการย้ายถิ่นกลับชนบทเมื่อไม่มีงานในภาคอุตสาหกรรม โดยทั่วไปทุกคนในครอบครัวจะได้รับผลกระทบในเรื่องดังกล่าว
2. ด้านจิตใจ และอารมณ์ ภาวะไม่มีงานทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียดกับสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวได้ เกิดภาวะหงุดหงิดใจ ไม่พอใจเรื่องที่ไม่เคยสนใจมาก่อน บางรายเกิดภาวะซึมเศร้า มีผลทำให้คู่สมรสและบุตรรู้สึกเครียดไปด้วย บางรายทะเลาะเบาะแว้งกัน เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัว การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งครอบครัวและคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่ไม่มีการพูดคุยให้เข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและช่วยเหลือกัน ในยามที่สมาชิกในครอบครัวตกงาน ขาดรายได้ ต้องการเห็นอกเห็นใจกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกันเสมอ จะช่วยให้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์บรรเทาลงได้
3. ด้านการวางแผนครอบครัวและเพศสัมพันธ์ คาดว่าในยุคเศรษฐกิจถดถอยจะทำให้การสร้างครอบครัวใหม่จะไม่เพิ่มขึ้นมาก เพราะยังไม่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ และปัญหาสืบเนื่องจากความเครียดทำให้คู่สมรสมีปัญหาเพศสัมพันธ์มากขึ้น การขาดการวางแผนครอบครัวที่ดี

ในระยะที่ครอบครัวมีปัญหาด้านการเงินจะทำให้ครอบครัวเผชิญกับความเครียดที่รุนแรง และสมาชิกที่เกิดใหม่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากปัญหาครอบครัวได้

4. ด้านการอบรมเลี้ยงดูสมาชิก ครอบครัวมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีความ “อดออมและอดทน” มากขึ้น ค่านิยมดังกล่าวถูกเฉลยมาในช่วงที่เน้นการกินคืออยู่ดี และครอบครัวในอดีตที่พยายามสรรหาสิ่งที่ดีที่สุดต้องการ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์และโทษเท่าที่ควร เด็กไทยไม่ได้รับการฝึกให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบหน้าที่ในครอบครัวมากเท่าที่ควร โดยเฉพาะในครอบครัวชนชั้นกลางขึ้นไปมุ่งให้บุตรรับการศึกษาสูง เด็กแทบไม่รู้จักรับผิดชอบทำงานบ้านเลย ในภาวะขาดแคลน บุตรจะมีบทบาทช่วยผ่อนแรงบิดามารดาที่ต้องฝ่าปัญหาเศรษฐกิจได้ และน่าจะเป็นโอกาสในการสร้างเด็กไทยรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าของหยาดเหงื่อแรงงาน และรับผิดชอบต่อครอบครัวมากขึ้น นอกจากนี้คาดว่าหน้าที่หัวหน้าครอบครัวเดินทางไปขายแรงงานในต่างประเทศ และการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำมีผลต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวได้

5. ด้านจัดหาแหล่งทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หมายถึง การหารายได้ จะมีการเปลี่ยนงาน ไม่มีงานทำ การแสวงหางานใหม่ที่มีรายได้น้อยลง คนไทยต้องปรับตัวอย่างมากในเรื่องดังกล่าว รวมทั้งอาจมีการทำธุรกิจใหม่ที่มีขนาดเล็กหรือธุรกิจระดับครอบครัวขึ้น ครอบครัวมีโอกาสร่วมแรงร่วมใจกันสร้างฐานะของตนขึ้นมาใหม่จากความหลากหลายทางเศรษฐกิจ

การคำนวณเป็นดัชนีชีวิตครอบครัว

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว (2550 : ออนไลน์) ได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และได้รับความร่วมมือจากองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาระบบจัดเก็บกลุ่มดัชนีชีวิตครอบครัว อยู่ดีมีสุขสำหรับประเทศไทยขึ้น ในการจัดทำดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวและระบบฐานข้อมูลคำนึงถึงความเป็นอยู่ของคนไทยและความสัมพันธ์ในวงจรชีวิตครอบครัว การพึ่งพาตนเองของครอบครัวตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของสังคมไทย และการสังเคราะห์ดัชนีจากฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นระบบโดยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย

การบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองจะต้องประกอบด้วยสังคมที่เข้มแข็ง มั่นคงพึ่งพาตนเองได้ และมีสันติสุข ซึ่งจะเกิดขึ้นได้จากการอยู่ดีมีสุขของประชาชน ครอบครัว และชุมชน จึงถือได้ว่าครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานที่เล็กและสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาศักยภาพของ คนให้มีสุขภาพดี มีความสามารถในการเรียนรู้และการทำงาน มีคุณธรรมสามารถแข่งขันและปรับตัวได้อย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก ดังนั้น การติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศที่ให้คนเป็นศูนย์กลาง จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของคนไทยในมิติด้านชีวิต ครอบครัว นอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และมิติอื่น ๆ

ที่ผ่านมาการติดตามประเมินผลว่าครอบครัวในประเทศไทยอยู่ดีมีสุขเพียงใด ยังไม่มีตัวชี้วัดที่ข้อมาร่วมกันและการประเมินอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลบางส่วนกระจายอยู่ในระบบการประเมินผลของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ซึ่งจัดเก็บทุกปีในระดับหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล ผลการสำรวจของหน่วยงานต่าง ๆ และรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติบาง โครงการ เช่น รายได้และรายจ่ายของครอบครัว สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงมอบหมายให้สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัวจัดทำโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” โดยการรวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลด้านชีวิตครอบครัวและคำนวณเป็นดัชนีด้านชีวิตครอบครัว (Family Well-being Composit Index) เพื่อให้สามารถมองเห็นพลวัตของครอบครัวไทยในภาพรวมของประเทศ แยกตามภาคและตามจังหวัด ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการติดตามประเมินผลของการพัฒนาประเทศและโครงการต่าง ๆ ในเชิงสังคม เป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผนและนโยบายในการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวในระดับประเทศ ระดับภาค และระดับจังหวัด ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

การคำนวณเป็นดัชนีชีวิตครอบครัว (Composit index) เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงความอยู่ดีมีสุข ด้านชีวิตครอบครัว(Family Well-being) ในช่วงก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2535 - 2539) ช่วงวิกฤต (พ.ศ. 2540 - 2541) และหลังวิกฤต (พ.ศ. 2542 - 2543) ต่อเนื่องถึงปี 2544, 2545 และ 2546 ได้นำข้อมูลสัมพันธภาพในครอบครัว และการพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจมาคำนวณดัชนีชีวิตครอบครัว

สรุปผลการวิเคราะห์ในระดับประเทศ คือ ดัชนีชี้วัดด้านสัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมี 3 ตัวชี้วัดได้แก่ การจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนหย่า และครอบครัวอบอุ่น ตัวชี้วัดด้านการจดทะเบียนสมรสนั้นเป็นการบ่งชี้ถึงเจตจำนงของกลุ่มสมรสที่จะสร้างครอบครัวร่วมกันโดยได้ทำหลักฐานทางนิติบัญญัติ ส่วนการจดทะเบียนหย่าก็จะเป็นการสิ้นสุดเจตจำนงนั้นความสำเร็จด้านการจดทะเบียนสมรส และจดทะเบียนหย่าจะเปรียบเทียบกับปีเป้าหมายที่มีการจดทะเบียนสมรสสูงสุด และปีที่มีการจดทะเบียนหย่าต่ำสุด พบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับปีเป้าหมายแล้ว การจดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่การจดทะเบียนหย่ามีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้ค่าดัชนีชี้วัดลดลง ในภาคใต้เป็นภาคที่มีการหย่าร้างต่ำ ซึ่งเกิดจากประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา

“ครอบครัวอบอุ่น” เป็นผลจากการสำรวจความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นผลการประเมินตนเองของครอบครัวในเขตชนบท ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเห็นว่าครอบครัวของตนมี

ความอบอุ่นผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งนี้ความพร้อมหน้าและการทำกิจกรรมร่วมกันจะคำนึงถึงเฉพาะสมาชิกครอบครัวที่อาศัยอยู่ประจำในครัวเรือนเท่านั้น จากข้อมูลรวมของทุกจังหวัดพบว่า ครอบครัวชนบทมากกว่าร้อยละ 90 รายงานว่าผ่านเกณฑ์นี้ จึงทำให้ไม่มีความแตกต่างในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ขณะเกิดวิกฤต หลังวิกฤต และช่วงฟื้นฟู จึงทำให้ไม่มีความไวในการสะท้อนสภาวะความอยู่ดีมีสุข อย่างไรก็ตาม ข้อมูลนี้ได้มาจากฐานข้อมูลที่เสถียรแล้วและได้เริ่มต้นดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ถึงปัจจุบัน และเป็นฐานข้อมูลที่ครอบคลุมครัวเรือนในชนบททั้งหมด และมีส่วนสะท้อนถึงสัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัว จึงนำมาเป็นตัวชี้วัดหนึ่งในองค์ประกอบนี้

สำหรับดัชนีชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ มี 1 ตัวชี้วัด คือ รายได้ของครอบครัวมากกว่ารายจ่าย อย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายได้ โดยไม่คำนึงถึงจำนวนรายได้ สะท้อนถึงภาวะของครอบครัวที่มีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาตนเองได้ในเชิงการเงิน พบว่า อัตราส่วนครอบครัวที่พึ่งพาตนเองได้มีอยู่ประมาณครึ่งหนึ่ง โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อย โดยเฉพาะในช่วงฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยภาพรวมดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวของคนไทยในช่วงปี พ.ศ. 2539 ถึง ปี พ.ศ. 2545 นั้นมีแนวโน้มที่ลดลง โดยลดลงอย่างชัดเจนในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ และกระเตื้องขึ้นเล็กน้อยหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และยังคงทรงตัวอยู่จนบัดนี้ แสดงว่า ระดับการพัฒนาอยุ่ในเกณฑ์ต่ำ จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข

การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว ประกอบด้วย 1 ตัวชี้วัด ได้แก่ รายได้ของครอบครัวมากกว่ารายจ่าย อย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายได้ โดยไม่คำนึงถึงจำนวนรายได้ เป็นดัชนีที่สะท้อนถึงภาวะของครอบครัวที่มีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาตนเองได้ในเชิงการเงิน โดยดัชนียังมีค่าเข้าใกล้ 100 แสดงว่า ยังมีอัตราส่วนครอบครัวที่มีรายได้มากกว่ารายจ่ายอย่างน้อยร้อยละ 10 ของรายได้สูง แต่อย่างไรก็ตาม การประเมินความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวให้ถูกต้องสมบูรณ์จะต้องวิเคราะห์ทั้ง 4 องค์ประกอบพร้อมกัน ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว การพึ่งตนเองของครอบครัว และการถือกุศลสังคัมของครอบครัว ในขณะที่รูปแบบของครอบครัว เป็นเพียงตัวชี้วัดที่บ่งบอกสถานการณ์และแนวโน้มของโครงสร้างครอบครัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจัดจำหน่าย แจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน หรือกิจกรรมที่ทำรายได้มาเพื่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ ที่ผ่านมาการคำนวณเป็นดัชนีด้านชีวิตครอบครัว ได้นำการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีตัวชี้วัด คือ รายได้ของครอบครัว มาเป็นประเด็นหนึ่งในการคำนวณ เพื่อให้สามารถมองเห็นพลวัตรของครอบครัวไทยในภาพรวมของประเทศ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการติดตามประเมินผลของการพัฒนาประเทศไทย

และโครงการต่าง ๆ ในเชิงสังคม และเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผน และนโยบายในการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวในระดับประเทศ ตลอดจนการป้องกันและ แก้ไขปัญหาด้านสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

มนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นสังคม สร้างสรรค์สรรพสิ่งหลากหลายเพื่อความสามารถในการ ดำรงชีพอยู่ได้ซึ่งเรียกกันว่า “วัฒนธรรม” และถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดของมนุษย์ก็ว่าได้ การตั้งถิ่นฐานของหมู่วมวลมนุษย์นั้นกระจัดกระจายกันไปไกลกันบ้าง ห่าง ไกลกันบ้างตามบริบทของแต่ละ กลุ่ม และแต่ละช่วงเวลา เวลา ความต่างของพื้นที่ที่แวดล้อม โดยธรรมชาติมีอิทธิพลต่อความแตกต่าง กันของมนุษย์ด้านวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ทุกสังคมทุกแห่งล้วนต้องใช้วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ตลอดไป

วัฒนธรรม (culture) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันหนึ่งของสังคม มนุษย์ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังเช่น พระยาอนูมานราชชน หรือเสถียร โกเศศ เขียนไว้ในหนังสือวัฒนธรรมเบื้องต้นตอนหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดในวัฒนธรรม ที่จะ เกิดอยู่นอกวัฒนธรรมนั้นมิได้ คนจะเป็นคนขึ้นมาได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ ไม่ใช่คน แต่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคน เพราะเข้าไปซึมและประกอบเป็นรูปวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา โดยไม่มีใครรู้สึกตัว” และ “วัฒนธรรมจึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชินของสังคมซึ่งมนุษย์เองเป็นผู้สร้างและปรับปรุงจากธรรมชาติ และเรียนรู้จากกันและกัน เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นทั้งที่ สังคมสร้างและที่สังคมเรียนรู้ควบคู่กันไปในตัว คนในสังคมจะมีลักษณะเป็นคนเช่นไร เป็นคนดี หรือเป็นคนเลวก็อยู่ที่วัฒนธรรมซึ่งคนสร้างขึ้นมา เป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นไป” (อิทธิ คำเพราะ. 2549 : 95)

ความหมายของวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 757) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

จางง อติวัฒนธรรม และคณะ (2547 : 15 - 16) กล่าวถึงคำอธิบายของนักการศึกษาทั้งของ ไทยและต่างประเทศที่ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น

นราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นและได้มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2483 โดยทรงแปลจากภาษาอังกฤษ คือ culture ซึ่งเป็นคำที่มาจาก cultura ในภาษาละติน อันหมายถึง การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง

นักมานุษยวิทยาหลายคนได้นำคำนี้มาใช้โดยให้ความหมายแตกต่างกันไป ดังเช่น

ไวท์ (อิทธิ คำเพราะ. 2549 : 96 ; อ้างอิงจาก White, L. A.) ได้ให้คำจำกัดความว่า วัฒนธรรม คือ ปรัชญาการณที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบ ประกอบด้วยการกระทำ (แบบแผนของพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้เครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (ทัศนคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจากสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้นจึงสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย

คลัคฮอห์น (อิทธิ คำเพราะ. 2549 : 96 ; อ้างอิงจาก Kluckhohn, C.) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นระบบที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพชน ซึ่งเป็นแบบของการดำเนินชีวิตที่เห็นจากภายนอก (Explicit designs) และแบบที่อยู่ภายใน (implicit designs) ที่สมาชิกของกลุ่มหรือสังคมร่วมกันสร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทั้งมวล ความเชื่อ และค่านิยม

เทลเลอร์ (อิทธิ คำเพราะ. 2549 : 96 ; อ้างอิงจาก Taylor, F.B.) อธิบายว่า วัฒนธรรมหมายถึง สิ่งทั้งปวงอันซับซ้อนที่รวมความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนศักยภาพและนิสัยอื่น ๆ ของมนุษย์ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

อิทธิ คำเพราะ (2549 : 96) กล่าวว่า จากความแตกต่างของความหมายข้างต้น โครเบอร์ (Kroeber, A.) และครัคฮอห์น (Kluckhohn, C.) จึงได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ในหนังสือ “วัฒนธรรม” ที่พิมพ์ในปี ค.ศ. 1952 พบว่า มีผู้ให้ความหมายของคำนี้ไว้ถึง 175 ความหมาย ซึ่งจำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ ตามทัศนะของพวกมองโดยถ้วนทั่ว (totalistic view) และอีกประเภทหนึ่งเป็นของพวกมองทางจิต (mentalist view)

ความเห็นของพวก โดยถ้วนทั่ว พิจารณาความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมเอาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถ และนิสัยอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้นำมาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ดังเช่น ที่เทลเลอร์ได้ให้ความหมายไว้

พวกมองทางจิต พิจารณาความหมายวัฒนธรรมในฐานะเป็นระบบความคิดหรือในลักษณะระบบความรู้และความเชื่อที่คนในสังคมได้รับรู้ มีประสบการณ์ และตัดสินใจในรูปของการกระทำร่วมกัน

สำหรับสังคมไทยนั้น คำว่า “วัฒนธรรม” ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้

ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือน ๆ กันสำหรับคนในกลุ่มนั้น

สุพัตรา สุภาพ (2546 : 35) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคม ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง เพราะเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม

พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงความจริงใจองงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

อิทธิ คำเพราะ (2549 : 96) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมากหรือกำหนดขึ้นมาแล้วใช้ร่วมกัน วัฒนธรรม คือ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และวิธีการหรือพิธีการต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันร่วมกัน ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันเป็นสิ่งที่ส่งต่อ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย เรียกได้ว่าเป็นสิ่งคู่กันกับสังคม แยกออกจากกันไม่ได้

ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีลักษณะโดยรวม คือ สิ่งที่มนุษย์ร่วมกันสร้างสรรค์ให้ครอบคลุมการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมอย่างครบถ้วน นำมาซึ่งความผาสุก และความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีหลายลักษณะดังนี้ (อิทธิ คำเพราะ, 2549 : 97 - 98) คือ

1. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือกำหนดขึ้นมาใช้ในการดำรงชีวิต
2. เป็นผลรวมของหลาย ๆ สิ่ง ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ วิถีในการดำรงชีวิต อุปกรณ์ สิ่งของ เครื่องใช้
3. เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมตนเอง เพื่อให้สามารถปฏิบัติในลักษณะเดียวกันได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม
4. เป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะคงอยู่กับสังคมนั้นต่อ ๆ กันไป โดยการถ่ายทอดอย่างไม่ขาดสาย
5. เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เร็วบ้าง ช้าบ้าง และเมื่อสังคมเปลี่ยน จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กันด้วย และวัฒนธรรมบางสิ่งนั้นมีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปหมด แต่เป็นเพียงการปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ให้สอดคล้องกับสภาพของเทคโนโลยี และสังคมในขณะนั้น (ณรงค์ เถิงประชา, 2541 : 47 - 48)

จางง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2547 : 16 - 18) อธิบายว่า วัฒนธรรมมีลักษณะที่สำคัญได้แก่

1. เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ พฤติกรรมบางอย่างเกิดจากการเรียนรู้ และ พฤติกรรมบางอย่างก็ได้รับเป็นมรดกตกทอด (พันธุกรรม) แต่ในความหมายของวัฒนธรรมแล้ว จะไม่ใช่พฤติกรรมที่ได้รับตกทอดมา และไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดจากสัญชาตญาณ บุคคลได้เรียนรู้ พฤติกรรมอย่างมีจิตสำนึก (Conscious) โดยผ่านตัวแทนต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน โรงเรียน บ้าน สถาบันต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และก่อให้เกิดอิทธิพลโดยตรงและโดย ทางอ้อมต่อบุคคลในสังคม

พฤติกรรมการเรียนรู้มีกระสวนหรือความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยที่ประกอบขึ้น ถ้าแยก พฤติกรรมออกเป็นการกระทำต่าง ๆ เราจะพบว่าการกระทำนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นเพราะ ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และจัดรูปแบบเป็นกระสวนขึ้น กระสวนของพฤติกรรมนี้ไม่ใช่เพียง บุคคลแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ แต่รวมถึงกระสวนพฤติกรรมของแต่ละ บุคคลที่ต้องเป็นไปทั้งสองฝ่าย มีการเสนอสนองกันและกัน อันก่อให้เกิดเป็นรูปรวม ๆ ขึ้นใน สังคม เช่น พฤติกรรมของสามีและภรรยา ซึ่งเป็นกระบวนการของความสัมพันธ์โดยแต่ละฝ่ายก็มี กระสวนพฤติกรรมของตนเองด้วย

แนวความคิดเป็นผลจากการเรียนรู้ กล่าวคือ ลักษณะย่อย ๆ ของคน และความสามารถ ของคนได้พัฒนาจากประสบการณ์ในอดีต ในช่วงของการเรียนรู้บุคคลมีความสามารถขึ้นเรื่อย ๆ บุคคลจะแก้ไขพฤติกรรมของตนโดยอาศัยประสบการณ์เป็นเครื่องช่วย ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ จึงเป็นผลของการเรียนรู้ ซึ่งแยกออกได้ 2 ชนิดคือ

1.1 ทักษะ ค่านิยม และความรู้ เมื่อ ฮิลารี (Hilary, E.) และนอร์เคย์ (Norkay, T.) ได้ ประสบความสำเร็จในการไต่ภูเขาเอเวอร์เรสต์ ฮิลารี ได้ให้ความเห็นว่าเขาได้ประสบความสำเร็จ เพราะเขาได้ไต่ขึ้นบนเขาที่นักปีนเขาอื่น ๆ ได้เคยปีนเขาลูกนี้มาก่อน ซึ่งความคิดเห็นนี้แสดงนัยถึง วัฒนธรรมด้วย เพราะได้มีการสร้างทัศนคติ ความรู้ และค่านิยมต่อสิ่งที่ได้เคยทำมาก่อน คือ เป็น การสะสมประสบการณ์ในอดีตและพฤติกรรมของผู้อื่นในช่วงที่ผ่านมา

1.2 วัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของวัตถุ คือ สิ่งที่เราได้สร้างสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา วัตถุสิ่งของ เหล่านี้ อาจเป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน ธรรมชาติโคให้วัตถุดิบแก่เรา แต่พฤติกรรมการเรียนรู้ได้ทำ ให้เกิดวัตถุสำเร็จรูป ดังนั้น รูปแบบของวัฒนธรรมทางวัตถุในแต่ละแห่งจึงไม่เหมือนกัน

2. เป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกัน (Shared by members of society) พฤติกรรมการเรียนรู้ และผลของ การเรียนรู้ไม่ได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นของสมาชิกของ สังคมและมีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การรับนำมาปฏิบัติจะมีระดับไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับการ เลือหรือโดยสภาพการบังคับ ถ้าในสังคมใดการบังคับให้ประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมที่เห็นว่า

เหมาะสมอยู่ในขั้นที่รุนแรง บุคคลในสังคมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดแต่ในทางกลับกันถ้ากฎข้อบังคับของสังคมหย่อนยาน บุคคลก็จะเลือกปฏิบัติตามความมากน้อยแตกต่างกันไป

3. เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Transmitted among the members of society) พฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการสืบทอดจากช่วงอายุหนึ่ง ไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง และแพร่กระจายระหว่างสมาชิกของสังคมโดยสัญลักษณ์ คือ ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ซึ่งอาจจะแสดงออกในรูปของคำพูด การเขียน การสลักหรือจารึกไว้ในที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในช่วงเวลานั้น ๆ สัญลักษณ์ดังกล่าวช่วยให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้สึก ทักษะคิด ความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจระหว่างกันของสมาชิกในสังคม

4. สร้างความพอใจให้แก่มนุษย์ได้ (Culture is gratifying) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น แต่ความต้องการดังกล่าวยังไม่เป็นที่เพียงพอ ความพอใจที่ได้รับจะรวมถึงความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความต้องการขั้นมูลฐานซึ่งแต่เดิมอยู่ในรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนหรือสวยงามมาอยู่ในรูปที่ประณีต สวยงามและซับซ้อนมากขึ้น

5. เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive) วัฒนธรรมมิใช่เป็นสิ่งที่คงที่ (Static) แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้ปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความเจริญทางวิทยาการ เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและกว้างขวาง ตลอดทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านการติดต่อสื่อสาร ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมของคนในสังคมหนึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามการแพร่กระจายวัฒนธรรมและอยู่ในอัตราที่เร็วขึ้น

6. เป็นผลรวมหรือการผสมทางวัฒนธรรม (Culture is integrative) วัฒนธรรมของชาติหนึ่งหรือสังคมหนึ่งเป็นผลรวมของแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต โดยการนำองค์ประกอบย่อย ๆ ของวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างประสานเข้าด้วยกัน แม้ว่าวัฒนธรรมที่มีลักษณะแตกต่างกันจะดึงกันไปคนละทิศละทาง แต่มีแนวโน้มที่จะมีความแน่นอนและประสานกันเพื่อให้สังคมคงอยู่ได้

7. เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (Ideal form of behavior) รูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิต สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าดี มีความเหมาะสม สิ่งนั้นจะกลายเป็นรูปแบบที่ทุกคนจะยึดถือและปฏิบัติตาม ในทางกลับกัน สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าไม่ควรมิเหมาะสม ก็จะไม่ถือปฏิบัติ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งที่สังคมคาดหวังหรือเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม สังคมแต่ละสังคมต่างก็มีลักษณะวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองหรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์

มีความคิดและมองโลกแตกต่างกัน รวมทั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมตลอดจนการมีพฤติกรรมเพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมจึงไม่เหมือนกัน

8. เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (Super organic) ลักษณะ Super organic เป็นคำศัพท์ที่ สเปนเซอร์ นำมาใช้เป็นคนแรก และ โกรเบอร์ ได้ศึกษาเพิ่มเติมอย่างมีหลักการ โดยเปรียบเทียบวัฒนธรรมว่าเป็นลักษณะที่เหนือจากอินทรีย์ (Organic) อินทรีย์ หมายถึง “ตัวตน” “รูปร่าง” หรือ “สาร” ลักษณะที่เหนืออินทรีย์ คือ ลักษณะที่อยู่เหนือจากธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของเอ็กัตตบุคคล ลักษณะดังกล่าวช่วยให้มนุษย์รู้จักการเรียนรู้และทำให้มีชีวิตรอดได้ทางกายภาพและทางสังคม

ไวท์ ได้จำแนกระดับของการวิเคราะห์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ระดับ โดยใช้ความคิดเรื่อง Super organic และ Inorganic และได้แสดงความแตกต่างของแนวความคิดทั้ง 3 ไว้ดังนี้

1. Super organic หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ประกอบด้วย เครื่องมือ เสื้อผ้า ศิลปะ องค์กร ทางสังคม ศาสนา ระบบความคิด เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นการจัดระเบียบขององค์วัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง เพื่อให้เกิดความสุนทรีย์และความสะดวกแก่สิ่งมีชีวิต คุณลักษณะสำคัญของ Super organic คือ สัญลักษณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษา

2. Inorganic หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เรียกว่าสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งแสดงคุณลักษณะโดย อะตอม โปรตอน อิเล็กตรอน คลื่น หรือหน่วยอื่น ๆ ที่นักฟิสิกส์ได้กำหนดไว้

3. Organic หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับชีวภาพหรือสิ่งที่มีชีวิตและแสดงคุณลักษณะ โดยเซลล์สัตว์มีเพียงอินทรีย์ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสายโลหิต ลักษณะที่อยู่เหนืออินทรีย์นั้น มนุษย์จะใช้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอดและใช้ศักยภาพในการปรับและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เพื่อให้อินทรีย์อยู่ในภาวะที่สมบูรณ์ เกิดความมั่นคงปลอดภัยและได้รับความสะดวก

สาระวัฒนธรรม

อิทธิ คำเพราะ (2549 : 101 - 102) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ แบบในการคิด การกระทำเรื่องต่าง ๆ ของคนที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นสังคม หรือมองอีกแบบ วัฒนธรรม คือ กฎ ระเบียบ ที่คนในกลุ่มหรือในสังคมจะต้องยึดถือเป็นแนวในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะมองแบบใด วัฒนธรรมก็ต้องอยู่คู่กับสังคม หรืออยู่คู่กับคน สังคมกับวัฒนธรรมจึงเป็นคู่แฝดกันเหมือน เหยี่ยวอันเดียวกันแต่คนละด้าน ในฐานะบุคคลเราได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมหลายอย่าง คือ

1. วัฒนธรรมเป็นกรอบหรือแนวสำหรับให้เราประพฤติปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่จะคิดเช่นไร จะพูดอย่างไร จะทำอะไรต่าง ๆ อย่างไร เช่น เราเป็นคนไทย ก็ต้องคิด พูด ทำอย่างคนไทย ทำเช่นนั้น แล้วเราก็เข้ากับคนอื่นได้ เพราะเขารู้เรื่องที่เราพูด เราคิด เราทำแบบเดียวกับคนอื่นเขา อย่างน้อยเขาก็ถือว่าเราเป็นคนไทยด้วยกัน

2. วัฒนธรรมเป็นแหล่งความรู้ อาศัยประเภทของความรู้เป็นเกณฑ์ เราแบ่งความรู้ ออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 ความรู้ที่เป็นความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม ได้แก่ ความรู้ด้าน ครอบครัว การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ภาษา นันทนาการ และอนามัย เป็นต้น

2.2 ความรู้ที่เป็นแบบการกระทำที่สำคัญ คือ บรรทัดฐานทางสังคมในสถาบัน ครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง ภาษา ศาสนา การศึกษา นันทนาการ และอนามัย เป็นต้น

2.3 ความรู้ที่เป็นรูปแบบทางวัตถุ หรือที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น แบบบ้าน แบบร้านค้า แบบโรงงานอุตสาหกรรม แบบวัด แบบโรงเรียน

3. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือของมนุษย์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) เครื่องมือทางวัตถุ และ 2) เครื่องมือที่ไม่ใช่วัตถุ สังคมใดมีระดับและประเภทของเครื่องมือขนาดไหนย่อมขึ้นอยู่กับระดับความเจริญพื้นฐานของสังคม เครื่องมือทางวัตถุในสังคมไทยนับได้ตั้งแต่ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ไถ คราด เกวียน ช้าง ม้า วัว ควาย ไปจนถึงเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักร เครื่องกล ในสมัยปัจจุบัน และสำหรับเครื่องมือที่ไม่ใช่วัตถุ ก็นับได้ตั้งแต่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความรู้เรื่องการเป็นผู้นำ การคบหาสมาคมกัน สุภาษิต คำพังเพย ไปจนถึงความรู้สมัยใหม่การใช้ความรู้เครื่องมือเหล่านี้ใช้ได้ทั้งเพื่อการดำรงชีพ และใช้ได้เพื่อการพัฒนาสังคมให้เจริญรุดหน้าต่อไป

4. แนวการดำเนินชีวิตของครอบครัว คือ ครอบครัวเราแต่ละครอบครัวสามารถสร้าง วัฒนธรรมของครอบครัวเราเองได้ โดยให้มีรูปแบบเฉพาะตนและไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมใหญ่ เช่น แนวทางดำเนินชีวิตในครอบครัว การอบรมลูก การพักผ่อน การให้ความช่วยเหลือสมาชิกของครอบครัวที่ออกไปทำงานแล้วหรือแยกครอบครัวไปแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวพ่อแม่และลูกก็ยังอยู่ในแนวการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน ข้อนี้มักจะผิดแปลกไปจากเรื่องทางสังคมไปบ้าง แต่เพียงจะบอกว่า คนเราแต่ละคนก็มีแบบชีวิตเป็นของตนเองได้เช่นกัน แต่เราไม่เรียกว่า วัฒนธรรมทางปัจเจกชน เราเรียกว่า บุคลิกภาพ เราจึงสามารถนำความรู้เรื่องวัฒนธรรมมาใช้ตรงนี้ได้ด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2546 : 131 - 133)

สาเหตุของการเกิดวัฒนธรรม

สนธยา พลศรี (2545 : 181) กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดเดียวที่มีวัฒนธรรม สัตว์อื่นไม่มีวัฒนธรรมเพราะไม่มีความสามารถในการสร้างวัฒนธรรม สาเหตุที่มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นได้เนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. มนุษย์มีสมองที่มีคุณภาพ ทำให้มีความสามารถพิเศษบางประการ คือ ความสามารถ

ในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นใช้ในสังคม และความสามารถในการเชื่อมกาลเวลา คือ สมอมมนุษย์มีความสามารถในการจดจำและระลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตได้ ทำให้เกิดความเกี่ยวเนื่องระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และเป็นพื้นฐานสำคัญของการไปสู่อนาคตข้างหน้า

2. มนุษย์มีความสามารถในการใช้ปัญญาคิดค้นหาเหตุผล การแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตน จึงไม่ใช่เป็นไปตามสัญชาตญาณ แต่เกิดจากกระบวนการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคมจากคนรุ่นก่อน ๆ

3. การไม่หยุดนิ่งของสมอมมนุษย์ คือ มนุษย์ชอบคิดในสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ทำให้เกิดความรู้ที่จะสร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยไม่หยุดนิ่ง

4. ความคิดที่จะเอาชนะสิ่งแวดล้อม เพื่อความสะดวกสบายของมนุษย์เอง ให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่าง ๆ โดยไม่หยุดยั้ง

5. ความสามารถในการสื่อความหมายและการถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่กันและกันได้ เพราะมนุษย์มีภาษาใช้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ทำให้มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้มากมาย

6. ความสามารถในการใช้สิ่งต่าง ๆ แทนแรงงานของมนุษย์เอง ทำให้มีเวลาว่างจะคิดสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้นใช้แทนแรงงานของตน

7. ความต้องการของมนุษย์ที่ไม่สิ้นสุด ทำให้ต้องแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการโดยไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสังคมมนุษย์เสมอมา

8. อิทธิพลของวัฒนธรรมจากสังคมอื่น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมอื่น ๆ ทำให้เกิดการยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นเข้าไปใช้ในสังคมของตน

9. การขยายตัวของสังคม เมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มมากขึ้น ทำให้สังคมขยายตัวกลายเป็นสังคมขนาดใหญ่ขึ้นเป็นลำดับ การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมจึงแตกต่างออกไป ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น ดังนั้น เพื่อลดปัญหาดังกล่าวจึงต้องสร้างวัฒนธรรมขึ้นใช้ร่วมกัน โดยเฉพาะเรื่องการจัดระเบียบทางสังคมที่กล่าวมาแล้ว

10. ความเจริญก้าวหน้าทางการคมนาคมและสื่อสาร มนุษย์ได้พัฒนาระบบการคมนาคมและการสื่อสารให้มีความเจริญก้าวหน้า จนสามารถเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่ายเดียวกันทั่วโลก ทำให้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น การเกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสังคมจึงเกิดขึ้นได้ง่าย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม

ณรงค์ เส็งประชา (2541 : 58 - 59) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางชีววิทยา มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ช่วยให้สามารถสร้างวัฒนธรรมหลายประการ คือ
 - 1.1 มนุษย์มีสมองที่ใหญ่และมีคุณภาพ ทำให้มนุษย์มีสติปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ หรือวัฒนธรรมขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ
 - 1.2 คุณภาพของอวัยวะบางอย่าง เช่น มือ ดวงตา กล้ามเนื้อ เป็นต้น อวัยวะเหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถใช้สร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้นมาได้
 - 1.3 ร่างกายตั้งตรงกับพื้นโลก ทำให้การเคลื่อนไหวและการเคลื่อนที่ของร่างกายคล่องแคล่วและรวดเร็ว
 - 1.4 มีอายุยืน ทำให้เกิดการเรียนรู้ สร้างและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
2. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มนุษย์เป็นสัตว์ที่อาศัยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในการดำรงชีวิต สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของมนุษย์ และทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในภูมิประเทศและภูมิอากาศแตกต่างกันจะมีวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป
3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์จึงต้องอยู่รวมกันเป็นสังคม ทำให้ต้องสร้างวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุและวัฒนธรรมทางวัตถุขึ้นใช้เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน
4. การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม คือ การแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ทำให้เกิดการขอยืมทางวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรม การกลืนกลายทางวัฒนธรรม และการรับวัฒนธรรมเข้ามาใช้ ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นในสังคม

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

จ้านง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2547 : 20) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประการ คือ

1. องค์คติ เป็นความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น อุดมการณ์ อุดมคติ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์
2. องค์การ เป็นกลุ่มคนที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เช่น ชมรม สโมสร สมาคม องค์การธุรกิจ พรรคการเมือง

3. องค์พิธีการ เป็นกระบวนการขั้นตอนของพิธีกรรม ประเพณีการปฏิบัติ หรือการกระทำต่าง ๆ ที่มีความหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
4. องค์วัตถุ เป็นสิ่งของเครื่องใช้ หรือเป็นสิ่งที่มีรูปร่าง เป็นตัวตน หรือเป็นส่วนที่ชัดเจน สามารถจับต้องได้ ซึ่งเป็นผลผลิตของมนุษย์ในการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา

หน้าที่ของวัฒนธรรม

จ้านง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2547 : 18) กล่าวว่า หน้าที่ของวัฒนธรรมที่สำคัญมีดังนี้

1. กำหนดรูปแบบของสถาบัน สังคมมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง เนื่องมาจากการที่สถาบันทางสังคมต่างกระทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างครบถ้วน การทำหน้าที่ของแต่ละสถาบันซึ่งแตกต่างกันนั้น จะถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม
2. กำหนดบทบาทของมนุษย์ วัฒนธรรมจะกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ของมนุษย์ โดยมีกระบวนการในการอบรมให้เกิดการเรียนรู้ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติตนตามบทบาท และตำแหน่ง ฐานะของบุคคล
3. ควบคุมสังคม วัฒนธรรมจะกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ศีลธรรมหรือบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อให้สมาชิกสังคมได้มีแนวทางปฏิบัติกลาง ๆ ร่วมกัน
4. เป็นเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของสังคม แต่ละสังคมจะมีสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป สัญลักษณ์ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ สัญลักษณ์ที่มองเห็น ได้แก่ รูปสัญลักษณ์การแต่งกาย บุคลิก ท่าทางการแสดงออก การพูดในโอกาสต่าง ๆ
5. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วัฒนธรรมก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่น ความจงรักภักดี การอุทิศตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ก่อให้เกิดความเป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมร่วมกัน ในที่สุดก็จะก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และพร้อมที่จะร่วมกันสร้างหรือปกป้องสังคมตนเองร่วมกัน
6. สร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบุคลิกภาพทางสังคม สิ่งนี้เกิดขึ้นได้จากการกระทำในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นแบบแผน หรือวิถีทางเดียวกันของคนในสังคม ซึ่งแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงทำให้การหล่อหลอมทางสังคมไม่เหมือนกัน และมีผลทำให้สมาชิกสังคมมีบุคลิกภาพทางสังคมไม่เหมือนกัน
7. ก่อให้เกิดความตระหนักในการมีชีวิตอยู่ วัฒนธรรมทำให้สมาชิกของสังคมตระหนักถึงวัตถุประสงค์และความหมายความสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ โดยวัฒนธรรมด้านความรู้สึก ทักษะ การยกย่องเทิดทูน ตลอดจนความรับผิดชอบในบทบาทตามตำแหน่งฐานะของแต่ละบุคคล ที่มีอยู่

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคม ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม อาจแสดงออกในรูปของวิธีการ หรือพิธีการต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันร่วมกันตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่ส่งต่อถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างมาขาดสาย นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังบ่งบอกถึงความเชื่อ ความคิดเห็น อุดมการณ์ อุดมคติ หรือทัศนคติในการดำรงชีวิตของมนุษย์อีกด้วย

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2537 (เทเวศร์ พิริยะพณท์. 2550 : ออนไลน์ ; อ้างอิงจาก สกุลไทย. ฉบับที่ 2346. 2542 : 2) ไว้ว่า

“...ถ้าหากว่าประชาชนในประเทศใดมีความสุข มีความอยู่เย็นเป็นสุข คือ มีความเป็นอยู่ที่สบาย ก็หมายความว่าประเทศนั้นมีความมั่นคง ภูมิภาคไหนมีประเทศที่มีความมั่นคงคืออย่างนี้ เป็นภูมิภาคที่มีกำลังแข็งแรง...”

พระราชดำรัสที่อัญเชิญมานี้ สามารถอธิบายถึงคุณค่าของการมีความสุขได้ชัดเจน ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวว่า การมีความสุขจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั่นเอง

ความหมายของคุณภาพชีวิต

ผาสุก มุทฺธเมธา (2535 : 96) กล่าวว่า ชีวิตที่มีคุณภาพ เป็นชีวิตที่สามารถสนองตอบความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ อยู่ในกรอบและระเบียบแบบแผน วัฒนธรรมที่ดั่งงามตามมาตรฐานที่ยอมรับของสังคม พร้อมทั้งสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง ชีวิตจะมีคุณภาพได้ต้องอาศัยสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ร่วมกันทำหน้าที่ตามบทบาท

จิตชัย ไชยรัตน์ (2536 : 7) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพของการดำรงชีวิตในสังคมที่เจ้าของมีความพึงพอใจในช่วงเวลาหนึ่ง และความพึงพอใจนี้สามารถวัดหรือประเมินได้ทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในช่วงเวลานั้น

สุภางค์ จันทวานิช และวิศนิ ศิลตระกูล (2539 : 57 - 59) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต เป็นระดับของการมีชีวิตที่ดี ความสุข ความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม เป็นแนวคิดที่ยากจะนิยามให้เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นการมองคุณภาพชีวิตในมิติเดียว จนถึงหลายมิติ การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตให้ลึกลงไปคงเป็นประโยชน์ หากมองแนวคิดทางเรื่องสุขภาพ โดยมองใน 2 มิติ คือ เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในเชิงปริมาณสามารถระบุเรื่องของการมีชีวิตยืนยาว อัตราการตาย แต่บางคนมองว่าดัชนีเหล่านี้มีความหมายน้อยมากสำหรับประเทศพัฒนา สิ่งจำเป็นที่ต้องมอง คือ ดัชนีส่วนเชิงคุณภาพ กล่าวว่าสุขภาพของคน ๆ หนึ่งก็คือคุณภาพชีวิตของคน ๆ นั้น แต่ยังเป็นการสันนิษฐานที่ยังน่าสงสัยอยู่

เพราะคุณภาพชีวิตยังมีอะไรอีกหลายอย่างนอกเหนือจากเรื่องของสุขภาพ เช่น มาตรฐานการดำรงชีวิต คุณภาพของที่อยู่อาศัย ความพึงพอใจในหน้าที่การงาน สิ่งเหล่านี้มักรวมไว้ในนิยามและเกณฑ์ของคุณภาพชีวิตทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามเรื่องของสุขภาพก็สามารถวัดคุณภาพชีวิตได้ในช่วงระยะเวลานั้น แต่นิยามของคำว่าสุขภาพต้องกว้างกว่าเรื่องของกรมอายุยืนยาวหรืออัตราการตาย ความหมายของสุขภาพควรรวมไปถึง ความสามารถในการกระทำหน้าที่ได้ดีเพียงไรในชีวิตประจำวัน การมีสุขภาพจิตและอารมณ์ดีเพียงไร โอกาสและจำนวนครั้งของการตรวจสุขภาพเป็นเช่นไร ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ สุขภาพก็จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้คุณภาพชีวิตได้ แต่ก็ต้องไม่ลืมว่ายังมีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้ดังกล่าว เช่น เรื่องของการงาน ที่อยู่อาศัย โรงเรียน และเพื่อนบ้าน ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีทั้งนั้น คำอธิบายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก ที่นิยามสุขภาพว่า การมีสภาพร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ทางด้านสังคมที่ดี มิใช่เพียงแค่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น

เกษม จันทร์แก้ว (2540 : 28 - 29) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตในแง่ของสิ่งแวดล้อมนั้น หมายถึง การศึกษาความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการศึกษา อนามัย และเศรษฐกิจ ตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ เชื้อชาติ วัฒนธรรม และวิธีการเลี้ยงดู โดยที่คุณภาพชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับสภาพทั่วไปของสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ บุคคลอยู่ในที่ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ย่อมจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าบุคคลที่อยู่ในที่ขาดแคลนทรัพยากรสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตต้องขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ ซึ่งมีความแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลอีกด้วย

ไกรวุฒิ ช่วยสถิตย์ (2541: 17) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี มีการพักผ่อนหย่อนใจที่เพียงพอ มีความพร้อมและสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและค่านิยมทางสังคม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ และสามารถดำเนินชีวิตวิธีการที่ชอบธรรมเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543 : 56 - 57) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง คุณภาพในด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง และศาสนา ซึ่งเป็นค่าเทียบเคียงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน กล่าวคือ ทุกคนหรือทุกประเทศอาจจะกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ กันไปตามความต้องการ และความต้องการคุณภาพชีวิตนี้ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาและกาลเทศะ กล่าวคือ ชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสมไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสามารถดำรงชีวิตที่ชอบธรรมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

และค่านิยมสังคม ตลอดจนแสวงหา สิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งคุณภาพชีวิตเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. ทางด้านร่างกาย คือ บุคคลจะต้องมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อันเป็นผลตอบสนองมาจากปัจจัยพื้นฐาน
2. ทางด้านจิตใจ คือ บุคคลจะต้องมีสภาวะจิตใจที่สมบูรณ์ร่าเริงแจ่มใส ไม่วิตกกังวล มีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคมสิ่งแวดล้อม มีความปลอดภัยในชีวิต
3. ทางด้านสังคม คือ บุคคลสามารถดำรงชีวิตภายใต้บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างปกติสุข

เทเวศร์ พิริยะพจนท์ (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต (Quality of Life = QOL) หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสม ตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งประชาชนมีหน้าที่พัฒนาตนเองและครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาให้ตนเอง มีสุขภาพกายและจิตดี มีครอบครัวที่อบอุ่น มีที่อยู่อาศัย มีรายได้พอสมควร ประหยัด สร้างตนเองและครอบครัว ดังนั้น คุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึง องค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ รายได้สูงขึ้น (Higher income) การศึกษาดีขึ้น (Better education) มาตรฐานความปลอดภัย สุขภาพ และโภชนาการสูงขึ้น (Higher standard of safety, Health and nutrition) ความยากจนลดลง (Less poverty) สภาพแวดล้อมที่สะอาด (Clean environment) ความเสมอภาคของโอกาสมีมากขึ้น (More equality of opportunity) เสรีภาพส่วนบุคคลมีมากขึ้น (Greater individual freedom) และวัฒนธรรมแห่งชีวิตมีหลากหลาย (Richer cultural life)

ฟราเดอร์ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. 2539 : 59 ; อ้างอิงจาก Fradier. 1976) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่า คือ ความสัมพันธ์ทุกด้านระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติที่บุคคลอาศัยอยู่ โดยแต่ละด้านจะมีลักษณะเฉพาะในการสนองความต้องการของบุคคล

วอลเลส (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. 2539 : 59 ; อ้างอิงจาก Wallace. 1974) ได้กล่าวถึง คุณภาพชีวิตว่า หมายถึง สภาพทั้งหลายซึ่งนำมาสู่ความพึงพอใจแก่บุคคลทั้งด้านร่างกายและจิตใจในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

เกอร์จี และเบอร์ชัน (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. 2539 : 59 ; อ้างอิงจาก George and Bereson. 1980) ได้ให้ความหมายว่าคุณภาพชีวิตว่าหมายถึง มิติของการมีชีวิตที่ดี ประกอบด้วย ความสุข ความพอใจในชีวิต ความนับถือตนเอง สุขภาพและสภาพการทำงานของร่างกาย และสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดี

องค์การยูเนสโก (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี สิตตระกูล, 2539 : 59 ; อ้างอิงจาก UNESCO, 1993) ได้นิยามคำว่า คุณภาพชีวิต ไว้ในชุดฝึกอบรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ และได้นิยาม โครงการเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตว่า เป็นโครงการที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้เรียน และชุมชนได้รับความรู้ เจตคติ ค่านิยม และทักษะที่จำเป็น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย สามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิต ทั้งในลักษณะของปัจเจกบุคคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน

การประเมินคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนามนุษย์ของ United Nation Development Program (UNDP) ได้ข้อเสนอว่า การวัดระดับการพัฒนาประเทศควรวัดในรูปของ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน และได้กำหนดเกณฑ์การวัดระดับคุณภาพชีวิตของคนขึ้น โดยคำนวณจากปัจจัยยระดับคุณภาพชีวิต 3 ตัวแปร คือ อายุขัยเฉลี่ย การศึกษา และรายได้ต่อหัว เรียกว่า ดัชนีคุณภาพชีวิต

องค์การยูเนสโก (คุชฎี งามสมภพ, 2540 : 9 ; อ้างอิงจาก UNESCO, 1993) ได้ใช้เกณฑ์ในการประเมินคุณภาพชีวิตไว้ 2 ด้าน คือ

1. ด้านวัตถุวิสัย (Objectivity) เป็นการศึกษาบนพื้นฐานของข้อมูลทางด้านรูปธรรมที่สามารถจะเป็นได้ นับได้ หรือวัดได้ เป็นข้อมูลด้านประชากรและสภาพทางเศรษฐกิจ
2. ด้านจิตใจ (Subjectivity) เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา โดยการสอบถามความรู้สึก และเจตคติด้านต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ความพอใจในชีวิต ความสุข ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของสังคมในขณะนั้น ๆ โดยมีความเชื่อว่ากระแสความรู้สึกนึกคิดของประชาชนนั้นมีอิทธิพลถึงคุณภาพชีวิตด้วย

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน จะต้องประเมินได้ทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรม และสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อยืนยันเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของชุมชน ในการดำเนินชีวิตภายใต้การบริหารขององค์กรส่วนท้องถิ่น

ประเทศไทยได้นำเอาแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) (Basic minimum needs) มาใช้กำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 โดยใช้เครื่องชี้วัดหลัก จปฐ. 8 หมวด 32 ตัวชี้วัด จากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบโครงการปรัณรงศ์คุณภาพชีวิต

ปี พ.ศ. 2531 คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้ให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มอบโครงการปรัณรงศ์ฯ ให้กระทรวงมหาดไทย โดยกรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบภายใต้ชื่อว่า “งานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.)”

ปี พ.ศ. 2532 กชช. มีมติเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2532 ให้กรมการพัฒนาชุมชนจัดเก็บข้อมูล จปฐ. เป็นประจำทุกปี

ปี พ.ศ. 2533 เริ่มจัดเก็บ ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล จปฐ. คุณภาพชีวิตของคนไทย โดยรวม ทุกครัวเรือนทั่วประเทศ

ปี พ.ศ. 2535 กรมการพัฒนาชุมชนได้ปรับปรุงเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานเป็น 9 หมวด 37 ตัวชี้วัด เพื่อให้เข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535 - 2539)

ปี พ.ศ. 2540 กรมการพัฒนาชุมชนมีการปรับปรุงเครื่องชี้วัดเป็น 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด เพื่อให้ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544)

ปี พ.ศ. 2544 กรมการพัฒนาชุมชนมีการปรับปรุงเครื่องชี้วัดเป็น 6 หมวด 37 ตัวชี้วัด เพื่อให้ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 - 2549)

แนวคิดเกี่ยวกับดัชนีเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต (จปฐ.) ที่กรมการพัฒนาชุมชนได้ปรับตาม แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ลดลงเหลือ 6 หมวด มีดัชนี 37 ตัวชี้วัด คือ

หมวดที่ 1 สุขภาพดี มีดัชนี 11 ตัวชี้วัด ได้แก่

1. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด
2. แม่ที่คลอดลูกได้รับการทำคลอดและดูแลหลังคลอด
3. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม
4. เด็กแรกเกิดถึง 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ
5. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียวอย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน
6. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้กินอาหารอย่างเหมาะสมและพอเพียง
7. เด็กอายุ 6 - 15 ปี ได้กินอาหารถูกต้องและครบถ้วน
8. เด็กอายุ 6 - 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ
9. คนในครัวเรือนได้กินอาหารที่มีคุณภาพถูกสุขลักษณะปลอดภัย และได้มาตรฐาน
10. คนในครัวเรือนมีความรู้ในการใช้ยาที่ถูกต้องและเหมาะสม
11. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย มีดัชนี 8 ตัวชี้วัด ได้แก่

12. ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
13. ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี
14. ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี
15. ครัวเรือนมีการจัดการบ้านเรือนและบริเวณบ้านให้เป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ
16. ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากเสียง ความสั่นสะเทือน ฝุ่นละออง กลิ่นเหม็นหรือมลพิษ

ทางอากาศ น้ำเสีย ขยะ และสารพิษ

17. คริวเรือมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกต้อง
 18. คริวเรือมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 19. คริวเรือมีความอบอุ่น
- หมวดที่ 3 ฝึกฝนการศึกษา มีดัชนี 6 ตัวชี้วัด ได้แก่
20. เด็กอายุ 3 - 5 ปีเต็ม ได้รับการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อม
 21. เด็กอายุ 6 - 15 ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
 22. เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
 23. เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ
 24. คนอายุ 15 - 60 ปีเต็ม อ่านออกและเขียนภาษาไทยได้
 25. คนในคริวเรือได้รับรู้ข่าวสาร
- หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า มีดัชนี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่
26. คนอายุ 18 - 60 ปีเต็ม มีการประกอบอาชีพและมีรายได้
 27. คนในคริวเรือมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี
 28. คริวเรือมีการเก็บออมเงิน
- หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยม มีดัชนี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่
29. คนในคริวเรือไม่ติดสุรา
 30. คนในคริวเรือไม่สูบบุหรี่
 31. คนอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปทุกคนไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา
 32. คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่
 33. คนพิการได้รับการดูแลเอาใจใส่
- หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา มีดัชนี 4 ตัวชี้วัด ได้แก่
34. คริวเรือมีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล
 35. คริวเรือมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น
 36. คริวเรือเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน
 37. คนมีสิทธิได้ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง

จะเห็นได้ว่า การจัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา สาเหตุหนึ่งมาจากแนวคิดในการพัฒนาชุมชน บ้างข้อบรรลู่วัตถุประสงค์แล้ว อีกประการหนึ่งการปรับเปลี่ยนเครื่องชี้วัดทุก ๆ 5 ปี ยังทำให้งานพัฒนาคุณภาพชีวิตของส่วนท้องถิ่นมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลาโดยมองภาพรวมของประเทศ

การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม สามารถประมวลตัวบ่งชี้จากแนวคิดต่าง ๆ และจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกุล. 2539 : 75 - 77)

1. เครื่องชี้วัดทางสังคม (ครอบครัว ชุมชน) สาละสำคัญในกลุ่มนี้ คือ สิ่งที่จะทำให้เกิดความกลมกลืนและความเจริญก้าวหน้าในสังคม เครื่องชี้วัดในกลุ่มนี้คือ

- 1.1 ขนาดบ้านเรือน สภาพบ้านเรือน
 - 1.2 รูปแบบของครอบครัว ความสัมพันธ์อันดีในหมู่ญาติ
 - 1.3 ความมั่นคงของบุคคล ครอบครัวและสังคม
 - 1.4 คุณภาพชีวิตของครอบครัว
 - 1.5 การเข้าถึงบริการวางแผนครอบครัวของกลุ่มสมรสที่เต็มใจรับบริการ
 - 1.6 กระบวนการทางสังคม
 - 1.7 เสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ
 - 1.8 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
 - 1.9 ความมั่นคงปลอดภัย อุบัติเหตุจากการทำงาน
 - 1.10 สภาพการทำงานในโรงงาน ความขัดแย้ง
 - 1.11 บริการทางสังคม การคมนาคม สวัสดิการสังคม
 - 1.12 การใช้เวลาว่าง นันทนาการ โอกาสในการสร้างสรรค์พัฒนาในด้านอื่น ๆ
 - 1.13 การเข้าถึงวัฒนธรรมและชีวิตที่มีคุณค่า
 - 1.14 การเข้าสังคม
 - 1.15 การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม การเลื่อนชั้นทางสังคม
 - 1.16 เสรีภาพของมนุษยชน จุดมุ่งหมายของชีวิต
 - 1.17 การเลือกรับเทคโนโลยีที่เหมาะสม
2. เครื่องชี้วัดทางการศึกษา
- 2.1 การได้มาซึ่งความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของประชาชน
 - 2.2 การอ่านออก เขียนได้ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อวัน
 - 2.3 อัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่
 - 2.4 ระยะเวลาโดยเฉลี่ยที่อยู่ในโรงเรียน
 - 2.5 จำนวนเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียน
 - 2.6 โอกาสทางการศึกษา
 - 2.7 ร้อยละของคนที่ไม่ลาออกจากการเรียนระดับต่าง ๆ
 - 2.8 การกระจายบริการทางการศึกษา

- 2.9 จำนวนผู้จบชั้นประถมศึกษา เปอร์เซ็นต์ของการเข้าเรียน
- 2.10 จำนวนผู้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา เปอร์เซ็นต์ผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา
- 2.11 อัตราส่วนการลงทะเบียนในระดับมัธยมศึกษา
- 2.12 จำนวนผู้ตกซ้ำชั้น/ผู้ลงทะเบียนเรียน
- 2.13 อัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรวัยเรียนในช่วงอายุเดียวกัน
- 2.14 ค่าใช้จ่ายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา
3. เครื่องชี้วัดทางด้านสาธารณสุข
 - 3.1 โภชนาการ อาหารเสริม อาหาร อากาศ น้ำบริสุทธิ์
 - 3.2 ความสะดวกในการรักษาพยาบาล บริการด้านสุขภาพ
 - 3.3 การมีที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม
 - 3.4 สุขภาพแข็งแรง มีความกระปรี้กระเปร่า เจ็บป่วยไม่บ่อยครั้ง
 - 3.5 อายุขัยเฉลี่ย
 - 3.6 การตาย อุบัติภัย ลดอัตราการตายของเด็กแรกเกิด
 - 3.7 การปลอดจากเอดส์ และ โรคที่เกี่ยวข้องกับเอดส์
 - 3.8 การป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยโรคเอดส์ถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม
 - 3.9 การมีสุขภาพจิตดี
 - 3.10 สารอาหารที่ได้รับในแต่ละวัน
4. เครื่องชี้วัดทางด้านสิ่งแวดล้อม
 - 4.1 การกระจายที่อยู่อาศัย
 - 4.2 สภาพของสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย
 - 4.3 บริการสาธารณะ
 - 4.4 สภาพแวดล้อมธรรมชาติ
 - 4.5 การมีสิ่งแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ
 - 4.6 การมีน้ำสะอาดใช้
 - 4.7 คุณภาพของอากาศ
 - 4.8 การมีความพร้อมในการป้องกันแก้ไขภัยพิบัติ
5. เครื่องชี้วัดด้านความมั่นคงของชีวิต
 - 5.1 ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ
 - 5.2 ความมั่นคงด้านอาหาร
 - 5.3 ความมั่นคงด้านสุขภาพ

- 5.4 ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม
- 5.5 ความมั่นคงของบุคคล
- 5.6 ความมั่นคงของชุมชนและครอบครัว
- 5.7 ความมั่นคงทางการเมือง
- 6. เครื่องชี้วัดทางการเมืองการปกครอง
 - 6.1 การกระจายอำนาจการบริหาร
 - 6.2 การลงคะแนนเลือกตั้ง
 - 6.3 การมีสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย
 - 6.4 การจัดตั้งองค์กรชุมชน

องค์การสหประชาชาติ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. 2539 : 107 ; อ้างอิงจาก UNESCO. 1993) ได้เสนอประเด็นทางสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ประชากร 2) การตั้งครอบครัว ครอบครัว และครัวเรือน 3) การเรียนรู้และบริการทางสังคม 4) กิจกรรมเพื่อการมีรายได้ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 5) การกระจายรายได้การบริโภค ละการออม 6) ความมั่นคงทางสังคมและบริการ ด้านรัฐสวัสดิการ 7) สุขภาพบริการด้านสุขภาพ และการใช้บริการด้านสุขภาพ 8) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม 9) ระเบียบสังคมและความปลอดภัย 10) การใช้เวลา 11) การใช้เวลาว่างและวัฒนธรรม 12) ชนชั้นทางสังคม และการเลื่อนชั้นทางสังคม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “คุณภาพชีวิต” เป็นระดับของการมีชีวิตที่ดี ความสุข ความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพชีวิตนั้นก็แตกต่างกันไป ตามยุคตามสมัย และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละชุมชน

ชนิดของเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม

เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมนั้นได้มีการจำแนกหรือจัดหมวดหมู่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเรื่องนี้ มิเลส (Miles) กล่าวว่า ความแตกต่างของเครื่องชี้วัดอยู่ที่ความพอใจที่จะนำไปใช้และการประยุกต์ใช้เพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามเขาได้แบ่งเครื่องชี้วัดออกเป็น 4 ชนิด ดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. 2539 : 78 - 79 ; อ้างอิงจาก Miles. 1985) คือ

1. Direct and by-product data : เป็นข้อมูลเชิงสถิติ หรือรายงานทางสังคมที่สำนักงานต่าง ๆ เก็บรวบรวมเอาไว้ เช่น ข้อมูลเชิงบริหาร ข้อมูลบุคลากรทางการศึกษา จำนวนนักเรียน คะแนนการสอบ เป็นต้น แม้จะต้องเพิ่มเติมแต่ข้อมูลที่มีอยู่ก็ถือเป็นเสมือนผลพลอยได้ (By-product

data) ขณะเดียวกันข้อมูลเหล่านี้ก็สามารถใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดโดยตรง (Direct data) เพราะบางอย่างเป็นผลจากการสำรวจสภาพสังคม ซึ่งได้วางแผนในการเก็บรวบรวมไว้แล้ว

2. Input and output indicators : เครื่องชี้วัดทั้งสองชนิดนี้เกี่ยวข้องกับ By-product และ direct data กล่าวคือ สถิติทางสำนักงานจำนวนมากที่เกี่ยวกับกิจกรรมสำคัญทางสังคม ถือเป็นข้อมูลบริหารที่เป็น By-product เช่น สถิติการบริหารที่อธิบายถึงทรัพยากร การเงิน บุคลากร กิจกรรม ซึ่ง จริง ๆ ก็มีเกือบทุกอย่างยกเว้นปัญหาสังคม และเมื่อนำไปประยุกต์เพื่อวัดประเด็นทางด้านสวัสดิการ ข้อมูลเหล่านี้กลายเป็นเครื่องชี้วัดที่เป็นตัวป้อน สำหรับเครื่องชี้วัดที่เป็นผลผลิตนั้น เกี่ยวข้องกับเรื่องการพัฒนามนุษย์ ซึ่งแน่นอนกิจกรรมสังคมเกือบทุกอย่างต้องการตัวป้อนต่าง ๆ เพื่อจะทำให้เกิดผลผลิตด้วย

3. Objective and subjective indicators : ข้อมูลเครื่องชี้วัดทางสังคมส่วนมาก เป็นการวัดเชิงวัตถุวิสัย (Objective measures) รวมถึงรายงานพฤติกรรมต่าง ๆ สภาพสิ่งแวดล้อม รายละเอียดทางสถิติ ข้อมูลเหล่านี้ได้จากผู้สังเกตที่ผ่านการอบรมอย่างดีและเชื่อถือได้ ในทางตรงกันข้าม การวัดเชิงจิตวิสัย (Subjective measures) ขึ้นอยู่กับรายงานในสาระต่าง ๆ การประเมินผล การบอกเล่าตามความรู้สึก อารมณ์ ความตั้งใจของปัจเจกบุคคล ซึ่งมักเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการวิจัยเชิงสำรวจ

4. System and aggregated indicators : เครื่องชี้วัดที่เป็นระดับสากล (Global indicator) เป็นเรื่องของกรรายงานเกี่ยวกับมนุษยชาติ หรือสิ่งแวดล้อมโดยรวมมากกว่าสถิติข้อมูลหรือสภาพของกลุ่มหรือปัจเจกบุคคล กล่าวคือ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสาระต่าง ๆ ทางสังคม ส่วนเครื่องชี้วัดปัจเจกบุคคล (Aggregated individual indicators) ส่วนใหญ่เป็นสถิติง่าย ๆ ของปัจเจกบุคคล เช่น ข้อมูลรวม (การแต่งงาน การหย่าร้าง ฯลฯ) หรือค่าเฉลี่ย (เช่น ค่าเฉลี่ยรายได้ที่ได้รับจากค่าจ้าง) บางอย่างเป็นเรื่องของอัตราส่วน (เช่น อัตราการตาย จำแนกตามอายุ) หรือเรื่องการกระจาย (เช่น ความไม่เท่าเทียมในการเป็นเจ้าของที่ดิน) เป็นต้น

ศุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล (2539 : 86 - 87) กล่าวว่า การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมในระดับสากลนั้น มีจุดเริ่มจากการใช้เครื่องชี้วัดทางเศรษฐกิจ คือ GNP per capita เป็นตัวชี้วัดการพัฒนา ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ซึ่งช่วงที่มองการพัฒนาในระดับกว้างขึ้น คือ มุ่งที่ “ความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม” โดยมองที่ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม

ต่อมาในช่วงกลางทศวรรษ 1970 องค์การสหประชาชาติ ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งสหประชาชาติ (UNU) และจัดโปรแกรมที่เน้น “การพัฒนาและสังคม” และริเริ่มโครงการที่ทำให้เกิดการพัฒนาระบบชี้วัดทางสังคมในระดับนานาชาติที่เป็นระบบมากขึ้น โดยที่นิยามของเครื่องชี้วัดทางสังคม ก็คือ “ความพยายามในการจัดการและการวัดองค์ประกอบของมิติต่าง ๆ ด้าน

สวัสดิการสังคม” ต่อมาองค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้พยายามพัฒนาเครื่องชี้วัด “ความเป็นอยู่ที่ดี” ขึ้นมา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคมของประเทศต่าง ๆ

ประเด็นทางสังคมที่จัดไว้ในเครื่องชี้วัด คือ เน้นที่ประชากร การศึกษา การจ้างงาน รายได้ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยทางด้านสาธารณะ และกิจกรรมนันทนาการ ต่อมาได้เพิ่มความสนใจในประเด็นทางการเมือง การมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเลือกตั้ง บรรยากาศทางธุรกิจ นิเวศวิทยา แนวโน้มด้านแรงงาน ความพึงพอใจในงานที่ทำ เยาวชน ศาสนา และประชากร

ในปลายทศวรรษ 1970 ต่อเนื่องถึง 1980 ประเด็นความสนใจอยู่ที่การมีสุขภาพดี ชีวิตครอบครัว ความสงบของจิตใจ การใช้เวลาว่าง ระดับความเป็นอยู่ ชนชั้นและการเลื่อนชั้นทางสังคม

ก้าวที่สำคัญของการพัฒนาเครื่องชี้วัดคืองานของ UNDP ที่ได้จัดทำ “ดัชนีพัฒนามนุษย์” (HDI) เริ่มในปี ค.ศ. 1989 และรายงานประจำปีฉบับแรก 1990 ได้รายงานและจัดอันดับประเทศต่าง ๆ ตามองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการของดัชนีพัฒนามนุษย์ คือ การมีชีวิตที่ยืนยาว ความรู้ และมาตรฐานความเป็นอยู่ โดยวัดจากช่วงชีวิต อัตรการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ และ GDP per capita

อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 35) ได้สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแบ่งตัวชี้วัดเป็น 9 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านการศึกษา
3. ด้านสุขภาพอนามัย
4. ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม
5. ด้านจิตใจและวัฒนธรรม
6. ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร
7. ด้านประชาสังคม
8. ด้านครอบครัว
9. ด้านสวัสดิการสังคมและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน

ความสำคัญของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องสำคัญมากของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน ดังนี้

1. ความสำคัญระดับตนเองและครอบครัว คือ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ สุขภาพอนามัยดี ไม่เจ็บป่วย ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายส่วนตน และสามารถประกอบอาชีพการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดี ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีปัญหา

2. ความสำคัญระดับสังคมและประเทศชาติ เมื่อประชากรในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมทำให้คุณภาพชีวิตในสังคมและประเทศดีขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้รัฐต้องมีนโยบายที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร เช่น สภาพแวดล้อม การศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ของประชากร เป็นต้น

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตมีความหมายกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายสาขา และคุณภาพชีวิตสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อมและสภาวะการณ์ต่าง ๆ นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากร ได้กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. มาตรฐานการครองชีพ

1.1 รายได้ต่อบุคคล (Per Capita Income) หมายถึง รายได้เฉลี่ยของประชากรต่อคนต่อปี โดยคิดจากผลรวมของผลผลิตประชาชาติทั้งหมดภายใน 1 ปี ต่อจำนวนประชากร ถ้าผลลัพธ์มีค่าสูงแสดงว่าประเทศนั้นมีการกินคืออยู่ดี เศรษฐกิจของประเทศดี

1.2 สุขภาพ เป็นปัจจัยที่แสดงถึงคุณภาพชีวิต เพราะถ้าบุคคลมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง มีโอกาสทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสำเร็จสูง ก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิต ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

1.3 ที่อยู่อาศัย มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม วัสดุที่นำมาก่อสร้างมีความถาวร มีคุณภาพ

1.4 การศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น รู้จักการแก้ปัญหา ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ระดับการศึกษาภาคบังคับ ประเทศที่พัฒนาแล้ว จัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี สำหรับประเทศไทย ได้ปฏิรูปการศึกษาภาคบังคับปรับเปลี่ยนจาก 6 ปี เป็น 12 ปี

1.5 การสังคมสงเคราะห์ เป็นปัจจัยสำคัญของมาตรฐานในการดำรงชีวิต ประเทศที่พัฒนาแล้วจะจัดให้มีการประกันสังคม ให้บริการแก่คนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น คนชรา คนพิการ คนว่างงาน สำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนาการไม่สามารถจัดการด้านสังคมสงเคราะห์ให้ประชากรได้อย่างทั่วถึง ประชากรต้องช่วยเหลือตนเอง

2. การเปลี่ยนแปลงประชากร

2.1 ขนาดของประชากร จะต้องมีความสมดุลกับทรัพยากร ถ้าประชากรมากทรัพยากรน้อยไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต จะก่อให้เกิดความยากจน ขาดแคลน คุณภาพชีวิตต่ำลง

2.2 อัตราการเติบโตประชากร ถ้าอัตราการเติบโตของประชากรสูง จะเกิดผลกระทบต่อการครอบครัวยุคใหม่ ในด้านเศรษฐกิจ และสังคม

2.3 อัตราการเกิดและการตาย ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากร ส่งผลกระทบต่อครอบครัว สังคมเป็นภาระที่ต้องรับเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอน และให้บริการ

2.2 โครงสร้างอายุประชากร ประชากรแต่ละกลุ่มอายุ เช่น กลุ่มวัยเด็ก วัยแรงงาน วัยชรา ต้องมีความสมดุล

3. ระบบสังคมและวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ รูปแบบการปกครอง กฎหมาย แนวปฏิบัติอันเกิดจากความเชื่อความศรัทธา ที่เรียกว่าวัฒนธรรม ระบบสังคมและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต ดังนี้

3.1 ระบบสังคม ทางสังคมวิทยาแบ่งสังคมเป็น 2 ระบบ คือระบบเปิด และระบบปิด ระบบเปิดเป็นสังคมประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชากรเปลี่ยนแปลงสถานภาพความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ระบบปิดมีลักษณะสังคมนิยม การแบ่งชนชั้นระบบวรรณะ ประชากรไม่มีโอกาสเปลี่ยนแปลงฐานะของตนเอง ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิต

3.2 ค่านิยมทางศาสนา เป็นความเชื่อและศรัทธา ซึ่งเป็นผลต่อคุณภาพชีวิต เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการคุมกำเนิด บางศาสนา เชื่อว่าเป็นบาป จึงทำให้มีลูกมาก

3.3 ชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนย่อมเกี่ยวข้องกับศาสนา ค่านิยมของวัฒนธรรม

3.4 ค่านิยมทางวัฒนธรรม จะกำหนดลักษณะของการดำรงชีวิต อาหาร ที่อยู่อาศัย ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

3.5 ระบบการปกครอง

4. กระบวนการพัฒนา เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น ประกอบด้วยปัจจัยย่อย 5 ประการคือ

4.1 ลำดับความสำคัญของการพัฒนา

4.2 ประสิทธิภาพและความสามารถของบุคคล

4.3 การพัฒนาเศรษฐกิจ

4.4 การพัฒนาสังคม

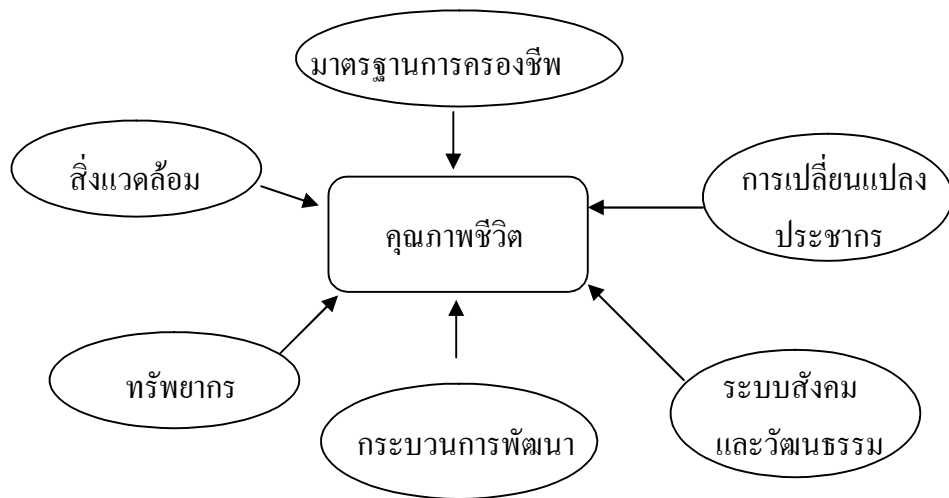
4.5 การพัฒนาการค้า

5. ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การมีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ประชากรมีคุณภาพ จะส่งผลให้การดำรงชีวิตมีคุณภาพ ประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการ ได้แก่

5.1 บุคคล หมายถึง ประชากรที่มีสุขภาพดี มีความรู้ ความสามารถ มีระเบียบวินัย สามารถสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้าพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็ว

- 5.2 อาหาร เป็นทรัพยากรที่มุ่งชี้คุณภาพชีวิต ทำให้สุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์
- 5.3 ธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมัน แร่ธาตุต่าง ๆ
- 5.4 การพัฒนาการค้า
- 5.5 เงินทุน เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต
- 6. สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ได้แก่
 - 6.1 อากาศ
 - 6.2 น้ำ
 - 6.3 ดิน
 - 6.4 ป่าไม้
 - 6.5 ความสวยงามทางธรรมชาติ

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทั้ง 6 ที่กล่าวมา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากรทั้งสิ้น องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 3 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

เย็นใจ เลหาพานิช (2523: 7) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตอาจแบ่งองค์ประกอบไว้ 2 ส่วน คือ

1. สิ่งจำเป็นระดับพื้นฐาน คือ ส่วนที่ทำให้พอมีชีวิตอยู่ได้ ประกอบไปด้วย เสรีภาพ ในขอบเขตแห่งกฎหมาย หรือประเพณีของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่
2. สิ่งที่เป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากสภาพพอมีชีวิตอยู่ได้ให้กลายเป็นอยู่ดี อันได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ไม่มีมลภาวะ สงบ อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ คุณสมบัติส่วนตัว

ที่เหมาะสมซึ่งสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของบุคคล เช่น การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต การมีความสามารถในการตัดสินใจ การมีความพยายามอดุสาหะ และคุณสมบัติที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ได้แก่ การมีความมั่งคั่ง ปรารถนา การมีจริยธรรมที่สังคมยอมรับ

ปัจจัยในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

1. ปัจจัยด้านประชากร เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

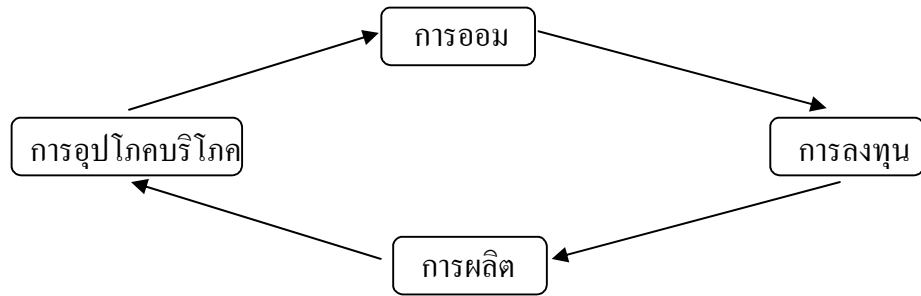
ภาวะประชากรที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เพิ่มขึ้น ทำให้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในทุกด้าน เพราะการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากร ได้แก่ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น จำนวนหรือขนาด ความหนาแน่น การกระจายตัว โครงสร้าง และองค์ประกอบของประชากร ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการตอบสนองปัจจัยยังชีพพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของบุคคล ถ้าขนาดประชากรเพิ่มขึ้น หรือความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นต่อปี ย่อมทำให้รัฐบาลต้องกระจายงบประมาณ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าปีต่อปีมากกว่ามุ่งพัฒนาคุณภาพประชากร การเปลี่ยนแปลงภาวะประชากร ย่อมก่อให้เกิดผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากร การพัฒนาประเทศตามเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพประชากร ในแง่คุณภาพชีวิตของประชากร หมายถึง ทำให้ประชากรมีชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีการรับประทานอาหารถูกสุขลักษณะและเพียงพอ กับความต้องการ มีที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค มีโอกาสเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีความปลอดภัย มีงานทำและมีรายได้ เพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิตตามสมควรแก่อัตภาพ ได้รับการศึกษา เป็นพลเมืองดีของชาติและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีความสุข

2. ปัจจัยการศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชากร เนื่องจากการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสติปัญญา และสุขภาพของบุคคลที่ดีอยู่แล้วให้เจริญยิ่งขึ้น นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสอน การฝึกอบรมความรู้ ความชำนาญ เจตคติ ซึ่งรวมเรียกว่า การจัดประสบการณ์ให้แก่ประชาชน และรวมถึงความหมายของกระบวนการต่าง ๆ ของสังคมที่จะถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อระบบพฤติกรรมตลอดจนศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่าวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาช่วยให้บุคคลสามารถใช้ความรู้ ความคิดและสติปัญญา นำมาแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ช่วยให้ผู้บุคคลสามารถใช้ความรู้ความชำนาญที่เรียนรู้มาประกอบอาชีพได้ ช่วยให้ผู้บุคคลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาต่อ การเตรียมประกอบอาชีพ มีความเพียร ขยัน อดทน รู้จักการออมทรัพย์ การรักษาสุขภาพอนามัย การวางแผนเตรียมการด้านกรมีชีวิตครอบครัว โดยการกำหนดแผนการแต่งงาน การมีบุตร การอบรมเลี้ยงดูบุตร การศึกษาของบุตรที่จะเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพต่อไปในภายหน้าได้ การศึกษาจึงเป็นส่วนหนึ่ง ที่สร้าง

คุณภาพชีวิตในส่วนที่เป็นการใช้ความคิด สติปัญญา และเหตุผลในการดำรงชีวิตของประชาชน ประเทศใดหรือสังคมใดที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่ประชากร มีการกระจายบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง จะทำให้ประชากรในสังคมหรือประเทศนั้น มีประชากรที่รู้หนังสืออ่านออก เขียนได้ มีระดับการศึกษาสูง มีการรับรู้และสื่อความหมายได้ดี มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งทางด้านกายภาพและมีคุณภาพในจิตใจ ประเทศนั้นย่อมเป็นประเทศที่มีประชากรที่มีคุณภาพอันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต องค์ประกอบที่สำคัญในวงจรเศรษฐกิจ ดังนี้

ภาพประกอบ 4 องค์ประกอบที่สำคัญในวงจรเศรษฐกิจ

ประเทศใดที่ประชากรมีการประกอบอาชีพ มีงานทำ และสร้างผลผลิตได้ปริมาณมาก ย่อมมีผลผลิตเหลือจากการอุปโภคและบริโภค ซึ่งจะสามารถนำไปเก็บออมไว้เพื่อการลงทุน ขยายกิจการให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น สิ่งที่น่ามาอุปโภคบริโภคจะมีมากอย่างเพียงพอ และถ้าเหลือจากความต้องการก็สามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้ผู้ผลิตเพิ่มขึ้นอีก จึงทำให้มีการออมและการลงทุนเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจของประเทศนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรือง ประชากรจะมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ แข็งแรง ได้รับการศึกษาและการฝึกอบรมที่ดี มีความสามารถในการประกอบอาชีพ มีรายได้และผลผลิตสูง สามารถจัดหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการได้ ทำให้มีชีวิตเป็นอยู่ที่มีความสุขสมบูรณ์เป็นที่น่าพึงพอใจและภาคภูมิใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร

4. ปัจจัยด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ย่อมมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สิ่งที่มี

คุณประโยชน์ ซึ่งเรียกว่า “ทรัพยากร” อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยนำมาใช้เป็นอาหาร ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ และเป็นวัตถุดิบในการผลิต ฯลฯ สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตได้แก่ สภาพภูมิประเทศ เป็นภูเขา ที่ราบ ชายทะเล ภูมิอากาศ ร้อนหนาว หรืออบอุ่น มีทรัพยากร แร่ธาตุ พืชพันธุ์ธัญญาหารและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การแสดงออกซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของประชากร

5. ปัจจัยด้านคุณธรรมและจริยธรรม เป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติ และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การแสดงออกของบุคคลในการตัดสินใจ ความถูกต้อง ความดี ความผิด ความชั่ว การทำบุญหรือทำบาป ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา คุณธรรมจริยธรรมเป็นความดีที่มีอยู่ประจำใจของบุคคลที่มีมโนธรรม เป็นคุณค่าของชีวิตของบุคคลที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขในชีวิต คุณธรรมเป็นพื้นฐานในบทบาทหน้าที่ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับประชาชน) พ.ศ. 2540 ที่ควรให้ความสนใจอย่างยิ่งคือ คุณธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ คุณธรรม จริยธรรม เป็นปัจจัยส่งเสริมให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคมและประเทศชาติด้วยความสงบสุข จะเห็นว่าในแต่ละประเทศจะประกอบด้วยพลเมือง ทั้งฝ่ายมีคุณธรรมและจริยธรรม กับพลเมืองที่มีคุณธรรมและจริยธรรมน้อย ประเทศที่มีพลเมืองที่มีคุณธรรมจำนวนมาก ย่อมส่งผลต่อความสงบสุขของสังคมและนำมาสู่คุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคม

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ในสังคม สภาพแวดล้อมที่ดี และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสมไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม การประเมินคุณภาพชีวิตของมนุษย์แต่ละที่นั้น มีเกณฑ์ในการประเมินแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะและสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ

2. อุตสาหกรรมเมืองมรดกโลก

จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีคำขวัญประจำจังหวัด คือ “ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานท์กวี คนดีศรีอยุธยา”

คำขวัญนี้ถูกกำหนดขึ้นเมื่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเจ้าภาพในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ 24 ประจำปี พ.ศ. 2533

ราชธานีเก่า หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงเก่าของประเทศไทย ในนามว่า “กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์” หรือเรียกกันทั่วไปว่า “กรุงศรีอยุธยา” ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และการต่างประเทศยาวนานถึง 417 ปี โดยมีพระมหากษัตริย์ปกครอง 5 ราชวงศ์ 33 พระองค์

อู่ข้าวอู่น้ำ หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก และยังมีแม่น้ำไหลผ่าน 4 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำน้อย ทำให้เหมาะแก่การเกษตรกรรม การประมงและการค้าขาย

เลิศล้ำกานท์กวี หมายถึง ในสมัยกรุงศรีอยุธยามียุคทองของวรรณคดี คือ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กอปรไปด้วยกวีเอกที่มีความสามารถล้ำเลิศ เช่น สมเด็จพระนารายณ์ พระมหาราชครูศรีปราชญ์ เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) พระโหราธิบดี เป็นต้น วรรณคดีที่สำคัญ เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ ไคร่งำสรวลศรีปราชญ์ กาพย์ห่อโคลง ประพาสธารทองแดง จินตมณี มหาชาติคำหลวง เป็นต้น

คนดีศรีอยุธยา หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วยคนดีมีความสามารถทุกยุคทุกสมัยตลอดมา จนมีคำกล่าวมาแต่เดิมว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”

2.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในภาคกลางบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 2,556,640 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภอนครหลวง อำเภอเสนา อำเภอผักไห่ อำเภอบางซ้าย อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอมหาราช อำเภอบางบาล อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอมหาราช อำเภอบางบาล อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอมหาราช อำเภอท่าเรือ อำเภอภาชี และอำเภอบ้านแพรก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของกรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	ติดต่อ	จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	จังหวัดสระบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี

สภาพทั่วไปของพื้นที่จังหวัดเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงทั้งหมดในฤดูน้ำหลาก และจะขังอยู่ในท้องทุ่งนานถึงสี่เดือน ระหว่างเดือนแปดถึงเดือนสิบเอ็ด ไม่มีภูเขา และไม่มีป่าไม้ มีแม่น้ำได้ไหล

พัฒนาเอเชียหิน ดิน ทราย และตะกอนมาทับถมกันเป็นเวลานานจนกลายเป็นที่ราบอันกว้างใหญ่ บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตั้งตัวเมืองมีสายน้ำล้อมรอบเรียกว่าเกาะเมือง แม่น้ำสำคัญ 4 สายไหลผ่าน ได้แก่

1. แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ทั้งในด้านเกษตรกรรม และการคมนาคมขนส่ง แม่น้ำเจ้าพระยาไหลมาจาก จังหวัดอ่างทองเข้าเขต จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านอำเภอบางบาล อำเภพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดปทุมธานี รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 55 กิโลเมตร

2. แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย ที่อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ไหลผ่านจังหวัดลพบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอ บ้านแพรก อำเภอบางปะหัน และอำเภพระนครศรีอยุธยา แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่หน้าวัดตองปุ ในเขตอำเภพระนครศรีอยุธยา รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 63 กิโลเมตร

3. แม่น้ำป่าสัก ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ในเขตจังหวัดเลย แล้วไหลลงทางใต้ ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ อำเภอท่าเรือ แล้วไหลผ่านอำเภอนครหลวง ไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายในเขต อำเภพระนครศรีอยุธยาที่หน้าวัดพนัญเชิง รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 52 กิโลเมตร

4. แม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาที่ อำเภอเมือง ฯ จังหวัดชัยนาท ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา แล้วไปบรรจบกับคลองบางบาล ซึ่งเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมที่บ้านสีกุก แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลราชคราม อำเภอบางไทร รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 30 กิโลเมตร

นอกจากแม่น้ำดังกล่าวแล้ว ยังมีคลองต่าง ๆ เชื่อมโยงกันเกือบทั่วพื้นที่ของจังหวัด ที่สำคัญได้แก่ คลองเจ้าเจ็ด แยกมาจากแม่น้ำน้อยในเขต อำเภอเสนา คลองบางคลี แยกมาจากแม่น้ำน้อยในเขตอำเภอผักไห่ คลองพระยาบรรลือ แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอบางไทร และคลองระพีพัฒน์ในเขตอำเภอท่าเรือ

ลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน โดยมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากอ่าวไทยเป็นเหตุให้ฝนตกติดต่อกันเป็นระยะเวลาาน การปกครองแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภอนครหลวง อำเภอเสนา อำเภอผักไห่ อำเภอบางซ้าย อำเภลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอพระราช อำเภอท่าเรือ อำเภอภาชี และอำเภอบ้านแพรก มีคนไทยเชื้อสายชาวต่างชาติอาศัยอยู่หลาย

กลุ่มนอกจากคนไทย คือ ชาวมอญ ชาวไทยมุสลิม ชาวนวน ชาวลาวเวียงจันทน์ ชาวจีน (จิตร ปฐมชุตินา. 2527 : 5 - 9)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทาง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย การล่องเรือ เป็นต้น

2.2 ความเป็นมาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง (พ.ศ.1893 - 1912) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ.1893 ในช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยที่อยู่ตอนเหนือ และอิทธิพลของขอมในดินแดนภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางกำลังเสื่อมอำนาจลง และอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับ เมืองสำคัญในกลุ่มที่ราบภาคกลาง เช่นเมืองลพบุรี และเมืองสุพรรณบุรี สร้างเสริมความมั่นคงของ อาณาจักรใหม่ ประกอบกับทำเลที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยา ช่วยส่งเสริมให้กรุงศรีอยุธยาสามารถมีอำนาจ เหนือเมืองที่อยู่ใกล้เคียง การเป็นที่รวมของแม่น้ำสามสาย ที่ไหลผ่านเมืองสำคัญทางเหนือ และทาง ตะวันออก ประกอบกับที่ตั้งเมืองอยู่ใกล้ทะเล ทำให้กรุงศรีอยุธยา เป็นชัยภูมิทางยุทธศาสตร์ที่ เหนือกว่าเมืองอื่น ๆ

ในระยะแรกของการสถาปนา กรุงศรีอยุธยามีเมืองขึ้นถึง 16 หัวเมืองคือ ชะวา มะละกา สงขลา นครศรีธรรมราช เมาะตะมะ เมาะลำเลิง ทวาย ตะนาวศรี จันทบูรณ สุโขทัย สวรรคโลก พิษณุ พิชัย กำแพงเพชร พิษณุโลก และนครสวรรค์ เมืองขึ้นเหล่านี้บางครั้งจะแยกตัวเป็นอิสระ บางครั้งก็กลับมารุกรานกรุงศรีอยุธยา และบางครั้งถูกอาณาจักรอื่นที่ใหญ่ และอยู่ใกล้กว่าเข้ามา ครอบครองสมัยใดที่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาเข้มแข็ง หัวเมืองเหล่านี้ก็จะเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร หรือมิฉะนั้นกองทัพกรุงศรีอยุธยาก็จะไปตีเอาคืนมาได้ พร้อมทั้งขยายพระราชอาณาเขตเพิ่มเติม เช่น กองทัพไทยยกไปตีเขมรหลายครั้งตั้งแต่รัชสมัย สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 จนถึงรัชสมัยพระเจ้า ปราสาททอง กรุงศรีอยุธยาได้ทำสงครามแย่งชิงเมืองเชียงใหม่จากพม่าหลายครั้ง จนถึงรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199 - 2231) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.2133 - 2148) ทรง สงครามขยายพระราชอาณาเขตได้กว้างขวางที่สุด

กรุงศรีอยุธยาเติบโตเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียและ โลก ในพุทธศตวรรษที่ 20 - 23 มีชาวต่างชาติทั้งจากเอเชียและยุโรป เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางการ ฑูตด้วย เติบโตเข้ามาค้าขาย ชาวต่างประเทศบางประเทศก็ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ อาศัย สถานประกอบการ และศาสนสถาน หมู่บ้านส่วนใหญ่ของชาวต่างประเทศจะอยู่นอกตัวเมือง มี

เฉพาะชาวจีน และอินเดีย บางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักเท่านั้นที่ได้รับ พระบรมราชานุญาตให้สร้างที่อยู่อาศัยภายในเมือง

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีไทยติดต่อกันมาถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 33 พระองค์ จาก 5 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระบรมราชาธิบดี แห่งราชวงศ์เชียงราย เป็นปฐมกษัตริย์ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 1893 ได้เป็นผู้สร้างนครที่ตำบลหนองโสน แล้วตั้งนามพระนครว่า “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาฉัตรรัตนราชธานีบุรีรมย์” พระองค์ทรงรับบรมราชาภิเษกจากพรหมณ์ตามราชประเพณี อยู่มาบรรดาสมณพรหมณ์จารย์และเสนาพดุงจารย์ พร้อมประชาราษฎร์เห็นว่าพระเจ้าอู่ทองได้ครอบครองราชย์สมบัติ ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทรงทำนุบำรุงให้บรรดาคนทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน จึงพร้อมใจกันถวายพระนามใหม่ว่า พระเจ้ารามธิบดี ศรีสุริยปทุม สุริยวงศ์ พระเจ้ากรุงเทพมหานครบวรทวารวดี ส่วนราชธานีที่สร้างขึ้นนั้นเป็นที่รู้จักกันในนามว่า พระนครศรีอยุธยาหรือกรุงศรีอยุธยา (ธิดา สาระยา. 2538 : คำนำ) กรุงศรีอยุธยาเสียเอกราชแก่พม่าสองครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ.2112 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกู้เอกราชกลับคืนมาได้ในปี พ.ศ. 2127 ครั้งที่สองในปี พ.ศ.2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกู้เอกราชกลับคืนมาได้ในปีเดียวกัน บรรดาประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิทยาการทุกแขนงที่คนไทยในอาณาจักรอยุธยาสั่งสมเอาไว้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ก็ได้เป็นสมบัติตกทอดสืบต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ จนตราไปถึงทุกวันนี้

การปกครอง : การปกครองสมัยอยุธยาเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เนื่องจากได้รับลัทธิเทวราชของขอม และรับคัมภีร์พระธรรมศาสตร์จากมอญ ซึ่งรับจากอินเดียมาอีกต่อหนึ่ง พระมหากษัตริย์จึงทรงมีฐานะเทียบเท่าพระศิวะ หรือองค์อวตารของพระนารายณ์ ทำให้เกิดมีระเบียบพิธีการที่เคร่งครัดและศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สอดคล้องกับฐานะ ต่อคัมภีร์พระธรรมศาสตร์แบบพรหมณ์ ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นคัมภีร์กฎหมายทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาจะเป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นพระธรรมราชาด้วย พระมหากษัตริย์จะต้องทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมสิบประการ ราชจริยานุวัตรสี่ประการ และจักรวรรดิวัตรสิบสองประการ

พระราชวังหลวง เป็นทั้งศูนย์กลางทางการเมืองและการปกครอง มีความสง่างามยิ่งใหญ่เสมือนที่ประทับของเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างพระราชวังในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดพระศรีสรรเพชญ์ ประกอบด้วยพระที่นั่งห้าองค์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 1983 ได้เกิดอัคคีภัยเสียหาย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) ทรงยกพื้นที่ส่วนนี้ให้เป็นเขตพุทธาวาส แล้วโปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นใหม่ ทางด้านทิศเหนือของพระราชวัง

เดิม และได้มีการสร้าง และปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมสืบมาตามลำดับ พระราชวังหลวงแบ่งออกเป็นเจ็ดเขต คือ เขตพระราชฐานชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก เขตพระคลังมหาสมบัติ เขตสวนองุ่น เขตสวนกระต่าย และเขตวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในสมัยต่อมาได้สร้างวังหน้า และวังหลังเพิ่มขึ้นด้วย

ระบบเศรษฐกิจ : พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตอัน ได้แก่ ที่ดิน และแรงงาน ราษฎรมีพันธะต้องใช้แรงงาน และแบ่งผลผลิตส่วนหนึ่งให้รัฐ ผลผลิตเหล่านี้จะเข้าสู่ท้องพระคลังของรัฐ การค้าภายในราชอาณาจักรนั้น พระคลังสินค้า เป็นองค์กรใหญ่ที่ควบคุมการค้าภายในประเทศกับต่างประเทศ มีพระยาโกษาธิบดี (พระคลัง) เป็นผู้ควบคุมการค้า และการค้าสำเภา ตลอดจนจัดการดูแลปกครองชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยในพระราชอาณาจักร นอกจากนี้ยังได้มีหน่วยงานเรียกว่า กรมท่า แบ่งออกเป็นกรมท่าซ้าย และกรมท่าขวา กรมท่าซ้ายขึ้นกับพระยาโชฎีก ราชเศรษฐี มีหน้าที่ปกครองดูแลชาวจีน กรมท่าขวาขึ้นกับพระยาจุฬาราชมนตรีดูแลชาวแขก อัน ได้แก่ แขกอินเดีย แขกเปอร์เซีย แขกอาหรับ และแขกมัวร์ ที่เข้ามาค้าขาย

การค้าในสมัยอยุธยาไทยมักจัดเรือสำเภาไปค้ากับจีนมากที่สุด พ่อค้าจีนนิยมนำสินค้ามาขายยังกรุงศรีอยุธยาและเมืองท่าทางภาคใต้จนถึงมะละกา นอกจากจีนแล้วไทยยังนำสินค้าไปขายที่ชวา สุมาตรา ลังกา เขมร ญวน มาเก๊า เกาหลี และญี่ปุ่น สินค้าส่วนมากมาจากส่วยที่เหลือใช้ในราชการ ผลผลิตจากแรงงาน และการซื้อสินค้าต้องห้าม ได้แก่ ผาง ไม้จันทน์ ไม้เนื้อหอม ไม้กฤษณา กระวาน กานพลู พริกไทย งาช้าง นอระมด ทองคำ เงิน ช้าง พลอย ข้าว น้ำตาล หมากรุก หนังสัตว์ เปลือก ตะกั่ว น้ำมันมะพร้าว และเหล็ก เป็นต้น พวกพ่อค้ามุสลิมนอกจากมีบทบาททางการค้าแล้ว ยังมีบทบาททางการเมืองด้วย เช่น ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมมีออกญาเอกสะหมัดรัตนราชเศรษฐีเป็นเจ้ากรมท่าขวา และต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นสมุหนายก ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองมีพระคลังเป็นมุสลิม และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ออกญาพระศรีเนาวรัตน์ชาวมุสลิมเป็นสมุหนายก และเป็นผู้สนับสนุนให้พวกมุสลิมเป็นเจ้าของชายฝั่งทะเลของไทย ตั้งแต่เมืองตะนาวศรี เมืองมะริด เมืองสงขลา เมืองปราณบุรีและเมืองเพชรบุรี อิทธิพลของชาวมุสลิมค่อยลดน้อยลงเมื่อมีฝรั่งชาวตะวันตก เข้ามาค้าขายกับไทย และหลังจากเกิดกบฏ แขกมกกะสัน ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ในสมัยอยุธยาตอนกลาง การค้าขายกว้างขึ้น เมื่อฝรั่งโปรตุเกสเป็นชาติแรกเข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ตามด้วย ฮอลันดา สเปน ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อังกฤษในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การที่ฝรั่งชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายกับราชอาณาจักรไทยสมัยอยุธยา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าที่สำคัญคือการค้าภายใต้ระบบราชการ ซึ่งมีลักษณะในรูปแบบของการทำสัญญาค้าขาย และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีสิทธิตั้งห้างค้าขายที่อยุธยา และเมืองท่าต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมี

ระบบผูกขาดสินค้าโดยมีพระคลังสินค้าเป็นตัวจักรใหญ่ คือรัฐบาลเป็นผู้กำหนดสินค้าต้องห้าม ที่ต้องขายให้รัฐบาลเท่านั้น กำหนดราคาซื้อขาย และกำหนดสิทธิในการเลือกซื้อสินค้าต่างประเทศก่อน ทำให้รัฐเป็นผู้ประกอบการค้ารายใหญ่ และมั่งคั่งที่สุดในแผ่นดิน

ระบบสังคม : ระบบศักดินา เป็นระบบที่จำแนกสิทธิ และหน้าที่ในสังคมตั้งแต่เจ้านายขุนนาง จนถึงไพร่ ทุกคนอยู่ในฐานะข้าแผ่นดิน เป็นชนชั้นที่ไม่ตายตัวเปลี่ยนแปลงเลื่อนขึ้น - ลงได้ ชนชั้นสูงหรือมูลนาย มีพระมหากษัตริย์ทรงอำนาจสูงสุดในฐานะองค์พระประมุข ระดับรองลงมาคือพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าเมือง ขุนนาง ทำหน้าที่ควบคุมกำลังไพร่ และทาส

ไพร่ คือ ราษฎรสามัญ เป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม กฎหมายกำหนดให้ไพร่ต้องสังกัดมูลนาย จัดเป็นระบบควบคุมกำลังคนของทางราชการ ไพร่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปทำงานให้หลวงปีละหกเดือน หรือจะใช้วิธีจ่ายเงินหรือสิ่งของเพื่อทดแทนแรงงานที่เรียกว่า ส่วยก็ได้ ไพร่ไม่ได้รับเงินเป็นค่าตอบแทน แต่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากมูลนายที่ตนสังกัด

ทาส คือ แรงงานของมูลนาย ตลอดเวลาที่ยังไม่ได้รับการไถ่ถอนด้วยจำนวนเงินตามที่กำหนดไว้ระหว่างกัน ทาสอาจจะได้มาจากเชลยสงคราม การยอมขายตัวเพื่อแลกกับเงินจำนวนหนึ่ง และทายาทของผู้เป็นทาสอยู่เดิม

กรุงศรีอยุธยาในอดีตเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชนชาติไทย โบราณสถานต่าง ๆ ที่ปรากฏในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เช่น วัดมงคลบิดร พระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และเพนียดคล้องช้าง ล้วนเป็นหลักฐานทางอารยธรรมซึ่งแสดงถึงระยะเวลาอันสงบสุข และเป็นปึกแผ่นที่ยาวนานที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ อำนาจทางการเมืองอันมั่นคงและซับซ้อน ความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ทั้งประเทศเพื่อนบ้านและประเทศตะวันตก อาทิ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นต้น

อำเภอพระนครศรีอยุธยา มีพัฒนาการการปกครองท้องถิ่นที่ระดับอำเภอ ได้แก่ แขวงภายในกำแพงเมือง ต่อมาเป็นแขวงรอบกรุง ในปี พ.ศ. 2457 ได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภอรอบกรุงเป็นอำเภอกรุงเก่า เนื่องจากอำเภอตั้งอยู่ในบริเวณเกาะเมืองอันเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงเก่า และได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2500

อำเภอเสนา เป็นส่วนหนึ่งของแขวงเสนา ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แบ่งแขวงเสนาออกเป็นแขวงเสนาใหญ่ (อยู่ด้านเหนือ) และแขวงเสนาน้อย (อยู่ด้านใต้) อำเภอเสนาเป็นส่วนหนึ่งของแขวงเสนาใหญ่

อำเภอท่าเรือ เดิมชื่อ อำเภอนครน้อย ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอท่าเรือ เมื่อปี พ.ศ. 2459 เพื่อรักษาประวัติ และสภาพของท้องถิ่น ซึ่งเคยมีความสำคัญอย่างมากสมัยอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้า

ทรงธรรม ครั้งที่พบรอยพระพุทธรูปพระสุทนต์ โดยพราหมณ์ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้เสด็จโดยทางชลมารคไปตามลำน้ำป่าสัก เพื่อไปนมัสการรอยพระพุทธรูป และได้เสด็จขึ้นบกพักเรือไว้ที่สถานที่อันเป็นที่ทำเรือในปัจจุบัน และสถานที่นี้ก็ได้ใช้เป็นที่จอดพักของขบวนเรือพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมา เมื่อเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูปพระสุทนต์

อำเภอผักไห่ เดิมรวมอยู่ในแขวงเสนา และอยู่ในแขวงเสนาใหญ่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอผักไห่ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อตำบลที่ตั้งอยู่ คำว่าผักไห่อาจจะเพี้ยนมาจากคำว่าปากไห่ ตามที่ปรากฏชื่อนี้อยู่ในนิราศสุพรรณ ที่เขียนถึงบ้านปากไห่ อีกประการหนึ่งคำว่าผักไห่เป็นชื่อของหญ้าชนิดหนึ่ง มีใบคล้ายใบไม้ เลื้อยแผ่ไปตามดิน ลอยขึ้นในที่น้ำขัง

อำเภอบางบาล เดิมเรียกว่า อำเภอเสนาใน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2483 การที่ได้ชื่อนี้เนื่องจากนายเขียว บางบาล ได้บริจาคที่ดินให้เป็นที่สร้างที่ว่าการอำเภอ จึงเปลี่ยนชื่อตามสกุลของผู้บริจาคที่ดิน

อำเภอบางไทร เดิมรวมการปกครองอยู่กับแขวงเสนา อยู่ในแขวงเสนาน้อย ได้เปลี่ยนชื่อจากแขวงเป็นอำเภอ เมื่อปี พ.ศ. 2441 ในปี พ.ศ. 2466 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอราชคราม ตามชื่อตำบลอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ต่อมาได้ย้ายที่ตั้งที่ว่าการอำเภอใหม่ไปอยู่ที่ตำบลบางไทร เมื่อปี พ.ศ. 2468 และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางไทร เมื่อปี พ.ศ. 2482

อำเภอบางปะอิน เดิมอยู่ในความปกครองของแขวงอุทัย ซึ่งได้แยกออกเป็นแขวงอุทัยใหญ่ และแขวงอุทัยน้อย ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 ได้เปลี่ยนชื่อแขวงอุทัยน้อย เป็นอำเภอพระราชวัง และได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบางปะอิน เมื่อปี พ.ศ. 2458 ตามชื่อเกาะบางปะอิน

อำเภออุทัย เดิมชื่ออำเภออุทัยใหญ่ และได้เปลี่ยนเป็นอำเภออุทัยเมื่อปี พ.ศ. 2459 ตามประวัติศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2310 ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขณะเป็นที่พระยาวชิรปราการ ได้รวบรวมกำลังตีฝ่าวงล้อมของพม่าที่ล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ทางด้านวัดพิชัยสงคราม มารุ่งสว่าง ณ ตำบลที่เป็นที่ว่าการอำเภออุทัยในปัจจุบัน จึงได้ขนานนามตำบลที่เดินทัพมาถึงนี้ว่าตำบลอุทัย

อำเภอนครหลวง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอนครหลวงน้อย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2438 ได้แบ่งเขตอำเภอนครหลวงน้อย เป็นอำเภอนครหลวง

อำเภอบางปะหัน เดิมชื่ออำเภอนครหลวงใน ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางปะหัน เมื่อปี พ.ศ. 2459 เพื่อให้ตรงกับชื่อหมู่บ้านอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ชื่อบ้านบางปะหันมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่ามีพวกลาวจากเวียงจันทน์อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องที่แห่งนี้ และได้ตั้งเสาปักหันขึ้นไว้ในหมู่บ้าน และพากันเรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านกัณฑ์บัง ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นปะหัน

อำเภอมหาราช เดิมเรียกแขวงนครใหญ่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2457 ได้เปลี่ยนคำว่าแขวงเป็นอำเภอ เรียกว่าอำเภอนครใหญ่ และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอมหาราชตามตำบลที่อยู่

อำเภอภาชี เดิมเป็นที่ทำการราชการแห่งหนึ่งเรียกว่า ที่ทำการบ้านภาชี ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 ได้รับการยกฐานะเป็นที่ว่าการกิ่งอำเภอภาชี และได้ยกฐานะเป็นอำเภอภาชีในปีเดียวกัน

อำเภอลาดบัวหลวง เดิมมีสภาพเป็นตำบล ขึ้นอยู่กับอำเภอบางไทร ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ

อำเภอวังน้อย บริเวณที่ตั้งอำเภอวังน้อยปัจจุบัน เดิมเรียกว่าทุ่งหลวงรังสิต ตอนกลางทุ่งหลวงรังสิต มีบึงขนาดใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ เรียกว่า วัจจุพา ต่อมาได้แยกทุ่งหลวงรังสิตยกเป็นอำเภอใหม่ชื่อ อำเภออุทัยน้อย และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอวังน้อย เมื่อปี พ.ศ. 2458

อำเภอบางซ้าย เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอเสนา จนถึงปี พ.ศ. 2491 ได้ตั้งเป็นกิ่งอำเภอบางซ้าย และได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอบางซ้าย เมื่อปี พ.ศ. 2502

อำเภอบ้านแพรก เดิมเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอมหาราชคือ ตำบลบ้านแพรก แต่เดิมชาวบ้านเรียกตำบลนี้ว่า บ้านแพรก - ลำพะเนียง โดยเอาตำบลลำพะเนียงที่อยู่ติดต่อกัน มาเรียงรวมเป็นตำบลเดียวกันนอกจากนี้ยังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคลองตามเมฆ ในปี พ.ศ. 2480 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอบ้านแพรก อยู่ในอำเภอมหาราช ปี พ.ศ. 2502 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอบ้านแพรก การที่ได้ชื่อนี้เพราะว่าย่านกลางของตำบลบ้านแพรก ถ้าน้ำได้แยกออกเป็นสองแคว แควหนึ่งแยกไปเป็นคลองตามเมฆ อีกแควหนึ่งแยกเป็นแม่น้ำลพบุรี

2.3 อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัส เกี่ยวกับ โบราณสถานไว้ดังนี้ว่า “เรื่อง โบราณสถานนั้น เป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นดินก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อยุธยาและกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย” (หอมรดกไทย. 2550 : ออนไลน์)

การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกรมศิลปากร ซึ่งได้เริ่มงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 โดยเริ่มขุดแต่งบูรณะพระราชวังโบราณ วิหารพระมงคลบพิตร วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ และวัดราชบูรณะ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2504 ก็ได้ดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียน โบราณสถานต่างๆ จนถึงปี พ.ศ. 2510 จึงได้ประกาศเขตอุทยานประวัติศาสตร์ มีพื้นที่ครอบคลุมโบราณสถานรวมทั้งสิ้น 1,810 ไร่ ปี พ.ศ. 2530 กรมศิลปากร ได้เริ่มจัดทำแผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้ขยายขอบเขตพื้นที่ จากบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์เดิมให้ครอบคลุมเกาะเมืองทั้งเกาะและบริเวณโดยรอบ รวมทั้งพื้นที่ฟูบรยากาศของเมืองเก่าและสภาพแวดล้อม เช่น สร้างป้อมและกำแพงเมือง

ขึ้นมาใหม่ เป็นบางส่วน ตามแนวกำแพงเมืองเดิม ขุดลอกคูคลอง โบราณให้ใช้สัญจร ได้สมจริง ตลอดจนพัฒนาอาคารค้าและหัตถกรรม ที่มีอยู่แต่โบราณ เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2534 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nation Education Science and Culture Organization) ได้คัดเลือกให้นครประวัติศาสตร์ศรีอยุธยา เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก โดยแบ่งพื้นที่มรดกโลกออกเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural heritage) และมรดกโลกแบบผสมผสาน (Mixed heritage) ปัจจุบันมีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในประเทศต่างๆ ทั่วโลก 134 ประเทศ จำนวน 788 แห่ง แบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม 611 แห่ง มรดกทางธรรมชาติ 154 แห่ง และเป็นแบบผสมผสาน 23 แห่ง ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือระดับนานาชาติในการส่งเสริมและสนับสนุนให้แหล่งมรดกโลกได้รับการคุ้มครองและสงวนรักษาอย่างจริงจัง

2.4 อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกมีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวคือ การอนุรักษ์ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทั้งวัฒนธรรมและธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของกันและกัน เป็นระยะเวลายาวนานมาแล้วที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมถูกมองว่าเป็นองค์ประกอบที่ขัดแย้งกันในมวลมนุษย์ ต่างพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติเพื่อการอยู่รอด ในขณะที่วัฒนธรรมกลับกลายเป็นสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าเพียงนามธรรม แม้ว่าอันที่จริงแล้วธรรมชาติและวัฒนธรรมต่างเป็นสิ่งเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน เพราะเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ และบ่อยครั้งที่ผลงานสร้างสรรค์ของมวลมนุษย์ มีความสวยงาม ได้ก็เพราะธรรมชาติที่แวดล้อม

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกได้ตระหนักถึงความคงอยู่ของมรดกโลกอันเป็นสมบัติของมวลมนุษย์ทั้งปวง และพยายามกระตุ้นให้เกิดการตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนมีภาระหน้าที่ร่วมกัน ในการปกป้องรักษามรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติไว้ ด้วยการจัดทำบัญชีรายชื่อมรดกโลกขึ้น

2.5 คณะกรรมการมรดกโลก

การร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ประเทศภาคีจะร่วมให้สัตยาบันในอันที่จะอนุรักษ์แหล่งมรดกที่มีคุณค่าของโลกในพื้นที่ความคุ้มครองของประเทศนั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าประเทศดังกล่าว คือ ตัวแทนของมวลมนุษย์บนโลกที่มีหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลแหล่งมรดกโลก ให้เป็นสมบัติต่อชุมชนรุ่นหลังสืบไป ในขณะเดียวกัน นานาประเทศก็ให้การสนับสนุนประเทศนั้น ๆ ในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกของไทยด้วย ภายใต้ อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลกได้กำหนดให้มีการจัดตั้ง

คณะกรรมการมรดกโลกขึ้น เพื่อทำหน้าที่ประหนึ่งเป็นกลไกประสานความร่วมมือของประเทศภาคีสมาชิก คณะกรรมการมรดกโลกประกอบด้วยกรรมการจาก 21 ประเทศ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประเทศภาคีสมาชิกทั้งหมด โดยจะร่วมประชุมกันปีละหนึ่งครั้ง โดยมีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ

1. พิจารณาคัดเลือกแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติโดยมี ICOMOS (International Council on monuments and Sites) และ IUCN (World Conservation Union) เป็นองค์กรที่ปรึกษา ด้านวิชาการ ในการพิจารณาข้อเสนอของแหล่งมรดกโลก ตลอดจนจัดทำรายงานผลการประเมินความเหมาะสมของแหล่งที่นำเสนอเป็นมรดกโลกด้วย
2. บริหารกองทุนมรดกโลก รวมทั้งพิจารณาจัดสรรให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการและการเงินต่อประเทศที่ร้องขอมายังด้วย

2.6 ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

1. เป็นตัวแทนซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ ด้านศิลปกรรมหรือตัวแทนของความงดงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันฉลาดยิ่ง
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
3. เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่ง หรือเป็นของแท้ดั้งเดิม
4. เป็นตัวอย่างของลักษณะโดยทั่วไปของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม
5. เป็นตัวอย่างของลักษณะเด่นชัด หรือขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่มีความเปราะบางด้วยตัวมันเอง หรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดั้งเดิมได้ หรือมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

2.7 บทบาทของประเทศไทยกับคณะกรรมการมรดกโลก

คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2530 และเห็นชอบให้นำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทยรวม 6 แหล่ง เพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร อุทยาน

ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทางทะเลหมู่เกาะตะรุเตา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่ - ห้วยขาแข้ง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมาประเทศไทยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลกเป็นประจำทุกปี เพื่อรับทราบแนวทางในการอนุรักษ์และจัดการแหล่งมรดกโลกในระดับสากล เพื่อนำมาเป็นแนวทางการดำเนินงานในประเทศ นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการมรดกโลก ซึ่งมีทั้งหมด 21 คนจาก 21 ประเทศ โดยได้รับการเลือกตั้งในสมัยประชุมของสมัชชาของประเทศภาคีในอนุสัญญาฯ ครั้งที่ 7 ปีพ.ศ. 2532 และมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี ต่อมา ในปีพ.ศ. 2533 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกขึ้น โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ เป็นประธาน และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นฝ่ายเลขานุการ เพื่อดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามข้อผูกพันของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เช่น การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลก การเสาะแสวงหาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญ เสนอเพื่อบรรจุไว้ในบัญชีแหล่งรายชื่อมรดกโลก รวมทั้งการให้ความคุ้มครอง สงวนรักษาส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติตลอดไป เป็นต้น นอกจากนี้คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกนี้ ยังมีหน้าที่ในการประสานงานและสอดส่องดูแลให้มีการดำเนินงาน ตามแผนการจัดการแหล่งมรดกโลกด้วย ซึ่งคณะกรรมการแห่งชาติฯ ได้ร่วมกันปรับปรุงข้อมูลรายละเอียดของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และธรรมชาติ 6 แหล่งที่ได้ทำการเสนอไปแล้วให้เป็นไปตามข้อกำหนดและเงื่อนไขของคณะกรรมการมรดกโลก และคณะกรรมการมรดกโลกได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาตรวจสอบข้อเท็จจริงและศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติทั้ง 6 แหล่ง โดยละเอียดและในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลก ครั้งที่ 15 ปี พ.ศ. 2534 ที่ประเทศสาธารณรัฐคินีเซีย แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จำนวน 2 แหล่ง คืออุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยากับแหล่งมรดกทางธรรมชาติ 1 แหล่งคือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่ - ห้วยขาแข้ง ได้รับการประกาศให้บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก และในปีถัดมาคือ พ.ศ. 2535 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกครั้งที่ 16 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศให้เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกอีกแห่งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2535 ประเทศไทยได้เข้าร่วมงานฉลองครบรอบ 20 ปีของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติของโลกระหว่างวันที่ 8 - 11 กันยายน พ.ศ. 2535 ณ สำนักงานใหญ่ องค์การยูเนสโก กรุงปารีส ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยการเผยแพร่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทย ทั้งในรูปแบบพิธีการ การแสดงสไลด์มัลติมีเดีย ซึ่งนอกจากจะ

เป็นการเผยแพร่แหล่งมรดกโลกของไทยแล้ว ยังเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแก่นานาประเทศอีกด้วย

นอกจากนี้ประเทศไทย โดยสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมยังได้รับเกียรติเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกครั้งที่ 18 ระหว่างวันที่ 17 - 18 ธันวาคม พ.ศ. 2537 ที่จังหวัดภูเก็ต โดยมีผู้แทนจากประเทศภาคีสมาชิกต่าง ๆ ทั่วโลก เดินทางมาร่วมประชุมรวม 45 ประเทศ จำนวน 149 คน รวมทั้งผู้แทนองค์กรที่ปรึกษาทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ คือ ICOMOS ICCRM และ IUCN โดยได้รับเกียรติจากนายแพทย์ปริษามุสิกกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น เป็นประธานเปิดการประชุม ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนและเป็นประธานคณะกรรมการมรดกโลกในการประชุมครั้งนั้นด้วย การประชุมดังกล่าวได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งส่งผลให้บทบาทของประเทศไทยในคณะกรรมการมรดกโลกมีความโดดเด่นชัดเจน และเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศมากขึ้นอีกด้วย

สรุปได้ว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง ในอดีตเคยเป็นราชธานีของไทย มีความหลากหลายทางกายภาพมาก กล่าวคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุ ศาสนสถาน วัฒนธรรมและวิถีชีวิต และเป็นแหล่งมรดกโลก ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทย การปกครองแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภอนครหลวง อำเภอสนาม อำเภอดักไถ่ อำเภอบางซ้าย อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภอกุทัย อำเภอมหाराช อำเภอท่าเรือ อำเภอภาชี และอำเภอบ้านแพรก

3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

3.1 ความหมายการท่องเที่ยว

เสรี วังสืไพจิตร (2534 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึงผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำต่อกันและกันของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาล และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในการดึงดูดใจและต้อนรับขับสู้ นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

เสกสรรค์ ขวณิชย์ (2536 : 11) ได้อธิบายถึงความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่มีไว้เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

สุรีย์ บุญญานุพงษ์ (2539 : 6) ได้อธิบายคำว่า การท่องเที่ยว (Tourism) ไว้ว่าเป็นคำที่มี

ความหมายกว้างขวาง ไม่ใช่เฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนาน บันเทิงรื่นรมย์ ดังที่ส่วนมากเข้าใจกันเท่านั้น การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมญาติพี่น้อง ก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว โดยหลักการแล้วจึงกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการคือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

รายได้

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2545 : 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ หรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและสังคม

ลันด์เบิร์ก (Lundberg. 1985 : 6) ได้ให้ความหมายกว้าง ๆ ของคำว่า การท่องเที่ยวคล้าย ๆ กับการเดินทาง โดยหมายถึงบุคคลซึ่งได้เดินทางออกจากบ้านหรือชุมชนของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย ยกเว้นจากการปฏิบัติงานประจำ

อันซิเกอร์ (ชุตินา ต่อเจริญ และสุรติ พูนพิสิฐทรัพย์. 2543 : 7 ; อ้างอิงจาก Hunziker. 1951) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ หรือ ความสัมพันธ์ที่เป็นผลที่ได้รับจากการเดินทาง การเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ โดยมีได้มีถิ่นฐานในสถานที่นั้น ๆ และไม่มีความจำเป็นที่ต้องเตรียมหรือทำงานประจำใด ๆ ในระหว่างการเดินทาง

เพลส และบัทเลอร์ (Pearce & Butler. 1993 : 10) ได้ให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง ความรู้ที่ได้รับกว้าง ๆ จากปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนย้าย ที่มีการติดต่อกับบุคคลอื่น เป็นการเปลี่ยนสถานที่พักเป็นการชั่วคราว มีการใช้ชีวิตที่สัมผัสกับธรรมชาติสภาพแวดล้อม และพบปะผู้คน สังคม และวัฒนธรรมของสถานที่นั้น ๆ

แม็คอินทอส และโกเอลเนอร์ (ชุตินา ต่อเจริญ และสุรติ พูนพิสิฐทรัพย์. 2543 : 7 ; อ้างอิงจาก Mc Intosh & Goeldner. 1986) มีมุมมองในเรื่องของการท่องเที่ยวที่ไม่เหมือนกับนักวิชาการท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยมีลักษณะที่สำคัญกล่าวคือ การท่องเที่ยวสามารถให้นิยามหรือความหมาย ในลักษณะของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์บางประการที่ได้รับมาจากการปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ของนักท่องเที่ยว คู่ค้าทางธุรกิจ รัฐบาลและชุมชนเจ้าบ้านหรือเจ้าของสถานที่ ในฐานะที่สร้างสิ่งดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

ชุตินา ต่อเจริญ และสุรติ พูนพิสิฐทรัพย์ (2543 : 7) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีความหมายโดย

รวมๆ หมายถึง การเดินทางออกจากถิ่นพำนักเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย และ
 ละเว้นจากงานหรือภารกิจประจำ โดยมีการใช้ชีวิตที่สัมผัสกับธรรมชาติ พบปะผู้คน สังคม และ
 วัฒนธรรม รวมไปถึงสถานที่ที่น่าสนใจที่จัดสร้างให้เยี่ยมชมโดยผู้ที่เป็นเจ้าของสถานที่หรือเจ้า
 บ้าน และได้รับความรู้กว้าง ๆ จากปรากฏการณ์และบริบท (Context) ดังกล่าว

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านที่พัก หรือชุมชนของตนเอง
 เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจเพื่อกระทำกิจกรรมใด ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การติดต่อ
 ธุรกิจหรือเพื่อการศึกษา และการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งนี้โดยได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมวิถีชีวิต หรือ
 วัฒนธรรมของสถานที่นั้น ๆ

3.2 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

ประเวศ วะสี (2544 : 5 - 10) ได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการ
 ท่องเที่ยว 10 ประการ คือ

1. เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าของการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิต
 วิญญาณ ไม่ใช่มีแต่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น
2. เพื่อกระตุ้นการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพ และ
 ภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้
3. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้
 เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้หมายความถึงศิลปะแขนง
 ต่าง ๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย
4. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็น
 เครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร
 สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล หรือทรัพยากรในท้องถิ่น
5. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human touch)
 เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวคนให้ได้มาพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มี
 ปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น
6. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็น
 ธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญคือ จะต้องมีการ
 พัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่าย โดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร
 (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้น ระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องให้คน
 ง่ายกว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

7. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ควรจะเป็นความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรม ความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควรนำไปสู่การสร้างสรรค์ ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและเรียนรู้ในสิ่งที่ดี ก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

8. พัฒนาการศึกษ การท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัย การเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงมีการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้

9. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก หรือ นักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการถ่ายเทข้อมูลข่าวสารแบบสองทางได้ คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ นี้เอง เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

10. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้น จะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for all and all for tourism)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ที่ ประเวศ วะสี ได้เสนอไว้นั้น เป็นมิติทางสังคมเกือบทั้งสิ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวที่มีการจัดการและวางระบบแนวคิดที่ดีนั้น ควรสนองตอบความต้องการทางสังคมมากกว่าความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ

3.3 ระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นระบบ โดยมีความสัมพันธ์โยงใยระหว่างนักท่องเที่ยว บริการในการเดินทางและท่องเที่ยว และจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism market) ซึ่งในองค์ประกอบแต่ละด้านก็จะมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้อง และยังมีสิ่งแวดล้อมของระบบโดยรวมด้วย สำหรับองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน มีดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบด้านอุปทาน (Supply) ถือเป็นทรัพยากรหลักทางการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
2. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม
3. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2. บริการการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบด้านอุปทาน (Supply) ถือเป็นทรัพยากรรองทางการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นจุดมุ่งหมายในการเดินทางของนักท่องเที่ยว แต่บางครั้งก็พบว่าบริการบางประเภทสามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการ จนเป็นเสมือนจุดประสงค์หลักประการหนึ่งของการเดินทางได้ บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

1. การคมนาคมขนส่ง (ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ)
2. สถานที่พักแรม (โรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ฯลฯ)
3. อาหารและเครื่องดื่ม (ร้านอาหาร ภัตตาคาร รถเข็น หาบเร่ แผงลอย ฯลฯ)
4. บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ มี 2 ส่วน ได้แก่

4.1 ผู้ประกอบธุรกิจการจัดนำเที่ยว (Tour operator) คือ ผู้จัดรายการนำเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จเพื่อให้ตัวแทนจำหน่ายนำไปขาย หรือผู้ให้บริการจัดรายการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ

4.2 ตัวแทนจำหน่ายทางการท่องเที่ยว (Travel agent) คือ ผู้จำหน่ายทัวร์ที่ผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวจัดขึ้น และเป็นตัวแทนจำหน่ายห้องพัก บัตรโดยสารเครื่องบิน หรือให้บริการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง

- 4.3 ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก (ห้างสรรพสินค้า ตลาด ย่านหัตถกรรม ฯลฯ)
- 4.4 สถานบันเทิง (โรงภาพยนตร์ โรงละคร ผับ ดิสโก้เธค คาราโอเกะ ฯลฯ)
- 4.5 บริการอื่น ๆ อาทิ การอำนวยความสะดวกในการเข้า – ออกเมือง

3. ตลาดการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบด้านอุปสงค์ (Demand) หมายถึง นักท่องเที่ยว ซึ่งในกระบวนการจัดการจะรวมถึงการพัฒนาและส่งเสริมการขายด้วย สำหรับ ความหมายของนักท่องเที่ยวมี 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1 ผู้มาเยือน (Visitors) คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรของตนในระยะเวลาไม่เกิน 90 วัน เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ แต่ต้องไม่ก่อให้เกิดค้างแรม ค่าตอบแทนจากสถานที่ที่ตนไปเยี่ยมชม (ซึ่งไม่รวมการเดินทางเพื่อไปทำงาน เพื่อการศึกษา การโยกย้ายถิ่นฐานชั่วคราวของแรงงาน) ผู้มาเยี่ยมชมนี้เป็นผลรวมของนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

3.2 นักท่องเที่ยว (Tourist) คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรของตนไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยมีการค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 90 วัน ด้วยความสมัครใจ และด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพ หรือหารายได้ และให้หมายความรวมถึงผู้รับบริการ

หรือความสะดวกจากผู้ประกอบการทัวร์ที่เกี่ยวเนื่องโดยเสียค่าบริการด้วย

3.3 นักทัศนจร (Excursionist or Day tripper) คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีได้ค้างคืน และไม่มีรายได้ หรือค่าตอบแทนในการไปเยือนสถานที่นั้น

สุริย์ บุญญาอนุพงศ์ (2539 : 7) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง ธุรกิจและการบริการ สิ่งอำนวยความสะดวกทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบ 8 ประการ คือ

1. การคมนาคมขนส่ง (ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ)
2. ที่พัก
3. ร้านอาหารและภัตตาคาร
4. บริการนำเที่ยว
5. สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ทะเล ภูเขา แม่น้ำ รวมทั้งประเพณี วัฒนธรรม

และโบราณสถาน กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและต้องการมาเยี่ยมชม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้

6. ร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง
7. ความปลอดภัย
8. การเผยแพร่และการโฆษณา

วรรณ วลัยวานิช (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ 7 ประการ ดังนี้ ประการที่หนึ่ง นักท่องเที่ยว ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยว ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะของนักท่องเที่ยว ที่มาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว 3 ประเภท ว่าแต่ละประเภทมีลักษณะนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร โดยจำแนกตามลักษณะเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เชื้อชาติหรือสัญชาติ ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะนักท่องเที่ยวมีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวลักษณะต่าง ๆ ก็มีความสนใจที่จะท่องเที่ยวตามประเภทแหล่งท่องเที่ยวไม่เหมือนกัน

2. การกระจายของนักท่องเที่ยว ว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามานั้นมาจากประเทศใดบ้าง มีจำนวนมากน้อยเพียงใด และนิยมไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใด เพราะเหตุใด

3. กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเพราะเหตุใด ซึ่งอาจมีเหตุการณ์เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อการประชุม การพักผ่อนหย่อนใจ การแข่งขันกีฬา การเจรจาธุรกิจ หรือเยี่ยมญาติ

4. ฤดูกาลท่องเที่ยว ว่านักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวในฤดูใดมาก ฤดูใดน้อย เพราะ

เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งสามารถนำข้อมูลมาส่งเสริมการท่องเที่ยวตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว

5. ทศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว ต่อประเทศที่ตนไปเที่ยวว่าเป็นอย่างไร ทั้งในแง่บวกและลบ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ประการที่สอง สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวต้องเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่น มีลักษณะเฉพาะ มีสิ่งที่มีคุณค่าด้านต่าง ๆ หลายอย่างที่ทำให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น มีสิ่งที่น่าสนใจด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมเมืองหรือการศึกษา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อนุสาวรีย์และสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ
2. วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศนั้น เช่น ประเพณีขนบธรรมเนียม ศิลปะต่าง ๆ การละเล่นพื้นเมือง อาหารและหัตถกรรมต่าง ๆ
3. ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพต่าง ๆ เช่น ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก ทะเล ป่าไม้ สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ
4. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ เช่น การแข่งขันกีฬา การแสดงต่าง ๆ สวนสนุก สวนสัตว์ ชีวิตยามราตรี สวนเกษตร การปั่นน้ำพา และกาสิโน
5. ความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ เช่น อากาศเย็นสบาย ไม้ร้อนจัดและหนาวจัด

ประการที่สาม การคมนาคมขนส่ง นับเป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และธุรกิจการท่องเที่ยวดำเนินต่อไปได้ การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับเทคโนโลยีขนส่งที่ก้าวหน้า ไม่ว่าจะเป็นทางบก ทางอากาศ ทางน้ำ ซึ่งในเรื่องการคมนาคมต้องพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว

1. รูปแบบของการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งแต่ละรูปแบบจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของการประกอบการและตามความต้องการของนักท่องเที่ยว
2. การคมนาคมขนส่งเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว สภาพการเดินทางสะดวก ปลอดภัย รวดเร็ว และมีมาตรฐานดีไม่น้อยเพียงใด
3. การคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบและมาตรฐานของการคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น รถนำเที่ยวมีจำนวนเพียงพอหรือไม่ คุณภาพและมาตรฐานของยานพาหนะตลอดจนความสะดวกและปลอดภัย
4. แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว เช่น เป็นหมู่คณะ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ ยานพาหนะที่ใช้เป็นส่วนตัวหรือของสาธารณะ
5. บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสารหรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการใช้

ยานพาหนะประเภทนั้น ๆ เช่น สถานีขนส่งหรือบริการต้นทาง ระหว่างทางและปลายทาง

6. รูปแบบหรือปัญหาการจราจร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ กรุงเทพมหานครเป็นปัญหาสำคัญทั้งต่อคนในกรุงเทพมหานครและนักท่องเที่ยว

ประการที่สี่ ข้อมูลข่าวสารและการบริการ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศมากยิ่งขึ้น เช่น หนังสือแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แผ่นพับ แผนที่และเอกสารแนะนำต่าง ๆ การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว การส่งเสริมความรู้ใหม่ ๆ อบรมการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง จัดทำแผนที่เส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่งคือ การบริการ ประกอบด้วย ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่สะอาด ปลอดภัย ราคาเหมาะสม อาหาร และเครื่องดื่ม ห้องน้ำที่สะอาด สะดวกสบายเหมาะสมกับสถานที่ ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ บริการด้านสถานที่และอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกาย รวมถึงความต้องการอย่างอื่น เช่น นักเคมี ร้านอาหาร ร้านเสื้อผ้า ร้านตัดผม ศูนย์ขายยา หรือส่งเสริมให้เกิดการบริการสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว

ประการที่ห้า ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกด้านการเข้าเมือง ต้องมีการคำนึงถึงมากที่สุด อาจจะทำได้หลายอย่าง คือ

1. การแนะนำเจ้าของท้องถิ่นให้ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวเมื่อได้รับความเดือดร้อน
2. การแนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันและระมัดระวังตน เพื่อมิให้ได้รับ

อันตรายในด้านต่าง ๆ

3. กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
4. ขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย

แก่นักท่องเที่ยว

5. จัดหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

การอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง ควรจะมีให้กับนักท่องเที่ยวให้มากที่สุดเพราะจะทำให้ นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจตั้งแต่ก้าวแรกที่ได้เดินทางเข้าสู่ประเทศนั้น ๆ โดยให้ความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ระเบียบพิธีการเข้าเมือง
2. การขนส่งกระเป๋าของผู้โดยสาร
3. บริการการขนส่งระหว่างท่าอากาศยาน หรือสถานีขนส่งกับที่พัก
4. การอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ แก่ผู้โดยสาร ที่สถานีขนส่งและท่าอากาศยาน

ประการที่หก องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน ต้องมีเพียงพอต่อความจำเป็นที่จะสนับสนุนความสะดวกและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งต้องเอื้อประโยชน์ต่อสาธารณชน จึงทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีและก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้น ได้แก่

1. การไฟฟ้า มีเพียงพอและใช้การได้ดี ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ประกอบการและใช้บริการ รวมทั้งความปลอดภัยด้วย
2. การประปา สะอาดถูกหลักอนามัยและมีปริมาณเพียงพอแก่การบริการ
3. การสื่อสาร โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร สะดวก รวดเร็ว และมีปริมาณของหน่วยบริการเพียงพอ
4. ความสามารถในการจำกัดขยะและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ
5. สถานพยาบาลและโรงพยาบาลต่าง ๆ ทันสมัย สะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และคำรักษาพยาบาลอยู่ในอัตราที่ยุติธรรม

ประการที่เจ็ด การสนับสนุนอื่น ๆ เป็นการเพิ่มความความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยว เช่น การเงิน การธนาคาร ระเบียบต่าง ๆ ของสถานที่ศึกษาหรือแหล่งค้นคว้า ความร่วมมือระหว่างประเทศ ตลอดจนความสุภาพอ่อนโยนและมีไมตรีต่อกัน

นอกจากนี้ยังมีหลายบุคคลที่ให้ทัศนะเกี่ยวกับระบบการท่องเที่ยวว่ามีองค์ประกอบใดบ้าง เช่น แม็คอินทอช ริทชี และ โกลด์เนอร์ ว่าต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้ (ศรีไพร พริ้งเพราะ. 2547 : 19 ; อ้างอิงจาก Mc Intosh, Ritchies and Goelner. 1989) คือ

1. นักท่องเที่ยว ที่ต้องการค้นหาประสบการณ์และความพึงพอใจ โดยจะแสวงหาและเลือกแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อสนองความพึงพอใจ
2. ธุรกิจที่จำหน่ายสินค้าและให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว นักธุรกิจจะเห็นว่านัก ท่องเที่ยว เป็น โอกาสในการหาผลประโยชน์จากการจัดเตรียมผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว
3. หน่วยงานราชการในท้องถิ่นหรือในพื้นที่จะมองว่านักท่องเที่ยวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น
4. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นจะมองการท่องเที่ยวเป็นวัฒนธรรมและนำมาซึ่งการจ้างงาน การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่นจำนวนมากอาจให้ทั้งผลประโยชน์และผลเสียต่อท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จะช่วยรองรับหรือสนับสนุนการท่องเที่ยว คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ

2. โครงสร้างพื้นฐาน
3. สิ่งอำนวยความสะดวก
4. การขนส่ง
5. การต้อนรับและทรัพยากรทางวัฒนธรรมการต้อนรับ ซึ่งก็คือทัศนคติของชุมชน

ท้องถิ่นต่อนักท่องเที่ยว ความเป็นมิตรของคนในท้องถิ่น เป็นต้น

กีและมาเคน (ศรีไพร พริ่งเพราะ. 2547 : 20 ; อ้างอิงจาก Gee & Makens. 1984) ได้แบ่งองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัทการบิน บริษัทขนส่งต่าง ๆ ตัวแทนนำเที่ยว ร้านค้าปลีก เป็นต้น
2. ธุรกิจที่สนับสนุนโดยตรงและทางอ้อมต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจจัดนำเที่ยว ธุรกิจผลิตสิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว ธุรกิจวิจัยตลาดและข้อมูลตลาดการท่องเที่ยว เป็นต้น
3. หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยตรงและทางอ้อม ได้แก่ นักวางแผนและพัฒนาหน่วยงานของรัฐและเอกชน สถาบันการเงิน ธุรกิจก่อสร้าง สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม เป็นต้น

ลันด์เบอร์เกอร์ (ศรีไพร พริ่งเพราะ. 2547 : 19 ; อ้างอิงจาก Lundberg. 1985) กล่าวว่าระบบการท่องเที่ยว ต้องประกอบด้วย

1. ร้านอาหาร
2. ที่พัก ประกอบด้วย โรงแรม รีสอร์ท คอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร เกสต์เฮาส์ และที่พักพร้อมอาหารเช้า
3. การขนส่ง ประกอบด้วย รถยนต์ เครื่องบิน รถเช่า รถบัส รถไฟและเรือ
4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การศึกษาตลาด การศึกษาความเป็นไปได้ ด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรมและสถาบันด้านการเงิน
5. การวิจัยทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประชากร พฤติกรรม จิตวิทยา การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์
6. ส่วนราชการ ประกอบด้วย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติ สำนักงานการท่องเที่ยวระดับภูมิภาคและสำนักงานการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น
7. นักการตลาดท่องเที่ยว ประกอบด้วย ตัวแทนนำเที่ยว บริษัทนำเที่ยวและบริษัทนำเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล
8. สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑน์ของเมือง สวนและ

บ้านที่มีความยิ่งใหญ่และสวยงาม

9. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการ ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ สถานที่ตั้งแคมป์ การแสดงดนตรี คอนเสิร์ตและโรงมหรสพ

10. อื่น ๆ ประกอบด้วย สถานีบริการ ศูนย์บริการ ร้านขายของ ร้านเสื้อผ้า การถ่ายภาพและอุปกรณ์กีฬา

มิสรา สามารถ (2543 : 25 - 27) ได้สรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้วยพื้นที่ : มีพื้นที่อยู่กับธรรมชาติ (Nature – based) และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ในพื้นที่ด้วย

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ : มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed) ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ : เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Learning process) โดยให้มีการศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์และความประทับใจ (Knowledge, experience and appreciation) สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม : การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation - based) โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นซึ่งรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อย้อนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่สุดท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่ระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว ทำความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาและรูปแบบการท่องเที่ยว จะทำให้มองเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ อีกทั้งการท่องเที่ยวนี้จะเป็นตัวหยุดปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายผลกระทบต่อชุมชนได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น มิใช่เพียงแต่การมีวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ ความสวยงามทางธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณสถาน วัฒนธรรมประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมของคนท้องถิ่น เป็นสิ่งดึงดูดให้

เกิดการท่องเที่ยวเหมือนเช่นที่เป็นมาในอดีตเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวต้องมียุคประกอบต่าง ๆ อีกหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น นักท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง การบริการ ความปลอดภัย เป็นต้น

3.4 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542 : 1) ได้อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism industry) ซึ่งประกอบไปด้วยธุรกิจหลายประเภททั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง และธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม หรือธุรกิจสนับสนุนต่าง ๆ การซื้อบริการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ถือได้ว่าเป็นการส่งสินค้าออกที่มองไม่เห็นด้วยสายตา (Invisible Export) การผลิตสินค้า คือ บริการต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวซื้อต้องมีการลงทุน ซึ่งผลประโยชน์จะตกอยู่กับประเทศและจะช่วยให้เกิดงานอาชีพอีกหลายแขนง เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ทางด้านสังคมการท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนคลายความตึงเครียด พร้อม ๆ กับการได้รับความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ผิดแผกแตกต่างออกไป นอกจากนี้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินำเงินมาใช้ในขณะท่องเที่ยวซึ่งจะมีส่วนช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงินได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังมีบทบาทช่วยกระตุ้นให้มีการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นได้เก็บมาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน ขายเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งสรุปได้ว่า บทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจสังคมและการเมืองมีดังต่อไปนี้

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่น ๆ

รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปของเงินตราต่างประเทศนี้มีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงิน เช่น ในปี พ.ศ. 2527 การท่องเที่ยวทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ 27,317 ล้านบาทนั้น รายจ่ายจากการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทย เป็นเงินเพียงประมาณ 7,208 ล้านบาท ส่วนที่เกินดุลนี้จึงมีส่วนช่วยแก้ไขในด้านอื่นได้เป็นอย่างมาก

รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง สร้างงานสร้างอาชีพมากมายและเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านหรือการผลิตอาหาร ไปป้อนตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ก็จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เป็นอย่างดี หรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะมีผู้นำเที่ยวด้วย

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างมากมายและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนในธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพเสริม เช่น หัตถกรรม พื้นบ้าน การใช้เวลาว่างมารับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น

การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ใดก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตผลพื้นเมืองและหากพักแรมก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่ายออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรมแต่จะกระจายออกไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่าง ๆ เมื่อหัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ก็จะมีกำไรวัสดุพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกแม้จะเป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่เมื่อรวมกันเป็นปริมาณมาก ๆ ก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งจะกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า Multiplier effect ทางการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมาก เมื่อเทียบกับการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย อาจเรียกได้ว่าเป็น Limitless industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ จากสถิติที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติทั่วโลก ได้มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เมื่อปี พ.ศ. 2493 นักท่องเที่ยวนานาชาติทั่วโลกมีจำนวนเพียง 25 ล้านคน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 290 ล้านคน ในปี พ.ศ.2527 กระนั้นก็ดี นักวิชาการทางการท่องเที่ยวก็ยังเชื่อว่า ปริมาณการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้นเพราะว่าประชากรของโลกจะเพิ่มจำนวนขึ้นตลอดเวลาในขณะที่วิวัฒนาการด้านการขนส่งที่สามารถขนส่งผู้โดยสารได้จำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง การเดินทางท่องเที่ยวจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้สูง ดังแต่ก่อนเท่านั้น การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละบุคคล องค์การสหประชาชาติประกาศว่า การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีสิ่งที่น่าสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว คือ ความสวยงามของธรรมชาติ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ สภาพอากาศและสิ่งที่มีมนุษย์ก่อสร้างขึ้น เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม โบราณสถาน อาคารบ้านเรือนในท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืนไม่ผันแปรหรือขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศ ดังเช่นการผลิตด้านการเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมอื่น ไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุน และหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมนับเป็นความได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สังคมไทยเป็นสังคมของชาติเก่าแก่สืบเนื่องมาเป็นพันปี จึงมีวัฒนธรรม ระเบียบ ประเพณี นาฏศิลป์ การละเล่น ฯลฯ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกมาเผยแพร่ฟื้นฟู และอนุรักษ์ไว้

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น โรงแรม กภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งก็จะต้องมีผู้ลงทุนในหลาย ๆ ลักษณะเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปทีใดจะต้องมั่นใจว่าจะมีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ฉะนั้นแหล่งใดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปได้แหล่งนั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธไมตรี และความเข้าใจอันดีด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยการเดินทางไปมาสู่กัน ผลก็คือความสามัคคีสามานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธไมตรีให้มั่นคงเป็นการช่วยจรโรงสันติภาพแก่โลก

3.5 ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

เริงวิชญ์ นิลโคตร (2547 : 23 - 24) แบ่งประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยวตามลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยวแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural attraction) ทรัพยากรประเภทนี้นับว่าเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจจะเป็นสวยงามหรือแปลกประหลาด เช่น น้ำตก น้ำพุร้อน ถ้ำ ชายหาด ฝั่งทะเล ปะการัง และอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม

1.1 ทิวทัศน์ ทิวทัศน์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและแปลกประหลาดจะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการคมนาคมสะดวกสามารถเข้าถึงแหล่งธรรมชาติได้ จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมบริเวณนั้นมากยิ่งขึ้น

1.2 สัตว์ป่าเป็นส่วนหนึ่งของความมั่งคั่งทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าเป็นสิ่งที่น่าทึ่งและน่ากลัว และนับวันจะหมดไป แต่ยังคงมีที่ให้ท่องเที่ยวได้ คือ แหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

1.3 สภาพภูมิอากาศ ลักษณะอากาศที่ต่างไปจากถิ่นเดิมของคน จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้ เช่น ฤดูร้อนผู้คนจะเดินทางไปยังชายฝั่งทะเล

1.4 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดสุริยุปราคา

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured attraction) จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น สวนสนุก ศูนย์การค้า โรงแรม ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย พระราชวัง ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากเช่นกัน

ส่วนทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยว มีดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ถ้ำ ภูเขา น้ำตก น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ทะเล หาดทราย และทะเลสาบ เป็นต้น

2. ประเภทโบราณวัตถุและศาสนสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน เป็นต้น

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของงานพิธี งานประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง พืชผักผลไม้ เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สวนสามพราน เป็นต้น

สิริเกศอนงค์ ไตรรัตน์ทรงพล (2547 : 18) กล่าวว่า ในอดีตนั้นรูปแบบของการท่องเที่ยวได้ถูกกำหนดตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ภายหลัง จึงได้มีการทบทวนรูปแบบของการท่องเที่ยว และจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบหลัก ๆ ได้แก่

1. การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ซึ่งวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน และชื่นชมในความงดงามของธรรมชาติ

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน

แหล่งประวัติศาสตร์ ชุมชน แหล่งวัฒนธรรม หรือสถานที่จัดการแสดงทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และชื่นชมความงดงามของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น

3. การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬาเป็นการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นความสนุกสนาน รื่นเริง จากบริการต่าง ๆ รวมถึงกิจกรรมทางการกีฬาเพื่อความบันเทิง (Leisure sports)

4. การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่เกิดจากการเดินทางเพื่อติดต่อธุรกิจ การงานต่าง ๆ รวมถึงการประชุม สัมมนา ซึ่งอาจจะมีการศึกษาดูงานหรือ ไม่มีก็ได้

นอกจากรูปแบบทางการท่องเที่ยว 4 ประเภทข้างต้นแล้ว ยังอาจจำแนกลักษณะของกิจกรรมในการท่องเที่ยวออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นการศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญ รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ ทางการท่องเที่ยว ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมีความบันเทิงเป็นส่วนประกอบรอง

2. การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง โดยมุ่งเน้นความบันเทิงจากบริการต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นส่วนประกอบหลัก และอาจมีการเรียนรู้ร่วมอยู่ด้วยบ้าง

3. การท่องเที่ยวที่จัดคือศีลธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียม เช่น การท่องเที่ยวทางเพศ การท่องเที่ยวล่าสัตว์ เป็นต้น

นริศรา จันทรี (2548 : 3 - 4) กล่าวว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีแผนยุทธศาสตร์จังหวัดให้เป็นนครการท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม แหล่งอาหารที่มีคุณภาพ เป็นศูนย์กลางการค้าการลงทุนและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด เมืองน่าอยู่ ประชาชนอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical attraction) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural attraction) และแหล่งท่องเที่ยวทางวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม (Cultural attraction)

นพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ (2549 : 31 -33) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแทบทั้งหมดจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ มีค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพการดำรงเป็นราชธานีเดิม นโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกก็ยิ่งเป็นการสนับสนุนให้สภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยวของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ ซึ่งปัจจุบันแหล่งการท่องเที่ยวในพื้นที่นี้ถูกแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม สำหรับแหล่งท่องเที่ยวประเภทแรกส่วนใหญ่ คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดวาอาราม พระราชวัง เช่น

1.1 โบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

1.1.1 เครื่องราชูปโภคทองคำ ชุดได้จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะและวัดมหาธาตุ ปัจจุบันเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา ประกอบด้วย พระแสงดาบพร้อมฝัก น้ำเต้าทักษิโณทก ฆ้องพระบาทจำลอง ชุดเครื่องสูงจำลอง พานพระศรี จุลมงกุฏ พระมาลา เครื่องราชูปโภค หมากทองคำ ช้างทรงเครื่องหมอบ เครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ เครื่องอุทิศ แผ่นทองแกะสลักเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ จารึกลานทองต่าง ๆ

1.1.2 หลวงพ่อตลับทอง เศียรพระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูปปางเทศนา พระพุทธรูปทรงเครื่องปางต่าง ๆ พระพุทธรูปทรงเครื่องวัดหน้าพระเมรุ พระบรมสารีริกธาตุ

1.1.3 บานประตูเทวดาทรงพระขรรค์ ตู้ลายรดน้ำ ครุฑโขนเรือ สัปคันช้างเคน และพระแท่นบรรทม

1.2 โบราณสถาน โบราณสถานรอบเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และภายในเกาะเมืองมีจำนวนมากกว่า 425 แห่ง สำหรับโบราณสถานที่ขึ้นบัญชีมรดกโลก ได้แก่

1.2.1 พระราชวังโบราณ หรือพระราชวังหลวง ซึ่งประกอบด้วยพระที่นั่งสำคัญ 5 หลัง ได้แก่ พระที่นั่งไพศุภย์มหาปราสาท พระที่นั่งตรีมุข พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาท พระที่นั่งมังคลาภิเษกและพระที่นั่งตรีมุข

1.2.2 พระราชวังกลาง ประกอบด้วย เขตพระราชฐานชั้นนอก ชั้นกลาง ชั้นในพื้นที่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง เขตพระคลังมหาสมบัติ เขตสวนกระต่าย เขตวัดพระศรีสรรเพชญ์ และวัดพระศรีสรรเพชญ์

1.2.3 วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วิหารพระมงคลบพิตร กลุ่มโบราณสถาน วัดโลกยสุธา วัดวรโพธิ์ วัดวรเชษฐาราม วัดพระราม วัดธรรมิกราช เจดีย์ศรีสุริโยทัย

2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น การทำหัวโขน การสานปลาตะเพียนโบราณเขตหัวแหลม การทำตุ๊กตาชาวบ้านขนาดเล็กและบ้านเรือนไทยข้างองค์การโทรศัพท์ การทำโรตีสายไหมบริเวณสามแยกโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา สถาบันอยุธยาศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

3. แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติศึกษาและการพักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากพื้นที่นี้มีโบราณสถาน โบราณวัตถุหลายแห่ง และนอกจากนั้นยังมีอาคารบ้านเรือนประชาชนและหน่วยราชการจำนวนมาก ทำให้มีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จำกัด อย่างไรก็ตามยังมีเนื้อที่สีเขียวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ สวนสาธารณะบึงพระราม สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำน้อย และแม่น้ำลพบุรี ที่ไหลรอบเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่บริเวณนี้ ได้แก่ การขี่จักรยาน การเดิน และการโดยสาร เรือรอบเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

3.6 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

วิชัย เทียนน้อย (2540 : 3 - 5) กล่าวว่า ในสภาพของสังคมที่ประชากรต้องแข่งขันเพื่อหา งานทำและต้องทำงานหนักเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว จึงไม่มีเวลาว่างพอที่จะสนใจ เกี่ยวกับการพักผ่อนหรือเดินทางไปท่องเที่ยวมากนัก แต่ก็ยังมีประชากรบางกลุ่มที่มีฐานะทางด้าน เศรษฐกิจดีมีเวลาว่างหรือพอที่จะปลีกตัวเองจากงานประจำเพื่อไปพักผ่อนได้ตามสถานภาพของ ตนเองก็มักจะเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว คือ

1. ความเคร่งเครียดจากการทำงาน งานประจำที่ทุกคนปฏิบัติกรอยู่จำเป็นต้องใช้กำลัง ภายและกำลังสมองเพื่อจะผลักดันให้งานที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จในระดับสูงหรือในฐานะ ที่ผู้ร่วมงานหรือเจ้าของกิจการพึงพอใจ ด้วยเหตุนี้เอง เพื่อให้งานที่ปฏิบัติอยู่มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ร่างกายจึงต้องได้รับการพักผ่อนตามความเหมาะสมแก่สถานภาพการหยุดงานในปลายสัปดาห์ การ ปิดภาคการศึกษา หรือการหยุดพักผ่อนของข้าราชการและคนงานจึงเป็นเรื่องสำคัญ กิจกรรมการ ท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะพึงปฏิบัติแตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับสถานที่ ระยะเวลา และสถานภาพของตนเอง

2. รายได้ของประชากรดีขึ้น จากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและสภาพของ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวก การประกอบอาชีพมากขึ้น ส่งผลให้คนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น จึงทำให้มีเงิน ออมและเหลือพอที่จะนำไปใช้เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ด้วยเหตุนี้ ทำให้ประชากรมีความปรารถนาที่จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหรือเพิ่มพูนความรู้ แม้ว่าการทำ กิจกรรมดังกล่าวจะต้องใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้นแต่ก็มิได้ทำให้ครอบครัวได้รับความเดือดร้อน

3. การคมนาคมสะดวก การคมนาคมขนส่งนับว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมกิจการท่องเที่ยว มากยิ่งขึ้น ถ้าหากขาดการคมนาคมขนส่งเสียแล้ว กิจการท่องเที่ยวที่ต้องเดินทางในระยะใกล้หรือ ไกลจะกระทำได้ด้วยความยากลำบากหรือไม่ได้เลย จากการพัฒนาทางด้านการคมนาคมขนส่งของ รัฐ จึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วค่าใช้จ่ายถูกและปลอดภัย อันส่งผลทำให้ แหล่งท่องเที่ยวที่มีกระจัดกระจายอยู่ในท้องถิ่นห่างไกลมีประชากรเข้าไปเที่ยวมากขึ้น

4. มีเวลาว่าง องค์กรประกอบทางด้านเวลาจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพราะเมื่อมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพ มักจะหาเวลาเพื่อการพักผ่อนและการท่องเที่ยวใน รูปแบบต่าง ๆ จากการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประกอบในกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจจึงทำให้ การผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ กระทำได้รวดเร็ว ซึ่งทำให้คนมีเวลาว่างเพิ่มขึ้น

5. จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น จากการที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น จึงทำให้ชุมชนแบบเมือง มีสภาพแออัด สิ่งแวดล้อมทั่วไปเกิดมลพิษ สถานที่ท่องเที่ยวตามชานเมืองมีจำกัด ในขณะที่เดียวกัน สถานที่ท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาอย่างมากมาทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการ สถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชากรที่เพิ่มขึ้น

6. เหตุผลส่วนบุคคล เนื่องจากประชาชนโดยทั่วไปเป็นผู้อยากรู้ อยากเห็น มีธุรกิจต้อง เดินทางไปติดต่อ เดินทางไปเยี่ยมญาติ การเข้าร่วมประชุมสัมมนา การไปจาริกแสวงบุญและการ ทักษะศึกษา สิ่งเหล่านี้ว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อกิจกรรมดังกล่าวแต่ก็มีจุดประสงค์รองเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวแฝงอยู่ด้วย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะทางเศรษฐกิจหรือสังคมซึ่งต้อง เดินทางไปกระทำในต่างถิ่นหรือต่างแดนจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวผสมอยู่ด้วยตลอดเวลา

3.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว

วิชัย เทียนน้อย (2540 : 8) กล่าวว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ ผลเสียแล้วจะมีมากกว่าหลายสิบเท่า และครอบคลุมประชาชนในท้องถิ่นมากมายหลายสาขา อาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการสร้างงานหรืออาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว นั้น มากมายจึงทำให้ฐานะและความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่

1. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางตรง ได้แก่

1.1 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม ในย่านเมืองอันเป็นแหล่งการท่องเที่ยว สำคัญทุกแห่งจะต้องจัดสถานที่พักอาศัยขึ้นมาก เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาพักอาศัย หลับนอนเป็นการชั่วคราว ที่พักที่จัดขึ้นบริการนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ โรงแรม บังกะโล และ รีสอร์ท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยวผู้ทำหน้าที่ให้บริการแขก ที่เข้าพักจะประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ผู้จัดการ พนักงานต้อนรับ พนักงานด้าน บริการภัตตาคารและพนักงานฝ่ายแม่บ้าน เป็นต้น ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยใน ท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อกิจการท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปใช้บริการมากเท่าใด ก็จะมีผลทำให้ ประชากรในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

1.2 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับร้านอาหาร การบริการทางด้านอาหาร นับว่าเป็นเรื่อง สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องใช้บริการ นักท่องเที่ยวที่เดิน ทางเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยว ต้องใช้เงินเป็นจำนวนไม่น้อยเพื่อซื้อหาอาหารรับประทาน ด้วยเหตุนี้เองตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีการจัดสถานที่ เพื่อบริการทางด้านอาหารอย่างพอเพียง และ น่าจะเป็นไปตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ๆ ด้วย ความต้องการเรื่องอาหารการกิน ไม่ว่าจะ

เป็นจำพวกเนื้อหรือผัก ผลไม้ต่าง ๆ นั้น ประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์และเป็นอาหารที่สามารถจัดหาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงและราคาไม่สูงนัก นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร พนักงานบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จะเป็นแรงงานที่ได้มาจากคนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ จากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำให้ผู้ประกอบการจำหน่ายอาหาร ภัตตาคาร ตลอดจนผู้ที่ทำการซื้อขายสินค้ากับนักท่องเที่ยวโดยตรงจำนวนเพิ่มมากขึ้น

1.3 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ นับว่าเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์หรือผู้จัดการนำเที่ยวจะเป็นผู้ที่ให้ข่าวสารหรือข้อมูลทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานที่ และรายละเอียดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้และความสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องและคนในท้องถิ่นนั้นก็สามารเป็นหรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้ เพียงแต่ได้รับการฝึกฝนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางเข้ามายังบริเวณนั้นย่อมต้องการที่จะออกไปเที่ยวชมสิ่งที่น่าสนใจตามที่ต้องการ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เที่ยวชมทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติ ชมการละเล่นพื้นเมืองชมวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นต้น

1.4 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง งานหรืออาชีพที่หารายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ กิจการบริการขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างประเทศส่วนใหญ่จะเดินทางโดยเครื่องบิน และมาใช้บริการทางด้านรถไฟหรือรถยนต์ไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองต้องการ ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยก็จะใช้บริการขนส่งในท้องถิ่นที่มีอยู่เช่นเดียวกัน ซึ่งการขนส่งนี้ยังหมายถึงรถแท็กซี่ จักรยานสามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก เรือยนต์ การล่องแพและลูกหาบด้วยเช่นกัน จะเห็นว่ารายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่เข้าสู่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีเศรษฐกิจดีขึ้น

1.5 งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใด มักจะซื้อของที่ระลึกไปฝากญาติพี่น้องและเพื่อนเสมอ และนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะมีความสุขกับการซื้อของที่ระลึกและของพื้นเมืองเหล่านั้น เช่น เปลือกหอย เครื่องปั้นดินเผาदानเกวียน เครื่องจักสาน เครื่องเงินและสิ่งของแกะสลัก เป็นต้น ซึ่งสิ่งของเหล่านี้จะประดิษฐ์ขึ้นมาจากฝีมือของชาวพื้นเมืองในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

2. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่

2.1 การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตของที่ระลึก แรงงานที่นำมาผลิตของที่ระลึกใน

ท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีจำนวนไม่น้อย เพราะสินค้าพื้นเมืองหรือของที่ระลึกเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว ถ้าหากสินค้าจำพวกนี้ขายได้ปริมาณมาก จะทำให้ผู้ประกอบการต้องจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวกระจายไปสู่ชนบทอีกด้วย

2.2 การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ประเภทหนึ่งที่จะนำมาใช้ประกอบอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัว สุกร เป็ด ไก่ ปลา กุ้ง ซึ่งจะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เพราะร้านอาหาร โรงแรม หรือที่มีนักท่องเที่ยวมาพักอาศัยจำเป็นต้องสั่งซื้อสินค้าประเภทนี้เพิ่มขึ้น จึงทำให้เกษตรกรขายสินค้าได้ราคาดีและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น รายได้ของประชากรเพิ่มขึ้น ซึ่งในด้านการเลี้ยงสัตว์นั้นจะไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดนัก แต่คนส่วนมากก็ยอมรับและเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมา

2.3 การผลิตพืชผักผลไม้ ตามปกติแล้วประชากรของประเทศไทยส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชผักที่ปลูกได้มักจะส่งออกจำหน่ายยังตลาดในชุมชนแต่ถ้าหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียง จะทำให้พืชผัก ผลไม้ จำหน่ายได้ราคาดีขึ้น เพราะโรงแรม ภัตตาคารและร้านค้าต่าง ๆ ต้องการพืชผักและผลไม้ไปประกอบอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ยังมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นเท่าไรพืชผักผลไม้ก็ย่อมขายได้เพิ่มมากขึ้นและราคาดีขึ้น ประชาชนก็จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.4 อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่น ๆ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไปในแหล่งท่องเที่ยวใด ปัจจัยที่จะสนับสนุนกิจการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก สถานที่บริการด้านเรจิมย์ต่าง ๆ สาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา สนามบินหรือการทำเรือ จึงจำเป็นต้องมีการก่อสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงหรือแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวเช่นกัน

3.8 ผลกระทบของการท่องเที่ยว

สิริเกซอนงค์ ไตรรัตน์ทรงพล (2547 : 18) กล่าวว่า 롭บิน ฟอก (Robbin Fox) ศาสตราจารย์ด้านมานุษยวิทยาและทฤษฎีสังคมแห่งมหาวิทยาลัย Rutgers ได้พูดถึงการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนไฟ มันสามารถใช้สำหรับหุงหาอาหาร หรือเผาบ้านเราก็ได้” แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีคุณอนันต์ขณะเดียวกันก็มีโทษมหันต์ โดยขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการว่า จะทำให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์หรือโทษอย่างไร เพราะการท่องเที่ยวก็มีทั้งผลดีและผลเสียซึ่งเกิดขึ้นในมิติ 3 ด้าน คือ มิติทางสังคมและวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสิ่งแวดล้อม

1. ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลดี

1. การท่องเที่ยวช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจและความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น

ทำให้เกิดสิ่งก่อสร้างใหม่ เพื่อรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นประชากรแฝง

2. ช่วยจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ลดปัญหาการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น
3. ช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นใช้เวลาว่างอย่างเป็นประโยชน์ เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น
4. ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม โดยก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึก ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม
5. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษยชาติ ก่อให้เกิดมิตรไมตรีความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ผลเสีย

1. เกิดการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น การนางานประเพณีมาดัดแปลงให้เป็นงานบันเทิง เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้สูญเสียรากฐานแนวคิดของประเพณีดังกล่าว หรือการลอกเลียนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว อาทิ การแต่งกาย การวางตัว ซึ่งทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมของท้องถิ่น หรือการทำเทียมงานศิลปวัตถุต่าง ๆ เพื่อผลิตเป็นสินค้า โดยไม่คำนึงถึงความประณีตหรือคุณค่าทางศิลปะ
2. เกิดมาตรฐานสองระดับ (Double standard) เช่น ราคาสินค้าที่แตกต่างกัน ระหว่างราคาสินค้าสำหรับประชาชนทั่วไปกับราคาสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยว ระดับการให้บริการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ โดยอาจมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นสาเหตุของปัญหา
3. มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดปัญหาอาชญากรรม เนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น หรือการไม่เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม
4. เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอุปนิสัยของคนท้องถิ่น ความรู้สึกที่ว่านักท่องเที่ยวมีสถานะที่สูงกว่า ซึ่งอาจเกิดจากการวางตัวของนักท่องเที่ยวเอง หรืออคติที่มีต่อผู้มาเยือน อาจก่อให้เกิดความรู้สึกต่อต้านที่เป็นต้นเหตุของความเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยที่เคยโอปอ้อมอารี มีความเป็นมิตรไมตรีต่อนักท่องเที่ยว
5. เกิดการแตกแยกอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการระบบที่ไม่มีประสิทธิภาพ อาทิ การตัดราคา
6. เกิดความเสื่อมทรมทางศีลธรรม การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรมจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น การซื้อบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด เป็นต้น

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ผลดี

1. ก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก
2. รายได้จากการท่องเที่ยวมีผลกระทบทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลได้รับรายได้ในรูปของภาษีอากรที่เพิ่มมากขึ้นด้วย
3. เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ เนื่องจากการลงทุนในหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค และเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง
4. กระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศโดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ในอัตราที่สูง ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมืองและสินค้าของที่ระลึก

ผลเสีย

1. เกิดความไม่สมดุลของภาคการผลิตกับภาคการบริโภค เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานของระบบเกษตรกรรมที่ไหลเข้าสู่ระบบการท่องเที่ยว ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นภาคการผลิตลดลงในขณะที่ความต้องการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาร่วมกิน ร่วมใช้
2. อัตราค่าครองชีพสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการท่องเที่ยว
3. เกิดปัญหาแรงงานด้านการท่องเที่ยวล้นตลาดหรือว่างงานในบางช่วงเวลา เนื่องจากการท่องเที่ยวมีฤดูกาลเป็นเงื่อนไขของธุรกิจ บางฤดูจะมีนักท่องเที่ยวมากและบางฤดูก็มีนักท่องเที่ยวน้อย ทำให้การอัตราการจ้างงานไม่คงที่

3. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

ผลดี

เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศ เป็นผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

ผลเสีย

การทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกโดยไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม และความเปราะบางต่อสภาพแวดล้อม รวมถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่รุกล้ำพื้นที่ที่มีความเปราะบาง ล้วนแล้วแต่มีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงได้ทั้งสิ้น

3.9 แนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยว

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่แต่ละแห่งจะต้องมีการจัดการบริหารพื้นที่หรือสถานที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์กับทุกฝ่าย ทั้งคนในชุมชน นักท่องเที่ยวและบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งนี้มีประเด็นที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษอีกหลายประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ความปรารถนาหรือความต้องการของผู้มาท่องเที่ยว ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องทราบความต้องการถึงประเภทและบริการการท่องเที่ยวของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต วิชาการทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทานสามารถนำมาประยุกต์ได้ในกรณีนี้ สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่และสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ อาจดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (ที่เป็นนักวิชาการทางสังคมศาสตร์และค่อนข้างจะเป็นผู้สูงอายุ) ได้มาก ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทสวยงามตามธรรมชาติ จะดึงดูดนักท่องเที่ยวคนในประเทศและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เป็นคนในวัยหนุ่มสาวมากกว่า อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวโน้มของสถานที่ท่องเที่ยวประเภทหลัง จะดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้นในอนาคต เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเห็นสภาพสิ่งแวดล้อมในยามพักผ่อนที่แตกต่างไปจากความจำเจของสถานที่ทำงานประจำซึ่งตั้งอยู่ในเมือง

ประการที่สอง ความสามารถในการใช้บริการของผู้มาท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดค่าธรรมเนียมค่าใช้จ่ายหรือบริการที่สมเหตุสมผล การตั้งค่าธรรมเนียมการใช้หรือซื้อบริการไว้สูงหรือซ้ำซ้อน เป็นต้นว่า เก็บค่าผ่านประตูทุกครั้งที่ใช้บริการแต่ละประเภท ราคาอาหารและที่พักสูงเกินควร สิ่งเหล่านี้อาจเป็นเหตุที่ทำให้นักท่องเที่ยวเปลี่ยนใจไปใช้บริการของสถานที่อื่นที่ดูดีกว่าและต้องเหมาะสมกับระดับรายได้ที่มี

ประการที่สาม ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง ปัจจุบันนี้มีความสำคัญมากในการพัฒนาการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป ถึงแม้การคมนาคมสะดวกหรือสถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้แต่มีความลำบากในการเข้าถึง ย่อมทำให้ผู้ท่องเที่ยวเกิดความท้อแท้ที่จะไปใช้บริการ ทั้งนี้เว้นเสียแต่ว่าสถานที่นั้นจะมีสิ่งดึงดูดใจหรือทำให้นักท่องเที่ยวเป็นพิเศษ เช่น การปีนเขาเพื่อพิชิตให้ถึงยอดเขา การล่องแก่งและการบุกป่าผจญภัย

ประการที่สี่ ความสามารถที่จะได้รับของสถานที่ แม้สิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งสามประเภทดังกล่าวแล้วจะได้รับการพิจารณาว่ามีความเหมาะสมอย่างมาก แต่ถ้าความสามารถที่จะรับได้ของสถานที่ที่จะถูกพัฒนามีต่ำ ย่อมทำให้การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความยากลำบาก ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ความสามารถรองรับได้เชิงกายภาพ หมายถึง สภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวย

ต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ตามความประสงค์ของเจ้าของหรือผู้จัดการ การพัฒนาพื้นที่ที่ราบเพื่อให้มีลักษณะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบภูเขา มีถ้ำและน้ำตก เป็นไปได้ยากทำนองเดียวกัน การจะเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขาให้เป็นที่ราบหรือชายหาดก็ทำได้ลำบากเช่นกัน

2. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม หมายถึง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถรองรับหรือการบริการแก่ผู้มาเที่ยวจำนวนมาก โดยปกติสถานที่ท่องเที่ยวประเภทชายหาดและเกาะแก่งจะมีความสามารถที่จะรับได้ทางสังคมสูง และสถานที่ท่องเที่ยวประเภทป่าเขา จะมีความสามารถลักษณะเดียวกันค่อนข้างต่ำ อย่างไรก็ตามคงต้องพิจารณาประกอบด้วยว่า สิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร

3. ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศวิทยา หมายถึง ความสามารถของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในแต่ละบริเวณ ใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้การบริหารการจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องมีการนำแนวความคิดส่วนผสมทางด้านการตลาดเข้ามาบูรณาการจัดการท่องเที่ยวด้วยเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมประสบความสำเร็จ คือ

ประการที่หนึ่ง ผลผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เช่น เรือสำราญ การได้ชื่นชมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

ประการที่สอง ช่องทางในการส่งสินค้า ได้แก่ บริษัทตัวแทนนำเที่ยว

ประการที่สาม ราคาของผลผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ราคาค่าตัวเข้าชมและค่าเดินทางในการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น

ประการที่สี่ กิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจในผลผลิตภัณฑ์ ซึ่งก็คือการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ประการที่ห้า สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับสถานที่จำหน่ายสินค้า ได้แก่ บริษัทตัวแทนนำเที่ยว สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับผลผลิตภัณฑ์ที่ผลิตและบริโภค ได้แก่ ที่พักของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ประการที่หก กระบวนการในการซื้อ เช่น การค้นหาข้อมูลและการเลือกผลผลิตภัณฑ์

ประการที่เจ็ด สิ่งที่มาพร้อมกันกับผลผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เช่น อาหารและที่พัก

ประการที่แปด การเข้าร่วมในการดำเนินงานหรือร่วมประสบการณ์ ได้แก่ การร่วมกันหรือปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ผู้ที่มาท่องเที่ยวและกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งคนในชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยการใช้วิธีการจัดการแบบบูรณาการที่

หลากหลายทั้งในเรื่องทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีนโยบายของรัฐเป็นสิ่งผลักดัน ในการดำเนินการตามแผนที่ได้มีการวางไว้ให้ประสบผลสำเร็จและก่อให้เกิดความยั่งยืน ทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ของชนรุ่นหลังที่จะได้รับ รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดผลเสียที่ต้องให้คนรุ่นหลังต้องมาแก้ไข ในปัจจุบันการดำเนินการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวได้มีการคำนึงถึงความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวอย่างมาก ความยั่งยืนที่กล่าวถึงได้แก่

ประการที่หนึ่ง ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยคนในชุมชนหรือประเทศ และผลตอบแทนต้องตกอยู่กับคนในประเทศให้มีความยุติธรรมต่อทุกคนและทุกอาชีพ ถ้าหากว่าการเจริญเติบโตเร็วเกินไปอาจทำให้สิ่งรองรับนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ไม่พร้อม เช่น โครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวหงุดหงิดไม่พอใจจนขาดความนิยม ทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจในระยะยาว การท่องเที่ยวยังมีผลทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้การเติบโตต้องมีการอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงานและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลทำให้เงินตราไหลออกนอกประเทศ

ประการที่สอง ความยั่งยืนทางด้านสังคม การหลังไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากและรวดเร็วมากเกินไป ทำให้มีผลกระทบรุนแรงต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น การจ่ายเงินอย่างง่ายดายของนักท่องเที่ยวซึ่งมีกำลังซื้อสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหราหรืออย่างอิสระเสรี อาจดึงดูดใจให้หนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงไหลต่อเงินทองหรือความสำราญที่หาได้ง่าย ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา มีการละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งอาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม

ประการที่สาม ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยว นั่น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไป ความสกปรกกรุงรังและอื่น ๆ การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทรายชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ การก่อสร้างหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให่วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน การที่มีการท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ แล้วมีการเก็บเอาพันธุ์ไม้ออกไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางในพื้นที่บางแห่งไป นอกจากนี้กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ก่อให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย อาหารเหลือและขยะ จนทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก

ประการที่สี่ ความยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรม ต้องมีการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผน การจัดการและความคุม อาจจะทำให้มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ยิ่งกว่านั้นการมีปฏิสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติสืบมา จากนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างสถานที่ ต่างคนบุคลิกลักษณะ ประเพณีและอื่น ๆ ถ้าหากว่าวัฒนธรรมของคนแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลง

วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์ (2549 : 1 - 3) ได้นำเสนอบทความ การประชุมประจำปีครั้งที่ 37 ของสมาคมวิจัยการเดินทางท่องเที่ยว (Trend and Tourism Research Association) ณ กรุงดับลิน ประเทศสาธารณรัฐไอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 18 - 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ในหัวข้อ “ขอบเขตใหม่ในการท่องเที่ยวโลก-แนวโน้มและการท้าทายทางการแข่งขัน (New Frontiers in Global Tourism - Trends and Competitive Challenges) ซึ่งนักวิจัยและนักวิชาการได้นำเสนอผลงานวิจัยการท่องเที่ยวทางการตลาด ในประเด็นหลัก ได้แก่

1. ภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว
2. การตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว
3. ตลาดท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว
4. ความเข้าใจในเรื่องประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว
5. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน
7. อิทธิพลทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่มีต่อการท่องเที่ยว
8. ตลาดความสนใจพิเศษ
9. การเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศโลกมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

การประชุมครั้งนี้ ยังกล่าวถึงสิ่งท้าทายด้านการแข่งขันทางการท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ อุปสรรค และโอกาส ดังนี้

1. อุปสรรค

1.1 ภัยทางธรรมชาติที่คุกคามโลก เช่น ธรณีพิบัติภัยสึนามิ แผ่นดินไหว ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยธรรมชาติทั้งหลาย และสามารถจัดการกับผลกระทบจากภัยดังกล่าวที่มีต่อการท่องเที่ยว

1.2 ความปลอดภัยในการเดินทาง ทั้งทางด้านภัยการก่อการร้าย สงคราม และภัยที่เกี่ยวข้องกับโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ไข้หวัดนก โรคซาร์ โรควัวบ้า

1.3 ราคาน้ำมันในตลาดโลกมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

โลก และทำให้ค่าใช้จ่าย ในการคมนาคมทางอากาศมีอัตราสูงขึ้น

1.4 ความเสื่อมของวัฒนธรรม เนื่องจากนักท่องเที่ยวและประชาชนท้องถิ่น ได้มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกันเร็วขึ้น จากการพบปะหรือผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะทางโทรทัศน์ ที่นับว่ามีอิทธิพลมาก ทำให้ประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนาเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ตลอดจนการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ต เพื่อการค้าประเพณีเด็กให้นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศต่าง ๆ จะต้องดูแลกวดขันเป็นพิเศษ

2. โอกาส

2.1 ตลาดนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้นและขนาดใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากตลาดรัสเซีย จีน และอินเดีย เป็นตลาดใหม่ที่มีผลต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลก

2.2 สายการบินต้นทุนต่ำ ทำให้มีการเดินทางกระจายไปยังแหล่งท่องเที่ยวระดับรองภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น นักท่องเที่ยวที่มีรายได้ไม่สูงมากนักจะสามารถเดินทางได้โดยเครื่องบิน เนื่องจากบัตรโดยสารมีราคาไม่แพง รวมถึงการท่องเที่ยวจะทำได้อีกครั้งมากยิ่งขึ้น

2.3 ค่าใช้จ่ายในด้านข้อมูลข่าวสารท่องเที่ยวมีราคาลดลง การใช้ระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อเกิดการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในการซื้อขายบัตรโดยสารเครื่องบิน โรงแรมที่พัก การบริการท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึกทำได้สะดวกยิ่งขึ้น และมีราคาถูกลง เนื่องจากไม่ต้องซื้อขายผ่านคนกลาง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองทางเว็บไซต์การท่องเที่ยวที่มีอยู่มากมาย

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ และมีคุณลักษณะพิเศษ เนื่องจากมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ล้วนแต่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงระหว่างกัน ส่งผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทที่เด่นชัดบทบาทหนึ่งก็คือบทบาทด้านเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าช่วงหลายปีที่ผ่านมา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศในลำดับต้น นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบทางบวกอย่างต่อเนื่องในเชิงสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และการจ้างงาน ทำให้กลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวและสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีรายได้ สามารถซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภค และบริการต่าง ๆ ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่งผลให้มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง และมีสุขภาพจิตที่ดี (รุ่งทิพ ว่องปฏิการ และสุกิจ วงษ์นภดลเดชา, 2547 : 1 - 5)

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2550 : 1) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยในแง่เศรษฐกิจนั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ ซึ่งจะช่วยปรับดุลการชำระเงินของประเทศ สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้การส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การจ้างงาน สร้างอาชีพ ทั้งในภาคการท่องเที่ยวโดยตรงและการจ้างงานในภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งในภาพรวมแล้วจะนำไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และควมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะที่ในแง่ของสังคมนั้น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะทำให้เกิดการพัฒนาสาธาณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ยกยระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนั้นให้ดีขึ้น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่มีไว้เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การประชุมสัมมนา เพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชม ศึกษานันทนาการ ความสำคัญของการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบ กับพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม

“นวัตกรรม” (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาละติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา

4.1 ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรม ตามความหมายในเชิงเศรษฐศาสตร์ คือ การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา ให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” แนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยจะเห็นได้จากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม เช่น ผลงานของ Joseph Schumpeter ใน The Theory of Economic Development, 1934 โดยจะเน้นไปที่การสร้างสรรค์ การวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่การได้มาซึ่ง นวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก นวัตกรรมยังหมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงอีกด้วย (บวร เทศารินทร์. 2550 : ออนไลน์)

คำว่า “นวัตกรรม” เป็นคำที่ค่อนข้างจะใหม่ในวงการการศึกษาของไทย คำนี้เป็นศัพท์บัญญัติของคณะกรรมการพิจารณาศัพท์วิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มาจากภาษาอังกฤษว่า Innovation มาจากคำกริยาว่า innovate แปลว่า ทำใหม่ เปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ ในภาษาไทยเดิม

ใช้คำว่า “นวัตกรรม” ต่อมาพบว่าคำนี้มีความหมายคลาดเคลื่อน จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า นวัตกรรม (อ่านว่า นะ วัด ตะ กำ) หมายถึง การนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมจากวิธีการที่ทำอยู่เดิม เพื่อให้ใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ดังนั้นไม่ว่าวงการหรือกิจการใด ๆ ก็ตาม เมื่อมีการนำเอาความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นกว่าเดิมก็เรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรม ของวงการนั้นๆ เช่นในวงการศึกษานำเอามาใช้ ก็เรียกว่า “นวัตกรรมการศึกษา” (Educational Innovation) สำหรับผู้ที่กระทำ หรือนำความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มาใช้นี้ เรียกว่าเป็น “นวัตกรรม” (Innovator)

ทอมัส ฮิวส์ (Thomas Hughes) (อ้างอิงจาก บวร เทศารินทร์. 2550 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของ “นวัตกรรม” ว่าเป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ แล้ว เริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention) การพัฒนา (Development) ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปของ โครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project) แล้วจึงนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการปฏิบัติเดิมที่เคยปฏิบัติ

มอร์ดัน (บวร เทศารินทร์. 2550 : ออนไลน์ ; อ้างอิงจาก Morton, J.A) ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ว่าเป็นการทำให้ใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ตลอดจนหน่วยงาน หรือองค์กรนั้น ๆ นวัตกรรม ไม่ใช่การจัดหรือล้มล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการปรับปรุงเสริมแต่งและพัฒนา

กิดานันท์ มลิทอง (2540 : 245) กล่าวว่านวัตกรรม เป็นแนวความคิด การปฏิบัติหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีการใช้มาก่อน เป็นการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิมทั้งยังช่วยประหยัดเวลา แรงงาน

บุญเกื้อ ควรรหาเวช (2542 : 12) อธิบายว่า นวัตกรรม หมายถึง การนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิธีการที่ทำอยู่เดิมเพื่อให้ใช้ผลดียิ่งขึ้น

นวัตกรรม แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 มีการประดิษฐ์คิดค้น (Innovation) หรือเป็นการปรุงแต่งของเก่าให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ระยะที่ 2 พัฒนาการ (Development) มีการทดลองในแหล่งทดลองจัดทำอยู่ในลักษณะของโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project)

ระยะที่ 3 การนำเอาไปปฏิบัติในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งจัดว่าเป็นนวัตกรรมขั้นสมบูรณ์

สรุปได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูง

กว่าเดิม ทั้งยังช่วย ประหยัดเวลาและแรงงาน ได้ด้วย ซึ่งสามารถแบ่งการพัฒนาวัตกรรมการได้ 3 ระยะ คือ การประดิษฐ์คิดค้น การพัฒนา และการนำไปปฏิบัติ

4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม

นักวิชาการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism)

เสย์มัวร์ (สุชิน เพ็ชรชัย, 2544 ; อ้างอิงจาก Seymour, P.) อธิบายว่าการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญานั้นคือการเรียนรู้โดยการปฏิบัติหรือการสร้างสิ่งต่างๆขึ้นมา เน้นการสอนของครู (Instructionism) หรือการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียน (Constructionism) หลักสำคัญของการเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้มี 3 ประการ ประการแรกคือ เรียนรู้จากการแก้ปัญหาด้วยวิธีการสำรวจทดลองด้วยตนเอง ประการที่สองคือการเชื่อมโยงสิ่งใหม่เข้ากับสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว และประการที่สามคือ การนำสิ่งใหม่นั้นไปใช้ด้วยตนเอง

พื้นฐานสำคัญของการสร้างเครื่องมือ ที่ใช้สำหรับส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามกรอบทฤษฎีนี้จำแนกได้เป็นสามประการคือ ความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาต่างๆ และความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมพิวเตอร์มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการศึกษานี้ในแง่ที่ช่วยบ่มเพาะวัฒนธรรมที่เน้นการคิด การใช้สติปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้เรียน

สาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ การจัดการศึกษาหมายถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดการสร้างความรู้ของผู้เรียนด้วยตนเองโดยการลงมือสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา โดยการเลือกและพัฒนาสื่อต่างๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้สร้างความรู้ได้สะดวกยิ่งขึ้น ใช้สื่อในวิถีชีวิตของผู้เรียน และผสมผสานเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญามีหลักการสำคัญในกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้คือ การเชื่อมโยงสิ่งที่รู้แล้วกับสิ่งที่กำลังเรียน การให้ออกาสผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มทำโครงการที่ตนเองสนใจ การสนับสนุนอย่างพอเพียงและเหมาะสมจากครูซึ่งได้รับการฝึกฝนให้มีความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง การเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนำเสนอผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง

กระบวนการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎี Constructionism มีสมมติฐานคือ กระบวนการเรียนการสอนสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจนประจักษ์ได้ว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับระบบอันซับซ้อน ในกระบวนการโต้ตอบระหว่าง 5 ทิศทาง การเรียนรู้เป็นแบบสหสาขาวิชา และพุ่งไปที่เป้าหมายหลัก เป็นวิธีการเรียนรู้ที่กระตุ้นการเรียนรู้ได้สูงสุด วิธีการสอนนั้นทำทั้ง 2 วิธี

คือ เป็นแบบครูเป็นผู้กำกับและนักเรียนเป็นผู้กำกับตนเอง วิธีสอนพุ่งเป้าไปที่ให้นักเรียนรู้จักใช้ความรู้และรู้จักให้เหตุผลอันซับซ้อน แทนที่จะสนใจให้จดจำข้อมูลข่าวสารต่างๆ

2. ทฤษฎีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of learning theory)

ไฮการ์ด (Hilgard : 1962) กล่าวว่า การถ่ายโยงการเรียนรู้หมายถึงอิทธิพลของการเรียนรู้ในครั้งก่อนที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้ในครั้งต่อไปและอาจแสดงผลให้เห็นได้คือ หากผลในการเรียนรู้ในครั้งก่อนอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ในครั้งต่อไปการถ่ายทอดความรู้นั้นย่อมมีลักษณะเป็นบวก และหากผลการเรียนรู้ในครั้งก่อนไม่อำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ในครั้งต่อไปแล้วการถ่ายทอดความรู้นั้นมีลักษณะเป็นลบ แบ่งทฤษฎีการถ่ายโยงการเรียนรู้ออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. ทฤษฎีว่าด้วยการถ่ายโยงโดยการแยกออกฝึกเป็นส่วนย่อยเฉพาะส่วน (Theory of formal discipline) ใช้ความเชื่อกลุ่ม Faculty psychology หรือกลุ่ม Structuralism

2. ทฤษฎีที่ว่าด้วยการถ่ายโยงโดยอาศัยลักษณะที่คล้ายคลึงกันหรือการมีความสัมพันธ์กัน (Theory of transfer through identical components) ใช้ความเชื่อกลุ่มของ Thorndike และ Woodworth

3. ทฤษฎีที่ว่าด้วยการถ่ายโยงโดยอาศัยผลการเรียนรู้ที่สรุปเป็นหลักเกณฑ์กว้างๆ (Theory of transfer through principles) ใช้ความเชื่อกลุ่ม Judd

เคลลอกก์ และวอล์คเกอร์ (Kellogg & Walker : 1983) อธิบายปรากฏการณ์การถ่ายโยงการเรียนรู้ว่า การถ่ายโยงการเรียนรู้ทางบวกเกิดขึ้นเพราะปฏิกิริยาตอบโต้เก่ามีความสอดคล้องกับปฏิกิริยาใหม่ และปฏิกิริยาโต้ตอบทั้งสองมีความเหมือนกัน ดังนั้นหากปฏิกิริยาตอบโต้เก่าและใหม่ไปกันได้ และเหมือนกันบ้างก็จะทำให้เกิดการถ่ายโยงทางบวกขึ้น และหากความเหมือนกันของปฏิกิริยาโต้ตอบลดน้อยลง ก็จะทำให้เกิดการถ่ายโยงทางลบมากขึ้น ส่วนสถานการณ์ที่ปฏิกิริยาตอบโต้ทั้งสองไปกันไม่ได้ และไม่เหมือนกันเลยจะเกิดการถ่ายโยงทางลบมากที่สุด มนุษย์สามารถนำความรู้ในเรื่องหนึ่งที่เคยเรียนมาแล้วมาช่วยในการเรียนรู้ในอีกเรื่องหนึ่งที่แตกต่างกันได้ ปรากฏการณ์ที่ผู้เรียนได้นำเอาความรู้หรือประสบการณ์เดิมมาใช้ในการเรียนรู้ในสถานการณ์ใหม่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ใกล้เคียงกัน หรือมีความสัมพันธ์กันนี้ เรียกว่า การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning)

พรวิไล เลิศวิชา (2542 : 62 - 63) สรุปว่าการออกแบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียแบบ Constructionism เน้นการสร้างความคิดรวบยอดเป็นอันดับแรก ให้ผู้เรียนไปเริ่มต้นสร้างจินตภาพเกี่ยวกับความรู้ในเรื่องนั้น ๆ และผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้เมื่อได้แสดงบทบาทการสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงองค์ความรู้ที่เขามีอยู่ภายใน ในแนวคิดของ Constructionism คอมพิวเตอร์มิใช่เพียงสื่อที่เอามาเพิ่มให้ห้องเรียนมีชีวิตชีวามากขึ้นแบบ “top-down” แต่ต้องสนับสนุนการเรียนรู้ที่

เด็กคิดริเริ่ม อาจจะประกอบเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน โดยการสร้างโครงการ (Project learning-Exploration) และกิจกรรมแก้ปัญหาต่าง ๆ ของผู้เรียน ดังเช่น อาจใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการใช้คอมพิวเตอร์และมัลติมีเดียโดยมี 5 Dimension ของหลักสูตรและวิธีการสอนแบบใหม่ ดังนี้

1. มีทัศนคติเชิงบวกต่อการแสวงหาความรู้และวิธีเกิดความรู้จริงจากกระบวนการในการเรียนรู้

2. รู้จักการหาความรู้และบูรณาการความรู้

3. รู้จักการขยายขอบเขตและรู้วิธีค้นคว้าให้ได้มาซึ่งรายละเอียดในองค์ความรู้

4. รู้จักใช้ความรู้อย่างมีความหมาย

5. มีพฤติกรรมและจิตใจที่สร้างสรรค์

กระบวนการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎี Constructionism มีสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนการสอนสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจนประจักษ์ได้ว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว

2. การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับระบบอันซับซ้อน ในกระบวนการได้ตอบระหว่าง 5 ทิศทาง (Dimension)

3. การเรียนรู้เป็นแบบสหสาขาวิชาและพุ่งไปที่เป้าหมายหลัก เป็นวิธีการเรียนรู้ที่กระตุ้นการเรียนได้สูงสุด

4. วิธีการสอนนั้นทำทั้ง 2 วิธีคือ เป็นแบบครูเป็นผู้กำกับ และนักเรียนเป็นผู้กำกับตนเอง

5. วิธีสอนพุ่งเป้าไปที่ให้นักเรียนรู้จักใช้ความรู้และรู้จักให้เหตุผลอันซับซ้อน แทนที่จะสนใจให้จดจำข้อมูลข่าวสารต่างๆ

6. ทฤษฎีกระบวนการประมวลสารสนเทศ (Information processing theory)

สุวรรณค์ โคว์ตระกูล (2537 : 45) สรุปว่าทฤษฎีกระบวนการประมวลสารสนเทศเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เปลี่ยนความรู้ของผู้เรียนเป็นทั้งปริมาณและการประมวลสารสนเทศแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่าเป็นนักทฤษฎีกลุ่มกระบวนการประมวลสารสนเทศอย่างแท้จริง ได้อธิบายการเรียนรู้ของมนุษย์จากการใช้คอมพิวเตอร์จำลองแบบ (Simulate) อธิบายการประมวลสารสนเทศ (Information Processing) ของคอมพิวเตอร์ว่า ประกอบด้วยขั้นตอนหลักคือ การรับข้อมูลเข้า (Input) การลงรหัสปฏิบัติการ โดยใช้ชุดคำสั่งหรือ Software สั่งให้ทำงานและการแสดงผลส่งออก (Output) โดยใช้อุปกรณ์แสดง เช่น จอภาพและเครื่องพิมพ์

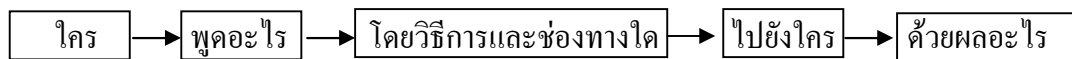
กลุ่มที่สองคือ กลุ่มนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม ซึ่งอธิบายการประมวลสารสนเทศตามแนวทางของทฤษฎีพฤติกรรมนิยม

กลุ่มที่สามคือ กลุ่มนักจิตวิทยาปัญญานิยม พิจารณาเกี่ยวกับสติปัญญาหรือความสามารถทางสมองในแง่ของวิธีการที่รวบรวมและการจัดกระทำเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้รับของสมอง ใช้กระบวนการทางโปรแกรมคอมพิวเตอร์มาเทียบเคียง และหาแนวทางในการที่จะเข้าใจกระบวนการทางสมองของมนุษย์ที่จะจัดกระทำกับข้อมูลหรือข้อความจริงต่างๆ

ไฮการ์ต (Hilgard, 1962 : 25) ระบุว่ากระบวนการควบคุมกระบวนการประมวลสารสนเทศ มีประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดและลำดับขั้นตอนของการประมวลสารสนเทศความจำระยะยาว การเรียกความรู้ที่เรียนแล้วมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์

ลาสเวลล์ (กิดานันท์ มะลิทอง, 2548 : 39 ; อ้างอิงจาก Lasswell, H 1948) ได้คิดสูตรการสื่อสารที่ถึงพร้อมด้วยกระบวนการสื่อสารที่สอดคล้องกัน โดยในการสื่อสารนั้นจะต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้ดังแผนภาพที่ 1 และอธิบายได้ดังต่อไปนี้คือ

ภาพประกอบ 5 สูตรการสื่อสารของลาสเวลล์

ที่มา : กิดานันท์ มะลิทอง, 2548 : 39

ใครเป็นผู้ส่งหรือผู้ทำการสื่อสาร เช่น สถานการณ์ในห้องเรียนธรรมชาติย่อมเป็นการพูดระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือการที่ผู้เรียนกลายเป็นผู้ส่งโดยมีการตอบสนองกลับไปยังผู้สอน แต่ถ้าเป็นการสอนโดยใช้ภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ ตัวผู้ส่งก็คือภาพยนตร์หรือโทรทัศน์นั้น

พูดอะไรด้วยวัตถุประสงค์อะไร เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับเนื้อหาข่าวสารที่ส่งไป ผู้ส่งจะส่งเนื้อหาอะไรโดยจะเป็นข่าวสารธรรมชาติเพื่อให้ผู้รับทราบความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่างๆ ในแต่ละวัน หรือเป็นการให้ความรู้โดยที่ผู้สอนจะต้องทราบว่า จะสอนเรื่องอะไร ทำไมจึงสอนเรื่องนั้น สอนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร และคาดว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้เรียนอย่างไรบ้าง

โดยใช้วิธีการและช่องทางใด ผู้ส่งทำการส่งข่าวสารโดยการพูด การแสดงกิริยาท่าทาง ใช้ภาพ ฯลฯ หรืออาจจะใช้อุปกรณ์ระบบไฟฟ้า เช่น ไมโครโฟน หรือเครื่องเล่นวีซีดีเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาข่าวสารให้ผู้รับรับได้โดยสะดวก ถ้าเป็นการเรียนการสอน ผู้สอนอาจสอนโดยการบรรยาย

หรือใช้สื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อช่วยในการส่งเนื้อหาบทเรียนไปให้ผู้เรียนรับและเข้าใจได้อย่างถูกต้อง ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

ส่งไปยังใคร ในสถานการณ์อะไร ผู้ส่งจะส่งข่าวสารไปยังผู้รับเป็นใครบ้าง เนื่องจากโอกาสอะไร ผู้สอนต้องทราบถึงระดับสติปัญญาความสามารถและภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคนว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของการเรียนเช่น มีสื่อการสอนอะไรที่จะนำมาใช้สอนได้บ้าง สภาพแวดล้อมห้องเรียนที่จะสอนเป็นอย่างไร

ได้ผลอย่างไรในปัจจุบันและอนาคต การส่งข่าวสารนั้นเพื่อให้ผู้รับฟังผ่านไปเฉย ๆ หรือจดจำด้วยซึ่งต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน และเช่นเดียวกันกับในการเรียนการสอนที่จะได้ผลนั้น ผู้สอนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อสอนแล้วผู้เรียนจะได้รับความรู้ เกิดการเรียนรู้มากน้อยเท่าใด และสามารถจดจำความรู้ที่ได้รับนั้นได้นานเพียงใด โดยที่ผู้เรียนอาจได้รับความรู้เพียงบางส่วนหรือไม่เข้าใจเลย การวัดผลของการถ่ายทอดความรู้นั้นอาจทำได้ยากเพราะบางครั้งผู้เรียนอาจจะไม่แสดงการตอบสนองออกมาและบางครั้งการตอบสนองนั้นก็อาจจะวัดผลไม่ได้เช่นกัน

5. ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล

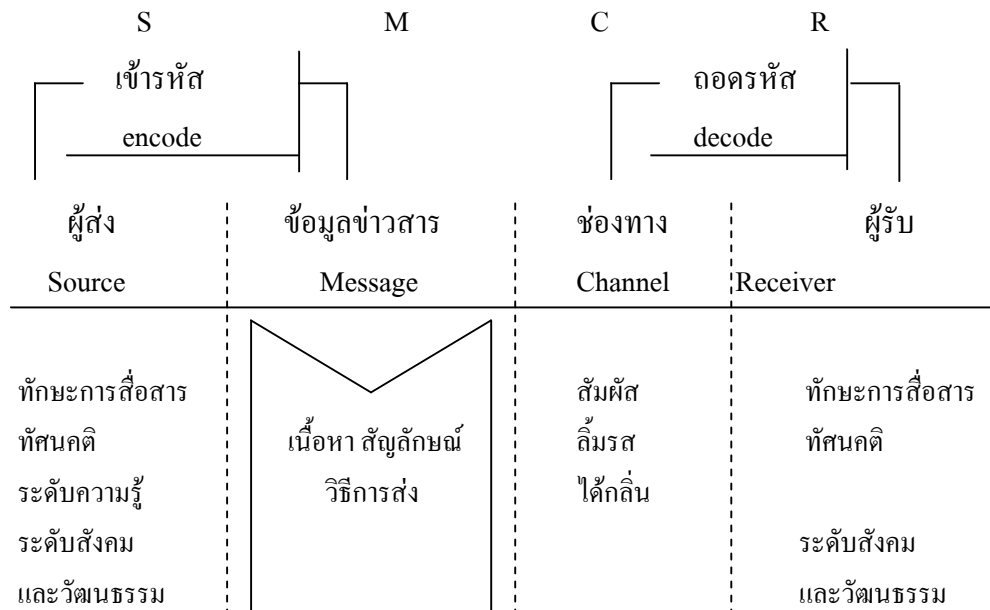
เบอร์โล (Berlo, 1960 : 19) ได้พัฒนาทฤษฎี SMCR ขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 โดยเน้นถึงปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลต่อการที่ผู้ส่งจะส่งสารอย่างไร และผู้รับจะรับ แปลความหมาย และมีการโต้ตอบกับสารนั้นอย่างไร ทฤษฎี SMCR ประกอบด้วย

ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร มีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง มีความสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม และง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความรู้ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งถึงจะทำให้การสื่อความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล รายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 6 องค์ประกอบในทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล

ที่มา : Berlo. 1960 : 19

ตามลักษณะของทฤษฎี S M C R นี้ มีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งและผู้รับที่จะทำการสื่อสารความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

ทักษะในการสื่อสาร (Communication skills) หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควรมีความชำนาญในการส่งและการรับสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้ถูกต้อง

ทัศนคติ (Attitudes) เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีทัศนคติที่ดีต่อกันจะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะทัศนคติย่อมเกี่ยวข้องไปถึงการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย

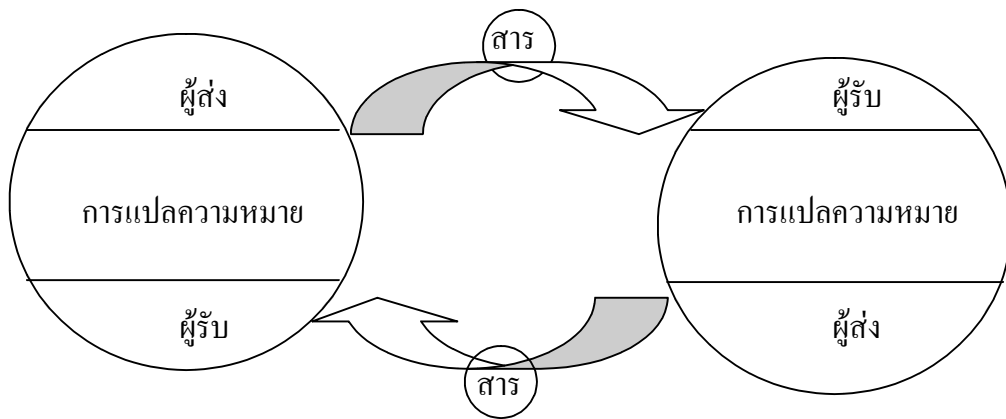
ระดับความรู้ (Knowledge levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกันก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่งและผู้รับมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับปรุงความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งในเรื่องความยากง่ายของภาษาและถ้อยคำสำนวนที่ใช้ เช่น ไม่ใช้คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาวๆ สำนวนสลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ

ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio-culture systems) ระบบสังคมและวัฒนธรรมแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในประเทศ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียม

ประเพณีที่ขัดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา จึงต้องมีการศึกษาถึงระบบสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลในแต่ละชาติเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ย่อมรวมไปถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

6. แบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมของออสกู๊ดและชาแรม

ออสกู๊ด และชาแรม (“การสื่อสารและการเรียนรู้”. 2550: ออนไลน์ ; อ้างอิงจาก Osgood & Schramm) ได้สร้างแบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมขึ้น โดยเน้นถึงไม่เพียงแต่องค์ประกอบของการสื่อสารเท่านั้น แต่รวมถึงพฤติกรรมของทั้งผู้ส่งและผู้รับด้วย โดยที่แบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมนี้จะมีลักษณะของการสื่อสารสองทางมุ่งพิจารณาพฤติกรรมของผู้ส่งและผู้รับซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกระบวนการสื่อสารดังแผนภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 การสื่อสารเชิงวงกลมของออสกู๊ดและชาแรม

ที่มา : “การสื่อสารและการเรียนรู้”. 2550 : ออนไลน์

การสื่อสารระหว่างบุคคลและแบบกลุ่มบุคคลนั้น ผู้ส่งและผู้รับจะมีการเปลี่ยนบทบาทกันไปมาในลักษณะการสื่อสารสองทาง โดยเมื่อผู้ส่งได้ส่งข้อมูลข่าวสารไปแล้ว ทางฝ่ายผู้รับทำการแปลความหมายข้อมูลที่รับมา และจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับกลับเป็นผู้ส่ง เพื่อตอบสนองต่อสิ่งที่รับมาในขณะเดียวกันผู้ส่งเดิมจะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับเพื่อรับข้อมูลที่ส่งกลับมาและทำการแปลความหมายสิ่งนั้น ถ้ามีข้อมูลที่จะต้องส่งตอบกลับก็จะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งอีกครั้งหนึ่งเพื่อส่งข้อมูลกลับไปยังผู้รับเดิม การสื่อสารในลักษณะนี้ทั้งผู้ส่งและผู้รับจะวนเวียนเปลี่ยนบทบาทกันไป

มาในลักษณะเชิงวงกลมโดยเน้นถึงการกระทำของผู้ฟังและผู้รับซึ่งทำหน้าที่อย่างเดียวกันและเปลี่ยนแปลงบทบาทกันไปมาในการเข้ารหัสสาร การแปลความหมาย และการถอดรหัสสาร

การสื่อความหมาย การรับรู้และการแปลความหมายของสัญลักษณ์ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอน การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้อย่างดีมีประสิทธิภาพเฉพาะในหน้าที่ผู้ส่งและผู้รับทั้งสองฝ่ายต่างมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ความรู้ที่สอดคล้องคล้ายคลึงและมีประสบการณ์ร่วมกัน จึงจะทำให้สามารถเข้าใจความหมายที่สื่อกันนั้นได้ ทั้งนี้เพราะผู้ส่งสามารถเข้ารหัสและผู้รับสามารถถอดรหัสเนื้อหาข่าวสารในขอบข่ายประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ เนื่องจากในการสื่อสารเราไม่สามารถส่ง ความหมายของข้อมูลไปยังผู้รับได้ สิ่งที่ส่งไปจะเป็นเพียง สัญลักษณ์ของความหมายนั้น เช่น คำพูด รูปภาพ เสียงเพลง ท่าทาง ดังนั้น เมื่อมีการสื่อสารเกิดขึ้น ผู้ส่งต้องพยายามเข้ารหัสสารซึ่งเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้ผู้รับเข้าใจได้ง่าย ซึ่งสารแต่ละสารจะประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมาย โดยที่สัญลักษณ์แต่ละตัวจะบ่งบอกถึง “สัญญาณ” ของบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งจะทราบได้โดยประสบการณ์ของคนเรา

7. ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ (Uses and gratifications approach)

ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสาร อยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีที่เรียกกันว่า ทฤษฎีเชิงหน้าที่ แต่แทนที่จะตอบคำถามว่า สื่อมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมอย่างไร ก็เปลี่ยนมุมมองที่ว่า แต่ละคนใช้สื่อเพื่อทำหน้าที่อะไรบ้าง เช่น การที่ผู้รับเปิดรับข่าวสารนั้น ก็เนื่องจากแรงผลักดันภายใน อันได้แก่ความต้องการที่จะแสวงหาข่าวสารเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อการประกอบอาชีพ เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกสื่อ บุคคลจะเลือกแสวงหาและใช้สื่อประเภทใดนั้นจะเกิดจากความต้องการของบุคคลนั้นเป็นพื้นฐาน จากความต้องการดังกล่าวจะแปรมาเป็นแรงจูงใจที่จะผลักดันให้บุคคลเคลื่อนไหวเข้าหาการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของตน (ชนพร แสงขำ, 2542 : 17 - 18 ; อ้างอิงจาก Windual, 1992 :159)

8. ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม (Adoption of innovation)

เอเวอร์เรท (Everett, 1995 : 152) กล่าวว่า การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคลไม่ใช่การกระทำที่เกิดขึ้นฉับพลันทันที แต่เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา ประกอบด้วย การกระทำและการตัดสินใจที่เป็นขั้นเป็นตอน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นที่หนึ่งเป็นขั้นความรู้ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับรู้ถึงการมีอยู่ของนวัตกรรมนั้นๆ

ขั้นที่สองขั้นโน้มน้าวใจ เป็นขั้นที่ทัศนคติของบุคคลทั้งทางที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ต่อนวัตกรรมจะก่อตัวขึ้น

ขั้นที่สาม เป็นขั้นตัดสินใจ บุคคลจะเกิดความรู้สึกถึงประโยชน์ของการยอมรับ และเห็นว่าเมื่อตัดสินใจนำไปปฏิบัติจะส่งผลดีต่อการยอมรับนวัตกรรมหรืออาจนำไปสู่การปฏิเสธนวัตกรรมนั้น ๆ ก็ได้

ขั้นที่สี่ เป็นขั้นปฏิบัติ เป็นเรื่องของการเปลี่ยนพฤติกรรม เมื่อนำนวัตกรรมใหม่ไปปฏิบัติ ขั้นที่ห้า เป็นขั้นทบทวนการตัดสินใจ ขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือสนับสนุน เพื่อยืนยันการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมที่กระทำไปแล้วแต่ก็อาจปฏิเสธนวัตกรรมนั้น ๆ ก็ได้ เมื่อข้อมูลที่ได้อาจขัดแย้งกับข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมที่มีอยู่เดิม

4.3 การพัฒนานวัตกรรม

หนังสือที่มืออยู่โดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นเอกสารที่จัดพิมพ์ด้วยกระดาษ แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และความเปลี่ยนแปลงด้านอิเล็กทรอนิกส์ ที่มีการพัฒนาต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มีการคิดค้นวิธีการใหม่โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย จึงได้นำหนังสือดังกล่าวเหล่านั้นมาทำคัดลอก (Scan) โดยหนังสือก็ยังคงสภาพเดิม แต่จะได้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นแฟ้มภาพขึ้นมาใหม่ โดยจะนำแฟ้มภาพตัวหนังสือมาผ่านกระบวนการแปลงภาพเป็นตัวหนังสือ (Text) ด้วยการทำ OCR (Optical character recognition) คือการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อแปลงภาพตัวหนังสือให้เป็นตัวหนังสือที่สามารถแก้ไขเพิ่มเติมได้ การถ่ายทอดข้อมูลในระยะต่อมา จะถ่ายทอดผ่านทางแฟ้มพิมพ์ และประมวลผลออกมาเป็นตัวหนังสือและข้อความด้วยคอมพิวเตอร์ ดังนั้นหน้ากระดาษก็เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นแฟ้มข้อมูล (Files) แทน ทั้งยังมีความสะดวกต่อการเผยแพร่และจัดพิมพ์เป็นเอกสาร (Documents printing)

รูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยุคแรก ๆ มีลักษณะเป็นเอกสารประเภท .doc, .txt, rtf, และ pdf ไฟล์ ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาภาษา HTML (Hypertext markup language) ข้อมูลต่าง ๆ ก็จะถูกออกแบบและตกแต่งในรูปของเว็บไซต์ โดยในแต่ละหน้าของเว็บไซต์เราเรียกว่า “web page” โดยสามารถเปิดดูเอกสารเหล่านั้นได้ด้วยเว็บเบราว์เซอร์ (Web browser) ซึ่งเป็นโปรแกรมประยุกต์ที่สามารถแสดงผลข้อความ ภาพ และการปฏิสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เมื่ออินเทอร์เน็ตได้รับความนิยมมากขึ้น บริษัทไมโครซอฟต์ (Microsoft) ได้ผลิตเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ขึ้นมาเพื่อคอยแนะนำในรูปแบบ HTML Help ขึ้นมา มีรูปแบบของไฟล์เป็น .CHM โดยมีตัวอ่านคือ Microsoft Reader (.LIT) หลังจากนั้นต่อมาบริษัทผู้ผลิตโปรแกรมคอมพิวเตอร์จำนวนมาก ได้พัฒนาโปรแกรมจนกระทั่งสามารถผลิตเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ออกมาเป็นลักษณะเหมือนกับหนังสือทั่วไปได้ เช่น สามารถแทรกข้อความ แทรกภาพ จัดหน้าหนังสือได้ตามความต้องการของผู้ผลิต และที่พิเศษกว่านั้นคือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ สามารถสร้างจุดเชื่อมโยงเอกสาร (Hyper text)

ไปยังเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกได้ อีกทั้งยังสามารถแทรกเสียง ภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ ลงไปในหนังสือได้ โดยคุณสมบัติเหล่านี้ไม่สามารถทำได้ในหนังสือทั่วไป

กว่า 30 ปีที่ผ่านมา เมื่อกล่าวถึงเทคโนโลยีการศึกษา เรามักจะต้องกล่าวถึงบริบทของ วิทยุ - โทรทัศน์ ฟิล์มสตริป สไลด์ โอเวอร์เฮด โอเพนโปรเจกเตอร์ วิทยุเทป และเครื่องถ่าย -อัด วิดีโอคาสเซต เป็นต้น ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสังคมโลก เทคโนโลยีการศึกษาก็เกิดความเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน ปัจจุบันนี้หากจะกล่าวถึงเทคโนโลยี การศึกษาเรามักจะอ้างอิงถึงความเป็นภาพโดยรวมเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เช่น คอมแพค ดิสต์ เครื่องเล่นเพลงแบบคอมแพคดิสต์ เครื่องเล่นวีดีโอคาสต์ ระบบเครือข่าย ไอเปอร์มีเดีย มัลติมีเดีย แอนิเมชัน ดิจิทัล ระบบการสื่อสารและสัญญาณ Video on Demand, Distance Learning, ICT, CAI, Virtual Classroom, Internet, e-Mail, Search Engine, Chat, Webboard, Ftp, WWW, WBI, Web Blog, LMS, CMS, e-Book, e-Learning, m-Learning และอื่น ๆ เป็นต้น

ดังนั้นการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีการศึกษาในสถาบันการศึกษา จึงควรมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความสอดคล้องและทันยุคทันเหตุการณ์กับความเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกโดยเราต้องยอมรับว่า ณ ปัจจุบันนี้สื่อบางตัวกลายเป็นอดีตไปแล้ว เช่น ฟิล์มสตริป สไลด์ วิดีทัศน์แบบม้วน (VHS) แม้กระทั่งฟิล์มถ่ายรูปก็จะกลายเป็นอดีตของการบันทึกภาพในยุคปัจจุบัน แน่แน่นอนว่าเราจะปฏิเสธเทคโนโลยีในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้ หากจะศึกษาก็เพื่อให้เข้าใจถึงที่มาและ การพัฒนาของสื่อเทคโนโลยี เพราะสื่อหรือเทคโนโลยีในปัจจุบันก็มีพัฒนาการมาจากสื่อต้นแบบ ในอดีตทั้งนั้น แต่รูปแบบของการศึกษาคงจะต้องปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เราคงจะยึดติดกับสิ่ง เหล่านั้นตลอดไปไม่ได้ ซึ่งไม่ใช่แปลว่าเทคโนโลยีในอดีตไม่ดี แต่เทคโนโลยีเหล่านั้นบางตัวมี ความเหมาะสมแค่นั้นสมัยนั้น เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ก็มีเทคโนโลยีตัวใหม่พัฒนาเข้ามาแทนที่ ข้อสำคัญเราอย่าไปติดขัดกับสื่อหรือเทคโนโลยีตัวใดตัวหนึ่งเป็นอันขาด สิ่งสำคัญที่สุดของการใช้ เทคโนโลยีก็คือ การรู้จักเลือกและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้สอดคล้องกับความจำเป็นตาม สถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในขณะนั้น ไม่สนับสนุนความคิดที่จะต้องก้าวตาม เทคโนโลยีเสมอไป แต่สนับสนุนความคิดที่จะประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เป็นเพียงเครื่องมือ เพื่อ อำนวยความสะดวกและก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนานวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกคณะผู้วิจัยได้นำโปรแกรม FlipAlbum Professional version 5.5 มาใช้ในการจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ในรูปแบบของสื่อประสม (Multimedia) ซึ่ง สามารถจัดเก็บข้อมูลได้จำนวนมากในรูปแบบของตัวอักษร ทั้งลักษณะภาพ ดิจิตอล ภาพแอนิเมชัน วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหวต่อเนื่อง คำพูด เสียงดนตรี และเสียงอื่น ๆ

โปรแกรม FlipAlbum เป็นโปรแกรมสร้าง e-Book, Album ที่น่าสนใจมาก เพราะสามารถสร้างผลงานง่ายและรูปร่างหน้าตาใกล้เคียงกับหนังสือหรือ Album 3 มิติจริง ๆ สามารถแทรกเพลง ภาพ ภาพเคลื่อนไหว ฯลฯ ตลอดจนพัฒนาเป็นสื่อได้ทั้งแบบออฟไลน์ และออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ต

5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์ปกติธรรมดาของสังคมทั้งหลาย บางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในชั่วเวลาไม่กี่ปี บางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ จนคนในสังคมนั้นอาจไม่รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรืออาจรู้สึกว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรในชีวิตของตนในสังคมแบบดั้งเดิมหรือประเพณีนั้นอาจต้องเปรียบเทียบสภาพชีวิตของคนต่างอายุกัน จึงจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงแต่ในสังคมสมัยใหม่นั้น ๆ เราสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้ค่อนข้างชัดเจนภายในชั่วอายุของเราเอง

การเปลี่ยนแปลง (Change) หมายถึง การเปลี่ยนสภาพทั่ว ๆ ไปของสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งที่ดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม โดยไม่เจาะจงว่าเป็นรูปแบบวิธีใดและอัตราความเร็วเท่าใด สิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เคยดำรงอยู่ไปสู่สภาพใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไปการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้อาจจะดีขึ้นหรือเลวลงกว่าสภาพเดิมก็ได้ โดยทั่วไปพบว่าการเปลี่ยนแปลงมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผน กับ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการวางแผน ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงมักจะมีการวางแผน มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย เช่น เพื่อให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น อาจปลูกฝังวัฒนธรรมหรือค่านิยมบางประการให้แก่สมาชิกในสังคมหรือการที่จะพัฒนาจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการเตรียมสร้างองค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยว เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงแรม เป็นต้น สามารถสรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ได้ดังนี้

5.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Theories of Change)

นักสังคมวิทยาท่านหนึ่ง คือ ลา ปิแยร์ ได้กล่าวไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสิ่งที่ปกติ และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้” การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมจะมีความแตกต่างกัน บางสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงช้า เช่น สังคมที่ใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ หรือสังคมขนาดเล็ก ส่วนสังคมอุตสาหกรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามบางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงมาก บางสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งคงที่ในการเปลี่ยนแปลง (Ferraro. 1998 : 327) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เกิดขึ้นได้จากสาเหตุ 2 ประการ คือ การประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบซึ่งประกอบด้วย การสร้างเทคโนโลยี วิทยาการใหม่ ๆ รวมถึงแบบแผนประเพณีความคิด ความเชื่อ

แบบใหม่เกิดขึ้นภายในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ยังเกิดจากการยืมหรือเลียนแบบสังคมอื่น โดยเฉพาะสังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. 2539 : 26)

ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมประการหนึ่ง ได้แก่ การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อ (Isolation and contact) การติดต่อกับสังคมอื่นทำให้วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันมีการติดต่อกัน สังคมที่อยู่ในเขตของการติดต่อ จะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง เมื่อวัฒนธรรมย่อยแพร่กระจายเข้ามา สังคมที่มีการติดต่อจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว การติดต่อเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น การเดินทางในรูปแบบการศึกษา การข้ามแดนไปเที่ยวประเทศอื่น (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. 2539 : 26)

ปัจจุบันการติดต่อระหว่างสังคมต่าง ๆ จะทำได้โดยสะดวกขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง ย่อมมีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมอื่นด้วย การเปลี่ยนแปลงจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ มีผลกระทบต่อเนื่องไปถึงเรื่องอื่น ๆ

5.2 ทฤษฎีวัฒนธรรมโลก (Global Culture)

นักวิชาการหลายท่าน เช่น โรเบิร์ตสัน (Robertson) ยืนยันว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในโลกนั้นเกิดจากแนวความคิดที่เหมือน ๆ กัน ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับจากประเทศหนึ่งจะแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น ๆ ที่มีระบบการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกัน (Robertson. 1993 : 78) การท่องเที่ยวและการเดินทางถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมโลกอย่างหนึ่ง เนื่องจากได้รับการยอมรับในประเทศแถบตะวันตก และแนวความคิดดังกล่าวแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น ๆ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาจากสหรัฐอเมริกา แคนาดา ยุโรปตะวันตก และบางส่วนมาจากเมืองอุตสาหกรรมในเอเชีย นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้นำแนวความคิดและวัฒนธรรมแบบตะวันตกและแบบเมืองอุตสาหกรรม มาเผยแพร่ยังเมืองที่เดินทางไปท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนในเมืองนั้น ๆ ตื่นตัวและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่ได้รับ (Herssel. 1994 : 183 - 4)

แอปพาดูไร (Appadurai) ได้อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลกไว้หลายด้านด้านหนึ่งคือ เรื่องการเคลื่อนย้ายของประชากรหรือการเดินทางของนักท่องเที่ยว โดยกล่าวไว้ว่าเมื่อประชากรมีการเคลื่อนย้ายจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง จะมีการนำเอาวัฒนธรรมของตนไปด้วย นอกจากนี้ แอปพาดูไร ยังได้อธิบายถึงการสื่อสาร ในปัจจุบันซึ่งมีอุปกรณ์จำนวนมาก เช่น หนังสือวารสาร นิตยสาร ละคร ภาพยนตร์ วิทยุ แอปพลิเคชันเสียง คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เผยแพร่ไปทั่วโลก ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประเทศที่ได้รับสื่อเหล่านั้น (Sompong. 1993 : 148 ; อ้างอิงจาก Appadurai. 1990)

แนวความคิดของโลกที่เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ทำให้โลกเปรียบเสมือนสังคมเปิด โดยพิจารณาจากสังคมวัฒนธรรมที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน นโยบายที่เหมือนกัน และลักษณะวัฒนธรรมที่เหมือนกันเป็นเหตุให้โลกมีลักษณะแนวความคิดอย่างเดียวกัน (Robertson. 1993 : 79)

5.3 ทฤษฎีการแพร่กระจาย

เฟอร์ราโร (Ferraro) กล่าวไว้ว่า การที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้นั้นจะต้องเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบ ในการที่วัฒนธรรมจะดำเนินต่อไปได้ จะต้องมีการแพร่กระจาย ซึ่งหมายถึง การเผยแพร่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง นับได้ว่าการแพร่กระจายมีความสำคัญเท่ากับการประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบเลยทีเดียว (Ferraro. 1998 : 329)

การแพร่กระจายเป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมสองแห่งมาติดต่อกัน ก็ไม่ได้หมายความว่าลักษณะต่าง ๆ ในวัฒนธรรมทั้งสองแห่งนี้จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามอีกฝ่ายหนึ่งเสมอไป เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น ในโลกปัจจุบันคงไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เฟอร์ราโร สรุปว่ามีเหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่า ความหลากหลายบางอย่างที่สำคัญ จะมีผลกระทบต่อการแพร่กระจาย ความหลากหลายนั้นก็คือการติดต่อกันอย่างจริงจังและยาวนาน ระดับของการรวมตัวกันทางวัฒนธรรม และความคล้ายคลึงระหว่างวัฒนธรรมของผู้ให้กับวัฒนธรรมของผู้รับ ถึงแม้ว่านักสังคมวิทยาจะทราบเรื่องกระบวนการของการแพร่กระจายเป็นอย่างดี ก็คงไม่อาจทำนายได้อย่างแน่นอนว่าการแพร่กระจายจะเกิดขึ้นได้เมื่อไร และที่ใด (Ferraro. 1998 : 329 - 330)

การแพร่กระจายจากวัฒนธรรมจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งนั้น ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) แนวความคิดของการแพร่กระจายและการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดจากวัฒนธรรมสองแห่งมีการติดต่อกัน ซึ่งจะมีวัฒนธรรมหนึ่งเป็นรองอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ทั้งการแพร่กระจายและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นผลของการติดต่อกับกลุ่มอื่น ๆ แต่ขณะที่การแพร่กระจายเกี่ยวข้องับลักษณะเฉพาะ (Trait) เพียงหนึ่งเดียวหรือลักษณะเฉพาะที่เป็นกลุ่ม การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกี่ยวข้องกับการจัดระบบของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งหรือทั้งสองแห่งเสียใหม่ ภายในระยะเวลาสั้น ๆ (Ferraro. 1998 : 330)

5.4 ทฤษฎีว่าด้วยปัจจัยผลักและปัจจัยดึง (Push and Pull Factors)

ทฤษฎีว่าด้วยปัจจัยผลักและปัจจัยดึง ของโบเก้ (Bogue) มีสมมุติฐานเบื้องต้นว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์อพยพจากที่แห่งหนึ่งไปยังที่อีกแห่งหนึ่ง ต้องมีสาเหตุมาจากการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยที่เป็นส่วนในการผลักดันและปัจจัยในการดึงดูด ได้แก่ เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม ความปลอดภัย การเมือง สาธารณูปโภค การสื่อสาร

สิ่งแวดลอม และอื่น ๆ โดยในการอพยพย้ายถิ่นของแต่ละคน ส่วนใหญ่จะไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยเดียวโดด ๆ แต่จะเป็นการผสมผสานในหลาย ๆ ปัจจัย (สามารถ ป็อกคัง, 2532 : 16; อ้างอิงจาก Bogue, 1969)

แนวความคิดดั้งเดิมของสังคมไทย มักมีทัศนคติต่อคนเดินทางท่องเที่ยวว่าเป็นคนที่เกียจคร้าน ทำตัวไม่มีประโยชน์ แต่เมื่อวัฒนธรรมโลกที่ถือว่าการท่องเที่ยว และการเดินทาง เป็นการแสวงหาความรู้ ความเพลิดเพลิน แพร่กระจายเข้ามาสู่สังคม ก็เริ่มมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจังตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องจากเล็งเห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งขณะนั้นกำลังเป็นที่ตื่นตัวอยู่ในทวีปยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกา อันเนื่องมาจากประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทะเล ภูเขา ฯลฯ ประกอบกับบุคลิกลักษณะของคนไทยที่มีอัธยาศัยเป็นมิตรกับคนทั่วไป ส่งผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเจริญเติบโตเรื่อยมา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2528 : 15)

5.5 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ถือว่าสังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิต (Biological organism) มองสังคมมีลักษณะดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2540 : 26)

1. สังคมในฐานะที่เป็นระบบที่มีอาณาเขตแน่นอน เป็นสังคมที่วางระเบียบตนเองควบคุมตนเอง (Self - regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาคุณภาพไว้ได้
2. ในฐานะที่ระบบบำรุงตนเองทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย สังคมมีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (Needs or requisites) ซึ่งเมื่อสนองได้แล้วจะทำให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ได้ ส่วนต่าง ๆ สามารถพึ่งพากันได้ (Homeostasis) และสามารถรักษาคุณภาพไว้ได้
3. เมื่อเป็นดังนั้น การวิเคราะห์ระบบที่บำรุงรักษาตนเอง (สังคม) จึงสังคมนิเวศวิทยาจึงควรต้องสนองความต้องการจำเป็นของส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งการทำเช่นนั้นจะส่งผลให้เป็นการรักษาความพึ่งพากันและคุณภาพด้วย
4. ในระบบที่มีความต้องการจำเป็นเช่นนี้ สังคมจึงจะต้องมีโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมา เพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (Homeostasis) คุณภาพ (Equilibrium) และการมีชีวิต (Survival) อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวกันได้แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สามารถสนองความต้องการจำเป็นใด ๆ หรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างได้ในขณะเดียวกัน

ดักส์แฮม (ยศ สันตสมบัติ, 2537 ; อ้างอิงจาก Durkheim, 1917 : 45 - 47) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมเชิงโครงสร้างหน้าที่ไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเข้ากับกลุ่มและบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อดังนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่ม

เข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ฉะนั้น ตามทัศนะของ คัคส์แฮม จึงถือว่าศาสนาทำหน้าที่บำรุงรักษาให้สังคมนั้นได้ดำรงอยู่ต่อไป (Continuity) ศาสนามิหน้าที่ ดังนี้

1. ทำหน้าที่ในการเตรียมและจัดวินัย (Disciplinary and function) หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่ พิธีกรรมของศาสนาจะหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวของตัวเอง และเตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม
2. ทำหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกสังคมให้เข้ากัน (Cohensive function) ศาสนาและ พิธีกรรมจะทำหน้าที่ในอันที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำต้องอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์และความรู้สึกทำนองเดียวกัน เป็นการสร้างพลังของการรวมเป็นกลุ่ม

3. ทำหน้าที่ในการผนวกและการรื้อฟื้น (Revitalizing function) ศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีตให้คงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่ง เหล่านี้จะเป็นสัญลักษณ์ของความป็นกลุ่มสังคม

4. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่า และความสุขของการมีชีวิตอยู่ (Euphoric function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดันหรือ เสรีโสภณในจิตใจ ในกรณีที่กลุ่มสังคมจักต้องประสบภาวะวิกฤตเสมอ ๆ เช่น การตายหรือภัยต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้ว่าบุคคลที่ประสบเคราะห์กรรมนั้นมิใช่เป็นผู้เดียวที่ได้รับ ทุกข์แต่กลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมความทุกข์อันนั้น เห็นได้จากพิธีศพซึ่งบรรดาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของผู้ตายทั้งหลายและผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็มาร่วมในพิธีกรรมนั้นด้วย เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในทุกข์ มิใช่บุคคลเดียวเท่านั้น หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือสิ่งเหล่านี้ทำให้ ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

เจนเนป (สุกัญญา จันทะสุน. 2538 : 28 ; อ้างอิงจาก Genep : 1960) ได้วิเคราะห์พิธีกรรม ซึ่งจัดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพที่สำคัญในชีวิตของคนเรา ซึ่งเรียกพิธีกรรมนี้ว่า Rite de passage โดยวิธีการศึกษาเชิงโครงสร้างหน้าที่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. Rite of separation : ส่วนของพิธีกรรมที่ว่าด้วยการแยกจากสถานภาพเดิมซึ่งมีความหมาย ในแง่ของการแยกบุคคลออกจากสถานภาพเดิม
2. Rite of transition : ส่วนของพิธีกรรมที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพ ซึ่งพิธีกรรมนี้จะ จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ
3. Rite of incorporation : ส่วนพิธีกรรมที่ว่าด้วยการเข้าไปอยู่ในสถานภาพใหม่ ซึ่งจัด ขึ้นเพื่อให้สถานที่บุคคลได้มาใหม่มีความมั่นคง

เจนเนป ศึกษาพิธีกรรมในเชิงการหน้าที่ซึ่งมีมิติในการสนองตอบความต้องการทาง จิตวิทยาของกลุ่มที่รวมอยู่ในสังคม เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ และมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขทางจิตใจ

5.6 ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

งาน อดิวัตินสกี และคณะ (2543 : 173 - 174) กล่าวถึงทฤษฎีความทันสมัยซึ่งเป็นทฤษฎีของ สเมลเซอร์ (Smelser) มัวร์ (Moore) เลอร์เนอร์ (Lerner) ฮันเตอร์ (Hunter) และ โรเจอร์ (Rogers) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประเทศด้อยพัฒนาถูกมองว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ทฤษฎีความทันสมัยมีพื้นฐานจากความคิดที่ว่า สังคมทั้งหลายย่อมพัฒนาจากสภาพล้าหลังไปสู่สภาพที่ก้าวหน้าขึ้น

ความทันสมัยเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ลักษณะสำคัญของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ได้แก่

1. มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตจากง่าย ๆ ไปสู่วิถีชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์
2. การผลิตทางการเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคเองเป็นการผลิตเพื่อขาย มีการจ้างงานแทนที่จะใช้เฉพาะแรงงานในครอบครัว
3. ในการผลิตทางอุตสาหกรรม เปลี่ยนจากใช้แรงงานคนมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลมากขึ้น
4. คนหันมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทที่คนส่วนใหญ่อยู่ในไร่นา และหมู่บ้านเป็นสังคมเมือง

นอกจากนั้น ยังมีการขยายตัวทางการศึกษา การสื่อสารมวลชน การคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองและการบริหารราชการ ตลอดจนด้านค่านิยมของคน นักทฤษฎีความทันสมัยมองว่าปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญเป็นปัจจัยภายในสังคม เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาของคนในสังคม บางคนเชื่อว่าสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่ได้ง่ายต้องมีคนส่วนหนึ่งที่มีลักษณะเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) คือเป็นคนที่มีความมุ่งมั่น หรือความต้องการความสำเร็จในชีวิต กล่าวถึงคนที่มีลักษณะแบบนี้จะเป็นพลังสำคัญในการผลักดันในสังคมเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย

ส่วนปัจจัยที่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย ได้แก่ ประเพณีบางอย่างของสังคม เช่น คนบางสังคมนิยมสะสมทรัพย์สมบัติไว้ในรูปของที่ดินหรือทองคำหรือของมีค่าอื่น ๆ ไม่ชอบการลงทุนธุรกิจที่ก่อให้เกิดผลผลิตอุตสาหกรรม

จากสาระของทฤษฎีความทันสมัยทำให้มองเห็นได้ชัดว่า การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมจะทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไป ดังที่เรียกว่าความทันสมัย

ทฤษฎีความทันสมัยมีผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

5.7 ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth)

ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น เป็นทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม วัตต์ ดับเบิลยู รอสโทว์ (Watt W. Rostow) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันได้เสนอทฤษฎี ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2545 : 176 -178) คือ

1. ต้นนำของการพัฒนา

ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นเชื่อว่า การพัฒนาประเทศให้ประสบความสำเร็จ คือ แนวทางการพัฒนาของประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้า เช่น กลุ่มในประเทศในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาถ้านำไปใช้ประเทศอื่นก็จะประสบความสำเร็จด้วย

2. ลำดับขั้นตอนของการพัฒนา

กลุ่มในประเทศยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ มีขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้นตอนตามลำดับ คือ

2.1 ขั้นเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional society) เป็นระยะที่เศรษฐกิจและสังคมของมนุษย์ยังล้าหลังโบราณ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อย การขยายตัวทางเศรษฐกิจน้อยมาก อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรมแบบการยังชีพ

2.2 ขั้นเตรียมการพัฒนา (Preconditions for take - off) เป็นระยะที่สังคมได้มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอกขึ้น เพราะการคมนาคมติดต่อกันสะดวกสบายขึ้น สถาบันทางสังคมเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน การประกอบอาชีพเริ่มพัฒนามากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ มีการขยายตัวเพื่อเพิ่มคุณภาพการผลิต ผลผลิตกลายเป็นการผลิตเพื่อส่งออกขายมากขึ้น มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น มีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง เกิดการขยายตัวของสินค้าขาเข้า เช่น สินค้าประเภททุนและมีการเพิ่มการลงทุนมากขึ้น

2.3 ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take - off stage) เป็นระยะที่มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรมสูงกว่าด้านอื่น ๆ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นรวดเร็วมากมีโครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น สังคมเมืองได้เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก

2.4 ขั้นทะยานเข้าสู่ภาวะของการพัฒนา (Drive to maturity stage) ขั้นนี้เป็นผลจากขั้นที่ 3 เมื่อเศรษฐกิจในสังคมขยายตัว ทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น เครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี

ต่าง ๆ ในการจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่มีฝีมือ (Skill Labour) มีระบบการจัดการที่มีคุณภาพและมีความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาในขั้นต่อไป

2.5 ขั้นพัฒนาสมบูรณ์แบบ (Stage of high mass consumption) เป็นขั้นที่สมาชิกในสังคมมีมาตรฐานการครองชีพสูงมาก มีการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนมีการอุปโภคและบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตของประชาชนเกี่ยวข้องอยู่กับเทคโนโลยีที่ทันสมัย เศรษฐกิจมั่งคั่ง สังคมมั่นคงและประชาชนมีความสุข ซึ่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

5.8 ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory) เป็นทฤษฎีที่ต่อเนื่องจากทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นและทฤษฎีการกระจายรายได้ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว นักทฤษฎีภาวะทันสมัยมีหลายคนทั้งนักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยา ในปัจจุบันทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น เดวิด แมคเคลแลนด์ (David McClelland) อเล็กซ์ อิงเคลเลส (Alex Inkeles) และ เดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) มีที่มาและสาระสำคัญ ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2545 :182 -184) คือ

ที่มาของทฤษฎี : ทฤษฎีภาวะทันสมัยเกิดจากความสำเร็จอย่างรวดเร็วของโครงการมาร์แชล (Marshall Plan) ที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาได้ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

สาระสำคัญของทฤษฎี : ทฤษฎีภาวะทันสมัย มีสาระสำคัญดังนี้

1. การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ

2. เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะแตกต่างกัน 2 ประการ คือ ภาวะเก่าแก่โบราณที่ล้าหลัง กับภาวะทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัยแทนที่ความล้าหลังโบราณ ประเทศจึงเจริญก้าวหน้า

3. ประเทศที่พัฒนาแล้ว สามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการ ได้สำเร็จ อาจจะสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองขึ้น

4. กระบวนการสร้างภาวะทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนาต้องเป็นไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น และการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดขึ้นจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอน

5. ภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการที่สำคัญ คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการกลายเป็นเมือง (Urbanization)

6. ภาวะทันสมัยในทางการเมือง คือ การนำการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยตัวแทน (Representative democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

7. ภาวะทันสมัยทางวัฒนธรรม คือ การใช้แนวความคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐาน ในการตัดสินใจระบบค่านิยม บรรทัดฐานทัศนคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปองค์กรของสถาบันต่าง ๆ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก

8. บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย (Modern man) แบบชาวตะวันตก เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective participation)

9. ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาวะทันสมัย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นคนในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้

10. รัฐต้องมีบทบาทในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะทันสมัย ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ขึ้นดำเนินการอย่างจริงจัง ขอความช่วยเหลือจากประชาชนในประเทศและความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยี การตลาด และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัย เกิดจากการผสมผสานหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกับระบบการเมืองประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมของประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับกลุ่มประเทศสังคมนิยม ทฤษฎีภาวะทันสมัยเป็นที่ยอมรับขององค์การสหประชาชาติ จึงจัดตั้งโครงการช่วยเหลือการพัฒนาระหว่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศขึ้นหลายองค์กร ที่สำคัญ คือ ธนาคารเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (International bank for reconstruction and development) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International monetary fund) ธนาคารโลก (World bank) เป็นต้น

5.9 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

มอริ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2530 : 21 ; อ้างอิงจาก Moore. 1968 : 366) กล่าวถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมว่า การเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับเวลาเสมอ การเปลี่ยนแปลงย่อมกล่าวถึงระยะเวลาหนึ่ง ไปอีกระยะเวลาหนึ่ง เวลาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดว่า สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในเรื่องใดก็ตามที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สำหรับการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ต้องบำบัดความต้องการในด้านความหิว และความกระหายอันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งหรืออาหารบริโภคความต้องการ โดยได้มีการพัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึงการสร้างแบบแผนพฤติกรรมได้แก่ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มานั้น ได้ให้ประโยชน์อย่างยุติธรรมแก่สมาชิกในสังคมมากที่สุด

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำทางสังคมและการกระทำระหว่างกันกับสังคมรวมถึงผลที่เกิดขึ้นและการแสดงออกของโครงสร้างทางสังคมนั้น ๆ ที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม ผลผลิตและสัญลักษณ์ทางสังคม

นิสเบท (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2530 : 17 - 18 ; อ้างอิงจาก Nisbet. 1969 : 166 - 168) กล่าวถึงทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์ว่า

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติ (Change is natural) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงคนเราที่จะต้องมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา
2. การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอยู่ตลอดเวลา (Change is immanent) การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ละสถาบันทางสังคมจะมีเหตุความจำเป็นและเหตุผลแห่งการเปลี่ยนแปลง
3. การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Change is continuous) การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของสังคมสู่ขั้นตอนที่สมบูรณ์กว่าและพัฒนาไปถึงขั้นตอนสุดท้าย
4. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่จำเป็น (change is necessary) การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น รัฐมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น
5. การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน (Change is uniform) การเปลี่ยนแปลงนี้กล่าวถึงทุก

สังคม ต้องผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงแบบเดียวกันหมด หมายความว่า ทุกสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลำดับขั้น เป็นกระบวนการและตอบสนองสิ่งจำเป็น

จากทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้า ทำให้คนในสังคมให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมก็จะลดน้อยลง ทำให้ต้องมีการปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตที่ตอบสนองความต้องการของตนเองได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ขวัญสุดา ชันชวิทย์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสองแห่งในเมืองเก่าอยุธยาที่มีผลต่อชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษา การจัดการแบบมูลนิธิแบบชุมชนดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่า การจัดการกลุ่มมูลนิธิให้ประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าการจัดการของกลุ่มชุมชนดั้งเดิมในด้านเศรษฐกิจ การจัดการด้านการอนุรักษ์ และการจัดสรรเงินรายได้เพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนการจัดการโดยกลุ่มชุมชนดั้งเดิมให้ประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าการจัดการของกลุ่มมูลนิธิในด้านการเข้าร่วมงานประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ความเหมาะสมของกิจกรรมในพื้นที่ศึกษา ผลตอบแทนทางอ้อมจากการจัดการต่อชุมชน และผลตอบแทนทางอ้อมจากการจัดการต่อครัวเรือน ส่วนการจัดการในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีความคิดเห็นในพื้นที่ของกลุ่มมูลนิธิมีผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าพื้นที่ของกลุ่มชุมชนดั้งเดิม ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95 เปอร์เซนต์

ศิริพร ศรีอ่อนนาคพงษ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาและทดลองใช้คู่มือท่องเที่ยวโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคู่มือท่องเที่ยวและประเมินผลการใช้คู่มือที่สร้างขึ้น โดยมีลำดับขั้นตอนการวิจัย คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการสร้างคู่มือ ซึ่งออกแบบเนื้อหาให้ครอบคลุมในพื้นที่ที่กำหนดไว้ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมประวัติ ลักษณะสำคัญ การประกอบพิธีและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานและเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ขั้นตอนที่ 2 นำไปพัฒนาโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ตรวจสอบความเหมาะสมและแก้ไข หลังจากนั้นนำไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยว 1 คน และ 5 คน ตามลำดับแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 3 นำคู่มือที่สมบูรณ์แล้วไปทดลองใช้จริงกับนักท่องเที่ยวจำนวน 60 คน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางความรู้และประเมินผลความพึงพอใจของกลุ่ม กำหนดให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการท่องเที่ยวในสถานที่จริง วิเคราะห์ข้อมูลแสดงด้วยจำนวนค่าร้อยละ ฐานนิยม และใช้สถิติทดสอบ t - test

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คู่มือมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าเป็นคู่มือที่น่าสนใจ และส่วนใหญ่ต้องการคู่มือท่องเที่ยวโบราณสถานเชิงอนุรักษ์ ในสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ด้วยและเห็นว่าคู่มือฉบับนี้สามารถเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้และนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

ศุภวรรณ โปธินาค (2545 : 117 - 123) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีผลมาจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทางด้านการประกอบอาชีพ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยว เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน ในเชิงลึก โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากกลุ่มผู้รู้ที่สำคัญคือชาวบ้านผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่อาศัยอยู่ในเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวที่เป็นมาในอดีตและในรูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของเกาะล้านได้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านบวก คือ การท่องเที่ยวทำให้มีความหลากหลายของทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น และก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น ส่วนด้านลบ คือ จำนวนแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาในชุมชน อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง

วิษชุดา ให้เจริญ (2545 : 133 - 136) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยาวน้อย และการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวส่งผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง ทำการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการจัดเวทีชาวบ้าน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยมีหลักการสำคัญเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนอยู่ 4 ประการ คือ 1) ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลักแต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 2) ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน 3) พยายามผสมผสานให้การประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน และ 4) มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยมีกระบวนการดำเนินงาน 4 ประการ ได้แก่ 1) การวางแผนงาน 2) การจัดสายงาน 3) การดำเนินงาน และ 4) การควบคุมการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าว สามารถกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อย มีลักษณะตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบทั่วไปที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ ซึ่งมีสาเหตุหลักจากการหวังผลทางรายได้เป็นสำคัญ แต่การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อย เป็นแนวทางที่สวนกระแส คือ การยึดเอาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชนเป็นหลัก โดยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ

อมรา จำรูญศิริ (2546 : 130 - 136) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย โดยมีประชากร และกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้รู้ ได้แก่ ผู้นำทางการปกครอง ผู้นำทางวัฒนธรรม และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องภาครัฐ จำนวน 35 คน ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว และหัวหน้าครอบครัว จำนวน 123 คน นักท่องเที่ยว จำนวน 15 คน และเยาวชน จำนวน 10 คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม จดบันทึกแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลจากการวิจัย พบว่า หลังจากที่ถูกเรือได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพมีอาชีพเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย

ด้านสังคม พบว่า การปกครองมีระเบียบแบบแผนดำเนินการ โดยคณะกรรมการตามลำดับระดับครอบครัวและเครือญาติเปลี่ยนแปลงไปเป็นครอบครัวเดี่ยว นิยมแยกครอบครัวเพื่อมาประกอบอาชีพส่วนตัว การพึ่งพาอาศัยกันลดน้อยลง การศึกษาได้รับความสนใจมากขึ้น ชาวบ้านเห็น

ความสำคัญของการศึกษานิยมส่งบุตรหลานเรียนสูงขึ้น ระบบสาทรณูปโภค ได้รับการพัฒนามีความสะดวกสบาย

ด้านสาทรณสุขชาวบ้านได้รับการบริการจากภาครัฐอย่างทั่วถึง

ด้านวัฒนธรรม พบว่า มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ บางอย่างยังคงมีอยู่ แต่องค์ประกอบบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป

ด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านตำบลหนองบัวได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งด้านบวกและด้านลบ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ทำให้เกิดอาชีพใหม่ มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการใช้เทคโนโลยี เพื่อเพิ่มผลผลิต พัฒนาเทคนิค วิธีการในการผลิต ราคาผลผลิตสูงขึ้น ชาวบ้านรู้จักการลงทุน มีการออมทรัพย์ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบ ได้แก่ ปัจจัยด้านนิเวศวิทยา การส่งเสริมจากรัฐ ความเจริญด้านคมนาคม และสาทรณูปโภค

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ พบว่า ชาวบ้านมีค่าครองชีพสูงขึ้น ราคาที่ดินสูงขึ้น การถือครองที่ดินมีน้อยลง มีการอพยพแรงงานและการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่ ปัจจัยด้านนี้มาจากนโยบายของรัฐ การพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนจำนวนนักท่องเที่ยว

ผลกระทบทางสังคมด้านบวกพบว่า การท่องเที่ยวทำให้ลดภาวะการว่างงาน การคมนาคมสะดวกขึ้น ความเจริญเข้าสู่ท้องถิ่น เกิดความร่วมมือในการพัฒนา มีการรวมกลุ่มเพื่ดำเนินการธุรกิจชุมชน เกิดความสามัคคี ได้รับความรู้ข่าวสาร ทำให้มีการพัฒนาความรู้ ความคิด มีการจัดระเบียบสังคม เห็นความสำคัญของการศึกษา ผลกระทบด้านนี้มีปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ ด้านสื่อสารมวลชน และการส่งเสริมอาชีพ

ผลกระทบทางสังคมด้านลบ พบว่า ความสัมพันธ์ระบบครอบครัวเครือญาติลดน้อยลง เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือมุ่งประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ ค่าครองชีพสูง ส่วนผลกระทบทางวัฒนธรรมในด้านบวก ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ เกิดการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีการพัฒนาทางความคิด มีการจัดงานเทศกาลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งมีปัจจัยจากนโยบายของรัฐทั้งด้านการศึกษาที่สูงขึ้นของคนในชุมชนส่วนผลกระทบด้านลบได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยม ทั้งการแต่งกาย ภาษา ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม แต่ความเชื่อบางอย่าง เช่น การนับถือศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโตน ยังมั่นคงเหนียวแน่น เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ แสดงถึงพลังวัฒนธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดความสามัคคีเป็นพลังในการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผลดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ แนวทางในการพัฒนาโดยใช้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวภายใต้ปัจจัยที่เอื้ออำนวย เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ควร

ส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพใช้ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการ ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ให้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์สืบทอดให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ศุภนิสา ฉันทรัตนโยธิน (2546 : 136 - 143) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านคอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ การศึกษาวิจัยนี้ได้ใช้กรอบแนวความคิด 3 แนวคิดคือ การท่องเที่ยว ทุนวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อการท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านคอยปุย ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะนำลักษณะทางวัฒนธรรมของตนมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในการบริโภควัฒนธรรมที่แปลกแตกต่างจากตนเอง นั่นคือ ความเป็นมั่งและยังได้มีการจัดฉากนำเสนอความจริงแท้เพื่อสร้างจุดดึงดูดให้แก่แหล่งท่องเที่ยวคอยปุยอีกด้วย สินค้าทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านคอยปุยมีมากมาย เช่น เครื่องแต่งกาย งานหัตถกรรม ของที่ระลึก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมมั่งมิได้นำไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมทั้งหมด เช่น พิธีศพ สิ่งนี้แสดงว่ามั่งได้ตระหนักว่าสิ่งใดเป็นสินค้าที่ขายได้ และสิ่งใดขายไม่ได้ นอกจากนี้สินค้าวัฒนธรรมที่จำหน่ายอาจเป็นของในชุมชนหรือนำมาจากภายนอกซึ่งผู้ขายได้โยยสินค้านั้นเข้ากับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมั่ง และการนำเสนอความจริงแท้ของความเป็นมั่งภายในหมู่บ้านมิได้ถูกนำเสนอโดยคนมั่งเท่านั้น คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้มีการใช้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมั่งเพื่อวัตถุประสงค์ในการค้าขายเช่นเดียวกับคนมั่ง ยิ่งไปกว่านั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมโดยตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งมีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมากมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทำให้รายได้มากขึ้น มีการขยายตัวด้านการลงทุน มีการสร้างประเพณีประดิษฐ์ มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย มีปัญหาสังคมและปัญหาขยะเกิดขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ ในส่วนท้ายของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ได้กล่าวถึงศักยภาพความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านที่กำลังจะดำเนินการในอนาคต พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีหลักเกณฑ์พื้นฐานจากการรวมตัวกันขององค์กรในระดับชุมชนเพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเอง และมีจุดมุ่งหมายด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น

ฉัตรสุตา อุ้เนื่อง (2546 : 120 - 123) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์สำหรับการใช้เป็นแนวทางในการวางแผนด้านนโยบายของภาครัฐที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อที่จะให้เป็นแหล่งก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและประเทศ วิธีการศึกษาได้จากการออกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทย

ที่มาที่เข้าชมโบราณสถานเวียงกุมกาม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นั้น ส่วนใหญ่จะเดินทางมาท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว โดยเดินทางมาเป็นครั้งแรกมากที่สุด แหล่งข้อมูลข่าวสารที่ได้รับเกี่ยวกับโบราณสถานเวียงกุมกามนั้นจะได้จากคำบอกเล่าของเพื่อนหรือญาติ สาเหตุที่มาเที่ยวเนื่องจากต้องการทราบถึงประวัติของท้องถิ่น และกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าฤดูกาลมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว เช่น ในฤดูฝนจะทำให้การเดินทางท่องเที่ยวไม่สะดวก ในส่วนของค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาเที่ยวชมโบราณสถานเวียงกุมกามแต่ละครั้งจะน้อยกว่า 500 บาท

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

ปัจจัยด้านราคา กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ราคาค่าใช้จ่ายบริการรถราง 5 บาทต่อคนต่อเที่ยวและราคาค่าเช่าจักรยาน 20 บาทต่อคันต่อเที่ยวไม่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานแต่อย่างใด ส่วนราคาค่าใช้บริการรถม้า 150 บาทต่อคนต่อครั้ง ชั่วโมง ราคาค่าบริการมัคคุเทศก์ 200 บาทต่อครั้ง และราคาค่านั่งช้างเที่ยวชม 200 บาทต่อคนต่อครั้งมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านการคมนาคม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าความใกล้กับตัวเมืองมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม ส่วนการมีรถบริการรับส่งจากโบราณสถานไปกลับยังสนามบินหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นไม่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกามแต่อย่างใด

ปัจจัยด้านสถานที่พักผ่อน กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าความเพียงพอของสถานที่พักผ่อน ความใกล้ของสถานที่พักผ่อนกับโบราณสถาน การมีบริการน้ำดื่มฟรีในสถานที่พักผ่อน ความสะอาดของห้องน้ำในสถานที่พักผ่อน บรรยากาศของสถานที่พักผ่อน การออกแบบของสถานที่พักผ่อนและการเก็บเงินค่าบริการห้องน้ำสาธารณะในสถานที่พักผ่อนมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านร้านอาหาร กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าความสะอาดของร้านอาหาร รสชาติของอาหารที่มีจำหน่ายในโบราณสถานเวียงกุมกามนั้นมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม ส่วนความหลากหลายของอาหาร การให้บริการของพนักงานขาย การใช้บรรจุภัณฑ์ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและอาหารเพื่อสุขภาพนั้นมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านบริการธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ความเพียงพอของบริการธุรกิจท่องเที่ยว เช่น ร้านถ่ายอัด และล้างรูป ไม่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกามแต่อย่างใด ส่วนการให้บริการของพนักงานขาย การใช้บรรจุภัณฑ์ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และการออกแบบสถานบริการให้เข้ากับโบราณสถานเวียงกุมกามมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านสิ่งดึงดูดใจ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าสถานที่ท่องเที่ยวหรือตัวโบราณสถานเวียงกุมกาม สภาพแวดล้อมหรือชุมชนรอบข้าง การโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโบราณสถาน มัคคุเทศก์

ท้องถิ่นที่น่าชม โบราณสถาน และความสะดวกสบายของสิ่งอำนวยความสะดวกในโบราณสถาน เวียงกุมกามนั้นมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานแห่งนี้

ปัจจัยด้านความสามารถในการพัฒนาให้เป็นแหล่งรายได้นั้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่านโยบายของชุมชน จังหวัด หน่วยงานรัฐ หน่วยงานของเอกชน รวมถึงรัฐบาลมีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้เวียงกุมกามเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญและมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านของที่ระลึกนั้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า รูปแบบและราคาของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนั้นมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม ส่วนการให้บริการของพนักงานที่ขายของที่ระลึก การใช้บรรจุภัณฑ์ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับของที่ระลึกที่มีจำหน่ายใน โบราณสถานเวียงกุมกามมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านความปลอดภัย กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าความปลอดภัยของสถานที่พักผ่อนและความปลอดภัยจากการบริโภคอาหารมีผลมากต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม ส่วนความปลอดภัยจากผู้นำเที่ยว พาหนะในการนำเที่ยว โครงสร้างอาคาร ความเพียงพอและการให้บริการของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยนั้นมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าความสะดวก รวดเร็ว ความยากง่ายในการเข้าถึงบริการ หรือการให้บริการของเจ้าหน้าที่ที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้นมีผลน้อยต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม

สิทธิพงษ์ คงเป็น (2546 : 112 - 116) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อรายได้ประชาชาติและการจ้างงาน มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อ 1) วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศและผลกระทบต่อรายได้ประชาชาติ และ 2) วิเคราะห์ผลกระทบและตัววิถุณของการท่องเที่ยวต่อผลผลิต และการจ้างงาน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ปัจจัยการผลิตและผลผลิต การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ในส่วนแรกจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทางการท่องเที่ยว ในรอบ 10 ปี (พ.ศ. 2536 – 2545) ในส่วนที่ 2 จะทำการวิเคราะห์ผลกระทบและตัววิถุณ โดยใช้ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2541 ขนาด 26 สาขาการผลิต

ผลการศึกษาในส่วนแรก พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มขึ้นจาก 127,801.98 ล้านบาท ในปี 2536 เป็น 323,483.96 ล้านบาท ในปี 2545 มีอัตราการเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10.43 ต่อปี เมื่อคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ประชาชาติ พบว่าเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.32 ในปี 2536 เป็นร้อยละ 7.89 ในปี 2544 จึงเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญและผลกระทบอย่างมากต่อรายได้ประชาชาติของประเทศ

ผลการศึกษาในส่วนที่ 2 พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2541 จำนวน 242,177.29 ล้านบาท ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผลผลิตและการจ้างงานของประเทศ ดังนี้

ด้านการผลิตสินค้าและบริการ พบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหลังโดยรายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นทั้งหมด 534,406.09 ล้านบาท เป็นผลผลิตทางตรง 128,349.21 ล้านบาท และเป็นผลผลิตทางอ้อม 406,056.88 ล้านบาท สาขาที่มีผลผลิตทั้งหมดมากที่สุด คือ สาขาภัตตาคารและโรงแรม ในส่วนของตัวทวีคูณของการท่องเที่ยวต่อผลผลิตพบว่า ถ้ารายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 1 ล้านบาท จะทำให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นทั้งหมด 2.21 ล้านบาท โดยเป็นผลผลิตทางตรง 0.53 ล้านบาท และเป็นผลผลิตทางอ้อม 1.68 ล้านบาท ตัวทวีคูณมีค่ามากที่สุดในสาขาเครื่องมือและเครื่องจักร ผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) ทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นทั้งหมด 1,398,495 คน โดยเป็นการจ้างงานทางตรง 310,399 คน และเป็นการจ้างงานทางอ้อม 1,088,096 คน สาขาที่เกิดการจ้างงานมากที่สุด คือสาขาการเพาะปลูก ในส่วนของตัวทวีคูณของการท่องเที่ยวต่อการจ้างงาน พบว่า ถ้ารายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 1 ล้านบาท จะทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นทั้งหมด 6 คน โดยเป็นการจ้างงานทางตรง 2 คน และเป็นการจ้างงานทางอ้อม 4 คน ตัวทวีคูณมีค่ามากที่สุดในสาขาการเพาะปลูก

ด้านการกระจายสินค้าและบริการ พบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหน้า โดยรายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดผลผลิตขึ้นทั้งหมด 888,379.37 ล้านบาท เป็นผลผลิตทางตรง 257,629.17 ล้านบาท และเป็นผลผลิตทางอ้อม 630,750.20 ล้านบาท สาขาที่มีผลผลิตทั้งหมดมากที่สุด คือสาขาภัตตาคารและโรงแรม ในส่วนของตัวทวีคูณของการท่องเที่ยวต่อผลผลิตพบว่า ถ้ารายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 1 ล้านบาท จะทำให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นทั้งหมด 3.67 ล้านบาท โดยเป็นผลผลิตทางตรง 1.06 ล้านบาท และเป็นผลผลิตทางอ้อม 2.60 ล้านบาท ตัวทวีคูณมีค่ามากที่สุดในสาขาปศุสัตว์ ผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage) ทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นทั้งหมด 1,728,153 คน โดยเป็นการจ้างงานทางตรง 465,012 คน และเป็นการจ้างงานทางอ้อม 1,263,141 คน สาขาที่เกิดการจ้างงานมากที่สุด คือสาขาการเพาะปลูก ในส่วนของตัวทวีคูณของการท่องเที่ยวต่อการจ้างงาน พบว่า ถ้ารายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 1 ล้านบาท จะทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นทั้งหมด 8 คน โดยเป็นการจ้างงานทางตรง 2 คน และเป็นการจ้างงานทางอ้อม 6 คน ตัวทวีคูณมีค่ามากที่สุดในสาขาเพาะปลูก

สาวิตรี แก่นพลอย (2546 : 51) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวไทยต่อปี ค่าใช้จ่ายต่อวันต่อคน ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี และจำนวนวันพักเฉลี่ยต่อปี ตามลำดับ โดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลาของ ดัชนีค่าเงินที่แท้จริง อัตราเงินเฟ้อ ผลิตภัณฑ์ภายในประเทศต่อคน อัตราการว่างงาน และปริมาณเงินฝากออมทรัพย์และเงินฝาก

ประจำ ในช่วงปี พ.ศ. 2530 - 2545 ในการประมาณแบบจำลองของนักท่องเที่ยวไทย ค่าใช้จ่ายต่อวันต่อคน ค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคน และจำนวนวันพักเฉลี่ยต่อปี

จากการศึกษาพบว่า ดัชนีค่าเงินที่แท้จริงมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันกับ ค่าใช้จ่ายต่อวันต่อคน คือเมื่อดัชนีค่าเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ทำให้ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อวันเพิ่มขึ้น 64.65 บาท แต่ดัชนีค่าเงินบาทมีทิศทางตรงข้ามกับจำนวนนักท่องเที่ยวไทย ค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคน และจำนวนวันพักเฉลี่ย คือเมื่อดัชนีค่าเงินบาทเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง 797,064 คน ค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคนลดลง 2,647.20 บาท และจำนวนวันพักเฉลี่ยลดลง 0.79 อัตราเงินเฟ้อจะมีทิศทางเดียวกันกับจำนวนนักท่องเที่ยว แต่จะมีทิศทางตรงข้ามกับ ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อวัน ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี และจำนวนวันพักเฉลี่ย คือเมื่ออัตราเงินเฟ้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ทำให้ค่าใช้จ่ายต่อวันต่อคนลดลง 48.21 บาท ค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคนลดลง 279.38 บาท และจำนวนวันพักเฉลี่ยลดลง 0.43 วัน อัตราการว่างงานมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงข้ามกัน ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี และจำนวนวันพักเฉลี่ย ส่วนปริมาณเงินฝากออมทรัพย์และเงินฝากประจำจะมีทิศทางเดียวกันกับจำนวนนักท่องเที่ยวไทย ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อวัน ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี และจำนวนวันพักเฉลี่ย คือเมื่อปริมาณเงินฝากออมทรัพย์และเงินฝากประจำเพิ่มขึ้น 1 ล้านบาท ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวไทยเพิ่มขึ้น 56,804 คน ค่าใช้จ่ายต่อวันต่อคนเพิ่มขึ้น 2.11 บาท ค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคนเพิ่มขึ้น 309.37 บาท และจำนวนวันพักเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 0.07 วัน

อภิญา จิตรวงษ์นันท์ (2546 : 187 - 194) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้าว้า จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของชุมชนลำน้าว้า ในด้านวิถีชีวิตชุมชนก่อนและหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว และแนวโน้มในอนาคต เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน และเพื่อหาแนวทางร่วมกับชุมชนในการลดผลกระทบทางลบ และหาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มแบบสอบถาม และเทคนิคการประเมินอนาคตทางสังคม การวิจัยอาศัยกลุ่มตัวอย่างเป็น นักท่องเที่ยวตัวแทนชาวบ้าน และผู้ให้ข้อมูลหลังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้ 1) สภาพการณ์ของชุมชนลำน้าว้า เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้เกาะแก่ง และวังปลา ชุมชนลำน้าว้ามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้ให้คุณค่า และร่วมกันดูแลรักษาให้คงความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพของต้นไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำมาจนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้าว้า มีปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ คือความสวยงามของสภาพธรรมชาติ และกิจกรรมการท่องเที่ยวผจญภัยกึ่งอนุรักษ์ ประเภทล่องแก่ง แพยาง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตอาจมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และชุมชนมีรูปแบบ

การท่องเที่ยวที่สามารถดำเนินการเอง 2) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนหลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวไม่เกิดขึ้นมาก และเกิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะ การท่องเที่ยวได้เข้ามาในชุมชนอย่างช้า ๆ ทำให้ชุมชนค่อย ๆ ปรับตัว และความสามารถในการปรับตัวของคนในชุมชนไม่เท่ากัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ชัดเจนที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ด้านสังคม และวัฒนธรรม ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากนั้นเป็นด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนเป็นไปเชิงบวกในด้านการอนุรักษ์ ส่วนเชิงลบพบในการจัดการน้ำ 3) แนวทางการร่วมกับชุมชนเพื่อลดผลกระทบในอนาคต ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้านการท่องเที่ยว การรวมกลุ่มผู้รับจ้างบังคับแพยาง การควบคุมจำนวนผู้ประกอบการ การให้หน่วยงานท้องถิ่นเข้ามาดูแลการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง การป้องกันพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางระบบนิเวศ การเพิ่มกฎ กติกา สำหรับนักท่องเที่ยว และการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนดำเนินการเอง ส่วนแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน คือ การดำเนินการท่องเที่ยวตามแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันในรูปแบบองค์กรกึ่งอิสระ

สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล (2546 : 219) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไป การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการวิเคราะห์เอกลักษณ์และคุณค่าของเกาะเกร็ด สถานการณ์การท่องเที่ยว และผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน ส่วนใหญ่อยู่ในหมู่ 1, 6 และ 7 ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญ และประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา

การเข้ามาของการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและลบต่อเกาะเกร็ด โดยส่งผลให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ แต่การกระจายรายได้ ไม่ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ไม่สามารถป้องกันการอพยพย้ายถิ่นออก รวมถึงทำให้วิถีชีวิตและค่านิยมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต่างจากเดิม อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวได้สร้างความเจริญแก่เกาะเกร็ด ช่วยฟื้นฟูสืบทอดประเพณี และวัฒนธรรม การปรับปรุงและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเอกลักษณ์และคุณค่าของเกาะเกร็ด พบว่า เครื่องปั้นดินเผาทั้งในรูปแบบที่เป็นตัวชุมชน และในรูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้รับผลกระทบมากที่สุดทั้งทางบวกและทางลบ เมื่อผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวมารวมกับปัญหาที่ประสบอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องหาแนวทางในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของเกาะเกร็ด

ดังนั้นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด มีดังนี้ 1) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมหรือจัดสร้างขึ้นใหม่ 2) แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ท่าเรือ การดูแลรักษาความสะอาด รวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต 3) แนวทางการส่งเสริมด้านการตลาดการท่องเที่ยว ทั้งการประชาสัมพันธ์ รวมถึงการจัดการด้านมาตรฐานราคาสินค้าและบริการ 4) แนวทางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ร่วมมือกัน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว 5) แนวทางการจัดองค์การบริหารการท่องเที่ยว รวมถึงเสนอให้จัดตั้งกลุ่มเพื่อเกาะเกร็ด เพื่อเข้ามาบริหารและจัดการท่องเที่ยวของเกาะเกร็ดโดยตรง และเสนอออกมาเป็นเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวแบบใหม่ให้เกิดการกระจายนักท่องเที่ยว รวมถึงเกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง และต่อเนื่องในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าของเกาะเกร็ด ตามหลักการของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กษมา ประจง (2546 : 112 - 118) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนกรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนและความสัมพันธ์ของผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ของชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้รู้ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส และเจ้าหน้าที่อุทยาน จำนวน 15 คน ผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจำนวน 25 คน หัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนหัวหน้าครอบครัวจำนวน 50 คน ลูกหาบจำนวน 25 คน เยาวชน จำนวน 15 คน ศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน การยกมาตรฐานการครองชีพ และลดภาวะการว่างงาน

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ ได้แก่ ปัญหารายได้ไม่แน่นอน ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการแบ่งปันผลประโยชน์และปัญหาการถือครองที่ดิน

ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพ การสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษา การสร้างความสามัคคีในชุมชน การป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของประชากร และการเสริมสร้างการศึกษา

ผลกระทบทางสังคมด้านลบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยม ความไม่เป็นธรรมในสังคม อาชญากรรม และความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

ผลกระทบทางวัฒนธรรมด้านบวก ได้แก่ ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมและความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ

ผลกระทบทางวัฒนธรรมด้านลบ ได้แก่ ค่านิยมในการครองชีพ การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อการแต่งกาย และภาษา

ผลกระทบทางด้านการเมืองด้านบวก ได้แก่ การจัดระเบียบสังคมของชุมชนความเข้าใจในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความสามัคคี ความสำคัญทางการศึกษาและการตื่นตัวทางการเมืองท้องถิ่น

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านบวก ได้แก่ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านลบ ได้แก่ การทำลายทางชีวภาพ และการทำลายภูมิทัศน์ของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้ คือ ผลกระทบของการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ประเพณี ภาษา ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้ และภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อม

จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นคุณประโยชน์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวภายใต้ปัจจัยที่เอื้ออำนวย เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพ และควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชุมชนให้เป็นมรดกสืบทอดให้กับคนรุ่นต่อไป

ณัฐวุฒิ ปงเมฆ (2547 : 100 - 107) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นของไทย กรณีศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับจังหวัดชลบุรี มีจุดประสงค์เพื่อหาผลกระทบของการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นของประเทศไทย 2 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงรายและจังหวัดชลบุรี การวิเคราะห์ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต (Input-Output Analysis) เป็นวิธีการศึกษาของงานวิจัยนี้ โดยมีโครงสร้างตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตขนาด 16 สาขาการผลิต ซึ่งแยกสาขาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวออกมาอย่างชัดเจน โดยยึดตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตของประเทศไทยปี 2541 เป็นเกณฑ์

ผลการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของทั้งสองจังหวัด ทั้งในด้านการผลิต การจ้างงาน และรายได้ ส่วนผลกระทบต่อสาขากิจกรรมในระบบเศรษฐกิจของแต่ละจังหวัดจะแตกต่างกัน

ค่าทวีคูณรายได้ (Income Multiplier) ของจังหวัดเชียงรายมีค่า 2.26 เท่าของรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยตรง ส่วนค่าทวีคูณรายได้ของจังหวัดชลบุรีมีค่า 2.30 เท่า ด้านจังหวัดเชียงรายมีการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว 6.50 พันล้านบาท ส่งผลให้มีการผลิตในจังหวัดทั้งหมด 14.67 หมื่นล้านบาท โดยเป็นการผลิตของธุรกิจการค้าส่ง ค่าปลีกเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองได้แก่ การผลิตของภาคการเกษตร ยังทำให้เกิดการจ้างงาน 171,384 คน ซึ่ง 40.99 % เป็นการจ้างงานของภาคเกษตรกรรม และสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัด 8.17 พันล้านบาท จังหวัดชลบุรีการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว 34.11 หมื่นล้านบาท ทำให้มีการผลิตในจังหวัดทั้งหมด 78.63 หมื่นล้านบาท ซึ่งอุตสาหกรรมการผลิตมีการผลิตมากที่สุด (30.43 หมื่นล้านบาท) มีการจ้างงาน 105,928 คน ซึ่งเป็นการจ้างงานในภาคการค้าส่งค้าปลีกมากที่สุดและสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด 40.96 หมื่นล้านบาท

ศรีไพร พริ่งเพราะ (2547 : 144 - 147) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน : บูรณาการการจัดการแสดงของช้างในบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดการแสดงของช้างและวัฒนธรรมในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นผลมาจากการบูรณาการการจัดการแสดงของช้างและวัฒนธรรม และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบบูรณาการการจัดการแสดงของช้างวิธีการศึกษาที่สำคัญคือ การวิจัยภาคสนาม โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านตากกลาง การศึกษานี้ยังมีการสอบถามจากประชาชนในหมู่บ้านตากกลางและหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า พัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านตากกลางแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา ช่วงแรกก่อนปี พ.ศ. 2538 และช่วงที่สองปี พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน การพัฒนาการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมให้คงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้มีบูรณาการการจัดการแสดงของช้างในหมู่บ้านมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและประชาชนท้องถิ่น ที่เห็นว่าหมู่บ้านมีศักยภาพที่จัดให้มีการแสดงของช้างได้ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวมี 2 แบบ คือ 1) การแสดงของช้างเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวเอเชีย และ 2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเฉพาะระหว่างคนในชุมชนและระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน การย้ายถิ่นของคนและช้างเป็นจำนวนมากเพราะปัญหาเศรษฐกิจและอาหารของช้าง รวมทั้งการเกิดปัญหาอาชญากรรมประเภทลักทรัพย์

ด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงรายได้ และการกระจายรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เพิ่มโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพ ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นและสินค้าที่จำหน่ายหลากหลายขึ้น รวมทั้งมีการบริโภคสินค้าของชุมชนเพิ่มขึ้น

ด้านวัฒนธรรมทำให้เกิดการนำวัฒนธรรมมาเป็นสินค้า ทำให้สูญเสียรูปแบบที่แท้จริง มีการเลี้ยงช้างแบบทุนนิยมเพิ่มขึ้น มีค่านิยมเปลี่ยนไปจากเดิม รวมทั้งการคลายกฎระเบียบในการปฏิบัติตนและการเคารพผู้นำไปในการเลี้ยงช้าง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจากการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ ทั้งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมวัฒนธรรมและทางด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบทางด้านการเมือง การจัดการแสดงของช้างและการนำเสนอวัฒนธรรมของชาวกวยมีข้อที่ได้รับผลกระทบอยู่ระดับปานกลาง 5 ข้อ อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ คือ 1) ขาดการประสานความร่วมมือทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จดังที่ตั้งไว้ 2) การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่อง 3) ขาดการสนับสนุน ความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น และ 4) การท่องเที่ยวทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านดีขึ้น

ณกฤษพงษ์ เดือนดาว (2547 : 94 - 98) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบของนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ต่อสภาพเศรษฐกิจ - สังคมในจังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษานโยบายการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของจังหวัดแพร่ที่เกิดขึ้นจากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว และ 3) เพื่อศึกษาถึงมาตรการในการป้องกันผลกระทบเชิงลบ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลจังหวัดแพร่ และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในจังหวัดแพร่ จำนวน 5 คน กลุ่ม คือ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มข้าราชการ กลุ่มองค์กรเอกชน กลุ่มนักธุรกิจ และกลุ่มสื่อมวลชน รวมทั้งสิ้น 25 ราย จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารมาทำการสรุปประเด็น และนำผลการสัมภาษณ์มาสรุปความคิดเห็นตามประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่ได้รับการส่งเสริมด้วยแผนงานและโครงการในยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลจังหวัดแพร่ จำนวน 3 ใน 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชน (SMEs) ส่งเสริมการค้าลงทุนและแก้ไขปัญหาความยากจน 2) การอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมและพัฒนาการท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์และพัฒนา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่วนใหญ่เห็นว่าการดำเนินนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพ การสร้างงาน การกระจายรายได้ การเติบโต และการขยายตัวของนักลงทุนในทิศทางที่ดีขึ้น และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านค่าครองชีพให้สูงขึ้นแต่ก็จะสร้างผลกระทบด้านรายจ่ายของประชาชนในจังหวัดแพร่ในระยะยาว ส่วนมาตรการป้องกันผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่าควรกำหนดมาตรการทั้งในด้านนโยบายเพื่อป้องกันปัญหาในระยะยาว การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้กับประชาชนในพื้นที่ และมาตรการดูแลรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

กานต์รวี จิระโกสิน (2547 : 72 - 74) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา: พื้นที่ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนถนนพระอาทิตย์ อีกทั้งศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว รวมถึงทำการสำรวจความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ไปยังผู้ให้ข้อมูลสมาชิกชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่อแจ้ และผู้ประกอบการในพื้นที่ถนนพระอาทิตย์รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 18 ราย สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากทุกหลังคาเรือน และส่งแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถามในชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่อแจ้ รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 114 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 ราย ทั้งนี้เพื่อสำรวจความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ถนนพระอาทิตย์ นอกจากนี้ยังทำการสำรวจความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ทำการเก็บแบบสอบถามทั้งสิ้นเป็นจำนวน 158 ราย ทั้งนี้เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อถนนพระอาทิตย์เครื่องมือ ในการวิเคราะห์ได้แก่ตารางประกอบด้วยการบรรยาย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบางประเด็น เช่น

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ พบว่าการท่องเที่ยวมีผลต่อมูลค่าสินทรัพย์ เช่น ราคาอาคาร ด้านหน้าถนนพระอาทิตย์มีระดับสูงขึ้น นอกจากนี้ในด้านอาชีพพบว่า คนดั้งเดิมในชุมชนร้อยละ ยี่สิบมีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ หรือ พนักงานบริษัท ซึ่งไม่เกี่ยวพันกับการท่องเที่ยว ที่สำคัญกลุ่มผู้ประกอบการ ที่เกี่ยวพันกับการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนจากภายนอกที่ย้ายเข้ามาในพื้นที่ถนนพระอาทิตย์ คนกลุ่มนี้ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเชื่อความสัมพันธ์ผ่านการร่วมงาน

ประเพณี แต่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางสังคมใกล้ชิดกับสมาชิกดั้งเดิมในพื้นที่แต่อย่างใด และที่สำคัญ ปัจจุบันคนดั้งเดิมในชุมชนเหลือเพียงร้อยละ 40 เท่านั้น เนื่องจากปัจจัยในการดำเนินชีวิตในสังคมเมือง และปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมด้วย

การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม พบว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดผู้ประกอบการต่างถิ่น ต่อการเข้ามาประกอบอาชีพในชุมชน เกิดธุรกิจบ้านเช่าเพื่อรองรับแรงงานย้ายถิ่น และก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของชุมชน ที่สำคัญที่สุดคือความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งแตกต่างจากชุมชนเมืองทั่วไปเป็นความสัมพันธ์ที่พบได้ในชุมชนชนบท

การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมนั้น พบว่าชุมชนมีประเพณีงานทำบุญวันปีใหม่ร่วมกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี เป็นกิจกรรมทางด้านประเพณีที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน อีกทั้งการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ และการดักบาตรเชิงวัฒนธรรม ระหว่างประชาคมบางลำพูและชุมชน ทั้งนี้เป็นการสร้างคุณค่าภายในสังคมชุมชนอีกด้วย

นอกจากนั้นการสำรวจความคิดเห็น ของสมาชิกในชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่อ่ง ต่อธุรกิจการท่องเที่ยวสรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ต้องการให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น รวมทั้งเห็นควรให้มีการจัดงานถนนคนเดินอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าว มีประโยชน์ต่อชุมชน และผู้ตอบแบบสอบถามภูมิใจในพื้นที่ถนนพระอาทิตย์ที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง

เริงวิชญ์ นิลโคตร (2547 : 170 - 172) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสังคมและวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า

สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีการนับถือญาติตามสายผี ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติดำเนินไปอย่างเกื้อกูลกันและกัน เอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นจากพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเหยา การแต่งงาน พิธีกรรมสำหรับคนตาย นอกจากนี้ชาวผู้ไทยมีประเพณีและวัฒนธรรมตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อย่างชาวไทยถิ่นอีสาน แต่มีขั้นตอนของพิธีเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย สอดแทรกเข้าไปด้วย การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ตามโครงการจัดงานน้ำตกโคกโก่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 คณะกรรมการ

ท่องเที่ยวจังหวัดมิดิเห็นชอบเลือกหมู่บ้านโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ ดังนั้น จึงมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นอย่างดี วิธีการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีรูปแบบการนำเสนอประเพณีและความเชื่อผ่านการแสดงกิจกรรม การเหยา การเลี้ยงผี เป็นต้น และนำเสนอวิถีชีวิตในลักษณะโฮมสเตย์

ผลกระทบจากการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งผลให้ชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น ชุมชนมีรายได้และสังคมภายนอกได้รู้จักชุมชนมากขึ้น

ผลกระทบด้านลบส่งผลให้ความสัมพันธ์ มีการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะมุ่งผลต่างตอบแทนมากขึ้น และการนำเอาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาแสดงแก่คณะทัวร์บางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ทำให้ถูกมองว่าจะทำให้คุณค่าของพิธีกรรมดังกล่าวลดความน่าเชื่อถือ

ทิพย์พรรณนา เทียงธรรม (2548 : 120 - 124) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา หมู่บ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว อันประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ และการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้นำชาวบ้านที่เป็นทางการ ผู้นำทางศาสนา ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และกลุ่มแม่บ้าน

ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านของการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชนและเปิดชุมชนรับเอาวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากชุมชนเข้ามา กลุ่มช่วงวัยที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของความทันสมัยเข้าสู่วัฒนธรรมดั้งเดิม การแต่งกาย และการสร้างบ้านเรือน ล้วนแต่ได้รับกระแสของความเป็นสากล การพยายามหลีกเลี่ยงหนีความเป็นชนบทและการพยายามที่จะทำตัวให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมที่เรียกว่าเจริญแล้วได้ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและค่านิยมการบริโภควัตถุที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเร่งให้ชุมชนเกิดการบริโภคสูงขึ้น อีกทั้งการท่องเที่ยวยังเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่สำคัญและรวดเร็ว ซึ่งในชุมชนบ้านรวมมิตรการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นอย่างเด่นชัดคือการแต่งกายที่มีความเป็นสากลมากขึ้นรวมถึง

บ้านเรือนที่มีลักษณะมั่นคง เอกลักษณะทางชาติพันธุ์ได้จางหายไปจากชุมชนที่ละเล็กทีละน้อย การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่ไม่ชั่วคราว เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับผลจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน การท่องเที่ยวทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิม คนในชุมชนมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทำให้ได้รับผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกี่ยวกับเงินตราและการบริโภค ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการหารายได้ของชาวบ้าน ชุมชนละทิ้งวิถีการผลิตแบบเดิมเป็นการรับจ้างและให้บริการนักท่องเที่ยวแรงงานออกไปทำงานท่าภายนอกชุมชนมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้น ด้วยเพราะงานในชุมชนที่สามารถสร้างรายได้เป็นเม็ดเงินมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อความต้องการ การแลกเปลี่ยนแรงงานที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ถูกแทนที่ด้วยการว่าจ้างมากขึ้น ระบบของเงินตราได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมากขึ้น ทั้งที่เป็นการใช้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและเป็นสื่อสำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค อีกทั้งการแพร่ระบาดของลัทธิการบริโภคนิยมส่งผลให้ความเป็นชุมชนถูกแทนที่ด้วยการลอกเลียนวิถีชีวิตและการบริโภคแบบอย่างนักท่องเที่ยวและสังคมภายนอก คนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนถือเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งการเคารพผู้อาวุโสที่ลดน้อยลง การวางตัวและปฏิบัติตัวต่อเพศตรงข้าม

สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวในการพยายามที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ประเพณีได้ถูกนำเสนอในรูปแบบของสินค้าและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ระบบคุณค่าต่าง ๆ ได้ถูกลดทอนลง เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เช่น พิธีการคำหัวช้าง เรียกว่าสูญเสียรูปแบบที่แท้จริง การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนลดน้อยลงไป

ประธานพร สังข์นุกูล (2548 : 66 - 70) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษานักท่องเที่ยวชาวไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อนักท่องเที่ยว โดยจะทำการศึกษานักท่องเที่ยวชาวไทย เพื่อต้องการทราบคำตอบว่านักท่องเที่ยวที่มีปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ อายุ รายได้ ฯลฯ ที่แตกต่างกันจะมีพฤติกรรมในการท่องเที่ยวอย่างไร ในการศึกษาจะใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ ในช่วงเดือนธันวาคม 2547 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2548 จำนวน 400 ราย โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ Regression ในการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนวันพักและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดแหล่งท่องเที่ยวไว้ 4 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน และแหล่งเที่ยวนันทนาการ

ผลการศึกษากลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทโดยพบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ คือ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มครอบครัว

กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ประกอบอาชีพผู้บริหาร / นักวิชาการ / ข้าราชการ

กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวเน้นทางการ คือ กลุ่มวัยรุ่น และ กลุ่มวัยทำงาน

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนวันพักและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวด้วย โดยปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนวันพัก ได้แก่ รายได้ และระยะทาง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ได้แก่ รายได้ อายุ ระยะเวลาในการเดินทาง สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว ได้แก่ ค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยว ความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยว และความสะดวกด้านเวลา

ผลการศึกษาที่ได้นี้จะประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการนำไปใช้วางแผนนโยบายเพื่อกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท เพื่อจะได้ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายได้อย่างแท้จริง

ระพีพรรณ ทองหล่อ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ศักยภาพและข้อจำกัดของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวและสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ศึกษาคุณลักษณะหรือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความนิยมของนักท่องเที่ยว ศึกษาศักยภาพของข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ตลอดจนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขข้อจำกัดให้เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และแนวทางการบูรณาการการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษารั้งนี้มีจำนวน 760 คน ประกอบด้วยผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำนวน 16 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 63 คน ผู้ประกอบการภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องจำนวน 138 คน ประชาชนในพื้นที่ จำนวน 303 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 240 คน จาก 8 จังหวัดในกลุ่มภาคกลางตอนบน ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และชัยนาท เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแบบสังเกต คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งการสัมภาษณ์ การสอบถาม และการบันทึกแบบสังเกต ข้อมูลเชิงคุณลักษณะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม

สำเร็จรูปโดยใช้สถิติ ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าถ่วงน้ำหนัก ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สถานการณ์ท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน

การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การสัมผัสวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งไทยพุทธ ไทยรามัญ และไทยมุสลิม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ และกีฬา และการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน และรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวจากเพื่อน/ญาติ ประเภทของการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เป็นที่สนใจ ได้แก่ การเที่ยวชมโบราณสถานแหล่งประวัติศาสตร์ รองลงมาได้แก่ การเที่ยวชมธรรมชาติ น้ำตก และการเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณี

2. สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด ด้านการคมนาคมและสาธารณูปโภค และด้านการบริการ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละพื้นที่ โดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา ด้านสินค้าทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย แหล่งโบราณสถานและประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และสินค้าที่ระลึกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าหัตถกรรมและสินค้าทางการเกษตร ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่โดดเด่นเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม พบว่า มีการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ด้านการเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยว พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัด สำหรับการเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดยังมีน้อยมาก ด้านงบประมาณ ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณของแต่ละจังหวัด และงบประมาณของยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด งบประมาณดังกล่าวส่วนใหญ่นำไปเพื่อดำเนินการด้านการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ด้านการมีส่วนร่วม ในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่า กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ส่วนกลุ่มประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับน้อย

3. คุณลักษณะหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อความนิยมของนักท่องเที่ยวในการเลือกชมมาท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน

คุณลักษณะหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อความนิยมของนักท่องเที่ยวในการเลือกมาท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ได้แก่ คุณลักษณะด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านลักษณะทางสังคม ด้านมิติทางศิลปวัฒนธรรม ด้านคุณค่าการเรียนรู้ และการศึกษา และด้านการบริหารจัดการ ในภาพรวมพบว่า คุณลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อความนิยมในระดับมากทุกด้าน

4. สักยภาพและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน

ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนมีความโดดเด่นทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เนื่องจากมีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันมายาวนาน และผูกโยงกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น มีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์ และเอกลักษณ์ในวิถีชีวิตของชุมชน เป็นแหล่งรวมของภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมและงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่า มีความสมบูรณ์ในภาคการเกษตร มีความสะดวกในการเดินทางเนื่องจากใกล้กรุงเทพฯ สามารถส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องการใช้ระยะเวลาสั้นๆ ได้อย่างหลากหลาย นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงในระดับนานาชาติเนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลกทำให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

สำหรับข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ สินค้าทางการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนยังขาดจุดเด่น จุดขายทางการท่องเที่ยวรวมทั้งยังไม่สามารถสร้างแบรนด์ของสินค้าให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในระดับสากลได้ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มจังหวัดซึ่งเป็นเมืองผ่านเพื่อไปยังภาคเหนือของประเทศ ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจมาเที่ยวโดยตรงมีน้อยสถานที่สำคัญบางแห่งยังไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดและนอกกลุ่มจังหวัดยังเชื่อไม่สนิท และยังคงขาดความหลากหลายในการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของบางจังหวัดในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ยังไม่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวหรือไม่ได้นำการท่องเที่ยวมาเป็นตัวจักรที่สำคัญในการขับเคลื่อนภาคอุตสาหกรรมและภาคเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ให้แก่จังหวัด

5. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพและปรับแก้ไขข้อจำกัดให้สามารถเอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนได้อย่างยั่งยืน

กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีศักยภาพโดดเด่นทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอรรถาธิบายควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดได้ทั้งทาง

ถนนและทางน้ำ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในกิจกรรมท่องเที่ยวให้มากขึ้น และยังเป็นการกระจายการท่องเที่ยวไปยังชุมชนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันควรให้ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาจุดเด่นของตนเอง เพื่อนำมาสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยเน้นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เพื่อนำมาใช้เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว

6. แนวทางการบูรณาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การบูรณาการในระดับกลุ่มจังหวัดที่ควรดำเนินการ ได้แก่ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ควรพิจารณาให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอักษาศาสตร์ที่มีชีวิต การสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทุกภาคส่วน

การบูรณาการในระดับชุมชนและระดับจังหวัดที่ควรดำเนินการ ได้แก่ การหนุนเสริมให้ชุมชนได้ทบทวนศักยภาพของตนเองว่ามีของดีอะไรบ้าง ที่สามารถผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ และควรมีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวที่ชัดเจนว่าจะมุ่งไปในทิศทางใด มีสิ่งใดบ้างที่ต้องได้รับการปรับปรุง พัฒนา และจะต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง ตลอดจนการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ในระดับชุมชน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2550 : ออนไลน์) ได้เผยแพร่โครงการศึกษาวิจัยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวคนไทยกลุ่มผู้มีรายได้สูงให้กับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ได้รับทราบข้อมูลทางการตลาดและเป็นแนวทางในการทำตลาดเชิงรุกกับกลุ่มผู้บริโภค ทั้งนี้โครงการศึกษาดังกล่าว ททท. ได้มอบหมายให้บริษัท เอกอร์น มาร์เก็ตติ้ง แอนด์ รีเสิร์ช คอนซัลแตนท์ จำกัด เป็นผู้ดำเนินการศึกษาเพื่อหาความต้องการและเป็นข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยวในกลุ่มตลาดระดับบน ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์ กำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดและเป็นการพัฒนาตลาดท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยเป็นกลุ่มตลาดระดับบนที่มีรายได้ครัวเรือน ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าวใช้หลักวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเชิงคุณภาพเป็นการประชุมระดมสมองกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและการสนทนากลุ่มกับผู้บริโภค ประกอบกับเชิงปริมาณเป็นการออกภาคสนามสุ่มสัมภาษณ์ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 700 ตัวอย่าง ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทั้งเพศชายและหญิง อายุระหว่าง 18 ถึง 60 ปี ผลการศึกษาดังกล่าว พบว่า พฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน นิยมการเดินทางทางรถยนต์มีความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยว 4 - 5 ครั้งต่อปี ระยะเวลาพักผ่อนเฉลี่ย 3 วัน มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 1,978 บาทต่อคนต่อวัน ทั้งนี้ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทาง ได้แก่ ความสวยงามโดดเด่น มีความปลอดภัย การเดินทางเข้าถึง

อย่างสะดวกสบาย ขณะเดียวกัน เรื่องความปลอดภัย ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว และความยากในการเข้าถึงกลับเป็นอุปสรรคสำคัญเช่นกัน

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อ

ประภาวลัย คชศิลา (2545 : 55 - 66) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของสื่อในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวของสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมสวนพฤกษศาสตร์ฯ รวบรวมความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสื่อชนิดต่าง ๆ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพสื่อต่อไป โดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง นักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบข้อมูลของสวนพฤกษศาสตร์ฯ จากเพื่อนและญาติ สื่อที่ให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ แผ่นป้ายพรรณไม้ นักท่องเที่ยวใช้บริการศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในส่วนห้องสุขาพลามากที่สุด และเห็นว่าการจัดนิทรรศการของสวนพฤกษศาสตร์ฯ มีความน่าสนใจมาก ส่วนแผ่นพับของสวนพฤกษศาสตร์ฯ ก็น่าเก็บรักษาไว้เป็นที่ระลึกและต้องการให้สวนพฤกษศาสตร์ฯ พัฒนาแผ่นป้ายพรรณไม้มากที่สุด และนักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความเข้าใจด้านพืชเพิ่มมากขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อได้รับทราบจากสื่อของสวนพฤกษศาสตร์ฯ

นิพนธ์ บริเวรณันท์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนวีดิทัศน์เรียนด้วยตนเองเรื่อง กาล (Tenses) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาบทเรียนวีดิทัศน์เรียนด้วยตนเองเรื่อง กาล (Tenses) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนที่เรียนอยู่ในช่วงชั้นที่ 2 (ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) ภาคการเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนศรีวิกรม์ เขตคลองเตย จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 48 คน โดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าคือ บทเรียนวีดิทัศน์เรียนด้วยตนเอง แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบประเมินคุณภาพบทเรียนวีดิทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก มีคุณภาพด้านสื่อในระดับดี

จันทร์ฉาย คุมพล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง วันสำคัญและประเพณีปฏิบัติ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียเรื่องวันสำคัญและประเพณีปฏิบัติ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) โรงเรียนสารสาสน์พิทยา ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 48 คน ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียทั้งด้านเนื้อหาและด้านเทคนิคการผลิตสื่อมีคุณภาพในระดับดีมาก

ชัยวุฒิ พิษณุบุตร (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง จังหวะหน้าทับ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง “จังหวะหน้าทับ” กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 48 คน โดยได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง “จังหวะหน้าทับ” สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 มีคุณภาพอยู่ในระดับดี

ทวีศักดิ์ ปานเทวัญ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียวิชาการผลิตรายการโทรทัศน์เบื้องต้น เรื่อง การถ่ายทำในสตูดิโอ ระดับปริญญาตรี การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย วิชาการผลิตรายการโทรทัศน์เบื้องต้น เรื่อง การถ่ายทำในสตูดิโอ ระดับปริญญาตรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี โปรแกรมนิเทศศาสตร์ ซึ่งกำลังเรียนวิชาการผลิตรายการโทรทัศน์เบื้องต้น ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 63 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า ได้บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย วิชาการผลิตรายการโทรทัศน์เบื้องต้น เรื่อง การถ่ายทำในสตูดิโอ ระดับปริญญาตรี ที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดี

ชนกร สะอาดแก้ว (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สุโขทัย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สุโขทัย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ฝ่ายประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 48 คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลการประเมินคุณภาพ พบว่า คุณภาพด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก และคุณภาพด้านสื่ออยู่ในระดับดี

วัลยา ว่องวิระ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ครอบครัวของฉัน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ครอบครัวของฉัน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) โรงเรียนธิดานุเคราะห์ อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา จำนวน 48 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 โดยใช้

วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลปรากฏว่าคุณภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก และจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาอยู่ในระดับดี

สิทธรัตน์ ศรีสวัสดิ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง “วิธีเรียงสับเปลี่ยน” ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย เรื่อง “วิธีเรียงสับเปลี่ยน” ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 และศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนเซนต์โยเซฟทิพวัล อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 45 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างแบบเจาะจง ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการวิจัย One Group Pretest Posttest Design สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลคือ t-test ผลการวิจัยพบว่า 1) บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย เรื่อง “วิธีเรียงสับเปลี่ยน” ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.88 / 81.77 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภายหลังได้รับการเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย เรื่อง “วิธีเรียงสับเปลี่ยน” สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สุจิตรา สิงห์ทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปอเมริกา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปอเมริกา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนบางกะปิ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 3) ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนบางกะปิ จำนวน 68 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปอเมริกา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินคุณภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียโดยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และด้านการออกแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปอเมริกา มีคุณภาพจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและด้านการออกแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียอยู่ในระดับดีมาก

สุภาภรณ์ ระยงค์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

คั่นคว่า เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชุมชนแหลมงอบ และโรงเรียนอนุบาลวัดน้ำเขียว ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 48 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลการศึกษาคั่นคว่า ได้บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ตัวสะกดไม่ตรงตามมาตรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 มีคุณภาพจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษาอยู่ในระดับดีมาก

เสกสรร น้อมศิริ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง หลักการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง หลักการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา และหาประสิทธิภาพ ตามเกณฑ์ 85/85 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั่นคว่า เป็นนิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 วิชาเอกเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 26 คน เครื่องมือที่ใช้คือบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินคุณภาพสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ ผลการศึกษาคั่นคว่า ได้บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง หลักการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา ที่มีคุณภาพด้านเนื้อหา และด้านสื่อในระดับดี

ศิริขวัญ บานที (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สังคมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 การศึกษาคั่นคว่าครั้งนี้เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สังคมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั่นคว่าเป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) โรงเรียนประชานุเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 48 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลปรากฏว่าคุณภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและด้านสื่ออยู่ในระดับดีมาก

อรุษา อุปกิจ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง การจัดองค์ประกอบในการถ่ายภาพ การศึกษาครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง การจัดองค์ประกอบในการถ่ายภาพและหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 85/85 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั่นคว่า เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 48 คน ผลการประเมินคุณภาพด้านเนื้อหาและด้านสื่ออยู่ในระดับดี

อารีรัตน์ ลำพูน (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปเอเชีย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปเอเชีย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนวิจิตรวิทยา สำนักงานเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 48 คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลการประเมินเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก และคุณภาพด้านสื่ออยู่ในระดับดี

นันทวรรณ วิบูลย์ศักดิ์ชัย (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง สำนักงานเขตการศึกษา กรุงเทพมหานครเขตพื้นที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 48 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพ คือ บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้และแบบประเมินคุณภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ยและร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา อยู่ในระดับดีมาก ด้านเทคโนโลยีการศึกษา อยู่ในระดับดีมาก และมีประสิทธิภาพ 89.89/85.61

จุฬารัตน์ มีสูงเนิน. (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง คำราชาศัพท์ สาระการเรียนรู้หลักการใช้ภาษา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียเรื่องคำราชาศัพท์ สาระการเรียนรู้หลักการใช้ภาษา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเซนต์ดอมินิกที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 45 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียเรื่องคำราชาศัพท์ สาระการเรียนรู้หลักการใช้ภาษา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ที่มีคุณภาพด้านเนื้อหาและด้านเทคโนโลยีการศึกษา อยู่ในระดับดีมาก

8. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1. ข้อมูลด้านประชากร ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจำนวน การเกิด การตาย การย้ายถิ่น และ

ความหนาแน่น โดยนำแนวคิดของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี หนังสือสถิติรายปี และหน่วยงานระดับจังหวัด มากำหนดเป็นกรอบเพื่อใช้ในการวิจัย

2. ข้อมูลด้านสังคม ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับขนาดของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม โดยนำแนวคิดของ อมรา จำรูญศิริ (2546 : 13) มากำหนดเป็นกรอบเพื่อใช้ในการวิจัย

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลัก รายได้ ค่าใช้จ่าย และภาวะหนี้สิน โดยนำแนวคิดของ รพีพรรณ ทองห่อและคณะ (2545 : 30 - 32) และ สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2548 : 1) มากำหนดเป็นกรอบเพื่อใช้ในการวิจัย

4. ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประเภทของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย การล่องเรือ ฯลฯ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต/ภูมิปัญญาฯลฯ โดยนำแนวคิดของ เรืองวิษณุ นิลโคตร (2547 : 23 - 24) ; สิริเกศ อนุวงศ์ ไตรรัตน์ทรงพล (2547 : 18) และนพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ (2549 :31 -33) มากำหนดเป็นกรอบเพื่อใช้ในการวิจัย

5. ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม (เช่น ถนนและเส้นทางการเดินทาง) สถิติอุบัติเหตุการจราจรทางบก สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เสียชีวิต ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยนำแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 35) และวไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์ (2549 : 3) มากำหนดเป็นกรอบเพื่อใช้ในการวิจัย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดตัวชี้วัดข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิต ในมิติของข้อมูลชุมชนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

ตาราง 1 ตัวชี้วัดข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิต ในมิติของข้อมูลชุมชนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่ใช้ในการวิจัย

ตัวชี้วัด	ข้อมูลชุมชน	ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
ด้านประชากร	1. จำนวน	1. จำนวน
	2. การเกิด	2. เพศ
	3. การตาย	3. จำนวนครั้งของการเดินทาง
	4. การย้ายถิ่น	4. ระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ย
	5. ความหนาแน่น	
ด้านสังคม	1. ขนาดของครอบครัว	1. ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่
	2. ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ	2. จำนวนผู้ร่วมเดินทาง
	3. การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม	3. ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทาง
		4. วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง
ด้านเศรษฐกิจ	1. อาชีพหลัก	1. อาชีพ
	2. รายได้	2. รายได้
	3. ค่าใช้จ่าย	3. รายจ่ายในการท่องเที่ยว
	4. ภาวะหนี้สิน	
ด้านวัฒนธรรม	ประเภทของสถานที่ท่องเที่ยว	สถานที่ที่ท่องเที่ยว
ด้านคุณภาพชีวิต	1. สถิติอุบัติเหตุการจราจรทางบก	โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม
	2. สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เสียชีวิต	
	3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	
	4. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม	

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ใน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอบางปะอิน อำเภอบ้านแพรก และอำเภอบางไทร จำนวนแหล่งท่องเที่ยว 22 แห่ง โดยแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
2. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
3. การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” คณะผู้วิจัยได้กำหนดแบบการวิจัย พื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย วิธีการดำเนินงาน ตัวแปรที่ศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

3.1 แบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development : R&D) ประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในความสำคัญของเมืองประวัติศาสตร์และการเป็นมรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ตามแผนยุทธศาสตร์งานวิจัยที่กำหนดไว้ และการพัฒนานวัตกรรมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก โดยแบ่งวิธีการศึกษาเป็น 4 วิธี ดังนี้ คือ

1. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary study) ศึกษาประวัติศาสตร์ของมรดกโลกและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการท่องเที่ยวมรดกโลก จากศูนย์ข้อมูลกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดเก็บ ประมวลผลข้อมูลและส่งเสริมสนับสนุนการใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) ในส่วนที่เป็นข้อมูลที่แสดงถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งระดับครัวเรือน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และภาพรวมของประเทศ

2. การศึกษาเชิงปริมาณ (Qualitative study) ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิระดับประเทศและระดับจังหวัด จาก 6 ฐานข้อมูล ดังต่อไปนี้คือ

- 2.1 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี

- 2.2 กระทรวงสาธารณสุข

2.3 กระทรวงมหาดไทย

2.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 6

2.5 สำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.6 ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยจากหน่วยงานอื่น ๆ

3. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) ตรวจสอบและพัฒนาสารสนเทศด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ แล้วนำผลการศึกษามาตั้งแรงแห้วเพื่อจัดทำสารสนเทศด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมรดกโลก

4. การศึกษาเชิงทดลอง (Experimental study) พัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก ในรูปแบบวีดิทัศน์และเอกสารคู่มือการใช้ โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป

3.2 พื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

เกณฑ์การพิจารณาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ใน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอบางปะอิน อำเภอบ้านแพรก และอำเภอบางไทร จำนวนแหล่งท่องเที่ยว 22 แห่ง ครอบคลุมลักษณะการท่องเที่ยว 3 ประเภท คือ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาเป็นองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประชากร ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักจากภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 23 คน และนักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป จำนวน 46 คน

3.3 วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยเรื่องนี้ แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยเป็น 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูล จากฐานข้อมูลและแหล่งข้อมูลตามคำสำคัญ ระดับประเทศและจังหวัด 6 ฐานข้อมูล ดังต่อไปนี้คือ

1. สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี เพื่อศึกษาข้อมูลในทุกด้านที่เป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ ด้านประชากร ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านคุณภาพชีวิต และด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. กระทรวงสาธารณสุข เพื่อศึกษาข้อมูลมีปัญหาเรื่องการตกจดทะเบียนเมื่อมีการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

3. กระทรวงมหาดไทย เพื่อศึกษาข้อมูลในระบบทะเบียน ซึ่งมีสภาพบังคับตามกฎหมาย โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบจดทะเบียนไว้ ข้อมูลมีปัญหาเรื่องการตกจดทะเบียน เมื่อมีการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 6 เพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5. สำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และหน่วยงานอื่น ๆ ระดับจังหวัด ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัด

6. ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และการท่องเที่ยวมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์เอกสารตามตัวแปรเพื่อจัดทำดัชนีและจำแนกข้อมูลตามดัชนีตัวชี้วัด โดยกำหนดยุทธศาสตร์งานวิจัย ออกเป็น 3 ฐานหลัก ได้แก่

ฐานที่ 1 Agenda based ประเภทการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
2. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
3. การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

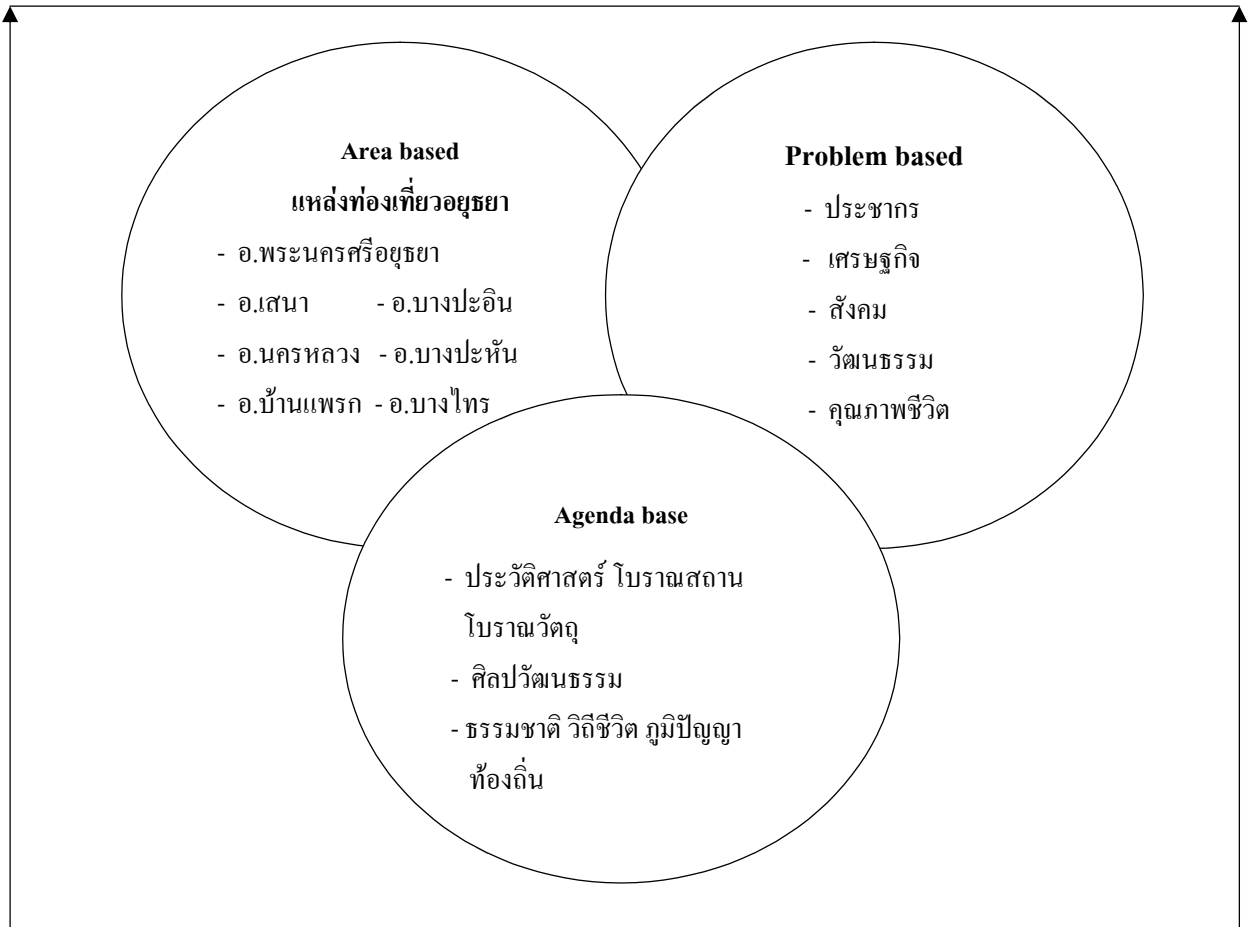
ฐานที่ 2 Area based แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1. อำเภอพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ล่องเรือชมศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง วังช้างอยุธยา แลเพนียด วัดสามวิหาร วัดพิชัยสงคราม วัดพนมยงค์ วัดโลกยสุธา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม สถาบันอยุธยาศึกษา ปลายตะเพียนสานเครื่องแขวน และการปั้นอาหารจิ๋ว
2. อำเภอเสนา ได้แก่ กว๊านเตี้ยไก่อ๊ว และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางจระเข้
3. อำเภอนครหลวง ได้แก่ ปราสาทนครหลวง ขนมกระยาสารท มรดกไทย และบริษัท น.ว. อัญมณี
4. อำเภอบางปะหัน ได้แก่ วัดไก่อ๊ว และวัดตาลเอน
5. อำเภอบางปะอิน ประกอบด้วย วัดนิเวศธรรมประวัติ และเขาสมนไพร และตลาดไก่อ๊วไก่อ๊ว
6. อำเภอบ้านแพรก ได้แก่ พัดสาน
7. อำเภอบางไทร ได้แก่ บางไทร ฮอสปีเฮาส์

ฐานที่ 3 Problem based ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

1. ประชากร
2. สังคม
3. เศรษฐกิจ
4. วัฒนธรรม
5. คุณภาพชีวิต

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภาพยุทธศาสตร์งานวิจัย ได้ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 8 ยุทธศาสตร์งานวิจัย

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถแสดงรายละเอียดของสถานที่ ชื่อแหล่งท่องเที่ยว ประเภทแหล่งท่องเที่ยว ผู้ให้ข้อมูล และแหล่งข้อมูล ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงสถานที่ ชื่อแหล่งท่องเที่ยว และประเภทแหล่งท่องเที่ยว

สถานที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ผู้ให้ข้อมูล	แหล่งข้อมูล
อำเภอพระนครศรีอยุธยา	1. ล่องเรือชมศิลปวัฒนธรรม รอบเกาะเมือง	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	อาจารย์มณฑล เงินหิรัญ	-
	2. วังช้างอยุธยา แลเพนียด	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	คุณศีกฤทธิ์ ขาวละมัย	ซีดีแนะนำวังช้าง อยุธยา แลเพนียด
	3. วัดสามวิหาร	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	พระครูวิบูลอาจารย์ พิพัฒน์ และคุณวรรณดี ฉายอิม	หนังสือแนะนำวัด สามวิหาร
	4. วัดพิชัยสงคราม	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	พระครูวิชัย กิจจาร์ภย์	เอกสารแนะนำ วัดพิชัยสงคราม
	5. วัดพนมยงค์	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	หลวงพ่อกษม สนธิ หยัน	-

ตาราง 2 (ต่อ)

สถานที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ผู้ให้ข้อมูล	แหล่งข้อมูล
อำเภอพระนครศรีอยุธยา (ต่อ)	6. วัดโลกยสุธา	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	-	บทความจาก http://se-ed.net/ims102/travel/5.html
	7. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทระเกษม	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	คุณจำเรียง ทรัพย์สิน	หนังสือนำชม พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ จันทระเกษม
	8. สถาบันอยุธยาศึกษา	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	-	แผ่นพับแนะนำ สถาบันอยุธยา ศึกษา
	9. ปลายตะเพียนสานเครื่อง แขวน	การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	คุณประพาส เรืองกิจ	
10. การปั้นอาหารจิ๋ว	การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	อาจารย์รุ่งนภา ชาวเรือ	ซีดีแนะนำการปั้น อาหารจิ๋ว	

ตาราง 2 (ต่อ)

สถานที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ผู้ให้ข้อมูล	แหล่งข้อมูล
อำเภอเสนา	1. ก้ายเตี้ยวกั๊ก	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	คุณสำเนียง เย็นรัมย์ไทร	-
	2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รางจระเข้	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ดาบตำรวจเริงไชย และ คุณดาวเรือง ฤกษ์บุบผา	-
อำเภอนครหลวง	1. ปราสาทนครหลวง	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	พระครูกิตติปัญญาววัฒน์ (หลวงพ่อสุรินทร์)	-
	2. กระจายสารท มรดกไทย	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	คุณบุบผา เกลี้ยงกต	-
	3. บริษัท น.ว. อรัญญิก	การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	คุณทศพล วังศิลาบัตร	เอกสารและซีดี แนะนำบริษัท
อำเภอบางปะหัน	1. วัดไก่อ	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	คุณเนียม รอดบำรุง	-

ตาราง 2 (ต่อ)

สถานที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ผู้ให้ข้อมูล	แหล่งข้อมูล
อำเภอบางปะหัน (ต่อ)	2. วัดตาลเอน	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	คุณจรัส ศรีฤกษ์	-
อำเภอบางปะอิน	1. วัดนิเวศธรรมประวัติ	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ	พระไชยวัฒน์ อุดตโม พระสำราญ ธิติธัมโม	หนังสือแนะนำวัด นิเวศธรรมประวัติ
	2. ยาสมนไพร	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ใหญ่ลำพูน พรรณไวย	เอกสารแนะนำยา สมุนไพรร
	3. ตลาดไถ่ไถ่	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	คุณภาพร เวชพฤกษ์ พิทักษ์	เอกสารแนะนำ ตลาดไถ่ไถ่
อำเภอบ้านแพรก	พิศฐาน	การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	-	บทความจาก www.geocities.com/nfeay2001/banprag.html

ตาราง 2 (ต่อ)

สถานที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ผู้ให้ข้อมูล	แหล่งข้อมูล
อำเภอบางไทร	บางไทร ฮอสปีเฮาส์	การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น	-	ซิดิเนาะนำ โครงการ บางไทร ฮอสปีเฮาส์

การจัดทำดัชนีและจำแนกข้อมูลตามดัชนีตัวชี้วัด ประกอบด้วยคำสำคัญ ได้แก่ ประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เอกสาร และซีดี โดยจำแนกการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กำหนดกรอบตัวชี้วัดในการศึกษา ดังนี้

1. ประชากร : กำหนดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างข้อมูลทางประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี หนังสือสถิติรายปี และหน่วยงานระดับจังหวัด
2. สังคม : กำหนดจากแนวคิดการศึกษาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดย อมรา จำรูญศิริ (2546 : 13)
3. เศรษฐกิจ : กำหนดจากการแนวคิดที่ได้จากรายงานงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว โดย รพีพรรณ ทองหล่อและคณะ (2545 : 30 - 32) และการท่องเที่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย โดย สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2548 : 1)
4. วัฒนธรรม : กำหนดจากรายงานงานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว โดย เรืองวิษณุ นิลโคตร (2547 : 23 - 24) ; สิริเกศ อนงค์ ไตรรัตน์ทรงพล (2547 : 18) และนพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ (2549 :31 -33)
5. คุณภาพชีวิต : กำหนดจากโครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดย อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 35) และหลักการจากการประชุมประจำปีครั้งที่ 37 ของสมาคมวิจัยการเดินทางท่องเที่ยว (Trend and Tourism Research Association) ณ กรุงดับลิน ประเทศสาธารณรัฐไอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 18 - 20 มิถุนายน 2549 โดย วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์ (2549 : 3)

ขั้นที่ 3 จัดทำประเด็นเพื่อเตรียมการสัมภาษณ์

ประเด็นการสัมภาษณ์ ดำเนินการในลักษณะเป็นการพูดคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์ (ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว) โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ไว้เป็นแนวทางในส่วนข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ในมิติของชุมชนและกลุ่มนักท่องเที่ยว มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลด้านประชากร จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ
 - 1.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ จำนวน การเกิด การตาย การย้ายถิ่น และความหนาแน่น
 - 1.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ จำนวน อายุ เพศ จำนวนครั้งของการ

เดินทาง และระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ย

2. ข้อมูลด้านสังคม จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ ขนาดของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม

2.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ จำนวนผู้ร่วมเดินทาง ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทาง วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ การประกอบอาชีพหลัก รายได้ ค่าใช้จ่าย และภาวะหนี้สิน

3.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ อาชีพ รายได้ และรายจ่ายในการท่องเที่ยว (เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหารเครื่องดื่ม ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก ฯลฯ)

4. ข้อมูลด้านวัฒนธรรม จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ

4.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ ประเภทของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น โบราณวัตถุ ศาสนสถาน หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา (สถานที่ท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทย)

4.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่ที่ท่องเที่ยว (เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย การล่องเรือ วิถีชีวิต/ภูมิปัญญา)

5. ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ

5.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ สถิติอุบัติเหตุการจราจรทางบก สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เสียชีวิต ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม (เช่น ถนนและเส้นทางการเดินทาง)

5.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม (เช่น ถนนและเส้นทางการเดินทาง) สถานที่พัก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (อาชญากรรม อุบัติเหตุ)

6. คำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของชุมชนและนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความคาดหวังให้ภาครัฐมีมาตรการหรือนโยบายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว ความคาดหวังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และความคาดหวังให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และประสบการณ์ความรู้ ความประทับใจของนักท่องเที่ยว

หลังจากนั้นนำประเด็นการสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity)

ขั้นที่ 4 ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามแผน ยุทธศาสตร์งานวิจัยที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 5 จัดทำนวัตกรรม มีขั้นตอนดังนี้

การจัดทำนวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดทำในรูปแบบดีวีดี โดยนำโปรแกรม FlipAlbum Professional version 5.5 มาใช้ในการจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ในลักษณะสื่อประสม (Multimedia) มีรายละเอียดดังนี้

1. การเตรียมอุปกรณ์สำหรับใช้ในการบันทึกภาพและบันทึกเสียง เช่น กล้องวิดีโอ เทปบันทึกเสียง ฯลฯ
2. การประสานงานผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน เพื่อนัดวัน เวลา และสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์
3. การถ่ายทำ และบันทึกภาพ
4. การถอดเทป และการเขียนบทบรรยาย เพื่อใช้ในการแนะนำข้อมูลและสถานที่ท่องเที่ยว
5. การบันทึกเสียงคำบรรยาย เพื่อใช้ประกอบดีวีดี
6. การตัดต่อ/จัดทำดีวีดี และจัดทำคู่มือการใช้
6. การตรวจสอบดีวีดีที่จัดทำขึ้น

ขั้นที่ 6 ทดลองและพัฒนานวัตกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1. นำนวัตกรรมที่จัดทำขึ้น เสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูล เนื้อหา สาร และรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยว ผลของการพิจารณาผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำให้นำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในเชิงลึก กล่าวคือ นำเสนอเนื้อหา และรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น แต่ไม่แนะนำให้นำเสนอข้อมูลบางประเด็น เช่น ข้อมูลด้านประชากรหรือข้อมูลด้านเศรษฐกิจ เพราะเมื่อระยะเวลาผ่านไปช่วงหนึ่ง นวัตกรรมที่จัดทำขึ้นจะไม่มีความทันสมัย

2. จัดการประชุมทีมและเสวนาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 20 คน

3. จัดการประชุมทีมและเสวนาเพื่อทดลองใช้นวัตกรรมที่จัดทำขึ้น จากนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนา และคณาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จำนวน

30 คน ผลการทดลองพบว่า กลุ่มผู้ทดลองใช้แนะนำให้นำเสนอแผนที่แหล่งท่องเที่ยว และเพิ่มเติมภาพประกอบที่น่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้ปรับปรุงนวัตกรรม และนำนวัตกรรมที่ได้ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วไปประเมินผลต่อไป

4. จัดการประชุมทีมและเสวนา เพื่อประเมินผลนวัตกรรมที่จัดทำขึ้น จากกลุ่มนักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป จำนวน 46 คน

ขั้นที่ 7 สรุปจัดทำรายงาน (ร่าง) และฉบับสมบูรณ์เพื่อการเผยแพร่

3.4 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย ข้อมูลด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. แบบสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต การท่องเที่ยว และรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยว
2. แบบสอบถาม เพื่อประเมินคุณภาพนวัตกรรม ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป คุณภาพของนวัตกรรม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. แบบศึกษาเอกสาร และซีดี

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ พิสัย ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแปลผลเพื่อจัดระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล (Grouped data) และการแจกแจงความถี่แล้วนำไปหาค่าพิสัย หลังจากนั้นกำหนดชั้นเพื่อหาความกว้างของแต่ละชั้นหรืออันตรภาคชั้น (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2544 : 292) จากสูตร

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{\text{พิสัย}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

โดยแบ่งระดับคุณภาพนวัตกรรม ออกเป็น 3 ระดับ คือ ดี ปานกลาง และควรปรับปรุง จากเกณฑ์ค่าเฉลี่ยคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ยคะแนน	ระดับคุณภาพ
1.00 - 1.66	ควรปรับปรุง
1.67 - 2.33	ปานกลาง
2.34 - 3.00	ดี

3.7 การนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง แผนภูมิ และความเรียง โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลและแหล่งข้อมูลตามคำสำคัญ 6 ฐานข้อมูล ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลจากซีดี แบ่งการนำเสนอผลการวิจัย ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้

ตอนที่ 1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรม

ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” คณะผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัย ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้

ตอนที่ 1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรม

ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้

ตอนที่ 1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ข้อมูลด้านประชากร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านประชากรของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย จำนวน การเกิด การตาย การย้ายถิ่น และความหนาแน่น ระหว่างปี พ.ศ. 2539 - 2548 แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 จำนวนประชากรจากทะเบียน จำแนกตามหมวดอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

พ.ศ.	รวม (ร้อยละ)	อายุ (ปี)																		
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	มากกว่า 84	อื่นๆ
2539	687,262 (100)	52,260 (7.60)	48,482 (7.05)	51,257 (7.46)	57,364 (8.35)	57,999 (8.44)	65,962 (9.60)	68,874 (10.02)	57,434 (8.36)	45,538 (6.63)	33,788 (4.92)	26,311 (3.83)	26,204 (3.81)	23,709 (3.45)	17,857 (2.60)	13,077 (1.90)	7,997 (1.16)	5,403 (0.79)	5,475 (0.80)	22,271 (3.24)
2540	693,856 (100)	50,190 (7.23)	49,858 (7.19)	49,821 (7.18)	56,441 (8.13)	57,894 (8.34)	65,834 (9.49)	68,665 (9.90)	60,154 (8.67)	48,108 (6.93)	36,052 (5.20)	26,266 (3.79)	26,519 (3.82)	24,537 (3.54)	18,845 (2.72)	13,652 (1.97)	8,435 (1.22)	5,697 (0.82)	5,388 (0.78)	21,500 (3.10)
2541	730,740 (100)	51,165 (7.00)	51,054 (6.99)	48,877 (6.69)	55,870 (7.65)	58,031 (7.94)	64,089 (8.77)	69,731 (9.54)	62,661 (8.58)	50,031 (6.85)	38,734 (5.30)	27,889 (3.82)	25,856 (3.54)	25,330 (3.47)	19,137 (2.62)	14,389 (1.97)	8,780 (1.20)	5,996 (0.82)	5,587 (0.76)	47,533 (6.50)
2542	730,391 (100)	40,081 (5.49)	52,694 (7.21)	48,237 (6.60)	53,415 (7.31)	57,612 (7.89)	61,324 (8.40)	67,658 (9.26)	66,683 (9.13)	55,579 (7.61)	43,296 (5.93)	31,542 (4.32)	26,014 (3.56)	26,072 (3.57)	21,117 (2.89)	16,101 (2.20)	10,556 (1.45)	6,497 (0.89)	6,749 (0.92)	39,164 (5.36)
2543	734,011 (100)	48,684 (6.63)	52,941 (7.21)	48,668 (6.63)	53,617 (7.30)	57,576 (7.84)	61,496 (8.38)	67,422 (9.19)	66,341 (9.04)	55,186 (7.52)	43,357 (5.91)	31,491 (4.29)	25,883 (3.53)	25,803 (3.52)	20,740 (2.83)	15,628 (2.13)	10,040 (1.37)	5,941 (0.81)	5,553 (0.76)	37,644 (5.13)
2544	741,774 (100)	48,134 (6.49)	53,534 (7.22)	49,374 (6.66)	52,511 (7.08)	57,531 (7.76)	60,795 (8.20)	66,951 (9.03)	67,984 (9.17)	56,525 (7.62)	45,896 (6.19)	33,885 (4.57)	25,997 (3.50)	25,423 (3.43)	22,237 (3.00)	16,024 (2.16)	10,751 (1.45)	5,803 (0.78)	5,749 (0.78)	36,670 (4.94)
2545	748,243 (100)	46,240 (6.18)	53,995 (7.22)	50,835 (6.79)	50,754 (6.78)	56,998 (7.62)	60,718 (8.11)	66,707 (8.92)	67,856 (9.07)	59,154 (7.91)	48,082 (6.43)	36,210 (4.84)	25,838 (3.45)	25,620 (3.42)	23,001 (3.07)	16,861 (2.25)	11,227 (1.50)	6,113 (0.82)	5,964 (0.80)	36,070 (4.82)

ตาราง 3 (ต่อ)

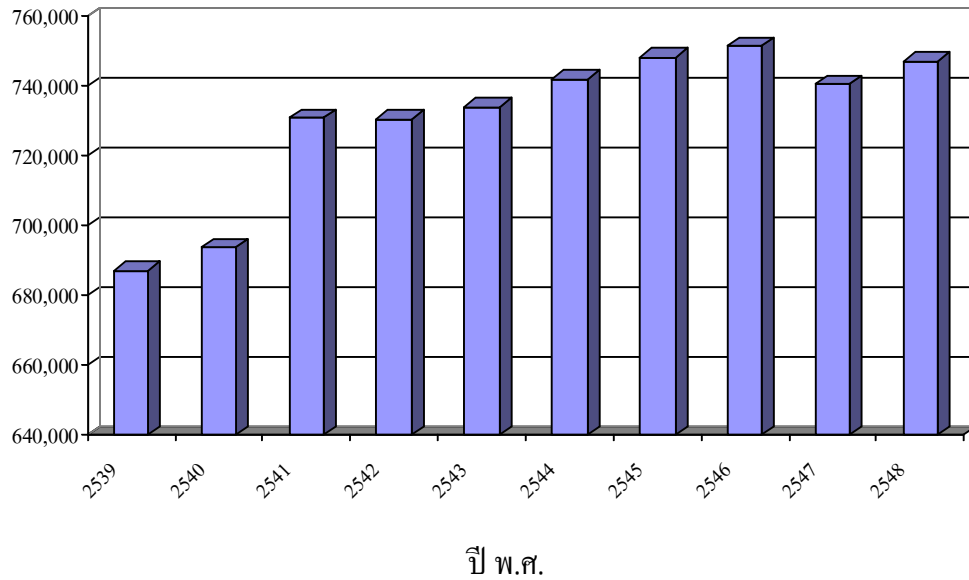
พ.ศ.	รวม (ร้อยละ)	อายุ (ปี)																		
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	มากกว่า 84	อื่นๆ
2546	751,259 (100)	45,135 (6.01)	53,375 (7.10)	51,739 (6.89)	49,613 (6.60)	56,066 (7.46)	60,578 (8.06)	64,542 (8.59)	68,425 (9.11)	61,289 (8.16)	49,439 (6.58)	38,809 (5.17)	27,418 (3.65)	24,900 (3.31)	23,610 (3.14)	16,975 (2.26)	11,920 (1.59)	6,425 (0.86)	6,040 (0.80)	34,961 (4.65)
2547	740,397 (100)	46,466 (6.28)	52,191 (7.05)	52,565 (7.10)	49,730 (6.72)	55,164 (7.45)	61,311 (8.28)	63,550 (8.58)	68,285 (9.22)	63,421 (8.57)	52,127 (7.04)	41,350 (5.58)	29,196 (3.94)	25,266 (3.41)	24,168 (3.26)	18,193 (2.46)	12,627 (1.71)	7,013 (0.95)	5,653 (0.76)	12,121 (1.64)
2548	746,919 (100)	46,812 (6.27)	50,478 (6.76)	53,652 (7.18)	49,714 (6.66)	54,010 (7.23)	61,842 (8.28)	63,524 (8.50)	67,270 (9.01)	65,114 (8.72)	54,422 (7.29)	43,747 (5.86)	31,538 (4.22)	25,225 (3.38)	24,338 (3.26)	18,601 (2.49)	13,180 (1.76)	7,457 (1.00)	5,944 (0.80)	10,051 (1.35)

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากตาราง 3 พบว่า จำนวนประชากร จากทะเบียน ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2539 - 2543 มีสัดส่วนของจำนวนประชากร อายุ 30 - 34 ปี มากที่สุด (เรียงลำดับตามปี พ.ศ.) คิดเป็นร้อยละ 10.02, 9.90, 9.54, 9.26 และ 9.19 ส่วนในปี พ.ศ. 2544 - 2548 มีสัดส่วนของจำนวนประชากร อายุ 35 - 39 ปี มากที่สุด (เรียงลำดับตามปี พ.ศ.) คิดเป็นร้อยละ 9.17, 9.07, 9.11, 9.22 และ 9.01 นอกจากนี้ยังพบว่า จำนวนประชากร อายุ 0 - 4 ปี มีสัดส่วนลดลง กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2539 มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 7.60 แต่ในปี พ.ศ. 2548 มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 6.27

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนประชากรจากทะเบียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 9 จำนวนประชากรจากทะเบียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรจากทะเบียน จำแนกตามอำเภอ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548 แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 จำนวนประชากรจากทะเบียน จำแนกตามอำเภอ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

อำเภอ	ปี พ.ศ. / ร้อยละ									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
พระนครศรีอยุธยา	120,246 (17.50)	121,399 (17.50)	133,728 (18.30)	135,068 (18.49)	136,364 (18.58)	138,846 (18.72)	140,331 (18.75)	140,659 (18.72)	135,850 (18.35)	135,385 (18.13)
ท่าเรือ	46,670 (6.79)	46,886 (6.76)	49,777 (6.81)	48,712 (6.67)	48,592 (6.62)	48,875 (6.59)	48,928 (6.54)	48,965 (6.52)	47,565 (6.42)	47,830 (6.40)
นครหลวง	31,863 (4.64)	32,120 (4.63)	33,534 (4.59)	33,311 (4.56)	33,544 (4.57)	33,830 (4.56)	34,075 (4.55)	34,141 (4.54)	33,638 (4.57)	33,873 (4.54)
บางซ้าย	19,332 (2.81)	19,458 (2.80)	20,254 (2.77)	20,134 (2.76)	20,049 (2.73)	20,196 (2.72)	20,224 (2.70)	20,044 (2.67)	19,529 (2.64)	19,556 (2.62)
บางไทร	43,157 (6.28)	43,476 (6.27)	45,570 (6.24)	44,617 (6.11)	44,785 (6.10)	45,296 (6.11)	45,651 (6.10)	45,706 (6.08)	45,384 (6.13)	45,783 (6.13)
บางบาล	34,190 (4.97)	34,262 (4.94)	34,899 (4.78)	34,645 (4.74)	34,313 (4.67)	34,387 (4.64)	34,439 (4.60)	34,328 (4.57)	33,980 (4.59)	34,205 (4.58)
บางปะหัน	38,467 (5.60)	38,796 (5.59)	39,373 (5.39)	39,299 (5.38)	39,326 (5.36)	39,772 (5.36)	40,154 (5.37)	40,228 (5.35)	40,239 (5.43)	40,523 (5.43)

ตาราง 4 (ต่อ)

อำเภอ	ปี พ.ศ. / ร้อยละ									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
บางปะอิน	66,446 (9.67)	67,669 (9.75)	70,743 (9.68)	71,279 (9.76)	72,006 (9.81)	72,696 (9.80)	73,877 (9.87)	75,245 (10.02)	76,646 (10.35)	78,699 (10.54)
บ้านแพรก	9,212 (1.34)	9,235 (1.33)	9,607 (1.31)	9,456 (1.29)	9,437 (1.29)	9,515 (1.28)	9,490 (1.27)	9,353 (1.24)	9,278 (1.25)	9,250 (1.24)
ผักไห่	44,187 (6.34)	44,048 (6.53)	45,114 (6.17)	44,553 (6.10)	44,097 (6.01)	44,206 (5.96)	44,239 (5.91)	43,862 (5.84)	42,956 (5.80)	42,870 (5.74)
ภาชี	28,359 (4.13)	28,591 (4.12)	30,991 (4.24)	30,877 (4.23)	30,972 (4.22)	31,438 (4.24)	31,661 (4.23)	31,714 (4.22)	30,189 (4.08)	30,330 (4.06)
มหาราช	23,254 (3.38)	23,370 (3.37)	23,724 (3.25)	23,663 (3.24)	23,684 (3.23)	23,633 (3.19)	23,794 (3.18)	23,672 (3.15)	23,528 (3.18)	23,492 (3.15)
ลาดบัวหลวง	33,740 (4.91)	34,091 (4.91)	36,766 (5.03)	36,682 (5.02)	36,701 (5.00)	36,934 (4.98)	37,170 (4.97)	37,171 (4.95)	35,800 (4.84)	36,504 (4.89)
วังน้อย	47,316 (6.88)	48,481 (6.99)	51,177 (7.00)	52,357 (7.17)	53,917 (7.35)	55,151 (7.44)	56,226 (7.51)	57,677 (7.68)	58,976 (7.97)	60,841 (8.15)

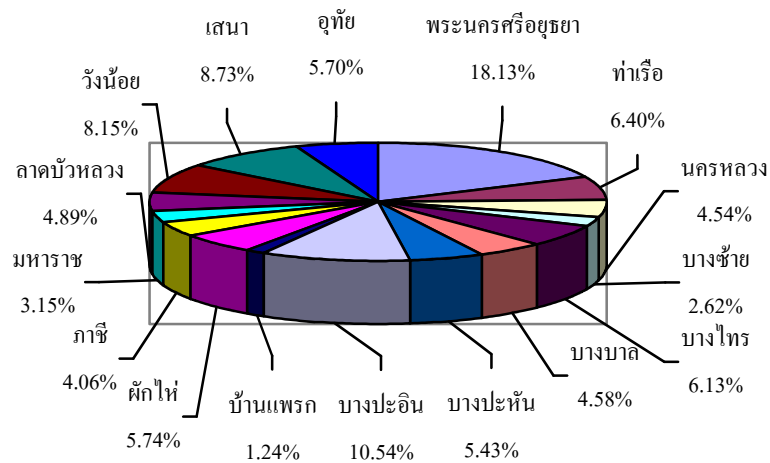
ตาราง 4 (ต่อ)

อำเภอ	ปี พ.ศ. / ร้อยละ									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
เสนา	62,562 (9.10)	63,307 (9.12)	65,596 (8.89)	66,037 (9.04)	66,145 (9.01)	66,438 (8.96)	66,807 (8.93)	67,164 (8.94)	65,056 (8.79)	65,201 (8.73)
อุทัย	38,261 (5.57)	38,667 (5.57)	39,887 (5.46)	39,701 (5.44)	40,079 (5.46)	40,561 (5.47)	41,177 (5.50)	41,330 (5.50)	41,783 (5.64)	42,577 (5.70)
รวมจำนวน (คิดเป็นร้อยละ)	687,262 (100)	693,856 (100)	730,740 (100)	730,391 (100)	734,011 (100)	741,774 (100)	748,243 (100)	751,259 (100)	740,397 (100)	746,919 (100)
เปรียบเทียบจาก ปี 2539(ร้อยละ)	-	+0.96	+6.33	+6.28	+6.80	+7.93	+8.87	+9.31	+7.73	+8.68

ที่มา : สำนักงานสถิติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

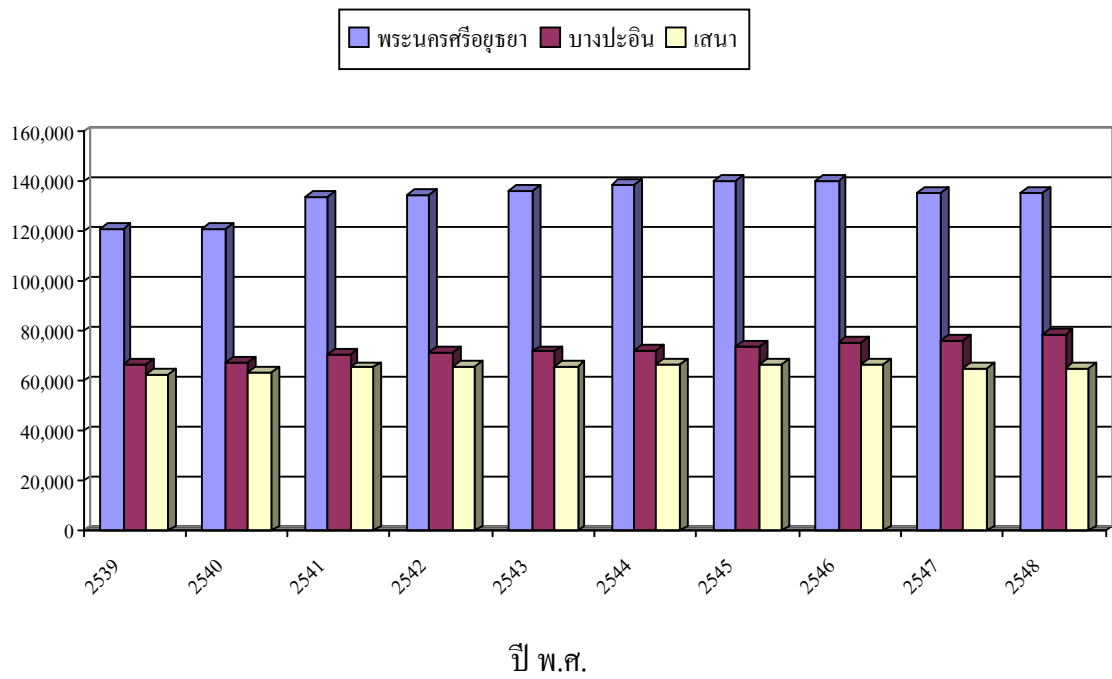
จากตาราง 4 พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนประชากรจากทะเบียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งสิ้น 746,919 คน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 จำนวน 59,657 คน หรือเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 8.68 นอกจากนี้พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดเรียง 3 ลำดับแรก ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน 135,385 คน อำเภอบางปะอิน จำนวน 78,699 คน และอำเภอเสนา จำนวน 65,201 คน คิดเป็นร้อยละ 18.13, 10.54 และ 8.73 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนประชากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามอำเภอ และเปรียบเทียบจำนวนประชากร อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอเสนา พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 10 เปรียบเทียบจำนวนประชากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามอำเภอ

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 11 เปรียบเทียบจำนวนประชากรอำเภอพระนครศรีอยุธยา
อำเภอบางปะอิน และอำเภอเสนา พ.ศ. 2539 - 2548

ข้อมูลชุมชน เกี่ยวกับการเกิด การตาย การย้ายถิ่น และความหนาแน่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 5 จำนวนการเกิด การตาย การย้ายเข้า การย้ายออก และความหนาแน่น จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

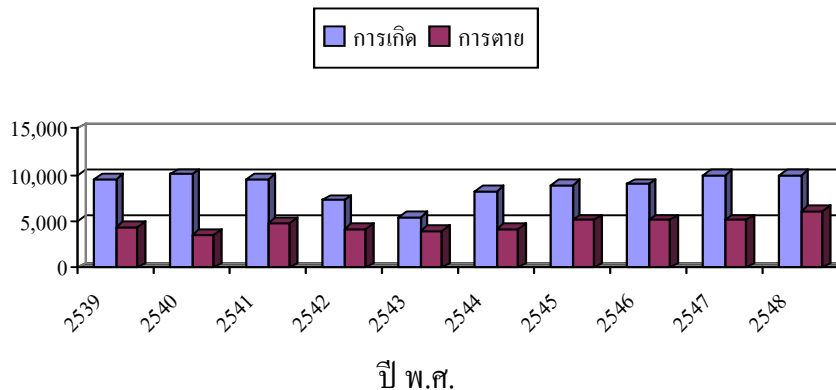
พ.ศ.	การเกิด	การตาย	การย้ายเข้า	การย้ายออก	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
2539	9,576	4,437	40,189	34,981	-
2540	10,075	3,528	41,234	32,696	-
2541	9,514	4,783	39,935	30,055	286.00
2542	7,304	4,164	36,094	27,589	285.68
2543	5,471	3,943	38,400	31,788	287.10
2544	8,223	4,245	-	-	-
2545	8,897	5,137	39,856	32,287	293.00
2546	8,985	5,142	42,061	30,580	294.00
2547	9,955	5,124	52,967	49,720	290.00
2548	9,891	6,078	46,224	34,610	292.00
เปรียบเทียบจาก ปี 2539(ร้อยละ)	(+3.29)	(+36.98)	(+15.02)	(-1.07)	(+2.10)

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากตาราง 5 พบว่า การเกิดในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 3.29
การตาย เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 36.98 การย้ายเข้า เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 15.02 ความหนาแน่น
เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 2.10 ส่วนการย้ายออก ลดลง คิดเป็นร้อยละ 1.07

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนการเกิด และการตาย ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 12 เปรียบเทียบจำนวนการเกิด และการตาย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

2. ข้อมูลด้านสังคม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสังคมของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยขนาดของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม แสดงรายละเอียดดังนี้

ขนาดของครอบครัว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีตส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกในครอบครัวหลายคน ในครอบครัวประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวนมาก มีอายุต่างกัน แบ่งเป็นรุ่นต่าง ๆ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน และมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ที่อาศัยในครัวเรือนนั้น ๆ หรือตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จึงเป็นเครือญาติ และพี่น้องกัน มีการช่วยเหลือเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น วันสำคัญทางศาสนา และงานประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนในปัจจุบันขนาดของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นครอบครัวเดี่ยว กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่มีกนิยมแยกตัวเองไปอยู่ตามลำพังคนเดียว หรืออยู่เฉพาะครอบครัวของตนเอง เช่น สามเณร และบุตร ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมของคนในสังคมจึงลดน้อยลง กล่าวคือ ผู้คนโดยทั่วไปต่างมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง แต่ละคนต่างต้องประกอบอาชีพหรือทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้ไว้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายของตัวเองและครอบครัว ผู้คนที่อาศัยในพื้นที่มีทั้งคนที่เป็นคนในพื้นที่ที่ที่เคยอาศัยมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ และเป็นคนต่างถิ่น

ย้ายเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงทำให้ความสัมพันธ์และการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมในชุมชนลดน้อยลง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย การประกอบอาชีพหลัก รายได้ ค่าใช้จ่าย และภาวะหนี้สิน ระหว่างปี พ.ศ. 2539 - 2548 แสดงรายละเอียด ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2541, 2542, 2544 และ 2547 คราวเรือนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอาชีพหลักสำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 อาชีพหลักสำคัญของครัวเรือน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2541 - 2547

อาชีพ	ปี พ.ศ. / จำนวน / ร้อยละ			
	2541	2542	2544	2547
ทำนา, ข้าวไร่, ทำไร่	31,762 (27.72)	28,980 (23.14)	25,651 (26.76)	25,010 (24.66)
ทำสวน (พืชยืนต้น)	2,184 (1.91)	1,826 (1.46)	3,366 (3.51)	1,992 (1.96)
ทำสวนยาง	115 (0.10)	18 (0.01)	-	-
รับจ้าง	54,886 (47.90)	68,308 (54.54)	50,077 (52.24)	33,372 (32.92)
ค้าขาย	10,484 (9.15)	10,663 (8.51)	5,450 (5.69)	8,826 (8.70)
เลี้ยงสัตว์	726 (0.63)	1,275 (1.02)	2,765 (2.88)	1,759 (1.73)
ประมง เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	354 (0.31)	255 (0.20)	410 (0.43)	202 (0.20)
ราชการ รัฐวิสาหกิจ	8,916 (7.78)	8,966 (7.16)	4,535 (4.73)	4,668 (4.60)

ตาราง 6 (ต่อ)

อาชีพ	ปี พ.ศ.			
	2541	2542	2544	2547
เผาถ่าน	25 (0.02)	29 (0.02)	94 (0.10)	4 (0.01)
ทอผ้า	166 (0.14)	48 (0.04)	-	73 (0.06)
ทอเสื่อ	55 (0.05)	57 (0.05)	21 (0.02)	23 (0.02)
ทำพลอย	27 (0.02)	6 (0.01)	20 (0.02)	-
กรีดยาง	-	42 (0.02)	595 (0.62)	-
ช่างไม้	100 (0.09)	16 (0.01)	471 (0.49)	376 (0.37)
จักสาน	758 (0.66)	524 (0.42)	541 (0.56)	201 (0.20)
ทำอิฐ	1,582 (1.38)	1,172 (0.94)	743 (0.78)	528 (0.52)
สวนผัก	330 (0.29)	142 (0.11)	318 (0.33)	340 (0.34)
ทำเครื่องปั้นดินเผา	8 (0.01)	87 (0.07)	-	-
ตีเหล็ก	661 (0.58)	316 (0.25)	69 (0.07)	60 (0.06)
แกะสลัก	263 (0.23)	286 (0.23)	30 (0.03)	388 (0.38)

ตาราง 6 (ต่อ)

อาชีพ	ปี พ.ศ.			
	2541	2542	2544	2547
ทำน้ำตาล ขึ้นตาล	-	-	25 (0.03)	-
อื่นๆ	1,008 (0.88)	2,138 (1.71)	595 (0.62)	23,516 (23.19)
รวม	114,588 (100)	125,241 (100)	95,864 (100)	101,426 (100)

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรื และรายงานผลการจัดทำข้อมูล
สถิติเพื่อการพัฒนา อบต. พ.ศ. 2547 ภายใต้โครงการจัดทำระบบข้อมูลสถิติระดับท้องถิ่น
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตาราง 6 พบว่า ในปี พ.ศ. 2541, 2542, 2544 และ 2547 คริวเรือนในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา มีอาชีพสำคัญ เรียง 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) รับจ้าง 2) ทำนา, ข้าวไร่, ทำไร่ และ 3)
ค้าขาย

จากการศึกษาจำนวนประชากร อายุ 13 ปี ขึ้นไป พ.ศ. 2539 - 2543 และจำนวนประชากร
อายุ 15 ปี ขึ้นไป ที่มีงานทำ จำแนกตามอาชีพ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2544 - 2548 พบดัง
ตารางต่อไปนี้

ตาราง 7 จำนวนประชากร อายุ 13 ปีขึ้นไป ที่มีงานทำ จำแนกตามอาชีพ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2539 - 2543

อาชีพ	ปี /คน / ร้อยละ				
	2539	2540	2541	2542	2543
ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพวิชาการฯ	20,098 (5.25)	25,436 (6.88)	24,491 (7.07)	25,635 (7.17)	26,494 (7.87)
ผู้ปฏิบัติงานบริหาร ชุรการและจัด ดำเนินการ	7,894 (2.06)	9,782 (2.65)	12,155 (3.51)	6,460 (1.81)	9,485 (2.82)
ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสมียน	19,882 (5.19)	23,183 (6.27)	23,404 (6.76)	31,675 (8.85)	19,987 (5.93)
ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า	58,376 (15.24)	58,086 (15.17)	56,999 (16.46)	74,552 (20.84)	45,388 (13.48)
เกษตรกร ชาวประมง ผู้ล่าสัตว์	46,212 (12.07)	70,841 (19.16)	63,620 (18.38)	56,267 (15.73)	52,066 (15.46)
ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการ ขนส่ง	17,561 (4.59)	21,484 (5.81)	24,014 (6.94)	19,043 (5.32)	23,466 (6.97)
ช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการ การผลิต	193,194 (50.44)	143,671 (38.86)	118,975 (34.36)	125,779 (35.16)	145,854 (43.31)
ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา	19,765 (5.16)	17,255 (4.67)	22,556 (6.52)	18,358 (5.13)	14,065 (4.18)
รวม	382,982 (100)	369,738 (100)	346,214 (100)	357,769 (100)	336,805 (100)
เปรียบเทียบจากปี 2539 (ร้อยละ)	-	-3.58	-10.62	-7.05	-13.71

ที่มา : สำนักงานสถิติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตาราง 7 พบว่า ในปี พ.ศ. 2538 - 2543 ประชากร อายุ 13 ปี ขึ้นไปประกอบอาชีพ
เป็นช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตมากเป็นอันดับแรก และพบว่า ใน ปี พ.ศ. 2543

ประชากร อายุ 13 ปี ขึ้นไป ที่มีงานทำลดลง จาก ปี พ.ศ. 2538 คิดเป็นร้อยละ 13.71 ส่วนใน ปี พ.ศ. 2544 - 2548 สามารถแสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 8 จำนวนประชากร อายุ 15 ปี ขึ้นไป ที่มีงานทำ จำแนกตามอาชีพ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2544 -2548

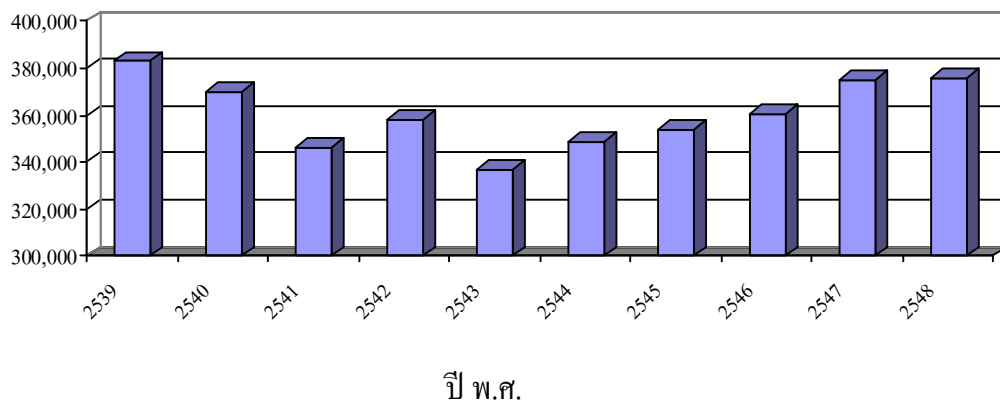
อาชีพ	ปี				
	2544	2545	2546	2547	2548
ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับ อาวุโสและผู้จัดการ	24,470 (7.02)	46,070 (13.01)	31,627 (8.77)	33,398 (8.91)	30,476 (8.11)
ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ	10,360 (2.97)	10,622 (3.00)	11,751 (3.26)	17,448 (4.65)	17,936 (4.77)
ผู้ประกอบวิชาชีพด้านเทคนิคสาขา ต่าง ๆ และอาชีพที่เกี่ยวข้อง	23,614 (6.77)	28,005 (7.91)	23,121 (6.41)	31,012 (8.27)	28,492 (7.58)
เสมียน	17,357 (4.98)	10,343 (2.92)	12,910 (3.58)	11,566 (3.08)	14,611 (3.89)
พนักงานบริการและพนักงานใน ร้านค้าตลาด	44,024 (12.63)	49,735 (14.05)	53,935 (14.95)	55,255 (14.74)	61,365 (16.33)
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร และการประมง	56,748 (16.28)	37,247 (10.25)	33,160 (9.19)	31,901 (8.51)	32,965 (8.77)
ผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือ และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	54,520 (15.64)	48,959 (13.38)	57,458 (15.93)	48,391 (12.90)	48,169 (12.82)
ผู้ปฏิบัติการ โรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ	76,729 (22.01)	85,625 (24.19)	104,235 (28.90)	100,734 (26.86)	97,880 (26.04)
อาชีพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ในด้านการขาย และการให้บริการ	40,783 (11.70)	37,421 (10.57)	32,489 (9.01)	45,285 (12.08)	43,941 (11.69)
รวม	348,605	354,027	360,686	374,990	375,835
เปรียบเทียบจากปี 2539 (ร้อยละ)	-	+1.56	+3.47	+7.57	+7.52

ที่มา : สำนักงานสถิติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

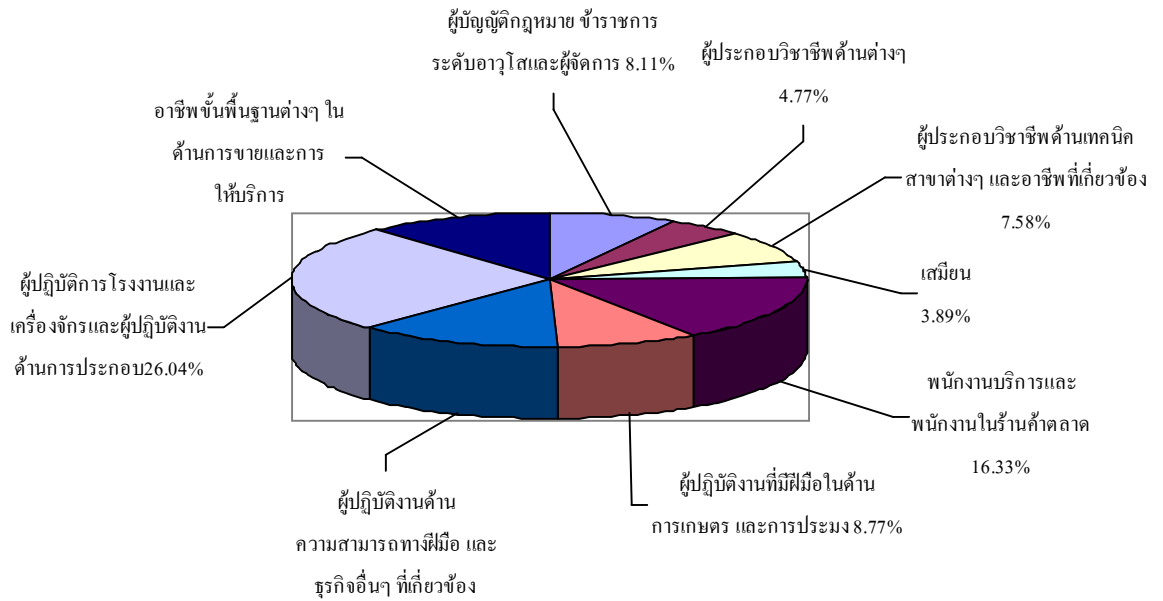
จากตาราง 8 พบว่า ในปี พ.ศ. 2544 - 2548 ประชากร อายุ 15 ปี ขึ้นไป ประกอบอาชีพ ผู้ปฏิบัติการ โรงงานและเครื่องจักรและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ มากเป็นอันดับแรก และพบว่า ในปี พ.ศ. 2548 ประชากร อายุ 15 ปี ขึ้นไปมีงานทำเพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 7.52

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนประชากรที่มีงานทำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 13 เปรียบเทียบจำนวนประชากรที่มีงานทำ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

ภาพประกอบ 14 เปรียบเทียบจำนวนประชากรที่มีงานทำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามอาชีพ

ตาราง 9 รายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547

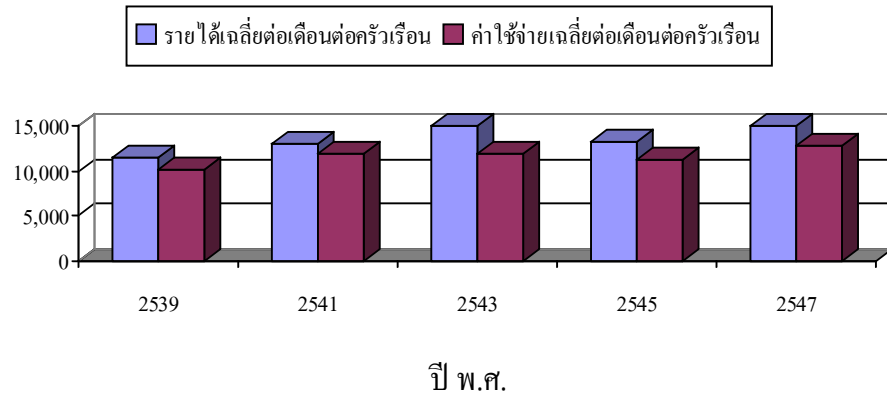
รายการ	ปี				
	2539	2541	2543	2545	2547
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน (บาท) เปรียบเทียบจากปี 2539 (ร้อยละ)	11,376	12,919	14,904	13,319	14,980
	-	(+13.56)	(+31.01)	(+17.08)	(+31.68)
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน (บาท) เปรียบเทียบจากปี 2539 (ร้อยละ)	10,188	11,942	11,924	11,335	12,837
	-	(+17.22)	(+17.04)	(+11.26)	(+26.00)

ที่มา : สำนักงานสถิติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตาราง 9 พบว่า ในปี พ.ศ. 2547 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 31.68 และในปี พ.ศ. 2547 รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 26.00

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547 ได้ดังนี้

จำนวน (บาท)

ภาพประกอบ 15 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547

ตาราง 10 จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547

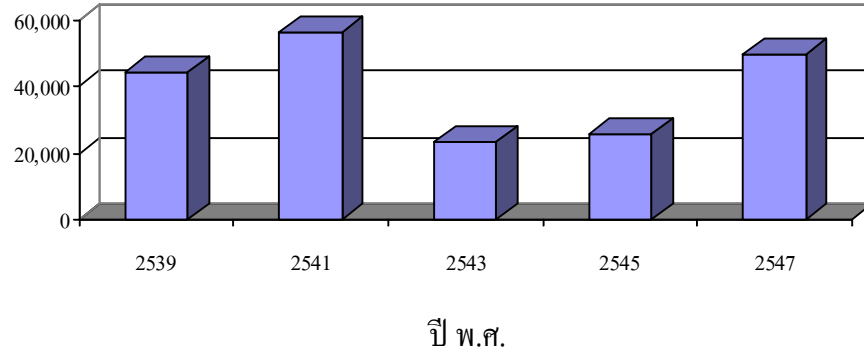
ปี	2539	2541	2543	2545	2547
หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	44,362	56,147	23,636	26,107	49,446
เปรียบเทียบจากปี 2539 (ร้อยละ)	-	(+26.57)	(-87.69)	(-69.92)	(+11.46)

ที่มา : สำนักงานสถิติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตาราง 10 พบว่า ในปี พ.ศ. 2547 จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 11.46

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547 ได้ดังนี้

จำนวน (บาท)

ภาพประกอบ 16 เปรียบเทียบจำนวนหนังสือเฉลี่ยต่อครัวเรือน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2547

4. ข้อมูลด้านวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยประเภทของสถานที่ท่องเที่ยว แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 11 จำนวนสถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547 จำแนกตามประเภท

อำเภอ	ทางธรรมชาติ		ทางประวัติศาสตร์		ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทย	
	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวน(แห่ง)	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวน(แห่ง)	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวน(แห่ง)
พระนครศรีอยุธยา	4	4	13	14	6	6
ท่าเรือ	1	1	1	1	1	1
นครหลวง	3	3	1	1	3	3
บางไทร	4	4	1	1	4	4
บางบาล	0	0	1	1	6	6
บางปะอิน	8	8	4	4	13	13
บางปะหัน	1	1	6	6	4	4
ผักไห่	1	1	0	0	1	2
ภาชี	0	0	0	0	2	2
ลาดบัวหลวง	0	0	0	0	0	0
วังน้อย	0	0	0	0	0	0
เสนา	12	12	1	1	8	8
บางซ้าย	0	0	0	0	1	1
อุทัย	0	0	1	1	1	1
มหาราช	3	3	1	2	2	2

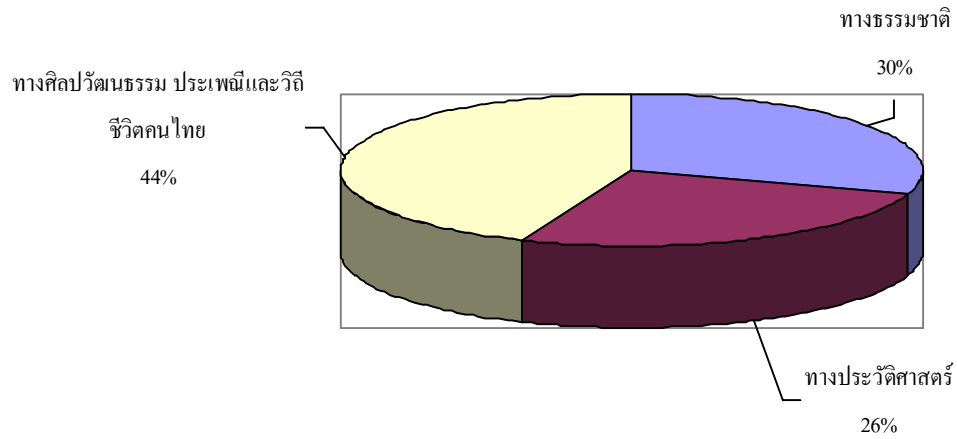
ตาราง 11 (ต่อ)

อำเภอ	ทางธรรมชาติ		ทางประวัติศาสตร์		ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทย	
	จำนวน หมู่บ้าน	จำนวน (แห่ง)	จำนวน หมู่บ้าน	จำนวน (แห่ง)	จำนวน หมู่บ้าน	จำนวน (แห่ง)
บ้านแพรง	0	0	0	0	1	1
รวม (ร้อยละ)	37	37 (39.86)	30	32 (22.38)	53	54 (37.76)

ที่มา : รายงานผลการจัดทำข้อมูล สถิติเพื่อการพัฒนา อบต. พ.ศ. 2547 ภายใต้โครงการจัดทำระบบ ข้อมูลสถิติระดับท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

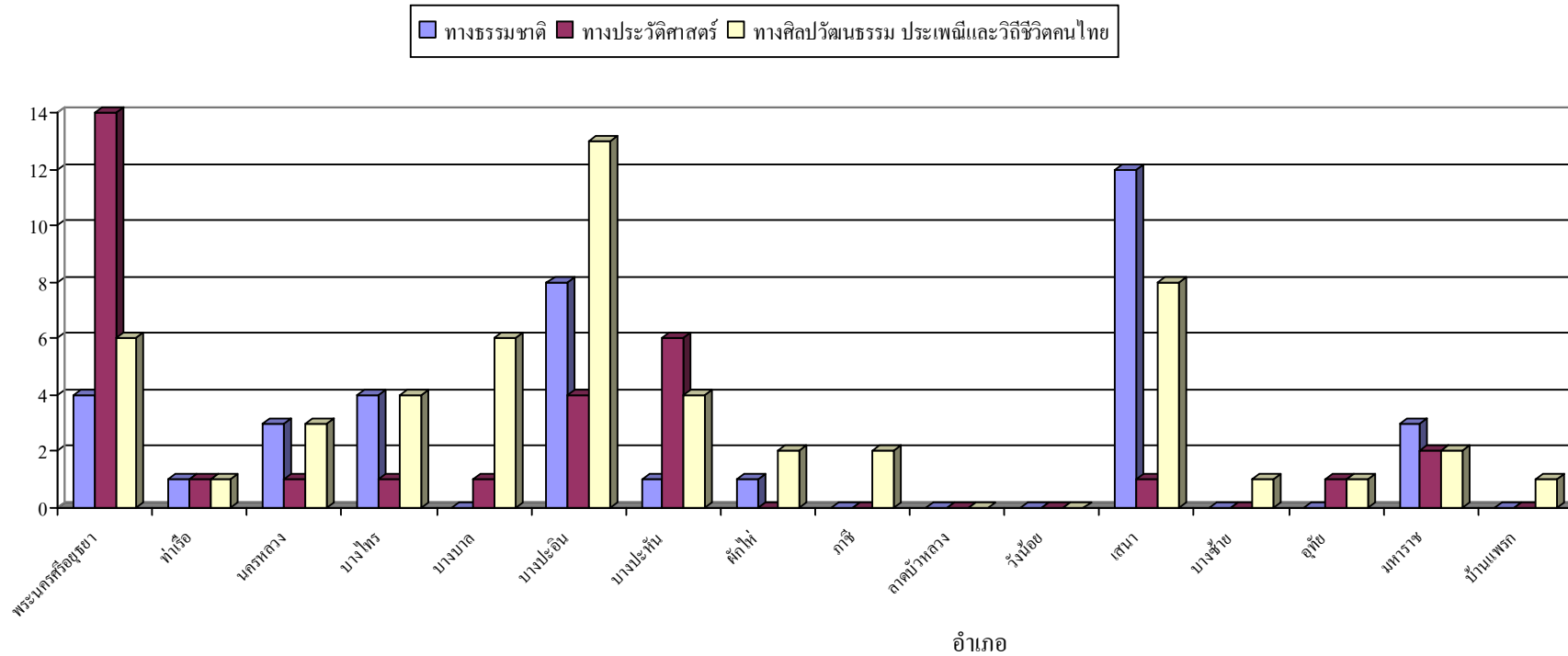
จากตาราง 11 พบว่า ในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 37 แห่ง ทางประวัติศาสตร์ จำนวน 32 แห่ง และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทย จำนวน 54 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 39.86, 22.38 และ 37.76

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบสถานที่ท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547 และเปรียบเทียบสถานที่ท่องเที่ยว จำแนกตามประเภทและจำแนกตามอำเภอ ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 17 เปรียบเทียบจำนวนสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547

จำนวน (แห่ง)

ภาพประกอบ 18 เปรียบเทียบสถานที่ท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547 จำแนกตามประเภท และจำแนกตามอำเภอ

5. ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิตของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย สถิติอุบัติเหตุการจราจรทางบก สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เสียชีวิต ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 12 สถิติอุบัติเหตุการจราจรทางบก และความเสียหาย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2544 - 2548

ปี	จำนวนอุบัติเหตุ (ร้อยละ*)	จำนวนคนบาดเจ็บหรือตายโดย อุบัติเหตุ (ร้อยละ*)		ทรัพย์สินเสียหาย (ร้อยละ*)
		คนตาย	ผู้บาดเจ็บ	
2544	1,093 (0.00)	284 (0.00)	862 (0.00)	26,319,170 (0.00)
2545	1,225 (+12.08)	269 (-5.58)	1,000 (+16.01)	42,648,585 (+62.04)
2546	1,446 (+32.30)	287 (-1.06)	1,273 (+47.68)	42,002,200 (+59.59)
2547	1,521 (+39.16)	258 (-10.08)	1,390 (+61.25)	32,284,400 (+22.66)
2548	2,668 (+144.10)	348 (+22.54)	1,999 (+131.90)	11,069,600 (-137.76)

ที่มา : กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

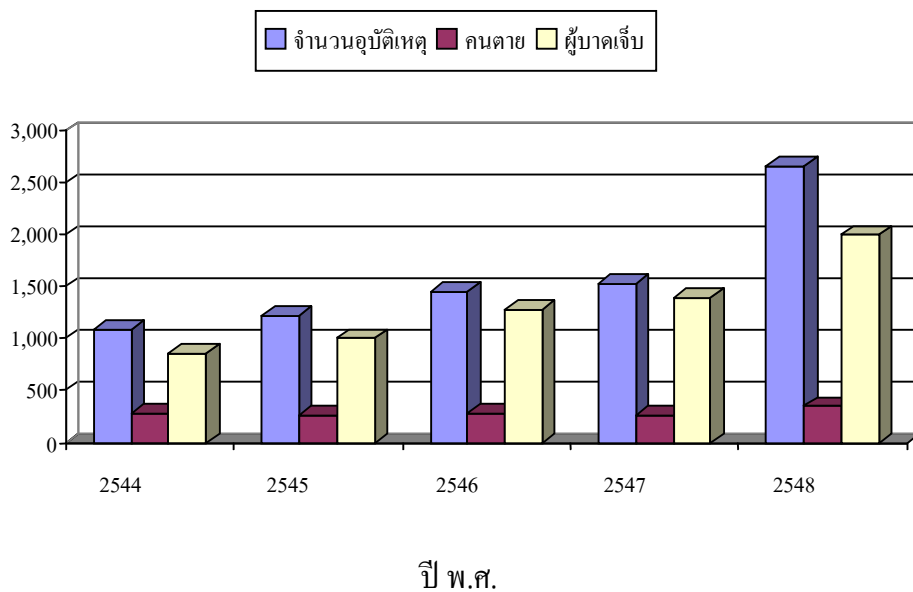
หมายเหตุ : ร้อยละ* หมายถึง คิดเป็นร้อยละจากการเปรียบเทียบสถิติปี พ.ศ. 2544

จากตาราง 12 พบว่า ในปี พ.ศ. 2544 - 2548 จำนวนอุบัติเหตุการจราจรทางบก เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 144.10 จำนวนคนตายเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 22.54 จำนวนผู้บาดเจ็บ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ

131.90 และพบว่า ในปี พ.ศ. 2545 - 2547 มีทรัพย์สินเสียหาย เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 ส่วนในปี พ.ศ. 2548 ทรัพย์สินเสียหาย ลดลงจากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 137.76

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนอุบัติเหตุการจราจรทางบก จำนวนคนตาย และผู้บาดเจ็บ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2544 - 2548 ได้ดังนี้

จำนวน

ภาพประกอบ 19 เปรียบเทียบจำนวนอุบัติเหตุการจราจรทางบก จำนวนคนตาย และจำนวนผู้บาดเจ็บ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2544 – 2548

ตาราง 13 จำนวนการตาย จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

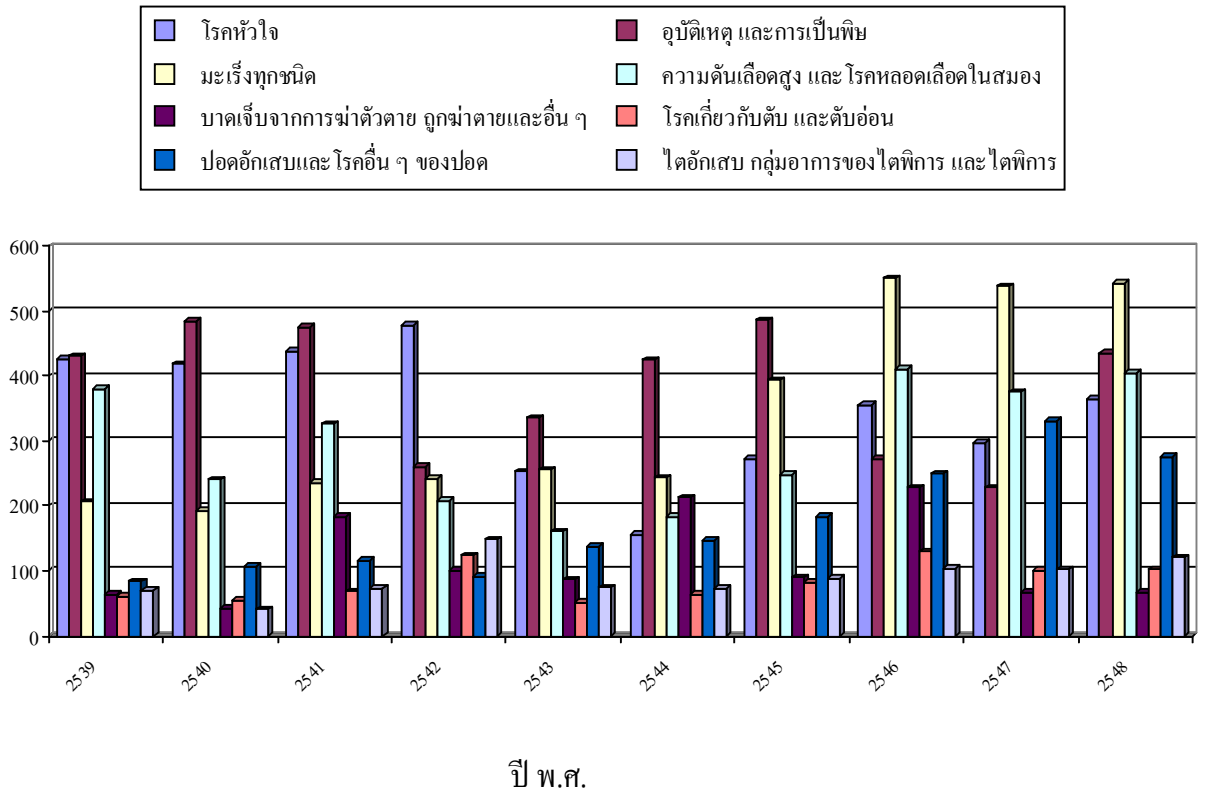
สาเหตุการตาย	พ.ศ.									
	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
โรคหัวใจ	426	418	438	478	252	156	272	355	297	365
อุบัติเหตุ และการเป็นพิษ	430	484	475	260	335	424	486	273	228	435
มะเร็งทุกชนิด	207	192	235	242	256	243	393	550	538	542
ความดันเลือดสูง และ โรคหลอดเลือดในสมอง	380	240	326	208	160	184	247	411	375	405
บาดเจ็บจากการฆ่าตัวตาย ถูกฆ่าตายและอื่น ๆ	64	42	183	100	86	212	90	228	67	67
โรคเกี่ยวกับตับ และตับอ่อน	61	55	68	124	51	63	82	130	100	102
ปอดอักเสบและโรคอื่น ๆ ของปอด	84	106	116	91	137	147	184	249	330	275
ไตอักเสบ กลุ่มอาการของไตพิการ และไตพิการ	69	41	72	148	74	72	89	103	102	121

ที่มา : สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากตาราง 13 พบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เสียชีวิตมากเป็นอันดับแรก ในช่วง ปี พ.ศ. 2539 – 2541 และ พ.ศ. 2543 - 2545 คือ อุบัติเหตุ และการเป็นพิษ ส่วนปี พ.ศ. 2542 คือ โรคหัวใจ ส่วนปี พ.ศ. 2546 - 2548 คือ โรคมะเร็ง

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนการตาย จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 20 เปรียบเทียบจำนวนการตาย จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 – 2548

ตาราง 14 คดีอาญา จำแนกตามประเภทความผิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ.2546 - 2548

ประเภทความผิด	2546			2547			2548		
	จำนวนคดี ที่เกิดขึ้น	จำนวนคดี ที่จับกุมได้	จำนวน ผู้ต้องหา	จำนวนคดี ที่เกิดขึ้น	จำนวนคดี ที่จับกุมได้	จำนวน ผู้ต้องหา	จำนวนคดี ที่เกิดขึ้น	จำนวนคดี ที่จับกุมได้	จำนวน ผู้ต้องหา
คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ (ร้อยละ*)	154 (0.00)	61 (0.00)	122 (0.00)	130 (-18.46)	64 (+4.92)	112 (0.00)	131 (-17.56)	78 (+27.87)	209 (+71.31)
คดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ (ร้อยละ*)	923 (0.00)	354 (0.00)	544 (0.00)	819 (-12.70)	295 (-18.98)	398 (-36.68)	672 (-37.35)	332 (-6.63)	653 (+20.04)
คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ (ร้อยละ*)	1,273 (0.00)	424 (0.00)	632 (0.00)	1,259 (-1.11)	401 (-5.74)	610 (3.61)	1,444 (+13.43)	541 (+27.59)	949 (+50.16)

ที่มา : กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมายเหตุ : ร้อยละ* หมายถึง คดีเป็นร้อยละจากการเปรียบเทียบสถิติปี พ.ศ. 2546

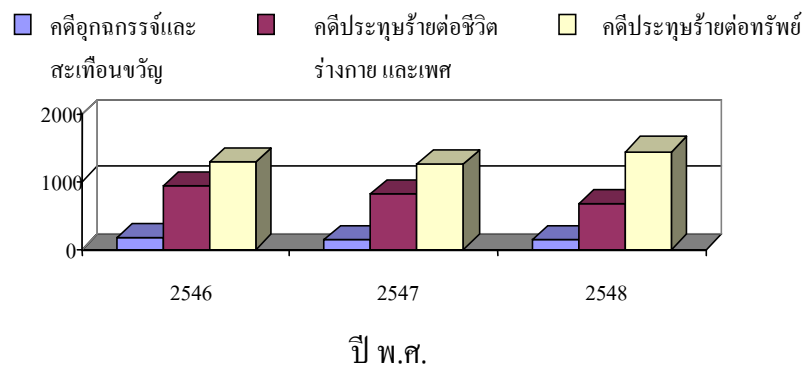
จากตาราง 14 พบว่า ในปี พ.ศ. 2547 และ พ.ศ. 2548 จำนวนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญที่เกิดขึ้น ลดลง จากปี พ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ 18.64 และ 17.56 คดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ ที่เกิดขึ้น ลดลง คิดเป็นร้อยละ 12.70 และ 37.35 ในปี พ.ศ. 2547 คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ ที่เกิดขึ้น ลดลง คิดเป็นร้อยละ 1.11 ส่วนในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 13.43

ในปี พ.ศ. 2547 และ 2548 พบว่า จำนวนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญที่จับกุมได้ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 คดีเป็นร้อยละ 4.92 และ 27.87 คดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศที่จับกุมได้ ลดลงจากปี พ.ศ. 2546 คดีเป็นร้อยละ 18.98 และ 6.63 ในปี พ.ศ. 2547 คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินที่จับกุมได้ ลดลง คดีเป็นร้อยละ 5.74 ส่วนในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้น คดีเป็นร้อยละ 27.59

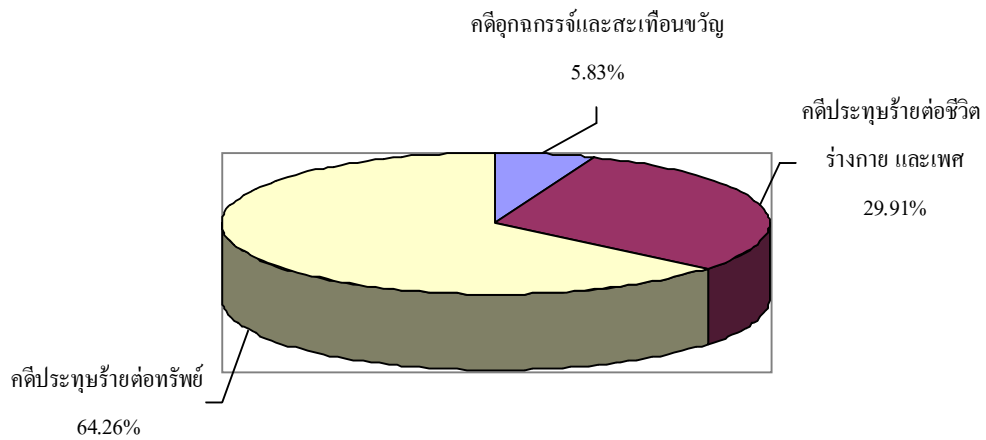
ในปี พ.ศ. 2547 พบว่า จำนวนผู้ต้องหาคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ไม่เปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ. 2546 ส่วนปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้น คดีเป็นร้อยละ 71.31 จำนวนผู้ต้องหาคดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ ในปี พ.ศ. 2547 ลดลงจากปี พ.ศ. 2546 คดีเป็นร้อยละ 36.68 ส่วนในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้นคดีเป็นร้อยละ 20.04 ในปี พ.ศ. 2547 และ ปี พ.ศ. 2548 จำนวนผู้ต้องหาคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน เพิ่มขึ้น คดีเป็นร้อยละ 3.61 และ 50.16

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบคดีอาญา จำแนกตามประเภทความผิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 และเปรียบเทียบจำนวนคดีอาญาที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2548 ได้ดังนี้

จำนวน (ครั้ง)

ภาพประกอบ 21 เปรียบเทียบคดีอาญา จำแนกตามประเภทความผิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548

ภาพประกอบ 22 เปรียบเทียบจำนวนคดีอาญาที่เกิดขึ้น
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548

**ตอนที่ 1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และ
คุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

1. ข้อมูลด้านประชากร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านประชากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย จำนวน อายุ เพศ จำนวนครั้งของการเดินทาง ระยะเวลาของการพักผ่อน โดยเฉลี่ย โดยกำหนดความหมาย และแสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

นักท่องเที่ยว	หมายถึง	ผู้เยี่ยมชมที่ไม่ค้างคืน
ผู้เยี่ยมชม	หมายถึง	ผู้เยี่ยมชมที่ค้างคืน
นักท่องเที่ยว	หมายถึง	นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

ตาราง 15 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักทัศนอาจร และจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ.2539 - 2548 จำแนกตามชาวไทย และชาวต่างประเทศ

พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว (ร้อยละ)			จำนวนนักทัศนอาจร (ร้อยละ)			จำนวนผู้เยี่ยมชม (ร้อยละ)			เปรียบเทียบจาก ปี2539 (ร้อยละ)
	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	
2539	315,520 (76.64)	96,174 (23.36)	411,694 (100)	890,021 (63.98)	501,093 (36.02)	1,391,114 (100)	1,205,541 (66.87)	597,267 (33.13)	1,802,808 (100)	-
2540	343,291 (76.55)	105,169 (23.45)	448,460 (100)	973,435 (64.71)	530,941 (35.29)	1,504,376 (100)	1,316,726 (67.43)	636,110 (32.57)	1,952,836 (100)	+8.32
2541	338,207 (73.63)	121,147 (26.37)	459,354 (100)	1,003,994 (64.09)	562,589 (35.91)	1,566,583 (100)	1,342,201 (66.25)	683,736 (33.75)	2,025,937 (100)	+12.38
2542	358,979 (72.57)	135,715 (27.43)	494,694 (100)	1,024,903 (57.28)	764,358 (42.72)	1,789,261 (100)	1,383,882 (60.59)	900,073 (39.41)	2,283,955 (100)	+26.69
2543	417,402 (70.29)	176,430 (29.71)	593,832 (100)	1,113,527 (53.20)	979,714 (46.80)	2,093,241 (100)	1,530,929 (56.97)	1,156,144 (43.03)	2,687,073 (100)	+49.05
2544	402,669 (65.87)	208,665 (34.13)	611,334 (100)	1,251,918 (57.15)	938,576 (42.85)	2,190,494 (100)	1,654,587 (59.05)	1,147,241 (40.95)	2,801,828 (100)	+55.41

ตาราง 15 (ต่อ)

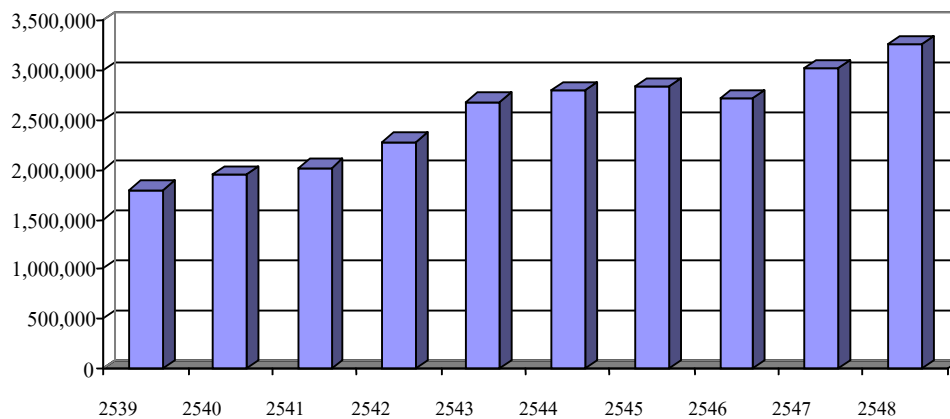
พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว (ร้อยละ)			จำนวนนักท่องเที่ยว (ร้อยละ)			จำนวนผู้เยี่ยมชม (ร้อยละ)			เปรียบเทียบจาก ปี2539 (ร้อยละ)
	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	
2545	375,008 (63.68)	213,898 (36.32)	588,906 (100)	1,304,297 (58.10)	940,657 (41.90)	2,244,954 (100)	1,679,305 (59.26)	1,154,555 (40.74)	2,833,860 (100)	+57.19
2546	326,383 (72.95)	121,029 (27.05)	447,412 (100)	1,399,749 (61.82)	864,446 (38.18)	2,264,195 (100)	1,726,132 (63.66)	985,475 (36.34)	2,711,607 (100)	+50.41
2547	413,926 (71.04)	168,735 (28.96)	582,661 (100)	1,502,049 (61.53)	939,223 (38.47)	2,441,272 (100)	1,915,975 (63.36)	1,107,958 (36.64)	3,023,933 (100)	+67.73
2548	455,300 (72.77)	170,374 (27.23)	625,674 (100)	1,702,928 (64.63)	931,987 (35.37)	2,634,915 (100)	2,158,228 (66.19)	1,102,361 (33.81)	3,260,589 (100)	+80.86

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 15 พบว่า ในปี พ.ศ. 2539 - 2548 จำนวนนักท่องเที่ยว นักทัศนจร และผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชาวไทย มากกว่าชาวต่างประเทศ นอกจากนี้พบว่า ในปี พ.ศ. 2540 - 2548 จำนวนรวมของผู้เยี่ยมชมเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 โดยในปี พ.ศ. 2548 เพิ่มขึ้น จากปี 2539 คิดเป็นร้อยละ 80.86 โดยในปี พ.ศ. 2548 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 625,674 คน นักทัศนจร 2,634,915 คน และผู้เยี่ยมชมรวมจำนวน 3,260,589 คน และพบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้เยี่ยมชมชาวไทย

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบรวมจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม ชาวไทยและชาวต่างประเทศปี พ.ศ. 2539 - 2548 ได้ดังนี้

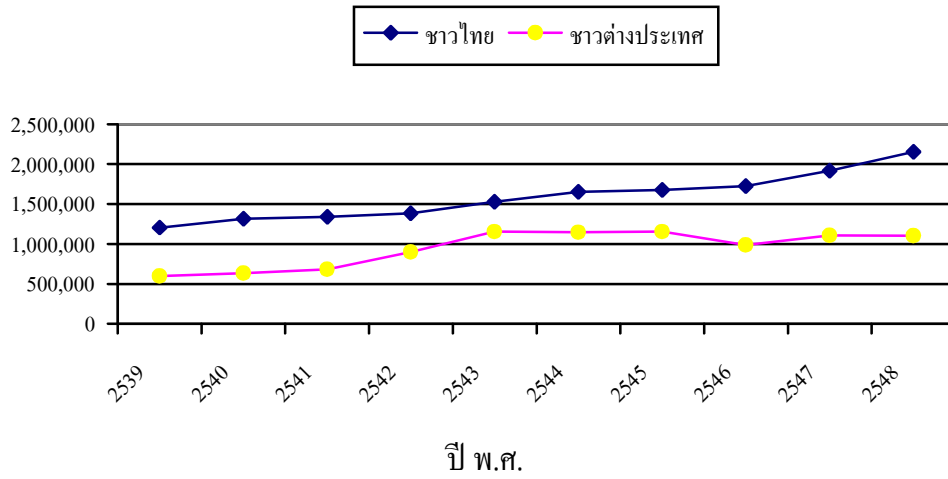
จำนวน (คน)

ปี พ.ศ.

ภาพประกอบ 23 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 24 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม ชาวไทยและชาวต่างประเทศ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539 - 2548

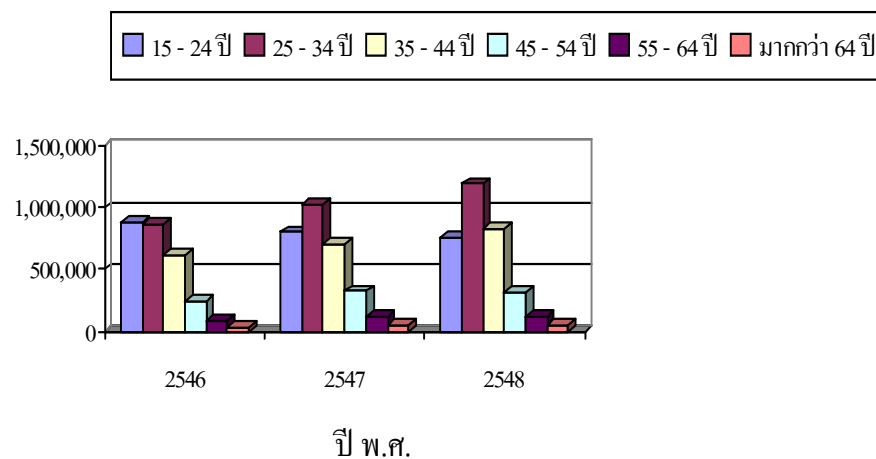
ตาราง 16 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักทัศนจาร และจำนวนผู้เยี่ยมชม ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามอายุ

อายุ	พ.ศ. 2546 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2547 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2548 (ร้อยละ)		
	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจาร	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจาร	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจาร	ผู้เยี่ยมชม
1. 15 - 24 ปี	136,872 (30.59)	752,553 (33.24)	889,425 (32.80)	177,173 (30.40)	625,680 (25.63)	802,853 (26.55)	169,494 (27.09)	583,546 (22.15)	753,040 (23.10)
2. 25 - 34 ปี	150,605 (33.66)	708,322 (31.28)	858,927 (31.68)	204,640 (35.12)	825,146 (33.80)	1,029,786 (34.05)	232,562 (37.17)	962,187 (36.52)	1,194,749 (36.63)
3. 35 - 44 ปี	93,311 (20.86)	518,296 (22.89)	611,607 (22.56)	120,734 (20.72)	581,755 (23.83)	702,489 (23.23)	144,768 (23.14)	680,674 (25.83)	825,442 (25.32)
4. 45 - 54 ปี	46,478 (10.39)	196,141 (8.66)	242,619 (8.95)	54,537 (9.36)	269,237 (11.03)	323,774 (10.71)	54,075 (8.64)	258,679 (9.82)	312,754 (9.59)
5. 55 - 64 ปี	15,562 (3.48)	62,950 (2.78)	78,512 (2.90)	18,666 (3.20)	102,752 (4.21)	121,418 (4.02)	14,888 (2.83)	109,630 (4.16)	124,518 (3.82)
6. มากกว่า 64 ปี	4,584 (1.02)	25,933 (1.15)	30,517 (1.11)	6,911 (1.20)	36,702 (1.50)	43,613 (1.44)	9,887 (1.58)	40,199 (1.52)	50,086 (1.54)
รวม	447,412 (100)	226,419 (100)	2,711,607 (100)	582,611 (100)	2,441,272 (100)	3,023,933 (100)	625,674 (100)	2,634,915 (100)	3,260,589 (100)

จากตาราง 16 พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 มีผู้มาเยี่ยมเยือน รวมทั้งสิ้น 2,711,607 คน กลุ่มผู้
ที่มาเยี่ยมเยือนมากที่สุดมีอายุ 15 - 24 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.80 รองลงมา คือ กลุ่มผู้ที่มีอายุ 25 - 34 ปี
คิดเป็นร้อยละ 31.68 ในปี พ.ศ. 2547 ผู้มาเยี่ยมเยือน รวมทั้งสิ้น 3,023,933 คน กลุ่มผู้ที่มาเยี่ยมเยือน
มากที่สุดมีอายุ 25 - 34 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.05 รองลงมา คือ ผู้ที่มีอายุ 15 - 24 ปี คิดเป็นร้อยละ
26.55 และในปี พ.ศ. 2548 มีผู้มาเยี่ยมเยือน รวมทั้งสิ้น 3,260,589 คน กลุ่มผู้ที่มาเยี่ยมเยือนมากที่สุด
มีอายุ 25 - 34 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.63 รองลงมา คือ ผู้ที่มีอายุ 35 - 44 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.32 และ
พบว่า กลุ่มผู้ที่มีอายุ มากกว่า 64 ปี มาเยี่ยมเยือนน้อยที่สุด กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ
1.11 ปี พ.ศ. 2547 คิดเป็นร้อยละ 1.44 และในปี พ.ศ. 2548 คิดเป็นร้อยละ 1.54

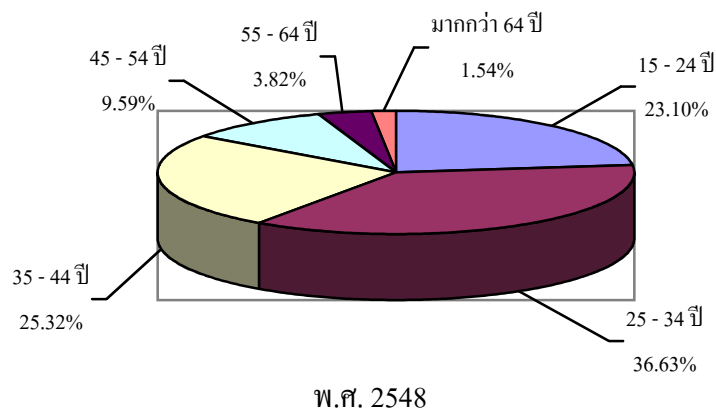
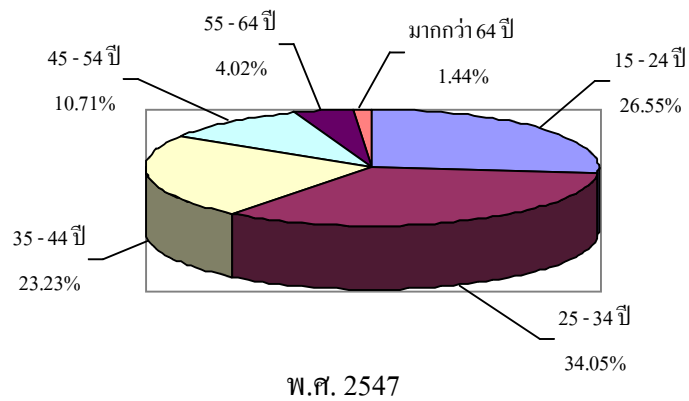
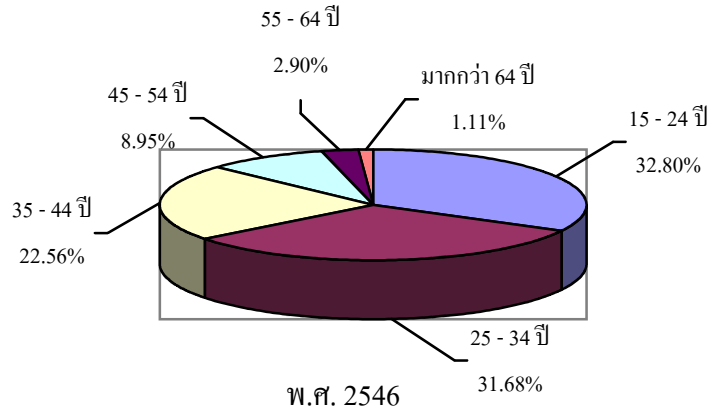
จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี
พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามอายุ ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 25 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามอายุ

นอกจากนี้สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามอายุ ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 26 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามอายุ

ตาราง 17 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักทัศนจร และจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามเพศ

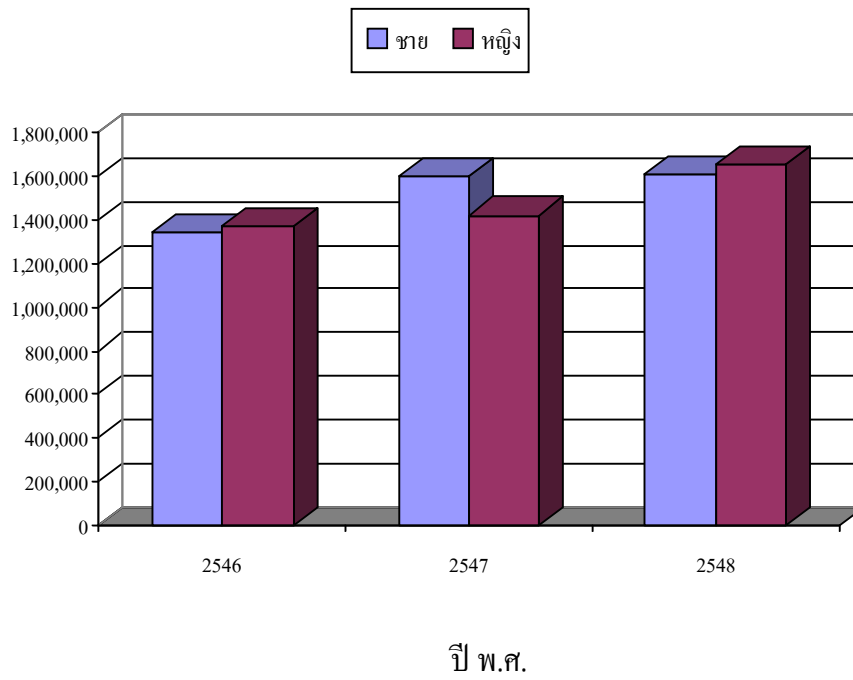
เพศ	พ.ศ. 2546 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2547 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2548 (ร้อยละ)		
	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจร	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจร	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจร	ผู้เยี่ยมชม
ชาย	220,500 (49.29)	1,121,489 (49.53)	1,341,989 (49.49)	303,105 (52.02)	1,299,185 (53.22)	1,602,290 (52.99)	289,690 (46.30)	1,318,434 (50.04)	1,608,124 (49.32)
หญิง	226,862 (50.71)	1,142,756 (50.47)	1,369,618 (50.51)	279,556 (47.98)	1,142,087 (46.78)	1,421,643 (47.01)	335,984 (53.70)	1,316,481 (49.96)	1,652,465 (50.68)
รวม	447,362 (100)	2,264,245 (100)	2,711,607 (100)	582,661 (100)	2,441,272 (100)	3,023,933 (100)	625,674 (100)	2,634,915 (100)	3,260,589 (100)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 17 พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเพศชายและเพศหญิง ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2546 เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 49.49 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 50.51 ในปี พ.ศ. 2547 เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 52.99 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 47.01 และในปี พ.ศ. 2548 เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 49.32 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 50.68

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามเพศ ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 27 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามเพศ

ตาราง 18 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว และจำนวนผู้เยี่ยมชม ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามจำนวนครั้งที่เดินทางมาในรอบ 1 ปี

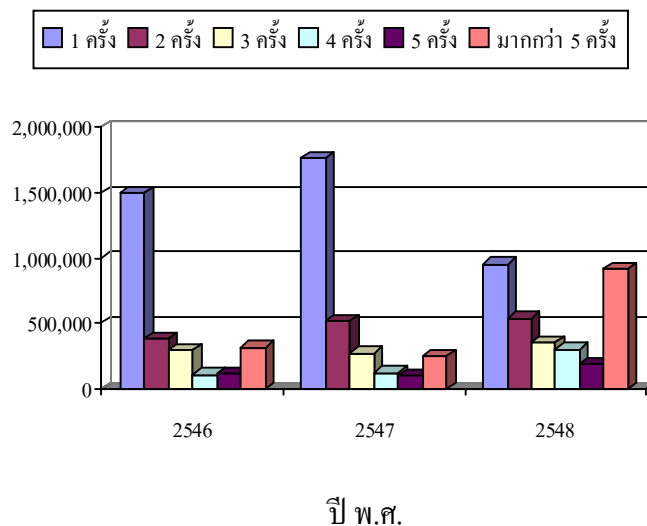
จำนวนครั้งของ การเดินทาง	พ.ศ. 2546 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2547 (ร้อยละ)			พ.ศ. 2548 (ร้อยละ)		
	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	ผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	ผู้เยี่ยมชม
1 ครั้ง	202,579 (45.28)	1,290,436 (62.69)	1,493,015 (55.06)	272,664 (46.80)	1,489,051 (60.99)	1,761,715 (58.26)	144,876 (23.16)	810,399 (30.76)	955,275 (29.30)
2 ครั้ง	86,769 (19.39)	297,686 (14.46)	384,455 (14.18)	121,355 (20.83)	395,522 (16.20)	516,877 (17.09)	122,310 (19.55)	417,032 (15.83)	539,342 (16.54)
3 ครั้ง	37,248 (8.33)	256,300 (12.45)	293,548 (10.83)	58,885 (10.11)	213,063 (8.73)	271,948 (8.99)	75,894 (12.13)	276,039 (40.48)	351,933 (10.79)
4 ครั้ง	19,354 (4.33)	88,937 (4.32)	108,291 (3.99)	28,755 (4.94)	95,271 (3.90)	124,026 (4.10)	56,794 (9.08)	245,292 (9.31)	302,086 (9.26)
5 ครั้ง	23,714 (5.30)	90,215 (4.38)	113,929 (4.20)	26,013 (4.46)	74,849 (3.07)	100,862 (3.34)	51,184 (8.18)	139,809 (5.13)	190,993 (5.86)
มากกว่า 5 ครั้ง	77,748 (17.38)	240,621 (11.69)	318,369 (11.74)	74,989 (12.87)	173,516 (7.11)	248,505 (8.22)	174,616 (8.18)	746,344 (28.33)	920,960 (28.25)
รวม	447,412 (100)	2,264,195 (100)	2,711,607 (100)	582,661 (100)	2,441,272 (100)	3,023,933 (100)	625,674 (100)	2,634,915 (100)	3,260,589 (100)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

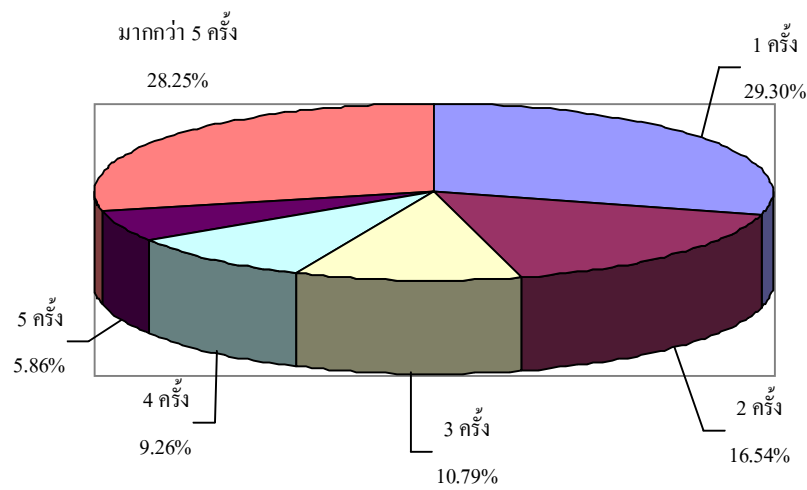
จากตาราง 18 พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 นักท่องเที่ยว นักทัศนจร และผู้เยี่ยมชม มีจำนวนครั้งของการเดินทางมากที่สุด คือ 1 ครั้งในรอบปี คิดเป็นร้อยละ 55.06, 58.26 และ 29.30 ตามลำดับ

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามจำนวนครั้งที่เดินทางมาในรอบ 1 ปี และเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2548 จำแนกตามจำนวนครั้งที่เดินทางมาในรอบ 1 ปี ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 28 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามจำนวนครั้งที่เดินทาง

ภาพประกอบ 29 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2548 จำแนกตามจำนวนครั้งที่เดินทางมาในรอบ 1 ปี

ตาราง 19 ระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548

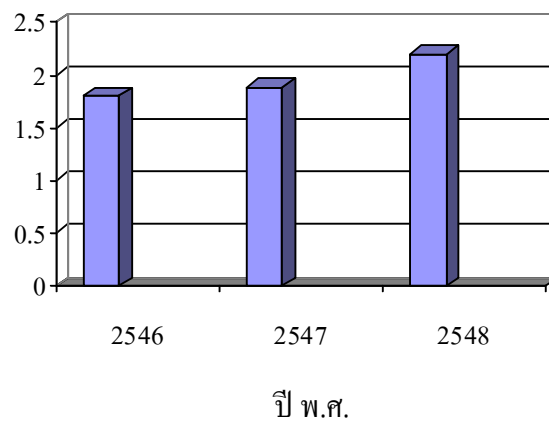
พ.ศ.	ระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว (วัน)		
	ไทย	ต่างประเทศ	รวม
2546	1.73	1.98	1.80
2547	1.68	2.42	1.89
2548	2.04	2.58	2.19

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 19 ระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2.19 วัน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 และปี พ.ศ. 2547

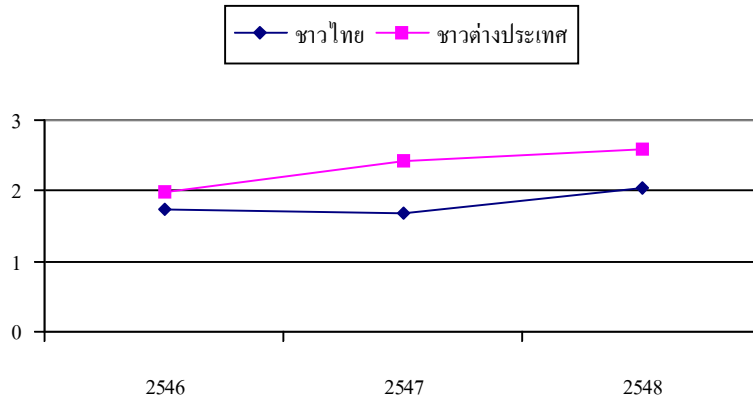
จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบระยะเวลาของการพักแรมโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว และเปรียบเทียบระยะเวลาของการพักแรมโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวชาวไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 ได้ดังนี้

จำนวน (วัน)

ภาพประกอบ 30 เปรียบเทียบระยะเวลาของการพักแรมโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548

จำนวน (วัน)

ปี พ.ศ.

ภาพประกอบ 31 เปรียบเทียบระยะเวลาของการพักแรมโดยเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวชาวไทย
และชาวต่างประเทศ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548

2. ข้อมูลด้านสังคม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ จำนวนผู้ร่วมเดินทาง ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทาง วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

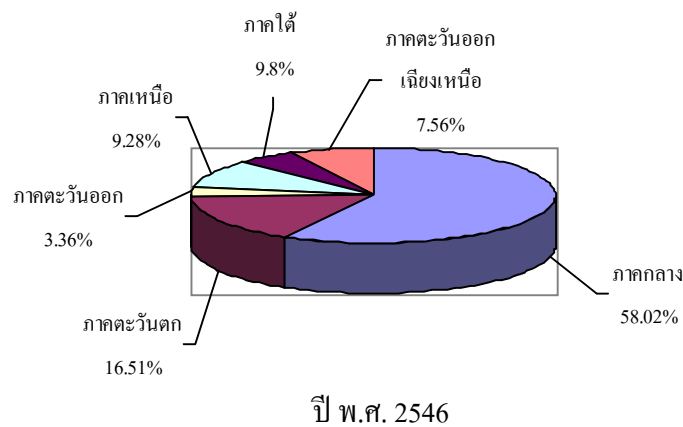
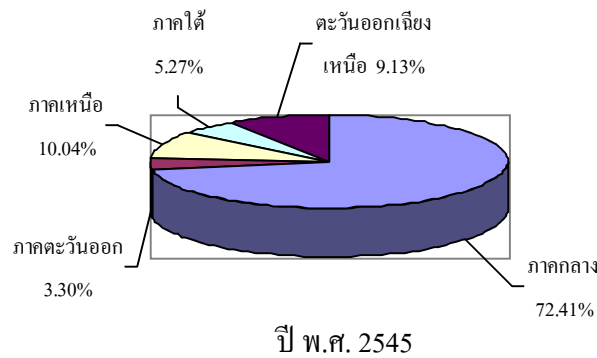
ตาราง 20 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตาม ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย

ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่	ผู้เยี่ยมชม พ.ศ. 2545	ผู้เยี่ยมชม พ.ศ. 2546
	จำนวน / ร้อยละ	จำนวน / ร้อยละ
ภาคกลาง	1,215,922 (72.41)	1,001,401 (58.02)
ภาคตะวันตก	-	285,027 (16.51)
ภาคตะวันออก	55,338 (3.30)	57,944 (3.36)
ภาคเหนือ	168,667 (10.01)	160,149 (9.28)
ภาคใต้	86,040 (5.12)	91,009 (5.27)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	153,338 (9.13)	130,602 (7.56)
รวม	1,679,305 (100)	1,726,132 (100)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 20 พบว่า ในปี พ.ศ. 2545 มีผู้เยี่ยมชม 1,679,305 คน ในปี พ.ศ. 2546 มีผู้เยี่ยมชม 1,726,132 คน โดยผู้เยี่ยมชมที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยในพื้นที่ภาคกลางเป็นผู้ที่มาเยี่ยมชมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.41 และ 58.02 และผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 3.30

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตามภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 32 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตามภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย

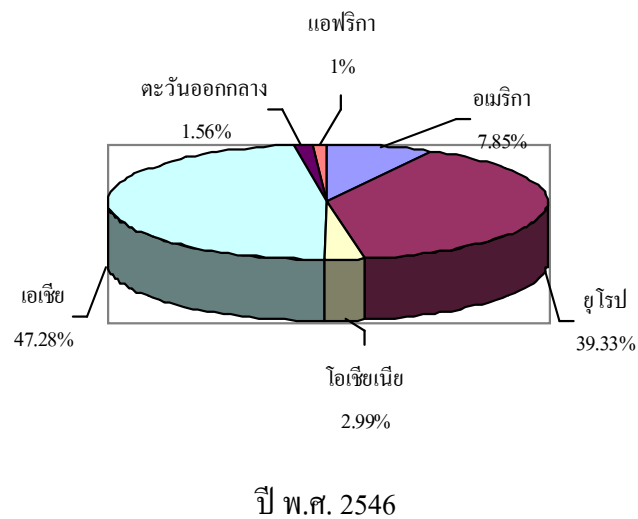
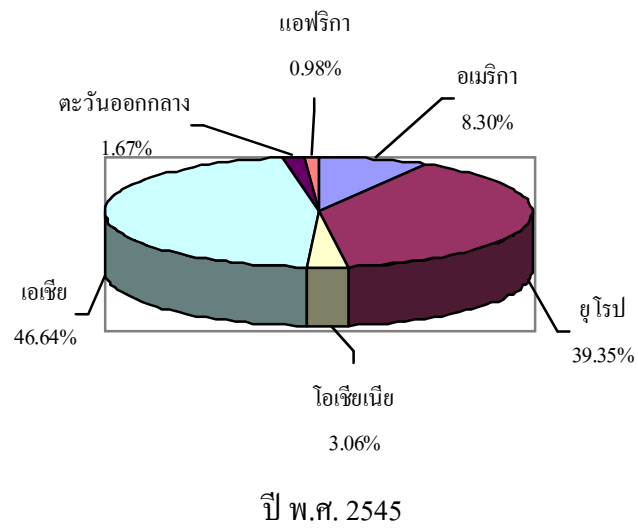
ตาราง 21 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตาม
ภูมิภานาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ

ภูมิภานาหรือถิ่นที่อยู่ใน	ผู้เยี่ยมชม พ.ศ. 2545	ผู้เยี่ยมชม พ.ศ. 2546
	จำนวน / ร้อยละ	จำนวน / ร้อยละ
อเมริกา	95,813 (8.30)	77,355 (7.85)
ยุโรป	454,310 (39.35)	387,595 (39.33)
โอเชียเนีย	35,324 (3.06)	29,472 (2.99)
เอเชีย	538,542 (46.64)	465,927 (47.28)
ตะวันออกกลาง	19,289 (1.67)	15,395 (1.56)
แอฟริกา	11,277 (0.98)	9,731 (0.99)
รวม	1,154,555 (100)	985,475 (100)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 21 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตามภูมิภานาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ พบว่า ในปี พ.ศ. 2545 มีผู้เยี่ยมชม 1,154,555 คน ในปี พ.ศ. 2546 มีผู้เยี่ยมชม 985,475 คน โดยในปี พ.ศ. 2546 ผู้เยี่ยมชมมีผู้ที่มีภูมิภานาหรือถิ่นที่อยู่ในเอเชียมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.28 รองลงมา คือ ยุโรป คิดเป็นร้อยละ 39.33

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตามภูมิภานาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 33 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2546 จำแนกตามภูมิภาคหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ

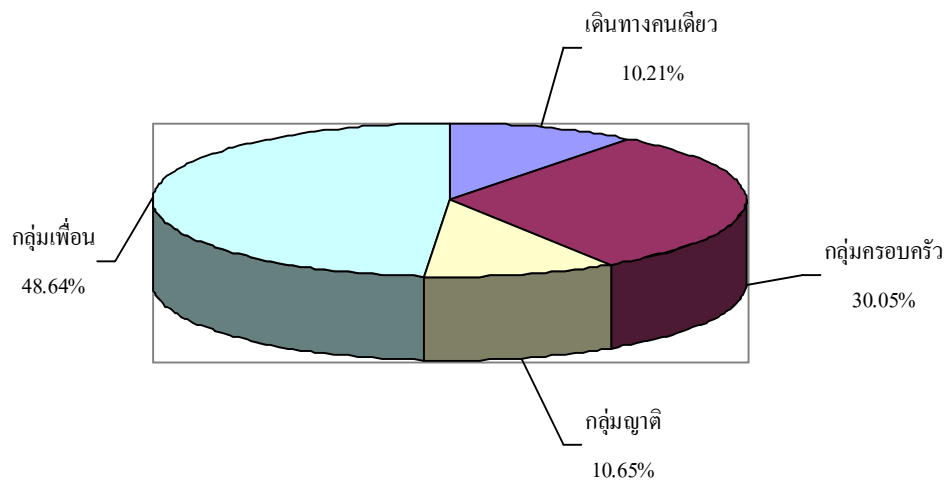
ตาราง 22 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว และจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2548 จำแนกตามความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง

ความสัมพันธ์กับ ผู้ร่วมเดินทาง	นักท่องเที่ยว (ร้อยละ)			นักท่องเที่ยว (ร้อยละ)			รวมผู้เยี่ยมชม (ร้อยละ)		
	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม	ไทย	ต่างประเทศ	รวม
เดินทางคนเดียว	56,999 (12.52)	26,592 (15.61)	83,591 (13.36)	172,381 (10.12)	76,850 (8.25)	249,231 (9.46)	229,380 (10.63)	103,442 (9.38)	332,822 (10.21)
กลุ่มครอบครัว	180,602 (39.67)	35,304 (20.72)	215,906 (34.51)	519,725 (30.52)	258,953 (27.79)	778,678 (29.55)	700,327 (32.54)	294,257 (26.69)	994,584 (30.50)
กลุ่มญาติ	55,231 (12.13)	24,690 (14.49)	79,921 (12.77)	175,797 (10.32)	91,546 (9.28)	267,343 (10.15)	231,028 (10.70)	116,236 (10.54)	347,264 (10.65)
กลุ่มเพื่อน	162,468 (35.68)	83,788 (49.18)	246,256 (39.36)	835,025 (49.03)	504,638 (54.15)	1,339,663 (50.84)	997,493 (46.22)	588,426 (53.38)	1,585,919 (48.64)
รวม	455,300 (100)	170,374 (100)	625,674 (100)	1,702,928 (100)	931,987 (100)	2,634,915 (100)	2,158,228 (100)	1,102,361 (100)	3,260,589 (100)

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 22 พบว่า ส่วนใหญ่ผู้มาเยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 มีความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง คือ เป็นกลุ่มเพื่อน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.64 รองลงมา คือ กลุ่มครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 30.50

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบรวมจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง ได้ดังนี้

ปี พ.ศ. 2548

ภาพประกอบ 34 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548
จำแนกตามความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง

ตาราง 23 จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว และจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2546 - 2547 จำแนกตามวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง

วัตถุประสงค์หลักของ การเดินทาง	ปี พ.ศ. 2546 / จำนวน / ร้อยละ			ปี พ.ศ. 2547 / จำนวน / ร้อยละ		
	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	รวมผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	รวมผู้เยี่ยมชม
ท่องเที่ยว/พักผ่อน	324,775 (72.59)	1,950,902 (86.61)	2,275,677 (83.92)	415,181 (71.26)	1,988,573 (81.46)	2,403,754 (79.49)
ธุรกิจ	46,720 (10.44)	158,950 (7.02)	205,670 (7.58)	51,967 (8.92)	170,732 (6.99)	222,699 (7.36)
ปฏิบัติราชการ	14,614 (3.27)	42,119 (1.86)	56,733 (2.09)	17,923 (3.08)	44,424 (1.82)	62,347 (20.6)
ประชุม/สัมมนา	7,219 (1.61)	22,023 (0.97)	29,242 (1.08)	17,267 (2.97)	42,470 (1.74)	59,746 (1.98)
ทัศนศึกษา	10,128 (2.26)	43,197 (1.91)	53,325 (1.97)	13,722 (2.36)	57,553 (2.36)	71,275 (2.36)

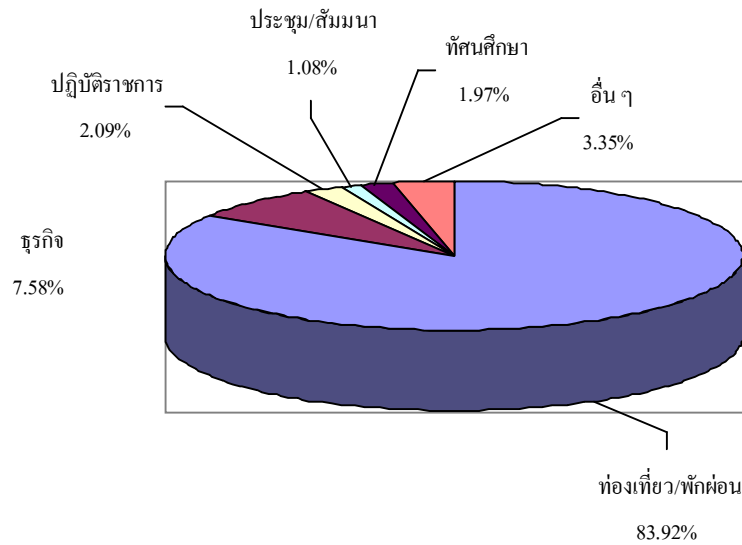
ตาราง 23 (ต่อ)

วัตถุประสงค์หลักของ การเดินทาง	ปี พ.ศ. 2546 / จำนวน / ร้อยละ			ปี พ.ศ. 2547 / จำนวน / ร้อยละ		
	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจร	รวมผู้เยี่ยมชม	นักท่องเที่ยว	นักทัศนจร	รวมผู้เยี่ยมชม
อื่น ๆ	43,956 (9.82)	47,004 (2.08)	90,960 (3.35)	66,592 (11.41)	137,520 (5.63)	204,112 (6.75)
รวม	447,412 (100)	2,264,195 (100)	2,711,607 (100)	582,661 (100)	2,441,272 (100)	3,023,933 (100)

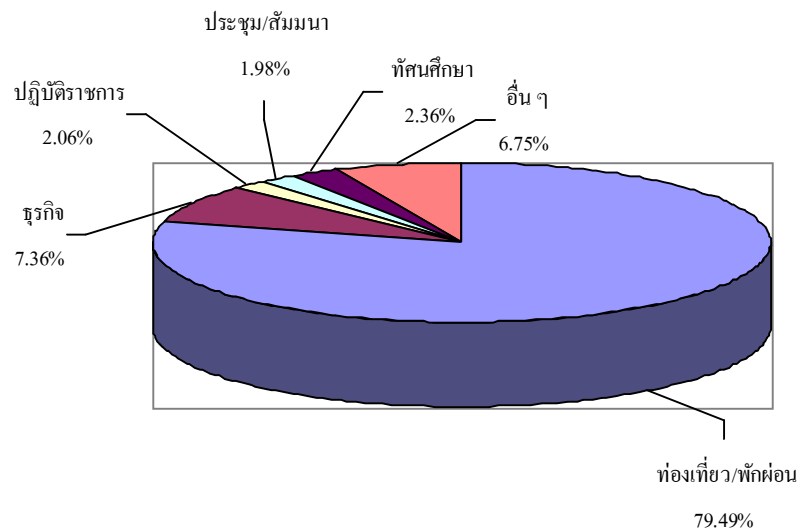
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 23 พบว่า ส่วนใหญ่ผู้มาเยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2546 -2547 เดินทางเพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.92 และ 79.49 รองลงมา คือ ธุรกิจ คิดเป็นร้อยละ 7.58 และ 7.36

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2547 จำแนกตามวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 35 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 จำแนกตามวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง

ภาพประกอบ 36 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547 จำแนกตามวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย อาชีพ รายได้ และรายจ่ายในการท่องเที่ยว (เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหารเครื่องดื่ม ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก ฯลฯ) แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 24 จำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2548 จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	ปี 2545 (จำนวน/ ร้อยละ)	ปี 2546 (จำนวน/ ร้อยละ)	ปี 2547 (จำนวน/ ร้อยละ)	ปี 2548 (จำนวน/ ร้อยละ)
1. ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	426,048 (15.03)	498,031 (18.37)	492,797 (16.30)	570,967 (17.51)
2. นักศึกษา	662,423 (23.38)	458,706 (16.92)	614,462 (20.32)	678,790 (20.82)
3. ประกอบกิจการส่วนตัว	323,414 (11.41)	332,211 (12.25)	485,207 (16.05)	477,804 (14.65)
4. ตัวแทนขายสินค้า	135,507 (4.78)	598,573 (22.07)	344,494 (11.39)	110,200 (3.38)
5. แม่บ้าน	193,001 (6.81)	201,301 (7.42)	178,385 (5.90)	134,400 (4.12)
6. พนักงาน/ลูกจ้าง	875,694 (30.91)	269,611 (9.94)	591,818 (19.57)	1,126,210 (34.54)
7. เกษตรกร	108,019 (3.81)	118,734 (4.38)	112,418 (3.72)	113,052 (3.47)
7. เกษตรกร	108,019 (3.81)	118,734 (4.38)	112,418 (3.72)	113,052 (3.47)
8. อื่น ๆ	109,754 (3.87)	234,440 (8.65)	204,352 (6.75)	49,166 (1.51)
รวม	2,833,860 (100)	2,711,607 (100)	3,023,933 (100)	3,206,589 (100)

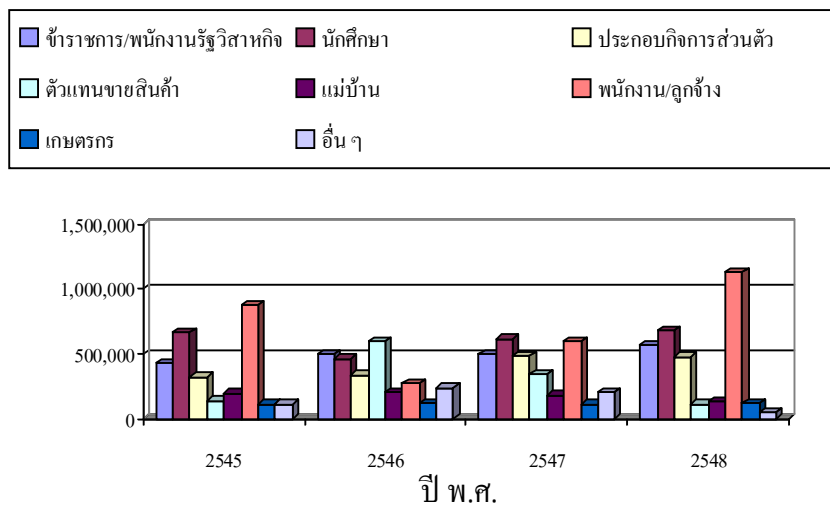
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 24 พบว่า ในปี พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2548 ผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอาชีพพนักงาน/ลูกจ้าง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.91 และ 34.54 ส่วนปี พ.ศ. 2546 มีอาชีพตัวแทน

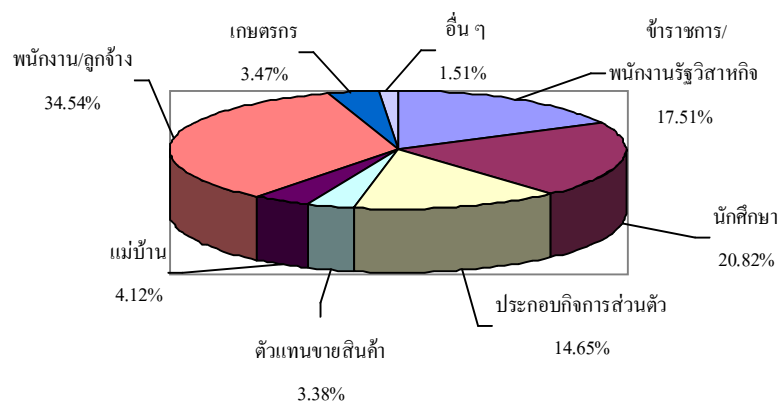
ขายสินค้า คิดเป็นร้อยละ 22.07 และปี พ.ศ. 2547 คือ นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 20.32

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2548 จำแนกตามอาชีพ และเปรียบเทียบผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามอาชีพ ได้ดังนี้

จำนวน (คน)

ภาพประกอบ 37 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2545 - 2548 จำแนกตามอาชีพ

ภาพประกอบ 38 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามอาชีพ

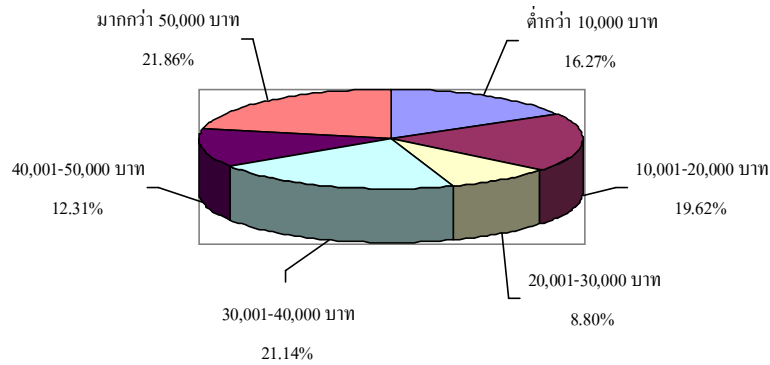
ตาราง 25 จำนวนผู้เยี่ยมชมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามระดับรายได้

ปี 2546		ปี 2547		ปี 2548	
ระดับรายได้	จำนวน (คน/ ร้อยละ)	ระดับรายได้	จำนวน (คน/ร้อยละ)	ระดับรายได้	จำนวน (คน/ ร้อยละ)
ต่ำกว่า 10,000 บาท	441,046 (16.27)	น้อยกว่า 10,000 บาท	603,480 (19.96)	ไม่มีรายได้	791,793 (24.28)
10,001-20,000 บาท	532,098 (19.62)	10,000 - 17,499 บาท	804,398 (26.60)	ต่ำกว่า 10,000 บาท	629,787 (19.32)
20,001-30,000 บาท	238,630 (8.80)	17,500 - 19,999 บาท	403,373 (13.34)	10,001-15,000 บาท	651,398 (18.98)
30,001-40,000 บาท	573,314 (21.14)	20,000 - 34,999 บาท	488,554 (16.16)	15,001-30,000 บาท	589,359 (18.08)
40,001-50,000 บาท	333,887 (12.31)	35,000 - 49,999 บาท	287,981 (9.52)	30,001-45,000 บาท	218,505 (6.70)
มากกว่า 50,000 บาท	592,632 (21.86)	50,000 - 64,999 บาท	305,030 (10.09)	45,001-60,000 บาท	109,111 (3.35)
รวม	1,711,607 (100)	65,000 - 79,999 บาท	35,791 (1.18)	60,001-75,000 บาท	94,307 (2.89)
		ตั้งแต่ 80,000 บาท	95,326 (3.15)	75,001-90,000 บาท	69,354 (2.13)
		รวม	3,023,933 (100)	มากกว่า 90,000 บาท	106,975 (3.27)
				รวม	3,260,589 (100)

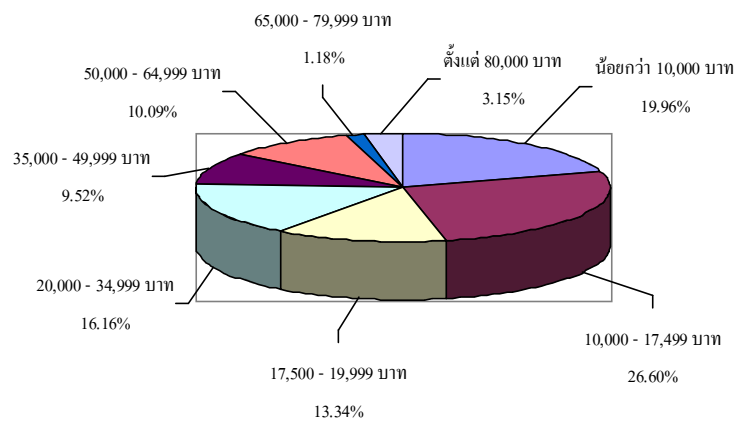
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 25 พบว่า ใน ปี พ.ศ. 2546 ผู้เยี่ยมชมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายได้มากกว่า 50,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 21.86 ปี พ.ศ.2547 ผู้เยี่ยมชมเยือนมีรายได้ระหว่าง 10,000 - 17,499 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.60 และ ปี พ.ศ. 2548 ผู้เยี่ยมชมเยือนไม่มีรายได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.28

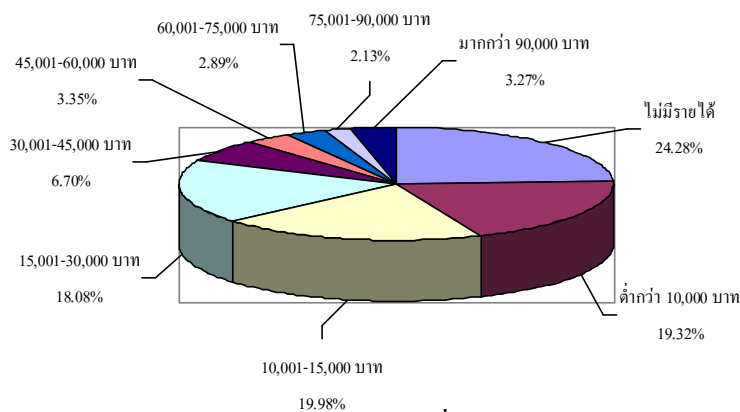
จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2548 จำแนกตามระดับรายได้ ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 39 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 จำแนกตามระดับรายได้

ภาพประกอบ 40 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547 จำแนกตามระดับรายได้

ภาพประกอบ 41 เปรียบเทียบจำนวนผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548 จำแนกตามระดับรายได้

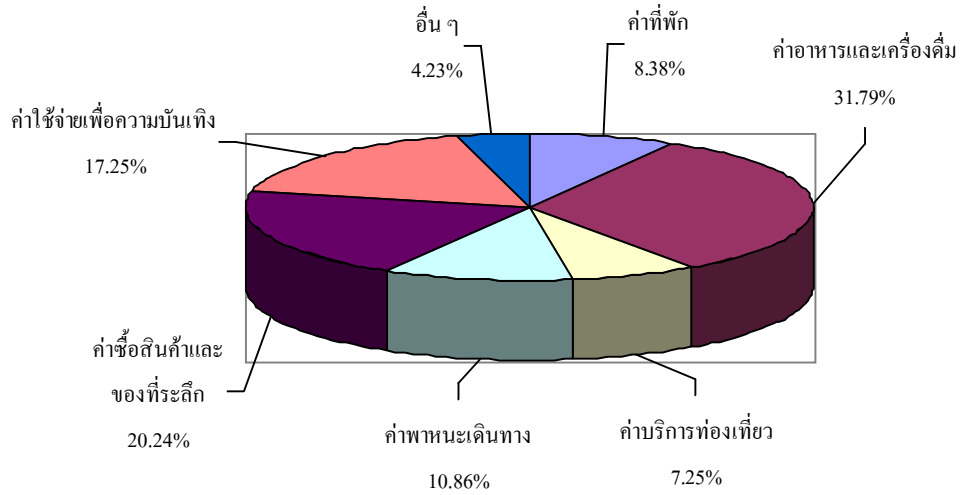
ตาราง 26 ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เยี่ยมชม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2546 - 2547

ค่าใช้จ่าย	ปี 2546 (บาท /ร้อยละ)	ปี 2547 (บาท /ร้อยละ)
1. ค่าที่พัก	94.48 (9.38)	193.33 (15.32)
2. ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	358.57 (31.79)	378.36 (29.93)
3. ค่าบริการท่องเที่ยว	81.81 (7.25)	78.99 (6.26)
4. ค่าพาหนะเดินทาง	122.49 (10.86)	131.45 (10.41)
5. ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก	228.23 (20.24)	209.41 (16.59)
6. ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง	194.56 (17.25)	205.01 (16.24)
7. อื่น ๆ	47.74 (4.23)	65.69 (5.20)
รวม	1,127.88 (100)	1,262.24 (100)

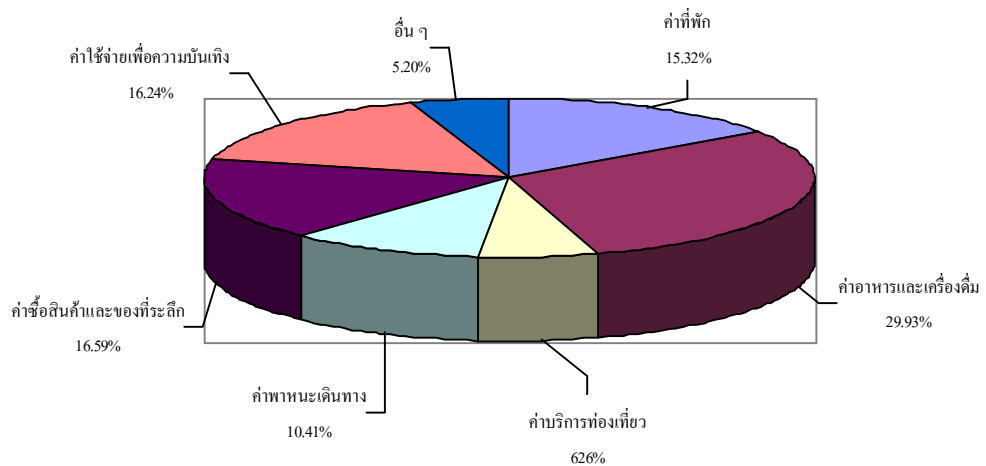
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 26 พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 และปี พ.ศ. 2547 ผู้มาเยือนเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารและเครื่องดื่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.79 และ 29.93 รองลงมา คือ ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก คิดเป็นร้อยละ 20.24 และ 16.59

จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 - 2547 ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 42 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546

ภาพประกอบ 43 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เยี่ยมเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547

4. ข้อมูลด้านวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยว แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 27 จำนวนสัดส่วนของผู้เยี่ยมชมเยือน สถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2546 - 2547

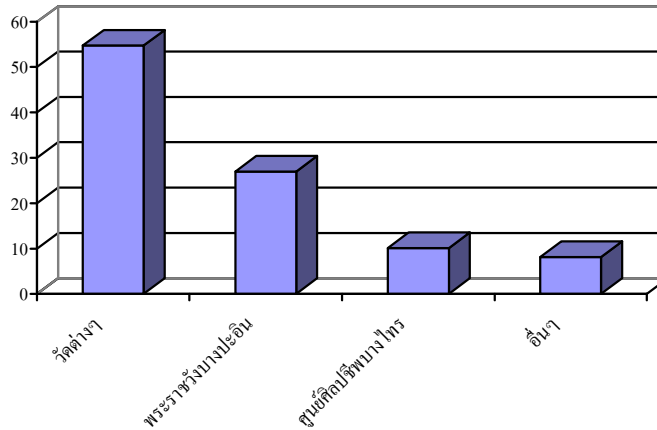
สถานที่	ปี 2546	สถานที่	ปี 2547
1. วัดต่างๆ	54.77	1. วัดไชยวัฒนาราม	38.67
2. พระราชวังบางปะอิน	26.98	2. พระราชวังบางปะอิน	24.09
3. ศูนย์ศิลปชีพบางไทร	10.11	3. ศูนย์ศิลปชีพบางไทร	9.84
4. อื่นๆ	8.14	4. วัดมหาธาตุ	7.45
		5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	9.36
		6. วัดใหญ่ไชยมงคล	5.57
		7. วัดพนัญเชิงวรวิหาร	9.16
		8. วัดราชบูรณะ	7.09
		9. บริเวณวัดรอบอุทยาน	4.70

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 6

จากตาราง 27 พบว่า ในปี พ.ศ. 2546 และ พ.ศ. 2547 ผู้มาเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นิยมมาเที่ยววัดต่าง ๆ มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พระราชวังบางปะอิน

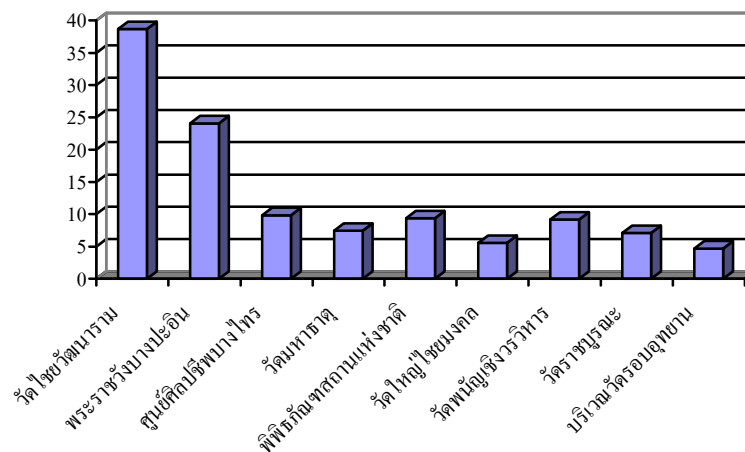
จากตารางดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบสัดส่วนของผู้เยี่ยมชม สถานที่ท่องเที่ยว จังหวัด พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 ได้ดังนี้

ร้อยละ

ภาพประกอบ 44 เปรียบเทียบสัดส่วนของผู้เยี่ยมชม สถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546

ร้อยละ

ภาพประกอบ 45 เปรียบเทียบสัดส่วนของผู้เยี่ยมชม สถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2547

5. ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม (เช่น ถนนและเส้นทางการเดินทาง) สถานที่พัก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (อาชญากรรม อุบัติเหตุ)

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ในช่วงเวลาสิบปีที่ผ่านมา หรือตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น กล่าวคือ ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ถนนหนทาง การคมนาคม รวมไปถึงระบบขนส่งมีเครือข่ายเชื่อมโยง และได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก หลายแห่งมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนของตนเอง และจับจ่ายใช้สอย เช่น ซื้ออาหารเครื่องดื่ม ของฝากหรือของระลึกของที่ผลิตจากกลุ่มภายในชุมชน และการพักค้างคืน ซึ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งคนในชุมชนมีงานทำ ไม่ต้องทิ้งถิ่นที่อยู่หรือชุมชนของตนเองเพื่อไปทำงานต่างถิ่น และในช่วงเวลา 3 - 4 ปี ที่ผ่านมา ปัญหาอาชญากรรมลดน้อยลงอย่างเห็น ได้ชัดส่งผลทำให้มีความเป็นอยู่และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินดีขึ้นกว่าเดิมเป็นอย่างมาก

ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรม

การนำเสนอข้อมูลการพัฒนาวัตกรรมการพัฒนาสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก คณะผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คณะผู้วิจัยได้จัดทำนวัตกรรมในรูปแบบดิจิทัล โดยนำโปรแกรม FlipAlbum Professional version 5.5 มาใช้ในการจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ในลักษณะสื่อประสม (Multimedia) เพื่อนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ใน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอบางปะอิน อำเภอบ้านแพรก และอำเภอบางไทร จำนวนแหล่งท่องเที่ยว 22 แห่ง ครอบคลุมลักษณะการท่องเที่ยว 3 ประเภท คือ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เอกสาร และซีดี (รายละเอียดแสดงในบทที่ 3) และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมินผลนวัตกรรมการจากนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป การนำเสนอข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การนำเสนอ นวัตกรรมที่จัดทำขึ้น คณะผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

1. บทนำ
2. แนะนำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. แนะนำอำเภอพระนครศรีอยุธยา และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 10 แห่ง คือ
 - 3.1 ล่องเรือชมศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.2 วังช้างอยุธยา แลเพนียด : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.3 วัดสามวิหาร : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.4 วัดพิชัยสงคราม : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.5 วัดพนมยงค์ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.6 วัดโลกยสุธา : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.7 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.8 สถาบันอยุธยาศึกษา : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
 - 3.9 ปลายตะเพียนสานเครื่องแขวน : การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
 - 3.10 การปั้นอาหารจิ๋ว : การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
4. แนะนำอำเภอเสนา และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง ประกอบด้วย
 - 4.1 กว๊านเตียวไก่อ : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.2 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางจระเข้ : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. แนะนำอำเภอนครหลวง และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง คือ
 - 5.1 ปราสาทนครหลวง : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

ท้องถิ่น

5.2 ขนบกระยาสารท มรดกไทย : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา

5.3 บริษัท น.ว. อัญญิก : การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

6. แนะนำอำเภอบางปะหัน และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 2 แห่ง คือ

6.1 วัดไก่อ : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6.2 วัดศาลาเอน : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. แนะนำอำเภอบางปะอิน และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง คือ

7.1 วัดนิเวศธรรมประวัติ : การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

7.2 ยาสุนไพโร : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.3 ตลาดไก่อไค้ง : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

8. แนะนำอำเภอบ้านแพรก และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน หนึ่ง แห่ง คือ พักสาน : การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

9. แนะนำอำเภอบางไทร และแหล่งท่องเที่ยว จำนวน หนึ่ง แห่ง คือ บางไทร ฮอस्पิตาลส์ : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว โดยการจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ใช้บทบรรยาย ประกอบดีวีดี ซึ่งมีเนื้อหา สาระ และรายละเอียด เช่นเดียวกับที่ปรากฏในเอกสารต่อไปนี้ (แต่นำเสนอบทบรรยาย ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะที่สั้นและกระชับ)

1. บทนำ

อยุธยาขึงฟ้า	ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ	ก่อเกื้อ
เจดีย์ล่ออินทร์	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนื้อ	นอกโสม
อยุธยาศโยกฟ้า	ฝากดิน
ฝากดินพิภพเดียว	ดอกฟ้า
แสนโกฏิบ่ขลยิน	อยากเชื้อ
ไทรยรัตนเรืองรุ่งหล้า	หลากสวรรค์ฯ
อยุธยาไพโรจน์ใต้	ตรีบูร
ทวารูจีเรียงหอ	สระหล้าย
อยุธยาขึงแมนสุร	สุรโลก รังแฮ
คูสวรรค์คล้ายคล้าย	แก้ดาฯ

2. แนะนำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานต์กวี คนดีศรีอยุธยา”

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในภาคกลางบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 2,556,640 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภอนครหลวง อำเภอเสนา อำเภอผักไห่ อำเภอบางซ้าย อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภออุทัย อำเภอมหาราช อำเภอท่าเรือ อำเภอภาชี และอำเภอบ้านแพรก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของกรุงเทพมหานครมีอาณาเขตติดต่อดังนี้คือ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดลพบุรี ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสระบุรี ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี

สภาพทั่วไปของพื้นที่จังหวัดเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ที่ตั้งตัวเมืองมีสายน้ำล้อมรอบเรียกว่าเกาะเมือง แม่น้ำสำคัญ 4 สายไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย การล่องเรือ เป็นต้น

4. แนะนำอำเภอพระนครศรีอยุธยา

“เมืองหลวงเก่า ชนเผ่าโบราณ สืบสานงานท้องถิ่น แผ่นดินมรดกโลก”

ความเป็นมา

อำเภอพระนครศรีอยุธยา เดิมมีชื่อว่า “อำเภอรอบกรุง” จัดตั้งเมื่อ พ.ศ.2440 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจาก “อำเภอรอบกรุง” เป็น “อำเภอกรุงเก่า” เมื่อปี พ.ศ.2475 และเปลี่ยนชื่ออีกครั้งหนึ่งจาก “อำเภอกรุงเก่า” เป็น “อำเภอพระนครศรีอยุธยา”

สภาพทั่วไป

อำเภอพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่ 130.58 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 75 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เหมาะแก่การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ มีแม่น้ำ 3 สายไหลผ่าน ได้แก่ 1) แม่น้ำป่าสัก ไหลมาจากอำเภอนครหลวง ผ่านตำบลบ้านเกาะ ตำบลหัวรอ ตำบลกะมัง ตำบลหอรัตนไชย ตำบลคลองสวนพลู และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลป้อมเพชร 2) แม่น้ำลพบุรี ไหลมาจากอำเภอบางปะหัน ผ่านตำบลสวนพริก และตำบลบ้านเกาะ ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่วัดคงขุม ตำบลบ้านเกาะ และ 3) แม่น้ำเจ้าพระยา ไหลผ่านเข้ามาจากอำเภอบางบาล ผ่านตำบลบ้านใหม่ ตำบลภูเขาทอง ตำบลบ้านป้อม ตำบลปากกราน ตำบลสำเภาล่ม ตำบลประตูลี้ ตำบลคลองตะเคียน ตำบลคลองสวนพลู ตำบลเกาะเรียน และ

ตำบลบ้านรุน

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำสวน ค้าขาย

อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 16 ตำบล 120 หมู่บ้าน 2 เทศบาล 14 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 158,584 คน เป็นชาย 76,777 คน หญิง 81,807 คน ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธและมีศาสนาอิสลามบ้างเล็กน้อย

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสงกรานต์ การแห่เทียนพรรษา การทอดกฐินผ้าป่า การทำบุญขึ้นปีใหม่ ประเพณี วันตรุษอีตีด้ออ้อ (ออกอ้อยี่) ประเพณีแห่เจ้า ประเพณีทิ้งกระจาดวัดพนัญเชิงวรวิหาร ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีวิถีชีวิต เช่น การบวชนาค แต่งงาน งานศพ เป็นต้น

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 74 วัด วัดร้าง 204 วัด มัสยิด 20 แห่ง ศาลเจ้า 3 แห่ง โบสถ์คริสต์ 1 แห่ง
2. มีโบราณสถาน จำนวน 529 แห่ง เช่น พระราชวังโบราณ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ พระที่นั่งตรีมุข พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์ พระที่นั่งทรงปืน วังจันทร์เกษม พลับพลาจตุรมุข พระที่นั่งพิมานรัตยา พระที่นั่งพิชัยคล้ายลักษณ์ กำแพงและประตูวัง วังหลัง ฯลฯ

โบราณวัตถุ

1. พระพุทธรูปทรงเครื่องปางประทานอภัย สำริด อยู่ที่เจดีย์พระศรีสุริโยทัย ตำบลประตูชัย

2. ธรรมาสน์ไม้ ที่วัดเชิงท่า (โกษาवास) ตำบลท่าवासกรี
3. พระพุทธรูปปางมารวิชัย (หลวงพ่อทองสุข) สำริด ที่วัดคูม ตำบลวัดคูม
4. พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ทอง) สำริด และพระพุทธรูปปางมารวิชัย (นาก) สำริด

ที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู

5. พระพุทธรูปปางมารวิชัย (พระประธาน) ปูน ที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู
6. คู่พระธรรมขามุลาจรดน้ำ และคู่พระธรรมไม้ ที่วัดศาลาปูน ตำบลท่าवासกรี
7. ลังเค็ด แข็งสิงห์ ไม้ ตั่งเท้าสิงห์ ไม้ และธรรมาสน์ไม้ ที่วัดศาลาปูน ตำบลท่าवासกรี
8. พระพุทธรูปปางมารวิชัย (พระอินทร์แปลง) สำริด และคู่พระธรรมเท้าคูลายรดน้ำไม้

ที่วัดเสนารามวรวิหาร ตำบลหัวรอ

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ตำบลประตูชัย
2. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม ตำบลหัวรอ
3. พระราชวังโบราณ ตำบลท่าवासกรี
4. ศาลหลักเมือง ตำบลประตูชัย
5. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย
6. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตำบลประตูชัย
7. คุ่มขุนแผน ตำบลประตูชัย
8. อนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทุ่งมะขามหย่อง ตำบลภูเขาทอง
9. สวนศรีสุริโยทัย ตำบลท่าवासกรี
10. สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ตำบลประตูชัย
11. สวนสาธารณะบึงพระราม ตำบลประตูชัย
12. วังช้างอยุธยา แลเพนียด ตำบลสวนพริก
13. หมู่บ้านโปตุเกตุ หมู่บ้านญี่ปุ่น ตำบลคลองสวนพลู
14. วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพุทไธสวรรย์ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดภูเขาทอง วัดราชบูรณะ วัดหน้าพระเมรุ วัดมเหยงคณ์ วัดบรมพุทธาราม วัดไชยวัฒนาราม วัดกุฎีดาว วัดพนัญเชิง วัดธรรมิกราช วัดสุวรรณดาราราม
15. วิหารพระมงคลบพิตร ตำบลประตูชัย

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ การท่องเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง วังช้างอยุธยา แลเพนียด วัดสามวิหาร วัดพิชัยสงคราม วัดพนมยงค์ วัดโลกยสุธา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม สถาบันอยุธยาศึกษา ปลายสะพานเครื่องแขวน และการปั่นจักรยาน ซึ่งแต่ละสถานที่ที่มีรายละเอียด คือ

4.1 ล่องเรือชมวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง

มณฑล เงินเหรียญ (สัมภาษณ์. 2550) เจ้าของกิจการ คลาสสิกทัวร์ และอาจารย์พิเศษวิชา มัคคุเทศก์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา ได้บรรยายการล่องเรือชมวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง ไว้ดังนี้

อดีตราชธานีกรุงศรีอยุธยาได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ให้เป็นหนึ่งในมรดกโลกทางวัฒนธรรม ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะของความเป็นเมืองแห่งลุ่มแม่น้ำลำคลอง ตัวเมืองหรือที่เรียกว่า “เกาะเมือง” โอบล้อมด้วยแม่น้ำ 3 สาย

คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเชื่อมกับเครือข่ายคลองธรรมชาติและคลองขุดจนได้รับฉายาจากชาวตะวันตกที่มาเยือนกรุงศรีอยุธยาว่า “เวนิสแห่งตะวันออก”

การล่องเรือเพื่อชมทัศนียภาพ อีกทั้งวิถีชีวิตพื้นบ้านริมสองฝั่งคลองยังคงมีความเป็นไทยแท้ไม่เสื่อมคลาย ระหว่างทางที่เรือแล่นผ่านเราได้เห็น โบราณสถานต่าง ๆ โดยมีจุดเริ่มต้นจากแม่น้ำป่าสัก บริเวณวัดพิชัยสงคราม ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2900 เป็นวัดโบราณซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ได้นามอย่างนั้นถือเอาเหตุผลที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ตีฝ่าวงล้อมข้าศึกออกจากวัดพิชัยมาได้ และในเวลาต่อมาก็กลับมาต่อสู้กับข้าศึกจนได้รับชัยชนะ เมื่อได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้น จึงขนานนามวัดเสียใหม่ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติและเรียกอนุสรณ์แห่งสถานที่วัดนี้ว่า “วัดพิชัยสงคราม” ซึ่งควรยกย่องนับเป็นอนุสรณ์สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของพระนครศรีอยุธยา เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงใช้ในการจัดระเบียบทัพก่อนดำเนินยุทธการแห่งพระราชภารกิจอันสำคัญในประวัติศาสตร์ชนชาติถึงสองครั้งสองคราคือ รวมพลก่อนหักด่านออกไปจัดตั้งกำลังกู้ชาติที่จันทบุรี และรวมพลกำหนดยุทธการขึ้นสุดท้ายก่อนเข้าตีค่ายโพธิ์สามต้น ประกาศชัยชนะและอิสรภาพเหนือดินแดน ให้เราอยู่สุขทุกวันนี้

หลังจากนั้นเรือจะลอดใต้สะพานปรีดีธำรง ซึ่งมีสะพานที่สร้างใหม่ขนาดข้าง คือสะพานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเรือจะเลี้ยวไปทางทิศใต้ทางขวามือเพื่อพบกับแม่น้ำเจ้าพระยา ณ บริเวณ วัดพนัญเชิงวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดมหานิกายตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ตรงข้ามเกาะเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญในวัดนี้คือ “พระเจ้าพนัญเชิง หรือหลวงพ่อดโต” หน้าตักกว้าง 20.17 เมตร สูงจากปลายพระซงฆ์ถึงพระรัศมี 19 เมตร ลงรักปิดทองฝีมือปั้นงดงาม เป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวจีน ที่เชื่อถือในเรื่องโชคลาภและความร่ำรวยจากการค้าแต่สมัยโบราณ ในตำนานของ “เจ้าปอบฮูกง” สมัยรัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้มีการบูรณะซ่อมแซมวิหารและองค์พระครั้งใหญ่ ทรงพระราชทานนามหลวงพ่อดโตว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก” ผู้ที่มานมัสการกราบไหว้ มักจะประสบความสำเร็จในชีวิต หน้าที่การงาน และมีโชคลาภจากการทำมาหากินที่สุจริตอยู่เสมอ จึงสังเกตได้ว่ามีชาวจีนจากต่างประเทศนิยมมานมัสการเป็นหมู่คณะ โดยเฉพาะในช่วงวันตรุษจีนยังมีเป็นจำนวนมาก

วัดพนัญเชิง เป็นวัดที่มีมาแต่โบราณก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นผู้สร้าง พงสาวดารเหนือ กล่าวว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นผู้สร้างและถวายนามว่า “วัดพระเจ้าพระนางเชิง” ในพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ กล่าวว่า แรกสถาปนาพระพุทธรูปเจ้าพะเนงเชิง พ.ศ. 1867 ก่อนพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยา 26 ปี เป็นพุทธรูปใหญ่หน้าตักกว้าง 14 เมตร เศษ สูง 19 เมตร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ในจดหมายเหตุของแอมเฟอร์ เขียนว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นของมอญ ในหนังสือภูมิสถานอยุธยาว่า เป็นของพระเจ้าสามโปเตียน ซึ่ง

น่าจะเพี้ยนมาจากภาษาจีนว่า ซำปอกง แปลว่า รัตนตรัย ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังคงค้นไม่พบว่า กษัตริย์โยชยาวงศ์ใดที่มีพระนามว่าสามโปเตียน พระพุทธรูปนี้จีนนับถือมากเรียกว่า ซำปอกง คนไทยเรียกกันทั่วไปว่า หลวงพ่อโตหรือหลวงพ่อบัญเชิง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงซ่อมพระพุทธรูปองค์นี้ครั้งหนึ่ง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงปฏิสังขรณ์และสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์อีกหลายพระองค์ ได้ทรงปฏิสังขรณ์ต่อมาโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะใหม่ทั้งองค์ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2397 แล้วถวายพระนามพระพุทธรูปว่า พระพุทธไตรรัตนนายก ในรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2444 เกิดเพลิงไหม้ผ้าห่มพระเจ้าพันธูเชิงองค์พระซำรดหลายแห่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้บูรณะขึ้นใหม่เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2445 ราชบัณฑิตยสภา ซ่อมเมื่อ พ.ศ. 2472 และกรมศิลปากร ได้ทำการซ่อมแซมอีกเมื่อ พ.ศ. 2494 พระพุทธรูปนี้เป็นที่นับถือทั้งชาวไทยและชาวจีน ในพงศาวดาร กล่าวว่า เมืองกรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 นั้น พระพุทธรูปองค์นี้มีน้ำพระเนตรไหลออกมาทั้งสองข้าง

ในอดีตบริเวณคลองสวนพลู ทำวัดพันธูเชิง จะเป็นแหล่งที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นจุดที่แม่น้ำ 2 สาย ไหลมาบรรจบกัน บริเวณนี้เรียกว่า “ตลาดน้ำบางกะจะ” นับได้ว่าเป็นตลาดน้ำที่ใหญ่ที่สุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวกันว่า มีประชากรอาศัยอยู่ในเรือแพถึงประมาณ 2,000 กว่าคน ทั้งนี้เพราะบริเวณนี้เป็นแหล่งเศรษฐกิจของพ่อค้าวานิชที่จะต้องมาจอดเรือเพื่อซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า รวมถึงเป็นด่านเก็บภาษีในสมัยนั้นด้วย ละแวกบางกะจะสมัยนั้น เป็นย่านการค้าที่คึกคัก ถ้าดูจากแผนที่เดิม จะเห็นว่ามีชุมชนหลายชาติหลากภาษามาตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น มาลาญจีน โปรตุเกส ญี่ปุ่น อังกฤษ ฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์)

กรุงศรีอยุธยา ได้มีการติดต่อซื้อขายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาวต่างประเทศ ดังนั้นกรุงศรีอยุธยาจึงมีชาวต่างประเทศเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่หลายชนชาติ อาทิเช่น ฮอลันดา ญี่ปุ่น โปรตุเกส แคนมุสลิม เป็นต้น หมู่บ้านแรกที่เราจะได้พบก็คือ หมู่บ้านฮอลันดา

หมู่บ้านฮอลันดา ตั้งอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตะวันออก ได้วัดพันธูเชิงใกล้กับแม่น้ำแม่เปี้ย ชาวฮอลันดานับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ เช่นเดียวกับชาวอังกฤษ เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยา ช่วงตอนปลาย เพื่อมุ่งการค้าขายเพียงอย่างเดียว ต่อจากหมู่บ้านฮอลันดา คือ หมู่บ้านอังกฤษ

หมู่บ้านอังกฤษ อยู่ระหว่างกลางของหมู่บ้านฮอลันดา และหมู่บ้านญี่ปุ่น กล่าวคือ อยู่ได้หมู่บ้านชาวฮอลันดาและเหนือหมู่บ้านญี่ปุ่น นั่นเอง

หมู่บ้านญี่ปุ่น ตั้งอยู่ที่ตำบลเกาะเรียน ห่างจากวัดพันธูเชิง ไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร

พงศาวดาร กล่าวว่า ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทางการญี่ปุ่นได้อนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นเดินเรือออกไปค้าขายกับต่างชาติได้ ในบรรดาเรือที่ออกไปค้าขายนี้ ส่วนหนึ่งได้เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาและได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าแผ่นดินไทยให้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกับชาวต่างชาติอื่น ๆ เมื่อทางการญี่ปุ่นอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นค้าขายกับต่างชาติได้โดยให้มีหัวหน้าปกครองในกลุ่มตน นับแต่นั้นมาชาวญี่ปุ่นก็เข้ามาอาศัยในกรุงศรีอยุธยามากขึ้น หัวหน้าชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นคือ นากามาซา ยามาดา เป็นผู้มีอำนาจและเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ออกญาเสนาภิมุข เป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม หลังจากพระองค์สวรรคต ในปี พ.ศ. 2171 ออกญาเสนาภิมุขได้แสดงความจงรักภักดีต่อโอรสทั้งสองของพระเจ้าทรงธรรม คือสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 และสมเด็จพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ ต่อมาได้เป็นผู้บัญชาการกองทหารอาสาสมัคร เดินทางไปปราบกบฏที่นครศรีธรรมราช และได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจนสิ้นชีวิต ปัจจุบันสมาคมไทย - ญี่ปุ่นได้จารึกเรื่องราวประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยามาจัดแสดงไว้ภายในหมู่บ้านญี่ปุ่น และปรับปรุงบริเวณหมู่บ้านให้เป็นอาคารผนวกของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา รวมทั้งจัดแสดงเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป ซึ่งฝั่งตรงข้ามกับหมู่บ้านญี่ปุ่น ก็คือ หมู่บ้านโปรตุเกส

หมู่บ้านโปรตุเกส ตั้งอยู่ที่ตำบลลำเภาลุ่ม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก อยู่ทางใต้ของตัวเมือง ชาวโปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2054 โดยอัลฟองโซ เดอ อัลบูเคอร์ก ผู้สำเร็จราชการของโปรตุเกส ประจำเอเชีย ได้ส่งนายคูอาร์เต้ เฟอร์นันเดส เป็นทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาไทยได้ทำสนธิสัญญากับโปรตุเกสเป็นครั้งแรก โดยโปรตุเกสได้รับสิทธิพิเศษในการค้าขาย และตั้งหลักแหล่งเพื่อเผยแพร่ศาสนาได้อย่างเสรี โปรตุเกสได้นำอาวุธปืนพร้อมทั้งยุทธวิธีการรบแบบใหม่เข้ามาฝึกให้กองทัพไทย ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ชาวโปรตุเกสได้เข้าร่วมรบกับไทยในสงครามระหว่างไทยกับพม่า และระหว่างไทยกับเชียงใหม่ ทำให้ชาวโปรตุเกสเป็นที่โปรดปราน จนโปรดให้ตั้งเป็นกองทหารล้อมวัง พร้อมกับพระราชทานที่ดินตรงกันข้ามกับหมู่บ้านญี่ปุ่นเป็นที่อยู่อาศัย นอกเหนือจากการสงคราม การค้า และการทูตแล้วชาวโปรตุเกสได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และพระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างโบสถ์คริสตศาสนาขึ้นได้ ยังมีหลักฐานปรากฏจนถึงปัจจุบันถึงสามแห่งคือ โบสถ์ซาน เปาโลของคณะเยซุอิด โบสถ์ซาน โดมิงโก ของคณะโดมินิกัน และโบสถ์ซานเปโตร ซึ่งเข้าใจว่าเป็นโบสถ์ในคริสตศาสนาแห่งแรกที่สร้างขึ้นในพระราชอาณาจักรไทยนับเป็นโบสถ์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในแผ่นดินไทย มีการขุดค้นพบโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

โครงการควบคุมมนุษย์ กล้องยาสูบ เหยียดกษาปณ์ เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น ละแวกใกล้เคียงกับหมู่บ้านโปรตุเกสก็คือ จุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของกรุงศรีอยุธยา นั่นคือ บางกะจะ แต่เดิมบางกะจะ เป็นย่านจอดเรือสำเภามาแต่โบราณ คુંน้ำขนาดใหญ่ที่ลำน้ำเจ้าพระยา และป่าสัก มาบรรจบกันหน้าเกาะเมืองอยุธยาตอนใต้

ชุมชนชาวต่างประเทศเหล่านี้รุ่งเรืองมาจนถึงปี พ.ศ. 2310 เมื่อพม่ายกทัพมายึดกรุงศรีอยุธยา เป็นครั้งที่ 2 บ้านเมืองเสียหายยับเยิน หมู่บ้านของชาวยุโรป รวมทั้งหมู่บ้านของชาวโปรตุเกสแห่งนี้ ถูกทำลายไป ชุมชนประวัติศาสตร์ที่มีอายุมากถึง 227 ปี จึงถึงกาลสิ้นสุดลงพร้อม ๆ กับการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา ส่วนอีกฝากของลำน้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้ลงมา จะมีการมพบซากเสากระโดงเรือโบราณขนาดใหญ่ พร้อมกับสมอไม้ และโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่วัดไก่อี๊ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพการค้าที่คึกคักในสมัยนั้น รวมทั้งชื่อตำบลละแวกนั้นก็มิชื่อเกี่ยวกับการเดินเรืออย่าง เช่น ลำเภอล่มคานเรือ เป็นต้น

ป้อมเพชร ตั้งอยู่ที่บริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่บางกะจะ ในอดีตจากป้อมเพชรสามารถมองเห็นเรือที่จะเข้ามาเทียบท่า ณ เกาะเมืองกรุงศรีอยุธยา ลักษณะป้อมก่อด้วยอิฐ สลับศิลาแลงอย่างแน่นหนาแข็งแรง กำแพงหนา 3 วา มีช่องรูปโค้งกว้าง 4 ศอก สูง 5 ศอก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่ตั้งปืนใหญ่ประจำป้อม ถ้าดูจากรูปเขียนในแผนที่ฝรั่งที่เดินทางเข้ามาในสมัยนั้น จะเห็นได้ว่าป้อมแห่งนี้มีขนาดใหญ่มาก มีรูปสัณฐานเหมือนเพชรเจียรระใน กำแพงเมืองที่พระเจ้าอยู่ทอง ทรงสร้างครั้งแรกนั้นเป็นเพียงเชิงเทินดินและมีเสาไม้ระเนียดปักข้างบน ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงได้ก่ออิฐถือปูนขึ้น ตามพระราชพงศาวดารมีการสร้างป้อมต่าง ๆ อาทิ ป้อมมหาไชย ป้อมซดกบ ป้อมเพชร ป้อมหอรพชกฤห์ และป้อมจำปาพล เป็นต้น ป้อมขนาดใหญ่ ๆ มักตั้งอยู่บริเวณทางแยกระหว่างแม่น้ำ เช่น ป้อมมหาไชยตั้งอยู่มุมวังจันทร์เกษม บริเวณซึ่งเป็นตลาดหัวรอในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการรื้ออิฐมาสร้างกำแพงเมืองกรุงเทพมหานคร เพราะเผาอิฐไม่ทันและไม่ต้องการเหลือซากให้พม่าเข้ามาใช้ประโยชน์ ตัวป้อมได้ถูกรื้อเพื่อนำอิฐไปสร้างพระนครใหม่ที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถนนอุทงในปัจจุบันก็คือแนวกำแพงเมืองของกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีความยาวประมาณ 12.5 กิโลเมตร นั่นเอง หลังจากบริเวณนี้แล้วเรือจะเลี้ยวมาทางทิศใต้ผ่านหมู่บ้านมุสลิม

หมู่บ้านมุสลิม จะอยู่ทางซ้ายมือ แยกมุสลิม เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งออกเป็นกลุ่ม ได้แก่ แยกเทศ หรือแยกเจ้าเซ็น อพยพมาจากอินเดีย เปอร์เซีย และอาหรับ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตะเกีย แยกมักกะสัน มาจากเมืองมวกัษซาร์ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากคลองตะเคียน แยกมลายู ตั้งอยู่หลังหมู่บ้านตะเกีย แยกจาม มาจากเมืองจัมปา ตั้งอยู่ในคลองคูจาม แยกตานี เป็นพวกที่อพยพมาจากปัตตานี ตั้งบ้านเรือนอยู่แถววัดลอดช่อง แยกบ้านท่ากายี สันนิษฐานว่าเป็นแยกบ้านท่า

กาฬี มาจากอินเดีย พวกเดียวกับแขกเทศ ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับตำบลหนองโสน และริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากเปอร์เซียหรืออิหร่านซึ่งเข้ามาค้าขายตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยา แม้มีจำนวนประชากรไม่มาก แต่ต่อมามีบทบาทสูงในราชสำนักสยามทั้งในฐานะการค้าและกำลังในการสงคราม โดยเฉพาะซัยค์ (เจก) อะห์มัด กูมิ (Shieak Ahmad Qumi) ซึ่งเข้ามาประเทศไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร ก่อน พ.ศ. 2143 และนำศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮ์มาเผยแพร่เป็นครั้งแรก ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เจก อะห์มัด รับราชการรับยศเทียบเท่าเจ้าพระยากรมท่าขวา และได้เป็นจุฬาราชมนตรีคนแรก มีหน้าที่เก็บภาษีสินค้าเข้า ออก ดูแลการเดินทางระหว่างประเทศและดูแลกิจการศาสนาอิสลาม ปัจจุบันกุโบของท่านเจก อะห์มัด อยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสันนิษฐานว่าบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่อยู่อาศัย สุเหร่า และกุโบของเจก อะห์มัด ปฐมจุฬาราชมนตรีคนแรกของไทย ต่อจากหมู่บ้านมุสลิมเรือจะผ่านวัดพุทไธศวรรย์

วัดพุทไธศวรรย์ ตั้งอยู่ตรงข้ามเกาะเมืองริมแม่น้ำเจ้าพระยา สร้างขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1876 ตรงบริเวณที่ประทับของพระเจ้าอู่ทองทรงประทับก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา หรือที่เรียกว่า “เวียงเหล็ก” โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์ ด้านหน้ามีปรางค์องค์ใหญ่ ประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง สิ่งศักดิ์สิทธิ์และมหามงคล คือ องค์พระประธานของวัดที่ชาวบ้านมักจะเรียกว่า หลวงพ่อดำ นอกจากนี้ยังมีกุฏิสมัยอยุธยาตอนปลายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สังฆราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา มีภาพเขียนฝาผนังภายในฝีมือช่างหลวงอยุธยา เล่าเรื่องราวการเดินทางไปตั้งกาของพระพุทธ โฆษาจารย์และเรื่องในไตรภูมิ ปรางค์ใหญ่สีขาวของวัดนี้เป็นหนึ่งในพระมหาธาตุเจดีย์สำคัญของกรุงศรีอยุธยา เล่ากันตามความเชื่อในสมัยก่อนว่า ผู้เดินทางผ่านวัดพุทไธศวรรย์จะกราบไหว้ขอพรให้ปลอดภัยในการเดินทาง และหากลูกเจ็บไข้ได้ป่วยก็มักจะนำลูกของตนมาถวายเป็นลูกของพระเจ้าอู่ทอง และแก้บนด้วยการบวชถวายเมื่อครบอายุ ถัดจากวัดพุทไธศวรรย์จะพบกับหมู่บ้านฝรั่งเศส

หมู่บ้านฝรั่งเศส ตั้งอยู่ใกล้กับปากคลองละครไชย ได้สร้างบ้านเรือน ร้านค้า และวัดนักบุญยอแซฟ ที่หัวคูหรือตำบลสำเภาล่ม ชาวฝรั่งเศสคือชาวตะวันตกชาติสุดท้ายที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี มีบาทหลวงเข้ามาสอนหนังสือและเผยแพร่ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก มีการสร้างโรงเรียน และโบสถ์นักบุญยอแซฟ โบสถ์แห่งนี้ถูกทำลายไปเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ. 2310 และสร้างใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โบสถ์แห่งนี้มีความงดงามตระการตา โดยเฉพาะในยามค่ำคืนจะมีการประดับไฟส่องสว่าง สวยงามและน่าประทับใจเป็นอันมาก ถัดจากโบสถ์นักบุญยอแซฟ เรือจะล่องต่อไปยังวัดไชยวัฒนาราม

วัดไชยวัฒนาราม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกนอกเกาะเมือง เป็นวัดที่พระเจ้า

ปราสาททอง กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาองค์ที่ 24 (พ.ศ. 2173 - 2198) โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2173 ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีความงดงามมากแห่งหนึ่งในกรุงศรีอยุธยา ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ วัดนี้เป็นที่ฝังพระศพของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) กวีเอกสมัยอยุธยาตอนปลายและเจ้าฟ้าสังวาลย์ ซึ่งต้องพระราชอาญาโบยจนสิ้นพระชนม์ในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด ได้แก่ พระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุ เป็นปรางค์ประธานของวัดตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและที่มุมฐานมีปรางค์ทิศประจำอยู่ทั้งสี่มุม การที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองซึ่งเป็นกษัตริย์สมัยอยุธยาตอนปลายทรงสร้างปรางค์ขนาดใหญ่เป็นประธานของวัดเท่ากับเป็นการรื้อฟื้นศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้นที่นิยมสร้างปรางค์เป็นประธานของวัด เช่น การสร้างปรางค์ที่วัดมหาธาตุและวัดราชบูรณะ เนื่องจากพระองค์ทรงได้เขมรมาอยู่ได้อ่านจึงมีการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมเขมรเข้ามาใช้ในการก่อสร้างปรางค์อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีพระระเบียงรอบปรางค์ประธาน ภายในพระระเบียงมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ผนังระเบียงก่อด้วยอิฐถือปูน มีลูกกรงหลอกเป็นรูปลายกุดั่น พระอุโบสถ อยู่ด้านหน้าของวัดภายในมีซากพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยสร้างด้วยหินทราย ใบเสมาของพระอุโบสถทำด้วยหินสีค่อนข้างเขียว จำหลักเป็นลายประจำยามและลายก้านขด และเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ทางด้านหน้าพระอุโบสถมีเจดีย์ 2 องค์ ฐานกว้าง 12 เมตร สูง 12 เมตร ซึ่งถือเป็นศิลปะที่เริ่มมีแพร่หลายตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง วัดไชยวัฒนารามได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังคงมองเห็นเค้าแห่งความงดงามของสถาปัตยกรรมอันยิ่งใหญ่และทรงคุณค่า ฝั่งตรงข้ามวัดไชยวัฒนารามจะเป็นพระตำหนักสิริยาลัย

พระตำหนักสิริยาลัย สร้างขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นพระตำหนักที่สร้างขึ้นจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช โดยในหลวงทรงซื้อที่ดิน เพื่อสร้างตำหนักแด่พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระราชินี ทรงมีพระชนมายุครบ 5 รอบในปี พ.ศ. 2534 และหลังจากที่ในหลวงทรงพระราชทานที่ดินให้แล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงสร้างพระตำหนักถวายเนื่องในวโรกาสเดียวกันด้วย และเมื่อตำหนักสร้างจนแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถจึงทรงพระราชทานนามพระตำหนักนี้ว่า “พระตำหนักสิริยาลัย” ซึ่งเป็นพระตำหนักส่วนพระองค์ ที่ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าชม ถัดจากจุดนี้เรือจะล่องไปยังวัดกษัตริราชวรวิหาร

วัดกษัตริราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยานอกเกาะเมืองทางด้านทิศตะวันตก ตรงข้ามกับวังหลังหรือวังสวนหลวง เดิมชื่อวัดกษัตริ หรือวัดกษัตริาราม เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สร้างเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้างไม่ปรากฏหลักฐาน มีพระปรางค์เป็น

ประธานของวัด ในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์กรมพระราชวัง และกรมขุนอิศรา
 นุรักษ์ (เกศ) ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม วัดกษัตราเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดกษัตราธิราช” ใน
 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานที่สำคัญภายในวัด คือ พระประธานในพระ
 อุโบสถที่มีแท่นฐานผ้าทิพย์ปูนปั้น ฝีมือประณีตงดงาม ใบเสมาของพระอุโบสถเป็นใบเสมาคู่
 แกะสลักลวดลายวิจิตรบรรจง ตามหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏตามเอกสารแสดงให้รู้ว่าในสมัยกรุงศรี
 อยุธยา วัดกษัตราธิราช จัดต้องเป็นวัดที่มีชื่อเสียงและเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง วัดกษัตราธิราชคงจะถูก
 เข้าศึกทำลายอย่างยับเยินเมื่อคราวเสียกรุงฯ ครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310 หรือก่อนหน้า
 นั้น เนื่องจากที่ตั้งวัดอยู่ไม่ไกลกับวัดท่าการ้อง (วัดท่า - วัดการ้อง) วัดลวดช่อง และวัดวรเชษฐ ซึ่ง
 เป็นที่ตั้งค่ายของพม่ามากนัก ผู้คนจึงพากันอพยพหลบหนีภัยสงคราม แม้พระสงฆ์ก็คงจะอยู่ไม่ได้
 วัดจึงต้องร้างไปในที่สุด และคงจะตกเป็นวัดร้างมาเป็นเวลาหลายปี ส่วนนาม “วัดกษัตราธิราช” ที่
 ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ จะเปลี่ยนมาจาก “วัดกษัตรา” เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่สันนิษฐานว่า คงจะ
 มาเปลี่ยนเมื่อในรัชกาลที่ 5 ด้วยปรากฏในจดหมายเหตุพระราชกรณีกิจรายวัน พ.ศ. 2431 ครั้งเสด็จ
 พระราชดำเนินมายังวัดนี้ ตรงกันข้ามกับวัดกษัตราธิราชจะมองเห็นพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย สีเหลือง
 ทองตั้งเด่นเป็นสง่าอย่างสวยงาม

เจดีย์พระศรีสุริโยทัย อยู่ในเกาะเมืองด้านทิศตะวันตก อยู่ติดกับสำนักงานโบราณคดีและ
 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 ถนนอุทอง พระเจดีย์แห่งนี้เป็น โบราณสถานที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งใน
 เขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นอนุสรณ์สถานของวีรสตรีไทยพระองค์แรก สมเด็จพระ
 พระสุริโยทัย สิ้นพระชนม์ในการทำสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้า
 แปร เป็นการยืนยันเกียรติแห่งสตรีไทยที่ได้รับการยกย่องจากสังคมไทยมาแต่ครั้งบรรพกาล ในปี
 พ.ศ. 2091 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิขึ้นครองราชย์สมบัติมีสมเด็จพระสุริโยทัย เป็นพระมเหสี
 หลังจากครองราชย์ได้ 7 เดือน พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้และบุเรงนองยกทัพเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา
 โดยผ่านมาจากด่านพระเจดีย์สามองค์จังหวัดกาญจนบุรีและตั้งค่ายล้อมพระนคร สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิทรงช้างออกไปพร้อมกับพระราชโอรส สมเด็จพระสุริโยทัย ทรงเป็นห่วงพระราชสวามี
 จึงได้ทรงเครื่องแบบอย่างนักรบชายประทับช้างตามเสด็จออกไป กองทัพกรุงศรีอยุธยาปะทะกับ
 ทัพหน้าของกรุงหงสาวดีซึ่งมีพระเจ้าแปรเป็นแม่ทัพ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงไต่ช้างเข้าชน
 กับช้างของพระเจ้าแปรและบังเอิญช้างทรงเกิดเพลิงพลั่ว สมเด็จพระสุริโยทัยจึงไต่ช้างพระที่นั่ง
 เข้าขวางพระเจ้าแปรด้วยเกรงว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชสวามีจะเป็นอันตราย จนถูกพระ
 แสงของ้าวฟันพระอังสาขาดสะพายแล่งสิ้นพระชนม์อยู่บนคอช้าง เมื่อสงครามยุติลงสมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิทรงปลงพระศพของพระนางและสถาปนาวัดที่ปลงพระศพขึ้นเป็นวัดสวนหลวง
 สบสวรรค์ (เดิมชื่อ วัดสบสวรรค์) ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มี

การสอบสวนหาตำแหน่งสถานที่ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารเพื่อเรียบเรียงเป็นหนังสือประชุมพงศาวดารขึ้นทุกเกล้าฯ ถวาย จึงเป็นเหตุให้ทราบตำแหน่งของวัดสบสวรรค์ ซึ่งยังคงพบเจดีย์แบบย่อไม้สิบสองสูงใหญ่ ปรากฏตามที่ตั้งในปัจจุบันนี้ เป็นพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองตั้งอยู่ ณ วัดสวนสบสวรรค์ วังหลัง ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงงานสุราของ กรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง พระเจดีย์องค์นี้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับบรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย พระมเหสี หลังจาก พ.ศ. 2310 เมื่อกรุงศรีอยุธยาหมดสภาพเป็นราชธานี วังหลังถูกรื้อทำลายรกร้างอยู่จนราว พ.ศ. 2449 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมทหารขึ้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทางราชการเลือกเอาที่วังหลังตลอดจนถึงวัดสวนหลวงสบสวรรค์สร้างเป็นบริเวณกรมทหาร ได้ปฏิสังขรณ์รักษาพระเจดีย์ใหญ่ในสวนหลวงนั้นไว้ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โปรดให้เรียกว่า “พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย” จนปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้

ฐานเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนลายทักษิณทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง ด้านทั้งสี่ออกเฉียงรองรับชুমุทิศที่ยื่นออกมาจากเรือนธาตุ ฐานเจดีย์เป็นฐานเขียงซ้อนด้วยฐานบัวลูกแก้ว ออกไก่และฐานสิงห์ เหนือฐานสิงห์ขึ้นไปเป็นส่วนของเรือนธาตุ มีชুমุจัตุรมุขทำหลังคาลดชั้น ชุมด้านหน้าเป็นบันไดทางขึ้นสู่คูหาเจดีย์ หน้าบันของชุมเป็นรูปหน้ากาพลายพวงอุบะเป็นรูปกระหนกเปลว ด้านบนทำเป็นชุมหลังคา 2 ชั้น เหนือขึ้นไปประดิษฐานสถูปย่อมุมไม้สิบสองขนาดเล็กทั้ง 4 ด้านทางเข้าคูหาทำประตูไม้ 2 บาน ลงรักปิดทองเป็นลายหน้ากาพลายพวงอุบะเป็นลายกระหนก จากทางเข้าด้านทิศเหนือภายในองค์เจดีย์ทำเป็นห้องสี่เหลี่ยมรูปกากบาท ตรงกลางของห้องประดิษฐาน “พระพุทธรูปสุริโยทัยสิริ กิติทิฆามงคล” ซึ่งมีความหมายว่า “พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นมงคลแห่งสมเด็จพระสุริโยทัยและทรงเจริญพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” พระพุทธรูปนี้ทำเป็นพุทธลักษณะปางประทับยืนยกพระหัตถ์ซ้ายเสมอพระอุระ หงายพระหัตถ์แบบประทานพร ส่วนพระหัตถ์ขวาทอดขนานไปกับพระโสณี มีขนาดความสูงเท่าส่วนสูงของพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผนังคูหาทั้ง 4 ด้านเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ บนพื้นสีขาวอมเหลือง เหนือผนังขึ้นไปทำเป็นเพดานซึ่งมีรูปดวงคาราประทับอยู่ 9 ดวง และมีดวงคาราเล็ก ๆ สลับกันไปอีก 16 ดวง เหนือชুমุเรือนธาตุขึ้นไปเป็นฐานบัวลูกแก้ว ออกไก่ซ้อนกัน 3 ชั้น เหนือฐานขึ้นไปเป็นองค์ระฆังย่อมุมไม้สิบสอง เหนือองค์ระฆังทำเป็นบัลลังก์ฐานบัวย่อมุมไม้สิบสองรองรับเสาดานและก้านฉัตร เหนือก้านฉัตรขึ้นไปเป็นปล้องไฉนและปลียอดบนสุดประดับด้วยหยาดน้ำค้าง องค์พระเจดีย์ปิดทองตั้งแต่ชั้นฐานเหนือชุมุจัตุรมุขขึ้นไปจนถึงยอด รวมทั้งสถูปขนาดย่อมทั้ง 4 องค์ ที่ประดิษฐานเหนือชุมุทิศอีกด้วย จากบริเวณนี้ถ้าล่องเรือเลยไปจะได้พบกับวัดท่าการ้อง

วัดท่าการ้อง เป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนอิสลาม 2 หมู่บ้านคือ บ้านท่า กับบ้านการ้อง อันเป็นวัดพุทธศาสนาที่อยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม ล้อมรอบทั้งตำบล ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้างและสร้างเมื่อใด เป็นวัดโบราณที่มีมาแต่สมัยอยุธยา มีพระอุโบสถกว้าง 11 เมตร ยาว 22 เมตร บูรณะ พ.ศ. 2508 โครงสร้างก่ออิฐถือปูน หน้าบันและบายเครื่องบนเป็นไม้จำหลัก ชุ่มประตุน้ำต่างประดับลายปูนปั้น บานประตูเขียนลวดลายรดน้ำรูปเสี้ยววงประทับยืนบนหลังสิงโตจีน ช่องลมระเบียบง่ามหน้าอุโบสถประดับเครื่องเคลือบเขียวมีกำแพงแก้วล้อมรอบอุโบสถ เจดีย์รายหน้าพระอุโบสถ 5 องค์ และปราสาทเล็กหน้าอุโบสถ 1 องค์ ภายในอุโบสถมีพระประธานสมัยอยุธยาที่เก่าแก่ และศักดิ์สิทธิ์ มีประชาชนเคารพนับถือมากคือ พระพุทธรัตนมงคล (หลวงพ่อยิ้ม) สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น ขณะที่บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรูปลักษณะที่งดงามและพระพักตร์ที่มีความเมตตา นอกจากนี้วัดท่าการ้องยังมีพระบรมสารีริกธาตุไว้ให้บูชา ในอดีตวัดท่าการ้องมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยามากมาย เช่น เป็นที่ฝึกฝนศิลปะแม่ไม้มวยไทยของนักมวยไทยที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งคือ นายขนมต้ม ในเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน มีการบันทึกว่า ขุนไกร และสามเณรพลายแก้ว ได้มาอุปสมบทที่วัดท่าการ้อง ตอนที่ขุนแผนถูกจองจำ ณ กรุงศรีอยุธยา ณ วันอังคาร ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน เวลาบ่าย 4 โมง พม่ายิงปืนสูงวัดการ้องระดมเข้ามา ณ กรุงศรีอยุธยาแล้วเอาเพลิงจุดเชื้อที่รากกำแพงทรุดลง ในปี 2309 วัดท่าการ้องได้เคยเป็นที่ตั้งค่ายของพม่าค่ายหนึ่งก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา จนมีคำกล่าวที่ว่า “นอกจากวัดการ้อง บินไปเสียบอก ณ ยอดพระปราสาทวัดพระศรีมหาธาตุ ใจกลางกรุงศรีอยุธยา น้ำตาหลวงพ่อดิวัตน์ญะเชิง ไหลนองพระเนตร อันเป็นลางบอกเหตุสิ้นแล้วแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา” ในสมัยเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดท่าการ้อง ได้ถูกจัดให้เป็นโรงเรียนนายร้อยฝ่ายช่างเทคนิค รุ่น 10 - 12 เป็นการชั่วคราว โดยใช้ศาลาการเปรียญเป็นห้องเรียน และเป็นที่พักอาศัยก่อนที่จะถูกปล่อยทิ้งขาดการเอาใจใส่ดูแลเป็นเวลานานจนทำให้ทรุดโทรมลงในที่สุด ปัจจุบันวัดท่าการ้อง ได้ตกแต่งบริเวณวัดให้สวยงามด้วยไม้ดอกไม้ประดับเป็นระเบียบ รวมทั้งมีห้องน้ำที่ตกแต่งสวยงามจนได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวด สุดยอดสามแห่งปี ระดับประเทศปี 2549 ประเภทวัดและศาสนสถาน

4.2 วังช้างอยุธยา แลเพนียด

ศีกฤทธิ์ ขาวละมัย (สัมภาษณ์. 2550) ผู้จัดการวังช้างอยุธยา แลเพนียด กล่าวว่า พื้นที่บริเวณวังช้างอยุธยา แลเพนียดในปัจจุบัน แต่เดิมเคยเป็นบ้านพักของตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่อุทยานป่าไม้ หลังจากที่ตั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแผนแม่บทในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ จึงมีการปรับปรุงผังเมืองเพื่อจัดพื้นที่การใช้งาน เช่น ที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการ สถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น พื้นที่บริเวณดังกล่าวถูกจัดให้เป็นพื้นที่ของการท่องเที่ยว โดยมีเงื่อนไข

ของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่จะต้องใช้พาหนะโบราณ ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย รถราง หรือเรือแบบโบราณ และไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นบ้านพักข้าราชการจึงถูกโยกย้ายออกไป ทางวังช้างอยุธยา แลเพนียด จึงขออนุญาตกรมศิลปากร เพื่อที่จะนำช้างมาเป็นพาหนะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในการชมโบราณสถาน หลังจากนั้นอุทยานฯ จึงอนุมัติให้ใช้พื้นที่บริเวณหลังคุ้มขุนแผนให้เป็นพื้นที่ในการจัดการดังกล่าว โดยมีเงื่อนไข เช่น การจัดการมูลช้าง การจำกัดจำนวนช้างในการให้บริการต้องไม่เกิน 35 เชือก การดูแลความปลอดภัยของคนและสัตว์ การจัดการด้านสุขอนามัย การจัดการเรื่องภูมิทัศน์จะต้องไม่บดบังโบราณสถาน รูปร่าง ลักษณะ และสีจะต้องเข้ากับโบราณสถาน เป็นต้น นับแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สภาพพื้นที่บริเวณนี้ในอดีตและปัจจุบันจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก “จากที่เคยเป็นบ้านพักข้าราชการมากมายก็หายไป คงเหลือช้างอยู่กับโบราณสถาน” การโยกย้ายประชากรในพื้นที่หลังจากที่มีการปรับปรุงผังเมืองใช้เวลาประมาณ 2 ปี ดังนั้นในบริเวณพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ 1,800 ไร่ จึงไม่มีประชากรอาศัย อยู่เลย

สถานที่ท่องเที่ยวเปิดให้บริการทุกวัน ผู้ที่มาท่องเที่ยวจะเป็นทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ เช่น ญี่ปุ่น และประเทศทางแถบยุโรป โดยคนไทยจะเป็นผู้ที่ผู้แวะเข้ามาเยือนเป็นจำนวนมาก ในวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ทั้งนี้เพื่อเยี่ยมชมช้างซื้ออาหารให้ช้าง หรือถ่ายรูปกับช้าง ส่วนชาวต่างชาติจะเป็นผู้เข้ามาใช้บริการนั่งหลังช้างเพื่อชมโบราณสถาน โดยดำเนินการผ่านบริษัทนำเที่ยวหรือผ่านทางมัคคุเทศก์

การท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา “ช้าง” ถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด โดยเห็นได้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของจังหวัด เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนาหรือกิจกรรมอื่น ๆ ช้างมักจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นเสมอ ซึ่งถือได้ว่า “ช้างเป็นภาพลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ไปโดยปริยาย

ในส่วนของการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เดิมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะใช้เวลาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง แต่หลังจากมีการจัดให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณครึ่งวัน และในปัจจุบันนักท่องเที่ยวเริ่มใช้เวลาในการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณเกือบเต็มวัน โดยการล่องเรือมาขึ้นที่ท่าเรือบางไทร หลังจากนั้นโดยสารรถทัวร์เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วังช้างอยุธยา แลเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก่อให้เกิดรายได้กับประชาชนในพื้นที่มากมาย เช่น มัคคุเทศก์ บริษัทนำเที่ยว และผู้ประกอบการต่าง ๆ รถสามล้อรับจ้าง รถตุ๊กตุ๊ก ร้านขายของโดยทั่วไปหรือร้านขายของที่ระลึก ตลอดจนผู้ปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารของช้าง เป็นต้น

4.3 วัดสามวิหาร

พระครูวิบูลอาจารย์พัฒน ร่องเจ้าคณะตำบลท่าวาสสุกรี เขต 2 เจ้าอาวาสวัดสามวิหาร และคุณวรรณดี ฉายอิม (สัมภษณ. 2550) กล่าวว่า วัดสามวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 56 หมู่ที่ 4 บ้านคลองบางขวด ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่ประมาณ 14 ไร่เศษ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของคลองบางขวด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) ประมาณ พ.ศ. 1920 ตามตำนานกล่าวว่า หม่อมหลวงชีดำ ได้สร้างขึ้นเพื่อจะบรรจุอัฐิของพระมารดาและญาติ ๆ ต่อมาจึงได้ร่วมกับพี่น้อง 2 พระองค์ คือ เจ้าฟ้าขาวและเจ้าฟ้าเขียว โดยแบ่งกันสร้าง ดังนี้

หม่อมหลวงชีดำ สร้างพระนอนและวิหาร เจ้าฟ้าขาว สร้างหลวงพ่อกษัตริย์และวิหาร เจ้าฟ้าเขียว สร้างพระยืนและวิหาร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 1930 เดิมชื่อว่า “วัดสามวิหาร” ต่อมาภายหลังเปลี่ยนเป็น “วัดสามวิหาร” เนื่องจากเดิม นั้นมี 3 วิหาร คือ วิหารพระนอน วิหารพระนั่ง และวิหารพระยืน แต่ปัจจุบันเหลืออยู่ 2 วิหาร คือ วิหารพระนอน และวิหารพระนั่งเท่านั้น ส่วนวิหารพระยืนได้สละหักพังไปตามกาลเวลา และไม่มีผู้ใดได้สร้างทดแทนอีกเลย

วัดสามวิหาร มีปรากฏเรื่องในพงศาวดาร 2 ครั้ง คือ ครั้งแรก ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ทรงยกทัพผ่านค่ายโพธิ์สามต้น มาตามทุ่งเพนียดคล้องช้าง และเข้าประชิดกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงช้างพระที่นั่งยืนอยู่หน้าวัดสามวิหาร ทรงเร่งให้แม่ทัพนายกอง ต้อนพลเข้าเผด็จศึกกรุงศรีอยุธยา พระยารามได้เอาปืนนารายณ์สังหาร ลงสำเภาแล้วยิงขึ้นไปถูกกิ่งโพธิ์ใหญ่หัก 2 กิ่ง ตกลงต้องสัพันและช้างพระที่นั่งของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ขณะนั้นชาวป้อมมหาชัยก็พากันระดมยิงปืนน้อยใหญ่เข้าใส่ ลูกปืนพลเข้าศึกบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ จึงถอยทัพกลับไป ครั้งที่ 2 ในแผ่นดินของพระมหาธรรมราชา พระยาละแวกยกพลมาตีกรุงศรีอยุธยา ในปีพุทธศักราช 2113 ยืนทรงช้างอยู่ในวัดสามวิหาร มีช้างของแม่ทัพนายกองห้อมล้อม 30 เชือก เตรียมข้ามคลองเมืองเข้าตีกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาโปรดให้ยิงปืนใหญ่บนเชิงเทินพร้อมกัน กระสุนลูกหนึ่งต้องพระจำปาธิราช สวรรคตบนคอช้าง พระยาละแวกพยายามยกพลเข้าตีกรุงศรีอยุธยา 3 ครั้งแต่ไม่สำเร็จ จึงถอยทัพกลับไป

วัดสามวิหาร ได้เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ 2 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ได้บรรพชาเป็นสามเณรพร้อมกับเด็กชายบุญนาค และพำนักอยู่ที่วัดสามวิหาร ทั้ง 3 รูป คือ สามเณรสิน สามเณรทองด้วง และสามเณรบุญนาค

วัดสามวิหาร เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา มีโบราณวัตถุและโบราณสถานซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นโบราณสถาน ได้แก่

1. พระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน) พระพุทธรูปปูนปั้นแบบสุโขทัย พระพักตร์หน้านาง ยาว 20.90 เมตร อายุ 600 กว่าปี
2. พระพุทธรูปนิมิตพิชิตมาร (หลวงพ่อกว) เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น หน้าตักกว้าง 4.6 เมตร
3. เจดีย์ใหญ่ รูปทรงระฆังคว่ำ ขนาดใหญ่ สูงประมาณ 40 เมตร ปัจจุบันได้รับบูรณะจากกรมศิลปากรแล้ว
4. พระพุทธรูปสุวรรณนิมิต (หลวงพ่อกอง) พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย อยู่ในอุโบสถ หน้าตักกว้าง 3.6 เมตร
5. เสมาหินสลัก ขนาดใหญ่ 17 ใบ อยู่รอบอุโบสถ ใบหนึ่งอยู่หน้าอุโบสถ ถูกลูกปืนใหญ่นารายณ์สังหารของพระรามยิง ยังปรากฏรอยอยู่จนทุกวันนี้

นอกจากนี้ยังมีศาลเสด็จพ่อสมศักดิ์ ตั้งอยู่ใกล้ถนน ด้านทิศใต้ ซึ่งชาวบ้านให้การเคารพบูชาและกราบไหว้อยู่เสมอ

วัดสามวิหารแต่เดิมเป็นป่า พระอุโบสถสร้างหันหน้าไปทางริมน้ำ สมัยก่อนมีการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างกระจัดกระจายตามบริเวณริมคลองและอาศัยอยู่ในแพตามริมคลอง ไม่มีถนนหนทางที่ใช้ในการสัญจร ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก แต่เมื่อประมาณ 40 กว่าปีมานี้เอง ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ จึงเริ่มมีผู้คนที่ไม่มียู่อาศัยจากแหล่งอื่น ๆ มาขอสร้างบ้านเรือนอยู่โดยรอบบริเวณวัด

วัดสามวิหารมีการเปิดให้เข้าเยี่ยมชมอย่างไม่เป็นทางการมานานแล้ว แต่เริ่มทำอย่างจริงจังเมื่อ ประมาณ 4 - 5 ปี มา นี้เอง โดยตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น หน้าวัด และสี่แยกไฟแดง เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมมีทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ โดยมีการเดินทางมาเป็นการส่วนตัวและมาเป็นหมู่คณะ วัดสามวิหารได้มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับเทศบาลอยู่เป็นประจำ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้วัดยังได้เข้าร่วมกิจกรรม “อุทยานหามงคล นมัสการ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เสริมสิริมงคล” ดังนั้นจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ ๆ

สภาพทั่วไปในปัจจุบันบริเวณวัดสามวิหาร ประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับราชการและค้าขายในตลาด ยังไม่มีอาชีพที่หารายได้จากการท่องเที่ยวภายในวัดสามวิหาร และตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้ปัญหาเสด็จพ่อพิชิต ปัญหาอาชญากรรม และการคมนาคมทางบกดีขึ้นเป็นลำดับ

4.4 วัดพิชัยสงคราม

พระครูวิชัย กิจจารักษ์ (สัมภามณ. 2550) เจ้าอาวาสวัดพิชัยสงคราม กล่าวว่า วัดพิชัยสงครามเป็นวัดราษฎร์โบราณ ครั้นสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่จะสร้างเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้างไม่ปรากฏ

หลักฐานเอกสารกล่าวไว้ แต่คงเป็นวัดร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2309 ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา มีนามปรากฏในราชพงศาวดารว่า “วัดพิชัย” บางแห่งเขียนว่า “วัดพิไชย” ต่อมาเมื่อได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้น จึงขนานนามวัดเสียใหม่เป็นการเทิดพระเกียรติและอนุสรณ์แห่งสถานที่วัดนี้ว่า “วัดพิชัยสงคราม” ในสมัยรัตนโกสินทร์ ประมาณรัชกาลที่ 4 หรือรัชกาล 5

วัดพิชัย ตั้งอยู่อำเภอพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ในพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวถึงวัดนี้สรุปความว่า ณ วันเสาร์ขึ้น 4 ค่ำ เดือนยี่ ปีกอ อัฐศก (จุลศักราช 1128 ตรงกับพุทธศักราช 2309) ขณะที่กองทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยา พระยาวชิรปราการ (สิน) เจ้าเมืองตาก ประเมินสถานการณ์สงครามว่า กรุงศรีอยุธยาจะต้องเสียให้แก่พม่าอย่างแน่นอน เพราะข้าราชการ แม่ทัพ นายกองขาดความเป็นธรรม ขาดความสามัคคีในการที่จะร่วมแรงร่วมใจกันต่อต้านพม่า จึงพร้อมด้วยทหารหาญร่วมอุดมการณ์ประมาณ 1,000 คน ฝ่ากองทัพพม่าออกมาทางทิศตะวันออก ข้ามลำน้ำป่าสัก รวมพล ณ “วัดพิชัย” เวลาค่ำได้ร่วมกันให้สัตยาธิษฐานต่อพระประธานในพระอุโบสถ ขอให้เดินทางปลอดภัยกลับมาสู่กรุงศรีอยุธยาและมีชัยชนะต่อข้าศึก ก็บังเกิดเป็นอัศจรรย์ฝนโปรยลงมาเป็นมหาพิชัยฤกษ์ก่อนออกเดินทางไป จนในเวลาต่อมาได้กลับมาครอบงำอิสรภาพ มีชัยชนะต่อข้าศึกโดยเด็ดขาดปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์สมบัติเป็น “พระเจ้ากรุงธนบุรี” และได้รับการถวายพระเกียรติเป็น “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”

ดังนั้นคงอุปมาได้ว่า พระประธานในอุโบสถวัดพิชัย คงจะมีความศักดิ์สิทธิ์ คงจะมีความศักดิ์สิทธิ์สามารถเสริมบารมีให้พระยาวชิรปราการ (สิน) ได้ทำการกอบกู้อิสรภาพให้กรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกพระประธานในอุโบสถว่า “หลวงพ่อใหญ่วัดพิชัยสงคราม” ซึ่งคำว่า “วัดพิชัยสงคราม” คงจะมาจากนามมงคลจนเป็นเหตุการณ์จากประวัติศาสตร์สืบมา จนทุกวันนี้

สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของวัดพิชัยสงคราม คือ “ศาลาวิชนคนผู้กล้าพระยาตาก” ซึ่งชาวบ้านจัดสร้างและบวงสรวง ระลึกถึงความดีต่อนักรบผู้กล้าที่ร่วมกับพระยาตาก กลับมากอบกู้กรุงศรีอยุธยาและมีชัยชนะต่อข้าศึก

วัดพิชัยสงคราม มีพื้นที่ประมาณ 7 ไร่ แต่เดิมมีสภาพเป็นป่า ไม่มีประชาชนมีอาศัยอยู่มากเหมือนในปัจจุบัน การเดินทางด้วยถนนไม่สู้จะสะดวกนัก ชาวบ้านจึงนิยมใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ ในอดีตส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติ แต่ในปัจจุบันมีทั้งคนเก่าแก่ดั้งเดิม และผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ เพื่อมาทำงานและประกอบอาชีพอื่น ๆ โดยประชาชนในพื้นที่มิได้ประกอบอาชีพฟุ้งเฟ้อหรือหารายได้จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดแต่อย่างใด

ในปัจจุบัน วัดพิชัยสงครามได้เข้าร่วมโครงการ “อุทยานยามมงคล นมัสการ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์เสริมสิริมงคล” ดังนั้นในช่วงหลังจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและไหว้พระในวัดพิชัยสงคราม

มากขึ้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามามีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งทำให้สภาพโดยทั่วไปของวัดดีขึ้น ปัจจุบันวัดกำลังเขียนพระราชประวัติผู้แผ่นดิน ซึ่งเป็นจิตรกรรมข้างผนังอุโบสถ เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ในอดีตให้กับประชาชนรุ่นหลังได้รับรู้ ซึ่งควรค่าแก่การรักษาแผ่นดินสืบไป

4.5 วัดพนมยงค์

หลวงพ่อกษม สนธิหัยัน (สัมภษณ. 2550) กล่าวว่า วัดพนมยงค์ เดิมชื่อ “วัดแม่นมโยง” เป็นนามของแม่นมของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของกรุงเก่า ริมคลองเมือง เยื้องหน้าโรงเรียนประตูลี้ ตำบลท่าวาสกรี เดิมเป็นส่วนหลวงของแม่นมยงค์ ซึ่งท่านเป็นคนดีซื่อสัตย์ เป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์สมัยนั้น เมื่อสิ้นอายุไข จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้สร้างเป็นที่ธรณีสงฆ์เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แม่นมยงค์ ภายในวัดมีปูชนียสถานสำคัญคือ วิหารพระนอนองค์ใหญ่ องค์หลวงพ่อบุณปั้น สวยงามเป็นอันมาก ภายในบรรจุพระตลอดจนของล้ำค่าไว้มากมาย ความศักดิ์สิทธิ์ของพระนอนนั้นเป็นที่โจษขานมานานแสนนาน ทั้งยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่ศักดิ์สิทธิ์มากอีก 2 องค์ คือ พระประธานในพระอุโบสถ สร้างในสมัยพระเจ้าอู่ทอง พระพักตร์งดงาม โบราณเรียกว่า อู่ทอง หน้านางสร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งองค์ ออกองค์หนึ่งเป็นรูปหล่อพระศรีอารย์เมตตรัย ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และที่สำคัญวัดพนมยงค์ยังได้ดูแลพระพุทธรูป “หลวงพ่อกษมน้อย” ตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือของวัดติดกับคลองมหานาค ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป ตามตำนานเล่าขานว่าคือ พระเจ้าฟ้าน้อย ราชโอรสของพระไชยราชาที่ถูกท้าวศรีสุดาจันทร์ วางยาพิษจนสวรรคต เหล่าขุนนางจึงได้สร้างวัดแก้วฟ้าน้อย พร้อมกับพระพุทธรูปปางอู่ทองถวายเป็นพระราชกุศล ในช่วงสองร้อยปีที่ผ่านมากิจวัตรของความศักดิ์สิทธิ์ขจรขจายไปทั่วสืบมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังสามารถเที่ยวชม “อนุสรณ์สถานปรีดีพนมยงค์” ที่อยู่บริเวณหน้าวัดได้อีกด้วย ซึ่งท่านปรีดี พนมยงค์ เกิดที่บ้านริมคลอง เมืองฝั่งเหนือ ตำบลท่าวาสกรี ตรงข้ามวัดพนมยงค์ อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเป็นลูกคนที่สองของนายเสียงและนางลูกจันทร์ มีอาชีพทำนา มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน ชาย 4 คน หญิง 4 คน นามสกุล พนมยงค์นั้น ท่านเจ้าคุณวิมลมังคณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ตั้งให้ตามคำร้องของบิดา โดยใช้ชื่อวัดพนมยงค์ ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ตรงข้ามบ้านของท่าน ในเวลาต่อมาตระกูลพนมยงค์ ได้ทำนุบำรุงวัดพนมยงค์มาโดยตลอด

4.6 วัดโลกยสุธา

วัดโลกยสุธาหรือวัดพระนอน (2550 : ออนไลน์) เป็นวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชบิดาเจ้าสามพระยา ราว พ.ศ. 1995 มีพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่ที่สุดในเกาะเมืองอยุธยา สันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง พระพุทธรูปไสยาสน์ก่ออิฐถือปูน ขนาดยาว 42 เมตร สูง 8 เมตร หันพระพักตร์หันไปทางทิศเหนือ

ลักษณะเป็นพระพุทธรูปไสยาสน์สี่ขาเว่นห่มคลุมด้วยจีวรผ้าจริงสีเหลืองทอง เจดีย์ข้างงามอยู่กลางแจ้ง มีดอกบัวเกยซ้อนรองรับพระเศียรแทนพระเขนย พระบาทซ้อนกันเป็นมูมฉาก นิ้วพระบาทยาวเท่ากัน สันนิษฐานว่าแต่เดิมเป็นพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่อง แต่การบูรณะในปี พ.ศ. 2499 คงมีการแก้พระเศียรเป็นอย่างพระพุทธรูปทรงเครื่อง รอบองค์พระมีเสาอิฐ 8 เหลี่ยม รวม 24 ต้น ซึ่งแต่เดิคงจะมีการสร้างวิหารครอบพระพุทธรูปไสยาสน์ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้พังทลายลงเมื่อใด นอกเหนือจากนี้ยังมี วิหารอีก 3 หลัง วิหารหลังที่ 1 เป็นวิหารใหญ่อยู่ตรงกลาง ยาว 49.50 เมตร กว้าง 20.10 เมตร มีพระประธานปัจจุบันแต่ชำรุดเสียหายหมดคงเหลือแต่ฐานพระประธาน วิหารหลังนี้มีมุขยื่นออกมาทั้งด้านหน้า - ด้านหลัง มีประตูเข้าออกด้านละ 1 ประตู วิหารหลังที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันออก ยาว 36.30 เมตร กว้าง 14.10 เมตร ด้านหน้าที่มีมุขยื่นออกมา มีประตูเข้า 3 ช่อง และประตูด้านหลัง 2 ช่อง ชำรุดเหลือแต่ฐานพระประธาน วิหารหลังที่ 3 อยู่ทางทิศตะวันตก ยาว 35.40 เมตร กว้าง 13.20 เมตร มีมุขยื่นด้านหน้า มีบันไดขึ้น 1 ช่อง วิหารมีประตูเข้าออกด้านหน้าและด้านหลังด้านละ 2 ช่อง ปรangkอยู่หลังพระอุโบสถ ก่ออิฐถือปูน สูงราว 30 เมตร ฐานกว้าง 14 เมตร ย่อมุมมีทางขึ้นลงทางด้านทิศตะวันตก 1 แห่ง พระอุโบสถ ยาว 33 เมตร กว้าง 14.70 มีมุขยื่นออกด้านหน้า หลัง มีประตูเข้าด้านหน้าและด้านหลังด้านละ 2 ช่อง ชำรุดเหลือแต่ฐาน เจดีย์เป็นเจดีย์เหลี่ยม ย่อมุม ก่ออิฐถือปูน 4 องค์ อยู่ 4 มุมพระอุโบสถ กว้าง 7.20 เมตร และ 6 เมตร รอบ ๆ พระอุโบสถและเจดีย์ มีระเบียงคด โคยรอบ ยาว 67.50 เมตร กว้าง 63 เมตร เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปรangkต่างๆ ปัจจุบันชำรุดเหลือแต่ฐาน และโคยรอบอุโบสถ เจดีย์ และวิหารยังมีกำแพงแก้ว ก่ออิฐถือปูน ยาว 120.90 เมตร กว้าง 71.10 เมตร หอระฆัง ก่อด้วยอิฐถือปูน ย่อมุมอยู่ห่างจากวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 15 เมตร พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ได้รับการขุดแต่งโดยโรงงานสุรา ร่วมกับกรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2497 และต่อมาในปี พ.ศ. 2532 คุณหญิงระเบียบ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และครอบครัว ได้บูรณะพระพุทธรูปไสยาสน์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายธำรง และพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ อดีตนายกรัฐมนตรีนคร (วัดโลกยสุธา. 2550 : ออนไลน์)

4.7 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม

จำเรียง ทรัพย์สิน (สัมภาษณ์. 2550) เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม หรือวังจันทน์ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำป่าสัก (คลองคู่อื่นหน้า) ทางด้านทิศเหนือ มุมตะวันออกเฉียงของเกาะเมืองอยุธยา ใกล้กับตลาดหัวรอ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

พระราชวังจันทรเกษมหรือวังหน้า ปรากฏหลักฐานตามพระราชพงศาวดารสันนิษฐานได้ว่า สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ประมาณ พ.ศ. 2120 โดยมีพระราชประสงค์เพื่อให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

นอกจากนี้ยังคงเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ที่สำคัญถึง 8 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
2. สมเด็จพระเอกาทศรถ
3. เจ้าฟ้าสุทัศน์
4. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
5. ขุนหลวงสรศักดิ์ (พระเจ้าเสือ)
6. สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ
7. สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
8. กรมพระราชวังบวรรมหาเสนาพิทักษ์

ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 พระราชวังจันทรถมได้ถูกทิ้งร้างไป จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ จึงได้มีการบูรณะ และปรับปรุงพระราชวังจันทรถมขึ้นใหม่ เพื่อใช้สำหรับเป็นที่ประทับในเวลาทีพระองค์เสด็จ ประพาสพระนครศรีอยุธยา และ โปรดพระราชทานนามว่า พระราชวังจันทรถม เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2436 ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน พระราชวังจันทรถม ให้เป็นที่ทำการของมณฑลกรุงเก่า โดยใช้พระที่นั่งพิมานรัตยา ซึ่งเป็นหมู่ ตึกกลางของพระราชวังเป็นที่ตั้ง จนกระทั่งเมื่อ พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เข้ามาดำรงตำแหน่ง สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า จึงได้จัดสร้างอาคารที่ทำการภาคบริเวณกำแพงทางด้านทิศตะวันตก ต่อกับทิศใต้ แล้วย้ายที่ว่าการมณฑลจากพระที่นั่งพิมานรัตยามาตั้งที่อาคารที่ทำการภาคในขณะนั้น

สถาปัตยกรรมพระราชวังจันทรถม

สิ่งก่อสร้างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นจึงมีการใช้งานเรื่อยมา ทั้งเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และที่ทำการ มณฑลเทศาภิบาล จนกระทั่งในสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการซ่อมแซมและบูรณะ อาคารต่าง ๆ ขึ้นมาอีกครั้ง

1. กำแพงพระราชวัง ปัจจุบันก่อกำแพงอิฐ มีใบเสมา มีประตูด้านละ 1 ประตู รวม 4 ด้าน แต่เดิมนั้นทำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่า วังจันทรถม มีกำแพง 2 ชั้น เช่นเดียวกับวังหลวง
2. ปลับพลาจตุรมุข ตั้งอยู่บริเวณกำแพงด้านหน้าชาน ของปลับพลา แต่เดิมเป็นชากแนว อาคารก่ออิฐถือปูน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดให้สร้างอาคาร ปลับพลาขึ้นในลักษณะอาคารจตุรมุขแฝด เพื่อใช้เป็นท้องพระโรงสำหรับออกงานว่าราชการ และที่ ประทับในเวลาเดียวกัน

3. พระที่นั่งพิมานรัตยา มีลักษณะเป็นหมู่ตึกกลางพระราชวัง ประกอบด้วยอาคาร 4 หลัง คือ อาคารปรัศว์ซ้าย อาคารปรัศว์ขวา พระที่นั่งพิมานรัตยา และศาลาเชิญเครื่อง กลุ่มอาคารพระที่นั่งพิมานรัตยานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานให้เป็นที่ว่าการมณฑลกรุงเก่า ในปี พ.ศ. 2442

4. พระที่นั่งพิสัยศัลลักษณ์ (หอส่งกลอง) มีลักษณะเป็นหอสูง 4 ชั้น บริเวณกำแพงด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ สร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างขึ้นใหม่อีกครั้งตามแนวรากฐานอาคารเดิม และใช้เป็นที่พักทัพทอดพระเนตรดวงดาว พระที่นั่งพิสัยศัลลักษณ์ สามารถขึ้นชมทิวทัศน์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้

5. ตึกโรงม้าพระที่นั่ง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ตั้งอยู่ริมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

6. อาคารสโมสรเสือป่า สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่บริเวณกำแพงพระราชวังด้านทิศตะวันออก

7. ตึกที่ทำการภาค (อาคารมหาดไทย) สร้างขึ้นในสมัยพระยาโบราณราชธานินทร์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว สร้างขนานไปกับแนวกำแพงด้านทิศตะวันตกต่อกับทิศใต้

8. ระเบียงจัดตั้งศิลาจำหลัก แต่เดิมสร้างเป็นระเบียงหลังคามุงสังกะสี ยาวไปตามแนวกำแพงด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก ใช้สำหรับเป็นที่เก็บรักษาบรรดาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุซึ่งพระยาโบราณราชธานินทร์รวบรวมไว้

วังจันทร์เกษม มิวเซียมที่กรุงเก่า

ในระหว่างที่พระยาโบราณราชธานินทร์ ได้รับราชการดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา ท่านได้ทำการศึกษาและรวบรวมเรื่องราว รวมทั้งวัตถุสิ่งของสำคัญในบริเวณกรุงเก่าและบริเวณใกล้เคียงไว้เป็นจำนวนมาก มาเก็บรักษาไว้ที่พระราชวังจันทร์เกษม จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2445 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแนะนำให้พระยาโบราณราชธานินทร์ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน โบราณพิพิธภัณฑสถาน โดยในระยะแรกนั้น ใช้ตึกโรงม้าพระที่นั่งเป็นที่เก็บรวบรวม ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2447 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายวัตถุต่าง ๆ จากโรงม้าพระที่นั่งเข้ามาเก็บรักษา และตั้งแสดงที่บริเวณอาคารพลับพลาจตุรมุข พร้อมทั้งจัดสร้างระเบียงตามแนวอาคารด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก เพื่อจัดตั้งวัตถุ ศิลปจารึก และประติมากรรมต่าง ๆ จากนั้นจึงตั้งชื่อว่า อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน

ในปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสยุโรป เมื่อเสด็จถึงเมืองฮอมเบ็ค ประเทศเยอรมนี ก็ทรงมีโทรเลขมาถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า “มิวเซียมที่นี่เหมือนมิวเซียมที่กรุงเก่า” ด้วยเหตุนี้เอง อยุธยาพิพิธภัณฑสถานในขณะนั้น จึงเป็นที่รู้จักในบรรดาผู้สนใจและรักในงานด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีของชาติ ต่อมาในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2479 กรมศิลปากร ได้ประกาศให้อยุธยาพิพิธภัณฑสถานเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในนาม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม

การจัดแสดง

ในปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ได้มีการจัดแสดงนิทรรศการถาวร ภายในพระที่นั่งและอาคารต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พลับพลาจัตุรมุขเป็นอาคารจัดแสดงหลังที่ 1 จัดแสดงเป็นห้องที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จัดแสดงเครื่องใช้ส่วนพระองค์ที่มีอยู่เดิมภายในพระราชวังแห่งนี้ ได้แก่ พระแท่นบรรทม พระราชอาสน์พร้อมเสวตฉัตร พระบรมฉายาลักษณ์ และเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ ที่หาชมได้ยาก นอกจากนี้ ยังจัดแสดงเรื่องราวและรูปภาพประวัติความเป็นมาของพระราชวังจันทรเกษมไว้ด้วยเช่นกัน

2. พระที่นั่งพิมานรัตยา เป็นอาคารจัดแสดงหลังที่ 2 จัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ ได้แก่ ประติมากรรมที่สลักจากศิลาเป็นเทวรูปและพระพุทธรูปนาคปรก ศิลปสมัยลพบุรี กลุ่มพระพุทธรูปสำริดสมัยอยุธยาที่พบจากพระอังสะพระมณฑลพิตร และพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยาตอนปลายที่มีความวิจิตรงดงาม รวมทั้งพระพิมพ์แบบต่าง ๆ ที่พบจากกรุวัดมหาธาตุและวัดราชบูรณะ นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือไม้แกะสลักฝีมือช่างอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ประดิษฐ์งดงามอีกหลายชิ้นจัดแสดงรวมอยู่ด้วย

3. อาคารที่ทำการภาค เป็นอาคารจัดแสดงหลังที่ 3 สร้างขึ้นในสมัยพระยาโบราณราชธานินทร์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว สร้างขนานไปกับแนวกำแพงด้านทิศตะวันตกต่อกับทิศใต้ จัดนิทรรศการถาวร 5 เรื่อง คือ

3.1 ศิลปะสถาปัตยกรรมอยุธยา จัดแสดงศิลปะ โบราณวัตถุที่เป็นประติมากรรมที่ใช้ประดับศาสนสถาน และชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมแบบต่าง ๆ อาทิเช่น ลวดลายปูนปั้น กระเบื้องมุงหลังคา ขอบนภศูล ใบเสมาและสถาปัตยกรรมจำลอง ได้แก่ สถูป เจดีย์ ปราสาท เป็นต้น

3.2 เครื่องปั้นดินเผา ลินค้ำนำเข้าและส่งออกที่สำคัญของอยุธยา จัดแสดงเครื่องปั้นดินเผา ทั้งแบบเคลือบและไม่เคลือบ ที่ผลิตจากที่ต่าง ๆ เพื่อส่งเป็นสินค้าออกของไทย และเครื่องถ้วยจากต่างประเทศ เช่น จีน เวียดนาม ญี่ปุ่น ที่เป็นลินค้ำนำเข้าที่สำคัญในสมัยอยุธยา การค้าเครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องถ้วยต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อยุธยาเป็นศูนย์กลางทาง

การค้า และเป็นเมืองท่าที่สำคัญ โบราณวัตถุที่สำคัญภายในห้องนี้ได้แก่ โถงน้ำมนต์ลายครามสมัยราชวงศ์หยวนของจีน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20

3.3 อาวุธยุทธภัณฑ์ จัดแสดงอาวุธสงครามสมัยอยุธยา - รัตนโกสินทร์ ได้แก่ ปืนใหญ่สมัยอยุธยา ลูกกระสุนปืนใหญ่ชนิดต่าง ๆ ปืนคาบศิลา ปืนกึ่งไพโร ปืนใหญ่หลังช้าง และเครื่องใช้ของทหารอาสาไทยที่ไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1

3.4 ศิลปวัตถุพุทธบูชา จัดแสดงศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนา อาทิเช่น รอยพระพุทธรูป ตาลปัตร ระฆัง ชันสาคร เครื่องใช้ประดับมุก เครื่องทองเหลือง และตู้พระธรรมสมัยอยุธยา - รัตนโกสินทร์ตอนต้น

3.5 วิถีชีวิตชาวกรุงเก่ากับสายน้ำ จัดแสดงศิลปะ โบราณ อาทิเช่น โขนเรือม้า เก่งเรือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ ภาพวาดริ้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในสมัยอยุธยา ที่วาดโดยชาวตะวันตก และแบบจำลองสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนริมฝั่งน้ำในพระนครศรีอยุธยา เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยา ที่มีสายน้ำเป็นตัวกำหนด สภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.8 สถาบันอยุธยาศึกษา

สถาบันอยุธยาศึกษา เป็นหน่วยงานหนึ่งที่เกิดขึ้นตามโครงสร้างของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เป็นหน่วยงานทางวิชาการซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ สำนักงานผู้อำนวยการกองประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะและวัฒนธรรม กองวิถีชีวิตและภูมิปัญญา โดยมีหลักการและเหตุผลในการจัดสร้าง คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นเมืองหลวงในอดีต เป็นเมืองมรดกโลกในปัจจุบัน ควรที่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่จะได้ศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ เพื่อให้เกิดจิตสำนึก ในการรักษาดี รักษาท้องถิ่นของตนเอง การที่จะเรียนรู้ได้ดี ก็ควรที่จะต้องมีส่วนงานและบุคลากร ที่ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนในการศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ตลอดจนมีการส่งเสริม อนุรักษ์ เผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และมีข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับอยุธยาศึกษา ให้ผู้ที่สนใจมาใช้บริการเป็นแหล่งเรียนรู้ได้

ประวัติความเป็นมาของสถาบันอยุธยาศึกษา

สถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2547 พัฒนามาจากสำนักศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม วิจัย ศิลปวัฒนธรรมและเผยแพร่พัฒนา จัดตั้งขึ้นตามโครงสร้างของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ที่ได้กำหนดไว้ในมาตรฐาน 7 คือ “ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่าง

มั่นคงและยั่งยืนของปวงชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน” นอกจากนั้นใน พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ยังมีสาระสำคัญเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในมาตรา 7 คือ “ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการวิชาการแก่สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยี ทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู” ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ทางมหาวิทยาลัยฯ จึงได้จัดตั้งหน่วยงานดังกล่าวขึ้น อีกทั้งทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาได้พิจารณาแล้วว่าในอดีต จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่เป็นเมืองหลวงของ ประเทศไทย เป็นราชธานีเก่าถึง 417 ปี ในอดีตเป็นมหานครที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งด้านกายภาพ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น เป็นเมือง อุ้มข้าว อุ้มน้ำที่อุดมสมบูรณ์และมากมายไปด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ และอารยธรรม ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ซึ่งจัดประชุมที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย ได้พิจารณาตัดสินให้ขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 เป็นมรดกทางวัฒนธรรมระดับโลก ในการประชุมสมัยที่ 15 ระหว่างวันที่ 9 - 13 ธันวาคม 2534 ซึ่ง ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุกคนควรจะได้ภาคภูมิใจและมองเห็นคุณค่าความสำคัญ เกิดจิตสำนึกในการ รักษาดีกรีนฐานของตนเอง จากความสำคัญดังกล่าว ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จึงเห็นสมควรจัดตั้งสถาบันอยุธยาศึกษาขึ้น เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ใน ด้านการศึกษา ค้นคว้า วิจัยข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ให้การส่งเสริมสนับสนุนในการผลิตบัณฑิต การอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ไทย และใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ให้การบริการข้อมูลกับสังคม

ศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดตั้งโดยความร่วมมือระหว่างสถาบันอยุธยาศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยากับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2549 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เป็นศูนย์ข้อมูลการศึกษา ค้นคว้า วิจัยด้านอยุธยาศึกษา
4. เป็นศูนย์บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
5. เป็นแหล่งนำเสนอการแสดงอยุธยาข้ามค่ำในรูปแบบ Night tour

กิจกรรมในศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการจ้ดนิทรรศการบน

เรือนไทย จัดแสดงเวลา 9.30 - 15.30 น. ของทุกวัน (ยกเว้นวันหยุดนักขัตฤกษ์) ประกอบด้วย

1. เรือนภูมิปัญญา : จัดแสดงความรู้เกี่ยวกับ “โขน ที่สุดของมหรสพไทย” โขนเป็นมหรสพชั้นสูง ซึ่งเป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา และจัดแสดงหัวโขนที่เป็นตัวเอกและเป็นตัวเดินเรื่องในรามเกียรติ์ จัดแสดงภาพกราฟิก พัสตราภรณ์โขน รวมทั้งกรรมวิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการทำหัวโขน นำเสนอสื่อเกี่ยวกับการแสดง โขนประเภทต่าง ๆ

2. เรือนอยุธยาศึกษา : จัดแสดงให้ความรู้เกี่ยวกับอยุธยาเมืองมรดกโลก ประกอบด้วย โมเดลจำลองกายภาพเกาะเมือง : เวนิสแห่งโลกตะวันออก เรื่องที่ควรรู้เกี่ยวกับอาณาจักรอยุธยา กราฟฟิกแสดงความสำคัญของสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในอดีต รวมทั้งข้อมูลการเป็นเมืองมรดกโลกและการเป็นแม่แบบของกรุงรัตนโกสินทร์

3. เรือนมรดกของแผ่นดิน : จัดแสดงภาพกราฟิกและคำอธิบายเกี่ยวกับมรดกงานศิลปกรรมในสมัยอยุธยา ประกอบด้วย จิตรกรรมและประติมากรรม การดนตรีนาฏศิลป์และมหรสพพื้นบ้านต่าง ๆ รวมทั้งวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่อง โดยเฉพาะกาพย์ห่อโคลงเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) จัดแสดงรูปแบบสื่อผสม โดยมีหุ่นจำลองกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค พร้อมเสียงกาพย์เห่เรือ จัดแสดงสมุดข่อยขาว สมุดข่อยดำ และโบราณของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่บันทึกองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ

4. เรือนพิธีการ : ใช้จัดพิธีการทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีบวช ฯลฯ การสาธิตและจัดแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น การสานปลาตะเพียน การปั้นของจิว การทำเครื่องเบญจรงค์ การทอผ้ายกดอก การทำหัวโขน การทำเครื่องหอม ฯลฯ จัดแสดงเวลา 9.30 - 15.30 น. ในวันธรรมดา และเวลา 10.00 - 17.00 น. ทุกวันเสาร์และอาทิตย์

การจัดการแสดง “อยุธยายามค่ำ” จัดแสดงเวลา 17.30 - 19.00 น. ทุกวันเสาร์ รูปแบบแสดงดังนี้

การแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ไทย วิถีชีวิตที่สืบทอดจากสมัยอยุธยา อาทิเช่น

1. การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ศิลปะการแสดงชั้นสูงในราชสำนักสยามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

2. การแสดงระบำ / รำ แบบนางในราชสำนัก

3. การแสดงศิลปะต่อสู้ป้องกันตัว เช่น การฟันดาบ มวยไทย ฟล่องไม้สั้น เป็นต้น

4. การแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

5. การแสดงประเพณีต่าง ๆ

4.9 ปลาดูเพี้ยนสถานเครื่องแขวน

ประพาส เรื่องกิจ (ศิริณา จิตต์จรัส และคณะ. 2550 : 117 -121) เล่าให้ฟังว่า ปลาดูเพี้ยนโบราณ เป็นงานประดิษฐ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทย และอยู่คู่อยุธยามาเป็นเวลาร่วมร้อยปี จนถึงทุกวันนี้ นับได้ว่าอยุธยาเป็นแหล่งผลิตปลาดูเพี้ยนโบราณใหญ่ที่สุดในประเทศ คนไทยคุ้นเคยและใกล้ชิดกับปลาดูเพี้ยนมานานแล้ว ถือกันมาแต่สมัยก่อนว่าปลาดูเพี้ยนเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เพราะช่วงที่ปลาโตเต็มที่กินได้อร่อยเป็นช่วงที่ข้าวตกรวงพร้อมเก็บเกี่ยวพอดี เรียกว่าเป็นช่วง “ข้าวใหม่ปลามัน” ด้วยความเชื่อในเรื่องดังกล่าว จึงมีผู้นิยมนำโบราณสถานมาสานขัดกันเป็นปลาดูเพี้ยนจำลองขนาดต่าง ๆ แล้วผูกเป็นพวง ๆ แขวนไว้เหนือเปลนอนของเด็กอ่อนเพื่อให้เด็กดูเล่น และถือเป็นสิ่งมงคลสำหรับเด็ก เท่ากับอวยพรให้เด็กเจริญเติบโตมีฐานะมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ดูปลาดูเพี้ยนในฤดูข้าวตกรวงดังกล่าวมา นอกจากนี้ปลาดูเพี้ยนยังมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาอีกด้วย กล่าวคือ ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระปรมานชิตชิโนรส มีบันทึกไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ โปรดเสวยปลาดูเพี้ยนมาก ถึงกับมีรับสั่งให้ตั้งเป็นพระราชกำหนดห้ามมิให้ราษฎรตั้งปวงรับประทานปลาดูเพี้ยนเป็นอันขาด หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับสินไหมเป็นเงินตราถึง 5 ตำลึง เดิมปลาดูเพี้ยนสานมักใช้โบราณมาทำเป็นเส้นแผ่นยาว ๆ บาง ๆ มาตากแดด 2 - 3 นาที แล้วมาสานเป็นรูปปลาดูเพี้ยน เนื่องจากโบราณมีโครงสร้างที่แข็งแรง แล้วลงสีให้สวยงาม จากนั้นก็นำมาประกอบเป็น โมบาย ปลาดูเพี้ยนสานมี 2 ชนิดคือ ชนิดที่เขียนเป็นลวดลายตกแต่งสวยงามสำหรับแขวนเหนือเปลลูกผู้มีบรรดาศักดิ์และอีกชนิดเป็นสีโบราณเรียบ ๆ ไม่มีการตกแต่งอย่างใดใช้แขวนเหนือเปลลูกชาวบ้านธรรมดาสามัญ ปลาดูเพี้ยนโบราณที่มีลวดลายสีสันต่าง ๆ อย่างที่เห็นในปัจจุบัน เป็นปลาดูเพี้ยนที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เอง สืบทราบได้เป็นเลา ๆ ว่าหลวงโยธาฯ ข้าราชการเกษียณผู้มีนิวาสสถานอยู่ใกล้สะพานหัน ตำบลวังบูรพา กรุงเทพฯ เป็นผู้ประดิษฐ์คิดทำให้สวยงามขึ้นแล้วนำออกจำหน่ายตามงานวัดต่าง ๆ นับแต่นั้นมามีคนก็หันมานิยมปลาดูเพี้ยนสานมากขึ้น ปัจจุบันการสานปลาดูเพี้ยนกลายเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนที่สร้างรายได้ที่น่าพอใจ

เด็กอ่อนสมัยก่อน ครั้งที่เกิดใหม่ ๆ เด็กจะนอนอยู่กับเบาะนุ่ม ๆ บ้างก็นอนเปล ไกวเปลไปมาให้ผู้เป็นแม่ร้องเพลงกล่อมลูก ชวนให้เคลิ้มหลับได้ง่าย ๆ เปลเด็กสมัยก่อนก็มีหลายแบบด้วยกัน แต่สิ่งหนึ่งที่มักจะอยู่คู่กับเปลเด็กอ่อน ก็คือ ปลาดูเพี้ยนสานนั่นเอง เพราะผู้ใหญ่จะใช้ปลาดูเพี้ยนแขวนเป็นทั้งของเล่นให้เด็กเพลิดเพลิน นอนมองปลาพลิวไหวไปตามแรงลมอ่อน ๆ อีกทั้งปลาดูเพี้ยนแขวน ยังเป็นเครื่องช่วยทดสอบความปกติของสายตาเด็กและยังช่วยฝึกกล้ามเนื้อตาให้เด็กอีกด้วย ปลาดูเพี้ยนแขวนเหนือเปลในสมัยก่อนนั้นส่วนใหญ่จะทำเป็นแม่ปลาตัวใหญ่ และมีลูกหลานตัวเล็กตัวน้อยห้อยระย้า ลงมาอีกหลายตัวลดหลั่นลงมา โดยธรรมชาติของปลาดูเพี้ยน

แล้ว จัดว่าเป็นสัตว์น้ำที่รักสงบ ชอบอยู่รวมกันและเป็นปลาที่ปราดเปรียวว่องไว ไม่อยู่นิ่ง ชอบว่ายน้ำตลอดเวลา อีกทั้งยังเป็นปลาที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดีอีกด้วย ดังนั้นคนไทยโบราณจึงมีความเชื่อกันว่า หากแขวนปลาตะเพียนเอาไว้จะเป็นสิริมงคลสำหรับเด็กและทำให้เด็กผู้นั้น เติบโตมีสุขภาพแข็งแรง มีฐานะมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ เสมือนปลาตะเพียนในฤดูข้าวตกรวงซึ่งเป็นช่วงที่โตเต็มที่ บ้างก็มีความเชื่อว่า ปลาตะเพียนเป็นสิ่งสิริมงคล ทำให้เงินทองไหลมาเทมา บ้างก็ว่า หากบ้านไหนแขวนปลาตะเพียนไว้หน้าบ้านจะทำให้บ้านนั้นมั่งมีศรีสุข ทำมาค้าขึ้น นอกจากนี้ ปลาตะเพียนยังบ่งบอกถึงเรื่องความขยันหมั่นเพียร อีกด้วย

ปัจจุบันปลาตะเพียนสานยังมีการทำกันเป็นสินค้า OTOP ของชาวบ้านในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนไทยไว้ การสานปลาตะเพียนจากใบลาน สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการนำเอาวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว สามารถผลิตสินค้าไว้ใช้เองไม่ต้องสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ สามารถนำเอาวัสดุกลับมาเพิ่มมูลค่า ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความละเอียดมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะเห็นได้จากลวดลายและความสวยงามในตัวผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนสานที่ผลิตขึ้น

จากประวัติความเป็นมาของปลาตะเพียนใบลาน เราจะพบว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาช้านานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เป็นงานสร้างสรรค์จากวิถีชีวิตความเป็นไปไม้ต่าง ๆ และนำมาดัดแปลงพัฒนาให้ตรงกับความต้องการของตลาด แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของปลาตะเพียนไว้ สร้างอาชีพและรายได้ให้ครอบครัว

กลุ่มอาชีพสานปลาตะเพียน ตำบลภูเขาทอง ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยการสนับสนุนของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งนับวันจะสูญหายไปและเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนในหมู่บ้าน เนื่องจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ปลาตะเพียนใบลานจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งสำหรับผู้มาเยือน จะซื้อกลับไปเป็นของฝากหรือของที่ระลึก เนื่องจากราคาไม่แพงมากนักและมีหลากหลายชนิดให้เลือก ทำให้ปลาตะเพียนใบลานเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

กลุ่มปลาตะเพียนใบลานได้มีการพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานราชการและภาคเอกชน เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมและสร้างสรรค์พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยใช้พื้นฐานของความรู้เดิม นำมาดัดแปลงและคิดค้นเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ดีเด่น “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” 25 จังหวัดภาคกลาง ซึ่งจัดโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2545 รวมทั้งได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (กอ.นตผ.) ใช้เป็นสัญลักษณ์ตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

เอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ สืบทอดมากกว่า 100 ปี เป็นสื่อในการสอนลูกหลานเกี่ยวกับความสามัคคี เป็นการประกอบอาชีพในครัวเรือน มีความสวยงาม ความละเอียด และการแสดงลวดลายอย่างมีมาตรฐาน โดยมีความภูมิใจ ได้แก่ เป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมาของคนไทย เป็นสัญลักษณ์ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นการแสดงความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงาม เป็นสินค้าส่งออก ใช้วัสดุภายในท้องถิ่น ซึ่งเป็นของไทย สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังทำให้ได้อยู่กับครอบครัว ดูแลบ้าน ทำให้เกิดความอบอุ่น สมาชิกรู้จักกัน เกิดความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานและคุณภาพ ทำให้ใจเย็นเป็นคนละเอียด ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เนื่องจากไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงกับธรรมชาติให้มีความผูกพันกัน

วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย มาพัฒนา ผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบต่าง ๆ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ได้แก่ ไบลาน น้ำมันผสมสี สีน้ำมัน สีเมจิก ผงบรอนซ์ทอง ด้าย ฟู่กัน ลวด เข็ม มีด แปรง กรรไกร แม็กเย็บกระดาษ คีม และกระดิ่ง

ขั้นตอนการผลิต

1. นำไบลานซึ่งตากแห้งแล้วมาเจียดให้ได้ขนาดเล็ก ใหญ่ตามความต้องการ
2. นำไบลานที่เจียดมาสานเป็นปลาตะเพียน และมีส่วนประกอบอื่น ๆ ได้แก่ กระจัง กระจังเกล็ด ปีกเป่า ไบโพธิ์

3. นำมาทาสีและเขียนลวดลาย

4. นำมาร้อยเป็นพวงมีแม่ปลาและลูกปลา

ลักษณะส่วนประกอบของปลาตะเพียน

ลักษณะและส่วนประกอบของปลาตะเพียนสาน ประกอบด้วยชิ้นส่วนปลาตะเพียนสาน ประกอบด้วยส่วนสำคัญ จำนวน 6 ชนิด คือ

1. กระจัง เป็นส่วนประกอบของปลาตะเพียนสาน อยู่ตอนบนสุด มีจำนวนเพียง 1 ชิ้น เท่านั้น ด้านบนร้อยเม็ดปีกเป่า ประมาณ 1 - 3 เม็ด ต่อจากตาขอเกี่ยว ลักษณะของกระจังมีรูปร่างคล้ายดาวนูนทั้งสองด้าน บนและล่าง มี 8 แฉก ปลายแฉกแต่ละอันมีอุบะห้อย ซึ่งร้อยด้วยเม็ดปีกเป่า จำนวน 1 - 2 เม็ด ตอนปลายแขนไบโพธิ์ห้อยคั้งคั้ง กระจังมีไว้เพื่อแสดงจุดเริ่มต้นของพวงตะเพียนสาน เพิ่มความสวยงามและความสมดุลของโมบาย ตลอดจนเรื่องราวของปลาตะเพียนสาน ให้มีเนื้อหาสาระและรูปร่างแตกต่างกันมากขึ้น

2. แม่ปลา ปลาตะเพียนสาน 1 พวง มีแม่ปลาตัวใหญ่เพียง 1 ตัวเท่านั้นเป็นจุดเด่นสำคัญ

ที่สุด ด้านล่างของตัวปลาห้อยระยะยา ซึ่งประกอบด้วย กระทงเกลือ ปีกเป่า ไบโพธิ์และลูกปลาหลายตัว จำนวน 3 สาย ต่อจากปลายแหลมของส่วนปลา สานครีบอก และหางปลาอย่างละ 1 สาย ความ เป็นจุดเด่นที่สำคัญของแม่ปลา จึงทำให้ต้องพิถีพิถันในการสานและประดิษฐ์ประคองมากกว่า ชิ้นส่วนประกอบอื่น ๆ การตกแต่งเขียนสีลวดลายต่างๆ ช่วยให้แม่ปลาสวยงามสะดุดตายิ่งขึ้น

3. ปีกเป่า เม็ดปึกเป่าไบลานสานรูปร่างคล้ายข้าวหลามตัด หรือสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ทรง 3 มิติ มีขนาดเล็ก ๆ ใสร้อยเป็นสายห้อยตอนบนและสานระยะยาตอนล่างหรือเชื่อมโยงรอยต่อของชิ้นส่วนต่างๆ ในพวงปลาตะเพียนสาน

4. กระทงเกลือ ขึ้นต้นด้วยการสานโดยใช้ไบลาน จำนวน 2 เส้น พับซ้อนสอดไบลาน สลับไปมา เป็นรูปห้าเหลี่ยม จากนั้นจึงม้วนไบลานคล่อมแต่ละเหลี่ยมให้เป็นรูปกรวยแหลม ม้วนซ้อนกันที่ปลายอย่างน้อย 3 ครั้ง จะได้รูปร่างคล้ายคานูนกว่ารูปห้าเหลี่ยม

5. ไบโพธิ์ ส่วนของไบลานแบน ๆ ตัดเป็นรูปร่างคล้าย ๆ ไบโพธิ์จริง มีน้ำหนักเบาและพลิ้วลมได้ดี ใสร้อยจากของอุบะห้อยจากกระโจมและกระทงเกลือ ตลอดจนปลายของอุบะที่ห้อย ต่อจากลูกปลาทั้งหมด

6. ลูกปลา รูปร่างของลูกปลาเหมือนกับแม่ปลา ต่างแต่ว่ามีขนาดเล็กกว่าประมาณ 3 - 4 เท่า ลูกปลาใสร้อยกับระยะยาทั้งสามสาย ถ้าเป็นระยะยาใหญ่จะร้อยไว้ใต้กระทงเกลือ มีปีกเป่าร้อยกัน ตอนบนถ้าเป็นระยะยาเล็กร้อยต่อจากปีกเป่าที่ห้อยจากตัวแม่ปลาลงมา ระยะยาแต่ละสายจะร้อยลูกปลา ประมาณ 2 - 3 ตัว แล้วแต่ขนาดลูกปลาแต่ละตัว จะห้อยอุบะหรือระยะยาสั้น ๆ เขียนแบบแม่ปลาบริเวณ ส่วนปากครีบอกและหาง โดยใช้เม็ดปึกเป่า จำนวน 1 - 2 เม็ด ปลายแขวนห้อยไบโพธิ์ตั้งตั้งอยู่ ตอนล่าง

ปลาตะเพียนสาน เมื่อแขวนห้อยแล้ว มีลักษณะเหมือนงานประติมากรรมที่เรียกว่า “โมบาย (Mobile)” ซึ่งให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว เบาและพลิ้วลม ทำให้บรรยากาศรอบๆ มีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้น ปลาตะเพียนไบลาน ในปัจจุบันนี้ส่วนมากจะตกแต่งระบายสีเส้นต่างกันทั้งสีทอง สีเงินและสีอื่น ๆ เขียนสีเป็นลวดลายเกล็ดปลาที่เรียกว่า “ลายรากผักชี” สลับกัน สวยงามสะดุดตามากกว่าที่เป็นธรรมชาติของไบลานแท้

การลงสีพื้นและเขียนลวดลาย

ในกรณีที่ต้องการปลาตะเพียนสานเป็นธรรมชาติของไบลานแท้ ๆ เมื่อสานชิ้นส่วนต่าง ๆ เสร็จแล้วจึงนำมาร้อยเข้าพวงประกอบชิ้นส่วนได้เลย แต่มีข้อสังเกตคือจะต้องพิถีพิถันการคัดเลือก ไบลานที่ใช้สานให้มีผิวสวยค่อนข้างขาว และมีมือการสาน การเย็บครีบปลาและหางปลาต้องใช้ด้าย เย็บ ไม่ใช่เม็กเย็บอย่างปลาตะเพียนที่นำมาลงสีพื้นนั้น

การลงสีพื้นและเขียนลวดลายปลาตะเพียนชุดหนึ่ง จะเป็นสีชุดเดียวกันทุกชิ้นส่วนที่นำมาประกอบโดยยึดถือตัวแม่ปลาเป็นหลัก กล่าวคือ ส่วนตัวแม่ปลา นิยมลงสีพื้นด้วยสีน้ำมันเป็นสีแดง ดำ เขียว น้ำเงิน ชมพู เหลือง ส้ม ฟ้ำ ม่วงและสีขาว บริเวณส่วนเกล็ด ครีบ หาง และส่วนละเอียดของตัวปลา นิยมวาดลวดลายด้วยสีบรอนซ์เงินหรือบรอนซ์ทองเพื่อให้ดูแวววับ สำหรับผู้ริเริ่มนำเอาสีบรอนซ์ทองและบรอนซ์เงินมาใช้ครั้งแรก คือ ยายพะ หมุดเมือง อยู่แถวบริเวณตลาดหัวแหลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันยังมีลูกหลานสืบทอดทำต่อมาหลายคน

ลวดลายของเกล็ดตัวแม่ปลาที่ใช้เขียนทั่วไปเรียกว่า “ลายผักชี” ส่วนหางปลานิยมเขียนเป็นลายดอกไม้และลายต้นสน ซึ่งเป็นลวดลายที่ชาวไทยมุสลิมเขียนมานานแล้ว

กระบวนการผลิต

สมัยก่อนที่ผลิตปลาตะเพียน จะทำไม่ค่อยมีลวดลาย ทำอย่างหยาบ ๆ ไม่ค่อยละเอียด มีที่ใช้เป็นสีย้อมผ้าหรือสีที่ทำขนม แต่ปัจจุบันลวดลายมีมากขึ้น ตลอดจนมีความละเอียดและสวยงาม สีที่ใช้เป็นสีน้ำมัน ไม่ใช่สีย้อมผ้าหรือสีทำขนมเหมือนแต่ก่อน

ประโยชน์ของปลาตะเพียน

1. ทำให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชน
2. ทำเป็นเครื่องตกแต่งภายในบ้าน
3. เป็นของชำร่วยหรือของฝาก
4. ไว้สำหรับให้เด็ก ๆ ดูเล่น
5. ใช้เป็นของใช้ในพิธี เช่น งานบวช

สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ คือ กลุ่มอาชีพสานปลาตะเพียน เลขที่ 13 หมู่ 1 ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การออกร้านแสดงสินค้าที่เมืองทองธานี บริษัทศูนย์ส่งเสริมการค้าส่งออกที่บางไทร และทางอินเทอร์เน็ต สมาชิกที่มีฝีมือจะมีรายได้จากการผลิตสินค้า ประมาณเดือนละ 10,000 บาทขึ้นไป ถ้าฝีมือปานกลางจะมีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000 บาท

4.10 การปั้นอาหารจิ๋ว

รุ่งนภา ชาวเรือ (2550. ซีดี) ได้แนะนำการปั้นอาหารจิ๋ว ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราววัฒนธรรม ความเป็นอยู่อันอุดมสมบูรณ์ ผ่านงานปั้น เพื่อให้คนรุ่นหลัง ได้ภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว ประจำปี พ.ศ. 2547 อาจารย์รุ่งนภา เป็นข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เดิมทำงานศิลปะแขนงอื่น ๆ ต่อมาสนใจที่จะทำงานปั้นอาหารจิ๋วและขนาดเท่าของจริง เพื่อทำเป็นอาชีพเสริมในขณะที่ยังรับราชการอยู่ โดยงานปั้นอาหารจิ๋วที่ได้ทำขึ้นจะถูกนำไปเป็นของฝากและของที่ระลึกให้กับแขกชาว

ต่างประเทศอยู่เสมอ ๆ จุดแรกของการปั่นงานจีวรเริ่มต้นจาก การปั่นถ้วยจับจานเล็ก ๆ ต่อมาปั่นเป็นร้านค้าย่อนยุค ร้านค้าโบราณ ร้านขายตีสวน ร้านถ้วยเตียวเรือ ร้านขายขนมไทย น้ำแข็งใส เป็นต้น อาหารไทยจำลอง เป็นการปั่นอาหารจำลองขนาดเล็กที่มีความเหมือนจริง บ่งบอกถึงสีสันที่สวยงามน่ารับประทาน สามารถทำให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ว่าอาหารแต่ละอย่างมีรสชาติอย่างไร โดยการถ่ายทอดออกมาจากฝีมืออันประณีตและละเอียดอ่อนของงานปั่น เช่น น้ำพริกปลาทุ น้ำพริกปลาค้าง ปลาตุ๋นย่าง สะเดาน้ำปลาหวาน ต้มยำกุ้ง หมูสะเต๊ะ แกงอ่อมมะระ บัวลอยไข่หวาน ทองหยิบทองหยอก เป็นต้น

งานปั่นจีวรที่สร้างสรรค์ขึ้นจากแป้ง ดิน และสี กล่าวได้ว่า “จากวัสดุที่เป็นดิน ผู้สองมือที่ปรุงแต่ง จัดวางตำแหน่ง รูปร่าง รูปทรง และสัดส่วน ให้มีขนาดเล็ก ผู้จุดหมายปลายทางของการปั่นจีวรที่งดงาม ตระการตาด้วยสุนทรียลักษณ์ ผู้ใดได้พบเห็นต้องเหลียวมอง ด้วยความรู้สึกสนใจ และเกิดความประทับใจในที่สุด”

5. แนะนำอำเภอเสนา

“เสนาตะกร้าสาน หลวงพ่อปานคู่เมือง เรื่องรองเจียรระโน ฝึใจแผ่นดินธรรม”

ความเป็นมา

ราวปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แบ่งแขวงนครออกเป็น แขวงนครใหญ่ (ปักช้าย และแขวงนครน้อย (ปักขวา) แบ่งแขวงอุทัยออกเป็น แขวงอุทัยใหญ่ และอุทัยน้อย แบ่งแขวงเสนาออกเป็น แขวงเสนาใหญ่ (ด้านเหนือ และแขวงเสนาน้อย (ด้านใต้) เมื่อรวมทั้งแขวงรอบกรุงด้วย จึงมีทั้งหมด 7 แขวง อำเภอเสนาได้เป็นส่วนหนึ่งของแขวงเสนาใหญ่

ปี พ.ศ. 2438 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงดำริว่า แขวงต่าง ๆ ยังมีพลเมืองมาก และท้องที่กว้างขวาง ขากแก่การปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชน จึงให้แบ่งเขตเสียใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยแบ่งแขวงเสนาใหญ่ออกเป็นอำเภอเสนาใหญ่ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอผักไห่) และอำเภอเสนากลาง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเสนา) แบ่งแขวงเสนาน้อย (ตอนเหนือ) ออกเป็นอำเภอเสนาใน (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางบาล) และแขวงเสนาน้อย (ตอนใต้) ออกเป็นอำเภอเสนาน้อย (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางไทร)

อำเภอเสนา มีประวัติความเป็นมาตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ที่มาของคำว่า “เสนา” ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถานให้ความหมาย “เสนา” หมายถึง กองทัพ, ทหาร, การตรวจวัดที่นา

สภาพทั่วไป

อำเภอเสนามีพื้นที่ 205.568 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 23 กิโลเมตร มีแม่น้ำน้อย และคลองธรรมชาติไหลผ่านอำเภอ เป็นแม่น้ำสายหลักในการเกษตรของราษฎร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่เหมาะแก่การเกษตร

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ และเลี้ยงสัตว์

อาชีพเสริม ได้แก่ หัตถกรรมในครัวเรือน

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 17 ตำบล 132 หมู่บ้าน 3 เทศบาล 11 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 65,233 คน เป็นชาย 31,631 คน หญิง 33,602 คน ความหนาแน่นของประชากร 317.34 คน/ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีอิสลามบ้างเล็กน้อย

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอผักไห่ และอำเภอบางบาล

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอลาดบัวหลวง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอบางไทร และอำเภอบางบาล

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอบางซ้าย

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีการแห่เทียนพรรษา ประเพณีแห่พระพุทธรูป ประเพณีกวนข้าวทิพย์ การทอดกฐินผ้าป่า การทำบุญขึ้นปีใหม่ ประเพณีงานปิดทองประจําปีหลวงพ่อบึงทองใบ หลวงพ่อแสนสุข วัดเกาะราษฎร์ศรัทธาธรรม ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีวิถีชีวิต เช่น การบวชนาค แต่งงาน งานศพ งานบุญศาสนาอิสลาม การละเล่นพื้นบ้าน เช่น เพลงเรือ กลองยาว การรับขวัญข้าว

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 33 วัด วัดร้าง 3 วัด โบสถ์คริสต์ 2 แห่ง และมัสยิด 3 แห่ง
2. จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ บ้านประตูโบสถ์ บ้านประตูหอสวดมนต์ และเจดีย์ย่อมุม วัด

บางนมโค ตำบลบางนมโค

โบราณวัตถุ

1. พระพุทธรูปหินราชจำลอง รูปหล่อเจ้าแม่กวนอิม และรูปเหมือนสมเด็จพระพุทธาจารย์โต วัดสามก้อ ตำบลสามก้อ
2. รูปเหมือนหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค ตำบลบางนมโค

3. หลวงพ่อพระพุทธรเกษร วัดเจ้าเจ็ดใน ตำบลเจ้าเจ็ด วัดกระโคงทอง ตำบลบ้านโพธิ์
4. หลวงพ่อแสนสุข วัดเกาะราษฎร์ศรัทธาธรรม ตำบลลาดงา
5. หลวงพ่อโต วัดโบสถ์ (วงศ์พานิช) ตำบลบ้านแพน

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. วัดบางนมโค ตำบลบางนมโค มีรูปเหมือนหลวงพ่อบาน และอุทยานมัจฉา
2. วัดสามก้อ ตำบลสามก้อ มีรูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์โต
3. วัดรางจระเข้ ตำบลบ้านโพธิ์ มีหลวงพ่โต และอุทยานมัจฉา
4. สวนคุณมานิตย์ ตำบลชานนา มีผลไม้และกล้วยไม้
5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางจระเข้ (Home Stay) ตำบลรางจระเข้

การนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเสนา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ กล้วยเดี่ยวไก่อ ตำบลเจ้าเจ็ด การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางจระเข้ (Home Stay) ตำบลรางจระเข้ ซึ่งแต่ละสถานที่ที่มีรายละเอียด คือ

5.1 กล้วยเดี่ยวไก่อ ตำบลเจ้าเจ็ด

ตำบลเจ้าเจ็ดตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาลเจ้าเจ็ด เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2540 ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 114 ตอนที่ 36 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2540 มีพื้นที่ 10.69 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลเจ้าเสด็จ
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลชานนา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลสามก้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลบ้านแถว

ปัจจุบันตำบลเจ้าเจ็ด แบ่งออกเป็น 7 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านกลางคลอง หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลอง หมู่ที่ 3 บ้านขนอน หมู่ที่ 4 บ้านเกาะ หมู่ที่ 5 บ้านชานนา หมู่ที่ 6 บ้านชานนา หมู่ที่ 7 บ้านหน้าศาล ประชากรชาวตำบลเจ้าเจ็ด ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

สภาพทั่วไป ตำบลเจ้าเจ็ด ลักษณะเป็นที่ราบลุ่มถึงลุ่มมาก น้ำจะท่วมในฤดูฝน ตลอดพื้นที่ มีความลาดชันน้อยมาก ประมาณร้อยละ 0 - 1 ที่ราบลุ่มส่วนใหญ่กระจายอยู่ทั่วทั้งตำบล การคมนาคมสะดวก มีถนนผ่านทั่วถึงทุกหมู่บ้าน และมีรถประจำทางผ่าน ส่วนมากใช้การคมนาคมทางบก ถนนสายเสนา - บางซ้าย

แหล่งน้ำมีคลองชลประทานเจ้าเจ็ด - บางยี่หน ไหลผ่าน ท้องที่ หมู่ 1 - 6 โดยตำบลเจ้าเจ็ดใช้น้ำสายนี้ เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ตลอดจนเป็นเส้นทางคมนาคม

เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอเสนาเป็นที่ราบลุ่ม ในอดีตจึงนิยมการเดินทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การตั้งบ้านเรือนมักจะนิยมตั้งกระจกระบายอยู่ตามริมแม่น้ำหรืออาศัยอยู่ตามเรือนแพ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่แยกครอบครัวออกไปตั้งครอบครัวของตนเอง ในปัจจุบันมีคนนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย เพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เดิมชาวอำเภอเสนามีอาชีพในการเจียรไนพลอย

ลำเนียง เย็นร่มไทร (สัมภาษณ์. 2550) เจ้าของร้านลำเนียงก๋วยเตี๋ยวไก่ หมูแดง เย็นตาโฟ เล่าให้ฟังว่า นักท่องเที่ยวที่แวะเข้ามารับประทานก๋วยเตี๋ยวส่วนใหญ่ คือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวที่วัดบางนมโค และวัดเจ้าเจ็ดใน โดยจะมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เป็นคนต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง ซึ่งแวะเข้ามามากในวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ก๋วยเตี๋ยวที่มีชื่อเสียงในอำเภอเสนา คือ ก๋วยเตี๋ยวไก่ฉีก ซึ่งแต่เดิมจะขายเรือขายในแม่น้ำ แต่ในปัจจุบันถนนหนทางสัญจรทางบกมีความสะดวกสบาย ก๋วยเตี๋ยวไก่ฉีกจึงย้ายขึ้นมาขายบนบก

ร้านลำเนียงก๋วยเตี๋ยวไก่ หมูแดง เย็นตาโฟ ประกอบอาชีพนี้มาตั้งแต่รุ่นคุณแม่หรือประมาณ 20 ปีเศษ โดยย้ายขึ้นมาขายบนบกเมื่อประมาณ 11 ที่ผ่านมา เดิมขายก๋วยเตี๋ยวไก่ฉีก แต่ในปัจจุบันได้มีการขายก๋วยเตี๋ยวชนิดอื่นอีก เช่น หมูแดง เย็นตาโฟ ลูกชิ้นปลา เป็นต้น เพื่อให้ลูกค้าได้รับประทานก๋วยเตี๋ยวชนิดอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีขนมหวานไทย เช่น ลอดช่อง เผือก ข้าวโพด น้ำกะทิ ฯลฯ โดยอาศัยคนในครอบครัวช่วยกันค้าขาย ประมาณ 4 - 5 คน รายได้เฉลี่ยวันปกติ ประมาณ 1,500 - 2,000 บาท วันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ประมาณ 4,000 - 5,000 บาท

หลังจากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในอำเภอเสนา ทำให้คุณภาพชีวิตของคนพื้นที่ดีขึ้นเป็นลำดับ กล่าวคือ รายได้เพิ่มขึ้น ถนนหนทางและเส้นทางคมนาคมได้รับดูแลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

5.2 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางวัลจะเข้ (Home Stay) ตำบลรางวัลจะเข้

ตำบลรางวัลจะเข้ มีเรื่องเล่าลือต่อกันมาว่า ทางทิศเหนือของอำเภอเสนากลาง มณฑลกรุงเก่า ออกไปประมาณ 125 เส้น มีประชาชนตั้งบ้านเรือนอาศัยเป็นหมู่ ๆ ห่างจากหมู่บ้านมาทางทิศใต้ ประมาณ 10 เส้น มีลำรางอยู่สายหนึ่งที่ปลายลำรางนี้เป็นดิน ตั้งอยู่ท่ามกลางพงหญ้า และมีหนองน้ำลึกใหญ่อยู่ใกล้ ๆ เป็นทำเลที่จระเข้ ชอบไปวางไข่เป็นประจำ (เกร็ดประวัติเล่าว่าในสมัยนั้น คุณชายทวด คุณหมอสันต์ ฤกษ์บุปผา ยืนยันว่าเป็นความจริง) อาศัยเหตุการณ์ดังกล่าว ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่ที่จระเข้วางไข่เป็นประจำนั้นว่า “หนองลูกเข้” กาลเวลาเปลี่ยนไปและจระเข้ก็ออกปรากฏในลำรางบ่อยเข้า “หนองลูกเข้” จึงกลายเป็น “รางวัลจะเข้” ตามคำอุทานของชาวบ้านใกล้ไกลที่ได้พบเห็นจระเข้ในลำราง ต่อมาหมู่บ้านนี้จึงถูกเรียกว่า “รางวัลจะเข้” เมื่อนานวันเข้าอิทธิพลภาษานิยม

หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อใหม่ว่า “บ้านรางจระเข้”

ปัจจุบันตำบลรางจระเข้ แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 รางจระเข้ หมู่ที่ 2 รางจระเข้ หมู่ที่ 3 รางกระเดื่อง หมู่ที่ 4 คลองตะเคียน หมู่ที่ 5 ปลายนาเหนือ หมู่ที่ 6 ปลายนาเหนือ หมู่ที่ 7 ปลายนาใต้

ตำบลรางจระเข้ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม สลับกับกลุ่มมาก ประชาชนนิยมตั้งบ้านเรือน อยู่บริเวณตามความยาวของริมสองฝั่งคลองและถนน มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน

รางจระเข้ อยู่ห่างจากตัวอำเภอเสนาหรือตลาดบ้านแพนเพียงไม่กี่กิโลเมตร และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ผู้ที่รักความสงบ รักธรรมชาติ ชอบชีวิตชนบท ชอบเรือนไทย และวิถีริมฝั่งน้ำ สามารถไปพักผ่อนได้อย่างที่เรียกกันว่า “โฮมสเตย์” โดยมี คาบตำรวจ เริงไชย ฤกษ์บุบผา เป็นหัวหน้ากลุ่มฯ

คลองรางจระเข้ เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวลำคลองสายนี้มีความคึกคักเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเส้นทางหลักในการเชื่อมชุมชนสู่แขวงเสนาราชนคร ซึ่งห่างออกไปประมาณ 5 กิโลเมตร ลำคลองสายนี้ได้นำความเจริญต่าง ๆ จากตัวเมืองมาสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องมานานกว่าสองร้อยปี มีพัฒนาการไปตามยุคสมัย ในช่วงเวลาประมาณ 70 - 30 ปีที่แล้ว นับเป็นยุคที่รุ่งเรืองมาก กล่าวคือ คลองรางจระเข้ มีทั้งเรือจ้าง และเรือแม่ลี้วิ่งกันขวักไขว่

เริงไชย ฤกษ์บุบผา และดาวเรือง ฤกษ์บุบผา (สัมภาษณ์. 2550) เล่าว่า เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ได้มีการสร้างประตูน้ำขึ้นเพื่อทำระบบชลประทานสำหรับการเกษตร คลองสายนี้ จึงไม่อาจทำหน้าที่เส้นทางเศรษฐกิจได้ดั้งเดิม และค่อย ๆ เริ่มมีการแพร่ขยายของสวะและผักตบชวา จนแทบจะไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ไม่ว่าจะเพื่อการอุปโภคหรือแม้แต่เป็นเส้นทางคมนาคม ภายในชุมชน คนเฒ่าคนแก่ จะพายเรือข้ามฟากไปทำบุญที่วัด ก็ไม่สามารถแหวกกอกผักตบชวา หนาแน่นไปได้ คาบตำรวจเริงไชยเห็นความลำบากของคนในถิ่นเกิด จึงพยายามคิดว่าควรจะทำอย่างไรดี ในที่สุดก็เล็งเห็นว่าคงจะกำจัดผักตบเพียงคนเดียวไม่ได้ จึงขอความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้านในชุมชน ด้วยการทำความสะอาดคลอง หลังจากนั้น จึงทำให้สายน้ำแห่งนี้กลับมาใช้ประโยชน์ได้ดั้งเดิม และในช่วงนี้เองได้มีสารวัตรท่านหนึ่งซึ่งย้ายมาจากเมืองพิจิตร ชอบลงเรือเที่ยว แนะนำว่าคลองนี้สวย สามารถทำเป็นที่ท่องเที่ยวได้ จึงมีการสำรวจจุดสำคัญ ๆ ที่เป็นจุดเด่นของชุมชน และจัดประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และชาวรางจระเข้ขึ้น ในที่สุดจึงจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 คลองรางจระเข้จึงกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ประกอบกับความเอาใจใส่ของแต่ละ

ครอบครัวที่ขยันดูแลบ้านเรือนให้สะอาด จึงทำให้รางจระเข้ก็ยิ่งนำชมยิ่งขึ้น

กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คลองรางจระเข้ จึงได้จัดการท่องเที่ยวในคลองรางจระเข้ขึ้น โดยพื้นที่ที่ใช้ในการท่องเที่ยวครอบคลุมตำบลต่าง ๆ จำนวน 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลรางจระเข้ ตำบลลาดงา ตำบลหัวเวียง และตำบลบ้านกระทุ่ม ซึ่งมีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองรางจระเข้ไหลผ่านเขตพื้นที่ทั้ง 5 ตำบล ระยะทางยาว 12 กิโลเมตร ใช้เป็นเส้นทางในการทำกิจกรรมล่องเรือชมวิถีชีวิตและระบบนิเวศของชุมชน พื้นที่บริเวณคลองรางจระเข้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ มีปลาน้ำจืดและนกน้ำจำนวนมาก และยังมีศักยภาพในการเป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคได้เป็นอย่างดี

การล่องเรือชมทิวทัศน์ที่รางจระเข้ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับเรือนไทยแบบโบราณที่ปลูกเรียงรายไปตลอดสองฝากคลอง ระยะทางไม่ต่ำกว่า 2 - 3 กิโลเมตร หมู่มกไม้และนาข้าวอันเขียวชอุ่ม พืชน้ำ นก และปลานานาชนิด นอกจากนี้ยังมีจุดท่องเที่ยว เช่น หลวงพ่อโตวัดรางจระเข้ อายุ ประมาณ 400 ปี สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา อุทยานปลาหน้าวัดรางจระเข้ แมวตาเพชร (สัตว์ป่า) วังมัจฉา วัดกลางที่อยู่ระหว่างวัดรางจระเข้กับวัดเกาะ ซึ่งมีภาพวาดสวย ๆ ไว้ให้ชม

การคัดเลือกสมาชิกกลุ่มฯ ที่จะทำโฮมสเตย์ สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงประการแรก คือ เจ้าของบ้านและคนในบ้านมีอาชีพหรือไม่ ประการที่สอง คือ ความเป็นสะอาด ลักษณะของบ้านโปร่งโล่งสบาย เหมาะแก่การรับนักท่องเที่ยวหรือไม่ ประการสาม คือ ฝีมือในการปรุงอาหารดีหรือไม่ กล่าวคือ อาหารที่ต้องสะอาด คุ้นรับประทาน และรสชาติดี ประการสุดท้ายที่สำคัญที่สุดอีกเรื่องหนึ่ง คือ ความปลอดภัย

กิจกรรมที่จัดให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การล่องเรือชมธรรมชาติในคลองรางจระเข้ รวมถึงจัดกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น การรำไทยซึ่งเป็นศิลปะของภาคต่าง ๆ เช่น การรำศรีนวล ของภาคกลาง การฟ้อนมาลัยของภาคเหนือ เชิงกระดืบของภาคอีสาน และระบำตาลีกีปัส ของภาคใต้ รวมไปถึงการตักบาตรในตอนเช้า เป็นต้น

กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คลองรางจระเข้ ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ค่าบริการชาวไทย 500 บาท ชาวต่างชาติ 750 บาท (ราคานี้รวมอาหาร 2 มื้อ)

6. แนะนำอำเภอนครหลวง

“มีคอรัญญุกีลอนาม สง่างามปราสาทนครหลวง ไซติช่วงเกษตรอุตสาหกรรม เลิศล้ำภูมิปัญญาไทย”

ความเป็นมา

อำเภอ นครหลวง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอนครหลวงน้อย ซึ่งมีมาแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

มีการแบ่งเขตการปกครอง ซึ่งปรากฏตามหนังสืออธิบายแบบแผนที่พระนครศรีอยุธยา ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ว่าเมื่อปี พ.ศ. 2438 ได้แบ่งเขตอำเภอนครหลวงน้อยออกเป็น อำเภอนครหลวง อำเภอกรใน ต่อมาในปี พ.ศ. 2438 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างที่ว่าการอำเภอนครหลวงขึ้นที่หมู่ 1 ตำบลบ่อโพง ติดกับวัดเกาะแก้วเกษารามทางตอนใต้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2445 ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลนครหลวงและในปี พ.ศ. 2446 มีประกาศพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 20 ว่า “ด้วยพระเจ้าน้อยยาเธอกรมหมื่นมรุพงษ์ ข้าหลวงเทศา สำเร็จราชการแทนมณฑลกรุงเก่า มีใบบอกว่าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เปลี่ยนนามอำเภอนครหลวงน้อย เป็นอำเภอนครหลวงเพื่อให้ตรงกับตามตำบลนครหลวงต่อไป”

สภาพทั่วไป

อำเภอนครหลวง มีพื้นที่ 198.917 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ 18 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 82 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เหมาะแก่การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ มีแม่น้ำป่าสักและแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านจากทางทิศเหนือและทิศใต้ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมน้ำ

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสวนครัว

อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 12 ตำบล 74 หมู่บ้าน 2 เทศบาล 6 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 34,274 คน เป็นชาย 16,446 คน หญิง 17,828 คน ส่วนใหญ่

นับถือศาสนาพุทธ

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอดอนพุด

จังหวัดสระบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภออุทัย และอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอบางปะหัน และอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีการไหว้ครูบูชาเตา ประเพณีตักบาตรดอกไม้ ประเพณี

สลากภัต ประเพณีวันสงกรานต์ การแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทง ทอดกฐินผ้าป่า ทำบุญขึ้นปีใหม่ ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส เป็นต้น

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 42 วัด วัดร้าง 34 วัด
2. ปราสาทนครหลวง ตำบลนครหลวง
3. ศาลาพระจันทร์ลอย ตำบลนครหลวง
4. อุโบสถวัดมเหยงค์ ตำบลท่าช้าง
5. วิหารวัดกลาง ตำบลนครหลวง (ที่ประดิษฐานพระบรมศพจำลองของพระพุทธเจ้า)

โบราณวัตถุ

1. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดใหญ่เทพนิมิตร ตำบลสามไถ
2. วัดปรีดาราม ตำบลแม่ลา

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. ปราสาทนครหลวง ตำบลนครหลวง
2. หมู่บ้านแหล่งผลิตมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง
3. แหล่งโบราณคดี โรงเรียนท่าช้างวิทยาคม ตำบลท่าช้าง
4. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านท้องถิ่น วัดมเหยงค์ ตำบลท่าช้าง
5. บึงบัว ตำบลนครหลวง

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนครหลวง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ ปราสาทนครหลวง ขนมกระยาสารท และบริษัท น.ว. อรัญญิก ซึ่งแต่ละสถานที่ มีรายละเอียด คือ

6.1 ปราสาทนครหลวง ตำบลนครหลวง

พระครูทิศปัญญาวัฒน์ หรือหลวงพ่อสุรินทร์ (สัมภาคม. 2550) เจ้าอาวาสวัดนครหลวง กล่าวว่า ปราสาทนครหลวง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักฝั่งทิศตะวันออก ในเขตตำบลนครหลวง เดิมเป็นตำหนักที่ประทับของกษัตริย์ในระหว่างเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรีหรือพุทธบุรี และเป็นที่พักแรมในระหว่างเสด็จไปลพบุรี สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แต่มาสร้างเป็นที่ประทับก่ออิฐถือปูนในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเมื่อ พ.ศ. 2147 พระองค์โปรดให้ช่างถ่ายแบบมาจากปราสาทศิลาที่เรียกว่า “พระนครหลวง” ในกรุงกัมพูชา นำมาสร้างใกล้กับวัดเทพจันทร์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติที่ได้กรุงกัมพูชากลับมาเป็นประเทศราช แต่สร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ด้วยประการใดไม่ปรากฏ คงปล่อยทิ้งร้างหลังกรุงแตกเรื่อยมา จนในสมัยรัตนโกสินทร์ ตาปะขาวปิ่นได้สร้างต่อเป็นวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2352 (ตรงกับรัชกาลที่ 1) ชาวบ้าน

เรียกว่า วัดนครหรือวัดนครหลวง วัดนี้กลายเป็นวัดใหญ่เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงเชิญชวนให้พระบรมวงศานุวงศ์และชาวบ้านร่วมกันบูรณะ ได้สร้างมณฑปที่มุมหักศอก ระหว่างกึ่งกลางระเบียงคด เชื่อมต่อกันด้วยวิหารคดแทนของเดิมที่พังทลายลง บริเวณใกล้กับปราสาทนครหลวง จะมีศาลาพระจันทร์ลอย เล่าสืบกันมาว่า เป็นศาลาที่ลอยน้ำมาที่บริเวณหน้าวัดนครหลวง ซึ่งมีแม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสักไหลมารวมกัน ในสมัยนั้นมักนิยมนำศาลาไปทำเป็นแผ่นจารึกสำคัญสำคัญทางพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าศาลานั้นคงจะถูกนำขึ้นแพมา เมื่อถึงบริเวณน้ำเชี่ยวแพจึงแตก กอปรกับเป็นบริเวณที่แม่น้ำไหลมาบรรจบกันและมีแรงดันน้ำได้พืดน้ำ จึงทำให้ศาลานั้นลอยอยู่เหนือน้ำ ชาวบ้านจึงนิมนต์พระมาประกอบพิธีนำศาลาขึ้นจากแม่น้ำและนำศาลานั้นไปถวายรัชกาลที่ 5 โดยล่องไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาไปขึ้นฝั่งที่ท่าพระจันทร์ ในต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงสุบินว่าศาลาเป็นของชาวบ้านไปนำไปคืนเสีย ดังนั้นจึงสั่งให้ข้าราชการบริพารนำมาคืน แต่ข้าราชการบริพารมิได้นำไปคืนที่วัดเทพจันทร์ แต่นำมาไว้ที่โคกพระจันทร์ลอย ซึ่งภายหลังได้มีการสร้างศาลาพระจันทร์ลอยขึ้น และต่อมามีผู้สร้างมณฑปและพระบาทสี่รอยขึ้นบนปราสาทนี้ ส่วนตำหนักที่สร้างอยู่ข้างปราสาทนี้ได้ปรักหักพังไปหมดแล้ว

สิ่งน่าสนใจ

1. ปราสาทนครหลวง ก่อด้วยอิฐทั้งหลัง ตั้งอยู่บนเขา ซึ่งทำขึ้นโดยนำดินมาถมให้สูง มีระเบียงล้อมรอบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดหลั่นกันสามชั้น แต่ละชั้นมีประตูเข้าสู่ชั้นสูงสุดนับสิบประตู ระเบียงคดแต่ละชั้นสร้างปราสาทประจำทิศทั้งสี่มุม และบริเวณกึ่งกลางก็มีปราสาทอยู่ด้วย
2. ปราสาท มีทั้งหมด 30 องค์ รูปทรงคล้ายปราสาทขอม แต่ก่อด้วยอิฐ ไม่ใช่ศิลาแลง องค์ปราสาทมีการย่อมุมไม่มียี่สิบ หมายถึง มุมหนึ่งทำเป็นมุมเล็กได้ห้ามุม จากการบูรณะของกรมศิลปากรพบว่า การสร้างปราสาทของเดิมใช้โครงไม้จันทน์รูปก่อนแล้วก่ออิฐล้อมตาม
3. ระเบียงคด คือ ส่วนที่เชื่อมต่อปราสาทแต่ละองค์ ปัจจุบันเหลือแต่ผนังของระเบียงคด ถ้าสังเกตดูจะเห็นว่าช่างได้ทำช่องหลอกไว้เป็นซี่คล้ายลูกกรง เรียกว่า “ลูกมะหวด” ช่องดังกล่าวนี้ตัน อากาศและแสงไม่สามารถผ่านเข้ามาได้ เป็นลักษณะศิลปะแบบขอม คล้ายกับ โบสถ์วัดหน้าพระเมรุ วัดมหาธาตุ วัดไชยวัฒนาราม ฯลฯ
4. พระพุทธรูปสี่รอย นายปิ่นหรือตาปะขาวปิ่นเป็นผู้สร้างขึ้นในคราวเดียวกับวัดนครหลวง มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปซ้อนกันสี่รอย ลึกลงไปในเนื้อหิน รอยที่ใหญ่ที่สุดกว้างประมาณ 2.50 เมตร ยาว 5.50 เมตร ประดิษฐานในมณฑปบนชั้นสูงสุดของปราสาทนครหลวงที่มณฑปมีจารึกที่หน้าบันว่าปฏิสังขรณ์เมื่อ ร.ศ.122 (พ.ศ. 2446 ใน รัชกาลที่ 5)
5. ตำหนักนครหลวง หรือศาลาพระจันทร์ลอย ตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาทนครหลวง มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอาคารจัตุรมุข ปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระปลัด (ปลื้ม) หรือพระครู

วิหาร กิจจานุการ ได้นำพระจันทร์ลอยจากวัดเทพจันทร์ลอย ตำบลพระจันทร์ลอย อำเภอนครหลวง ซึ่งอยู่ใกล้กับปราสาทนครหลวงมาประดิษฐานไว้ แผ่นหินพระจันทร์ลอยมีลักษณะเป็นแผ่นหินแกรนิตทรงกลมคล้ายดวงจันทร์ขนาดใหญ่ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 เมตร หนา 6 นิ้ว บนแผ่นหินมีรูปแกะสลักที่ค่อนข้างดูยาก ด้านหนึ่งสลักเป็นรูปพระเจดีย์สององค์และพระพุทธรูปสามองค์ ส่วนอีกด้านหนึ่งสลักเป็นรูปปลาคล้ายสัญลักษณ์ราศีมีน มีผู้สันนิษฐานว่าแผ่นหินดังกล่าว อาจเป็นธรรมจักรที่ยังสร้างไม่เสร็จก็เป็นได้

6. วัดใหม่ ตั้งอยู่คนละฝั่งถนนเชื่อมกับปราสาทนครหลวง หลังวัดติดกับแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นเส้นทางกระบวนเรือของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แห่งกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2163 - 2171) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดใหม่ขึ้นด้านหลังพระตำหนักพักแรม เมื่อคราวเสด็จนมัสการพระพุทธบาท พร้อมทั้งสร้างพระประธานด้วย พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงาม ปางสมาธิ ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ แต่เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่า สร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมน้ำและอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวปราสาทนครหลวงมีทั้งคนไทยและคนต่างประเทศ

6.2 กระจายสารท มรดกไทย ตำบลนครหลวง

บุบผา เฉลียงคด (สัมภาษณ์. 2550) เจ้าของร้านกระจายสารท มรดกไทย เล่าว่า สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้เป็นทุ่งนา ผู้คนที่อาศัยอยู่มักจะเป็นพี่น้องหรือเป็นเครือญาติ นิยมสร้างบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามริมแม่น้ำ อาศัยการเดินทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ในปัจจุบันมีผู้คนมากขึ้น มีทั้งคนที่เคยอาศัยอยู่แต่ดั้งเดิมและคนที่อื่นที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ เพื่อทำงานในโรงแรม คลังสินค้า หรือโรงงานต่าง ๆ ในพื้นที่

นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในพื้นที่ นิยมเดินทางมาในวันหยุด หรือวันเสาร์และวันอาทิตย์ มีทั้งท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยชาวต่างชาติมักจะนิยมล่องเรือมาขึ้นที่วัดศรีจำปา แล้วจึงจักรยานมาเยี่ยมชมและซื้อหาสินค้าของร้าน “กระจายสารท มรดกไทย” หลังจากนั้นจะไปรวมกันที่ปราสาทนครหลวง เพื่อลงเรือกลับ

ร้าน “กระจายสารท มรดกไทย” เป็นสินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว คุณอนอก และคุณบุบผา เฉลียงคด ได้นำมายึดเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ทำให้ชุมชนบริเวณใกล้เคียงมีรายได้และมีงานทำตลอดทั้งปีไม่ต้องย้ายไปทำงานต่างท้องที่ มีกระจายสารทหลากหลายชนิด ได้แก่ กระจายสารทกล้วย กระจายสารทเม็ดมะม่วงหิมพานต์ กระจายสารทลูกเกด และกระจายสารทงาดำ นอกจากนี้ยังมีสินค้าอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ของจังหวัดอ่างทอง ที่รับมาจำหน่ายในร้านด้วย เช่น ทองม้วน และตะกร้าจักสาน เป็นต้น

การที่มีนักท่องเที่ยวแวะเข้ามาเที่ยวในพื้นที่และซื้อสินค้าในร้านทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยเดือนละประมาณ 10,000 บาท การทำกระยาสารของร้านจะใช้แรงงานซึ่งเป็นญาติพี่น้องและชาวบ้านในพื้นที่ สินค้าของทางร้านมีจำหน่ายในร้าน Food land ร้านค้าโดยทั่วไป และงานแสดงสินค้า OTOP ในสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีรถนำสินค้าไปส่งที่ท่าเตียน กรุงเทพมหานครอีกด้วย

ในปัจจุบันคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นจากเดิมทั้งในเรื่องของถนนหนทางและสิ่งแวดล้อม ไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติดและอาชญากรรม

6.3 บริษัท น.ว. อรัญญิก ตำบลแม่ลา

ทศพล วังศิลาบัตร (สัมภาษณ์. 2550) กรรมการผู้จัดการ บริษัท น.ว.อรัญญิก (อดีตประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาสภาอุตสาหกรรมภาคกลาง กรรมการบริหารสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และกรรมการพัฒนาจังหวัด พระนครศรีอยุธยา) เล่าว่า บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง เป็นหมู่บ้านใหญ่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งสองหมู่บ้านมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว เพราะเป็นแหล่งผลิตมิดที่ใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศที่ทำกันเป็นล่ำเป็นสันมากกว่า 200 ปี แต่เดิมชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมน้ำและใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การคมนาคมทางบกเริ่มใช้เมื่อประมาณ พ.ศ. 2519 หรือเมื่อประมาณ 31 ปีมานี้เอง

ชาวบ้านต้นโพธิ์ และชาวบ้านไผ่หนอง รกรากถิ่นฐานเป็นชาวเวียงจันทน์ ประเทศลาว ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยประมาณช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นช่างทำทองและช่างตีเหล็ก กล่าวคือ คนไหนแข็งแรงก็ได้ตีเหล็ก คนไหนอ่อนแอ มีความละเอียดให้ตีทองคำ เครื่องอาภรณ์ประดับกาย ในสมัยนั้นอาชีพช่างทำกันเป็นล่ำเป็นสันตลอดมา ครั้นต่อมาในราว พ.ศ. 2365 อาชีพช่างทองก็ได้เลิกสาตายตัวไป คงเหลือแต่อาชีพตีเหล็กประเภทเดียว ชาวบ้านจึงยึดอาชีพตีเหล็กเป็นอาชีพหลัก ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นปะปนเลย ข้อสังเกตที่เป็นหลักฐานว่าชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้มีอาชีพช่างทอง คือ ถ้ำเรานำดินที่ชุมชนแหล่งนี้ลงร้อนในน้ำ ก็จะพบเศษทองและจีตะไบทองอยู่ทั่วไป

เหตุที่ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้เข้ามาในประเทศไทย จะโดยถูกกวาดต้อนมาในสมัยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกคราวยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์หรือจะเป็นการอพยพมาเองนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน แต่มีหลักฐานบันทึกไว้ว่า เข้ามาโดยมี “นายเทา” เป็นผู้นำ (ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนนราบริรักษ์”) ได้เดินทางมาพบภูมิประเทศแห่งนี้เป็นที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพ คือ เดิมเป็นดงไม้ไผ่ขึ้นอยู่หนาแน่น มีหนองน้ำและมีแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน สมัยนั้นไม่มีถนนหนทางเหมือนปัจจุบันนี้ ต้องอาศัยทางน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการคมนาคม โดยเฉพาะไม้ไผ่เป็นวัสดุที่สำคัญมากสำหรับช่างตีเหล็ก เพราะไม้ไผ่มีประโยชน์อยู่

ในตัวของมันนานัปการ เช่น นำมาเผาเป็นถ่านเพื่อใช้เผาเหล็ก เพราะถ่านไม้ไฟให้ความร้อนสูงกว่าถ่านชนิดอื่น ต้นหรือลำไม้ทำบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ทำค้ำพะเนิน ค้ำค้อนและค้ำมิด ซึ่งช่างตีเหล็กต้องใช้อยู่เป็นประจำ จึงเห็นว่าภูมิประเทศแห่งนี้เป็นอยู่ข้าว อยู่น้ำ อยู่น้ำ อันเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์จึงพร้อมใจกันลงหลักปักฐาน และได้ประชุมหารือกัน ตั้งชื่อหมู่บ้านของตนว่า “บ้านไม้หนอง” ให้เป็นการเหมาะสมกับภูมิประเทศแต่ก่อนนั้น

สำหรับบ้านต้นโพธิ์คนเก่าคนแก่เล่าว่า เมื่อมาถึงทำเลนี้มีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่กลางหมู่บ้าน จึงตั้งชื่อว่า “บ้านต้นโพธิ์” ครั้นกาลเวลาล่วงมา บ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพของหมู่บ้านก็ได้เปลี่ยนแปลงไป คงไม้ไฟที่ขึ้นอยู่หนาแน่นก็โล่งเตียนเป็นท้องไร่ท้องนา หนองน้ำก็ตื้นเขินไปหมดแล้ว

คำว่า “มิดอรัญญิก” เล่าขานกันว่าในสมัยก่อนมีตลาดร้านค้าและมีโรงบ่อน อยู่ที่บ้านอรัญญิก ตำบลปากท่า อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านต้นโพธิ์และบ้านไม้หนองมากนัก ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ในยุคนั้น มีผู้คนนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมาก เมื่อชาวบ้านนำเอามิดไปขาย คนที่ซื้อไปใช้เห็นว่าคุณภาพดี จึงบอกต่อ ๆ กันไปว่ามีคุณภาพดีต้องมี “อรัญญิก” เลยเรียกกันติดปากว่า ไปหาซื้อมิดต้องไปที่อรัญญิก แท้จริงแล้วมิดดังกล่าวทำที่หมู่บ้านต้นโพธิ์ หมู่บ้านไม้หนอง และหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณนั้น

หมู่บ้านอรัญญิก เป็นผู้ผลิตมิดที่ใช้ในการศึกสงคราม และเครื่องใช้ในครัวเรือน มาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยทักษะการสืบทอดการตีขึ้นรูปจากเหล็กแท่งธรรมดา จนเป็นรูปมิดต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและฝีมือในการทำด้วยมือเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งเมื่อใช้โลหะที่ดีจะทำให้เกิดความหนาแน่นของเนื้อโลหะสูง ทำให้มิดและอุปกรณ์เครื่องใช้เหล่านั้นมีความคมและแกร่ง มีคุณภาพทนทานต่อการใช้งานและรูปทรงสวยงาม

คุณนิติ วงศ์ลาบัตร์ เป็นชาวหมู่บ้านอรัญญิก เมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว หรือประมาณปี พ.ศ. 2519 ท่านได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในงานที่เกิดจากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมายาวนาน กล่าวคือ ท่านได้นำสแตนเลส มาเป็นวัตถุดิบในการขึ้นรูปเป็นเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร โดยอาศัยช่องทางจัดจำหน่ายกับลูกค้าชาวต่างประเทศที่ร้านค้าในซอยโรงแรมโอเรียลเต็ล กิจการเริ่มจากธุรกิจครอบครัวเล็ก ๆ มาก่อน แต่เมื่อมีความต้องการจากลูกค้าต่างประเทศมากขึ้น จึงได้เริ่มมีการขยายงานออกไปให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทำ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2529 คุณนิติ เสียชีวิตลง คุณทศพล วงศ์ลาบัตร์ บุตรชายได้เข้ามารับช่วงดำเนินกิจการต่อ และได้เริ่มทำการตลาดมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2533 ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลชื่อ “บริษัท น.ว. อรัญญิก” (น.ว. อรัญญิก เป็นชื่อที่คุณนิติใช้ตีตราลงในสินค้าที่ผลิตขาย) โดยการนำเครื่องจักรมาช่วยในการผลิต เช่น การตัด ปั้นตี เป็นต้น แต่ยังคงคุณลักษณะของขั้นตอนที่สำคัญ คือ การทำงานด้วยมือ (Handmade) เป็นหลัก และมีระบบตรวจสอบคุณภาพที่เข้มงวดทุกขั้นตอน เพื่อให้สินค้าที่มีตำนานถ่ายทอดมาจาก

บรรพบุรุษ ยังคงมีคุณลักษณะวิธีการทำและคุณภาพของการสืบสานวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ต่อไป ถึงแม้ว่าจะมีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิต แต่คุณภาพของสินค้าก็ยังคงลักษณะงานที่ทำด้วยฝีมือ โดยแต่ละแบบของสินค้าจะมีลักษณะพิเศษ เป็นการผสมผสานทักษะการตีด้วยมือของช่างโบราณกับลักษณะการใช้งานบนโต๊ะอาหารของตะวันตกเข้าด้วยกัน ปี พ.ศ. 2534 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมร่วมกับองค์การ UNIDO ได้เข้ามาพัฒนารูปแบบสินค้า และนำไปแสดงในงาน Scines d Interieur ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นงานที่มีชื่อเสียงของโลก การพัฒนาสินค้าได้ดำเนินการมาเป็นลำดับ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมนำไปจัดแสดงในงาน San Francisco International Gift Fair เมืองซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. 2539 และในงาน Macef Sprigs เมืองมิลาน ประเทศอิตาลี ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งได้รับความสนใจและคำสั่งซื้อเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้สินค้าของบริษัทยังเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมและดีเด่นประจำภาคและรางวัลยอดเยี่ยมภาคกลางอีกด้วย

ปัจจุบันบริษัท น.ว. อรัญญิก ผลิตสินค้ากว่า 100 แบบ มีกำลังผลิต 120,000 ชิ้นต่อเดือน ส่งขายยังประเทศต่าง ๆ เช่น อเมริกา ฝรั่งเศส อิตาลี เกาหลี สิงคโปร์ เป็นต้น มีแรงงานซึ่งทำงานในบริษัท ประมาณ 100 คนเศษ และมีแรงงานที่มารับงานไปทำที่บ้านอีกประมาณ 60 - 70 คน รายได้ของผู้ที่ทำงานประมาณ 15,000 บาทต่อเดือน การผลิตสินค้าของบริษัทก่อให้เกิดการสร้างงาน และการสร้างรายได้ในชุมชนและท้องถิ่นเป็นอย่างดี ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นดีขึ้น ทั้งในเรื่องของความเป็นอยู่ การคมนาคมขนส่ง และปัญหาอาชญากรรม

7. แนะนำอำเภอบางปะหัน

“จบสวยวิจิตร อิฐทนทาน มันทศหอมหวาน งามตระการบ้านทรงไทย เมืองชัยพระเจ้าตาก”

ความเป็นมา

อำเภอบางปะหัน เดิมชื่อว่า “อำเภอนครโน” เคยตั้งอยู่ในบริเวณริมคลองบางนางร้า บริเวณวัดอินทกัลยา ต่อมา พ.ศ. 2440 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งบริเวณริมฝั่งแม่น้ำลพบุรี ฝั่งตะวันออกในท้องที่ตำบลเกาะเล็ง ห่างจากที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันประมาณ 100 เมตร ไปทางทิศใต้ เพื่อความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และเพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคมในสมัยนั้น ซึ่งแต่เดิมต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง

คำว่า “บางปะหัน” มีประวัติว่าในอดีตพวกลาวเวียงจันทร์อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ และได้สร้างเสากังหันขึ้นในหมู่บ้าน คนจึงเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านกังหัน” หรือ “บ้านจ้งหัน” ต่อมาเพี้ยนเป็น “บ้านบางปะหัน” จนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไป

อำเภอบางปะหันมีพื้นที่ 121.856 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตรกรรม มีแม่น้ำลพบุรีเริ่มจากตำบลม่วงหมู่ อำเภอเมืองสิงห์บุรี ไหลผ่านอำเภอ

บ้านแพรง อำเภอมหาราช และอำเภอบางปะหัน ไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ การทำเกษตรกรรม

อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ การทำการประมง โดยมีแหล่งน้ำเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ประมาณ 3,706 ไร่ การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อ กระบือ สุกร เป็ด ไก่พื้นเมือง ไก่เนื้อ ไก่ไข่ นกกระทา นกกระจอกเทศ การทำอิฐมอญ การทำโครงงอบ และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 17 ตำบล 94 หมู่บ้าน 1 เทศบาล 10 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 40,724 คน เป็นชาย 19,403 คน หญิง 21,321 คน ความหนาแน่นของประชากร 334 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอป่าโมก

จังหวัดอ่างทอง

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

1. การทำบุญตักบาตร และเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

2. ในเทศกาลต่าง ๆ จะมีการทำบุญตักบาตรและจัดงานฉลอง งานรื่นเริง เช่น ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งในวันขึ้นปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ การสรงน้ำพระรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ เทศกาลเข้าพรรษา การถวายเทียนพรรษา เทศกาลลอยกระทง การจัดงานลอยกระทง ประกวดนางนพมาศ การแข่งเรือ เป็นต้น

3. ประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด โคนผมไฟ โคนจุก บวชนาค แต่งงาน เป็นต้น

4. ประเพณีกวนข้าวทิพย์ในวันวิสาขบูชา

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 41 วัด วัดร้าง 32 วัด

2. มัสยิด 1 แห่ง

3. โบสถ์ และจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วัดเทพอุปการาม (วัดตานิม) ตำบลบางปะหัน
4. โบสถ์ หอระฆัง วัดวรนาถรังสรรค์ เจติยบรรพตาราม (วัดเขาหิน) ตำบลบางปะหัน
5. วิหาร และจิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดม่วง ตำบลโพธิ์สามต้น
6. วิหาร เจดีย์ และจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ และในมณฑป วัดพระงาม ตำบลบางเดื่อ

โบราณวัตถุ

1. บานประตูปักษ์ไม้ บานประตูสลักรูปทหารไม้ และบานประตูไม้แกะสลักที่วัดพระงาม ตำบลบางเดื่อ

2. ผู้พระธรรมขามุลาयरค่น้ำไม้ ที่วัดพระงาม ตำบลบางเดื่อ

3. ผู้พระธรรมท้ำสิงห์ล่ายรค่น้ำไม้ลลลลลล และผู้พระธรรมขามุลาयरค่น้ำไม้ ที่วัดม่วง ตำบลโพธิ์สามต้น

4. ธรรมาสนไม้ ที่วัดม่วง ตำบลโพธิ์สามต้น

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. พระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (สมเด็จพระหลวงพ้อโต) วัดเกาะเล็ง หมู่ที่ 1 ตำบลบางปะหัน

2. พระอุโบสถวัดวรนาถรังสรรค์เจติยบรรพตาราม (วัดเขาหิน) หมู่ที่ 4 ตำบลบางปะหัน

3. จิตรกรรมฝาผนัง วัดม่วง หมู่ที่ 5 ตำบลโพธิ์สามต้น

4. จิตรกรรมฝาผนังวัดเทพอุปการาม หมู่ที่ 2 ตำบลตานิม

5. พระสัมพุทธ โมลีศรีอติสร วัดตลาด หมู่ที่ 5 ตำบลหันสน

6. หลวงพ้อใหญ่ และหลวงพ้อปาน วัดอินทลยา หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านลี

7. หลวงพ้อดำ วัดทอง หมู่ที่ 2 ตำบลขวัญเมือง

8. หลวงพ่อนาค วัดโลก หมู่ที่ 4 ตำบลพุกทะเล

9. เจดีย์ต้นโพธิ์ใบทอง และลิง วัดไก่อ หมู่ที่ 3 ตำบลหันสัง

10. เมืองชัยพระเจ้าตาก ค่ายโพธิ์สามต้น ตำบลโพธิ์สามต้น

11. ดินแดนค้ำควา วัดตาลเอน หมู่ที่ 1 ตำบลตาลเอน

12. หลวงพ้อทอง วัดตะเคียน หมู่ที่ 4 ตำบลขวัญเมือง

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนครหลวง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ วัดไก่อ และวัดตาลเอน ซึ่งแต่ละสถานที่ที่มีรายละเอียด คือ

7.1 วัดไก่อ ตำบลหันสัง

ตำบลหันสัง เป็นตำบลเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เคยเป็นเส้นทางผ่านของกองทัพอยุธยา จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน “บ้านแจ้ง” เนื่องจากเป็นจุดที่กองทัพทหารเดินทางผ่านมารุ่งแจ้งที่จุดนี้ (หมู่ที่ 1 - 3) ส่วน หมู่ 4 ชื่อบ้านกบ เพราะเดิมสมัยพระเจ้าอู่ทอง จุดนี้เคยเป็นท่าช้าง โรงพัก

ของกองทัพ ส่วนชื่อหันสัง (หมู่ที่ 5 - 7) ซึ่งเป็นทั้งชื่อหมู่บ้านและตำบล เพี้ยนมาจากเหตุการณ์สมัยพระเจ้าอู่ทองเสด็จมาประทับบริเวณตำบลนี้แล้วรับสั่งกับทหารถึงข้อความต่าง ๆ โดยหันมารับสั่งบ่อยครั้ง คำที่สั่งจึงเพี้ยนมาเรื่อย ๆ กลายเป็น “หันสัง” จนถึงปัจจุบัน ตำบลหันสัง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอบางปะหัน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลบ้านใหม่ อำเภอมหาราช
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลตานิม อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลทางกลาง อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลบ้านม้า อำเภอบางปะหัน

วัดไก่อ เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2325 สภาพแวดล้อมของวัดเดิมเป็นป่าใหญ่เป็นที่อาศัยของสัตว์น้อยใหญ่ ตั้งอยู่ที่ตำบลหันสัง ห่างจากตัวเมืองประมาณ 25 กิโลเมตร ในเขตอำเภอบางปะหัน ริมถนนสายเอเชีย ระหว่างอยุธยา - อ่างทองไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 ทางเข้าวัดอยู่ทางขวามือ (ปากทางเข้าจะมีป้ายสัญลักษณ์เป็นรูปลิง) วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมากลายเป็นวัดร้าง ภายหลังจากการเสียกรุงแก่พม่า ประมาณปี พ.ศ. 2535 มีพระสงฆ์มาบูรณะและตั้งเป็นสำนักสงฆ์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2540 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัด และให้ชื่อว่า “วัดไก่อ” เนื่องจากมีไก่อโดนโรคระบาดตายไปจำนวนมาก ส่วนฝูงลิงป่าที่อาศัยอยู่ที่วัดนี้ไม่มีใครบอกว่ายูมาตั้งแต่เมื่อใด เป็นลิงแสมหรือลิงกัง มีอยู่เป็นจำนวนประมาณ 190 ตัว มีนิสัยน่ารัก เชื่องไม่ดุร้าย นอกจากนี้วัดไก่อ ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิริมงคลที่สำคัญคือ “หลวงพ่อใหญ่” พระประธานภายในโบสถ์ ที่ชาวบ้านมักจะเล่าลือกันถึงเรื่องการขอพรนมัสการให้พ้นจากโรคภัย รูปปั้นขนาดใหญ่พระสังกัจจายหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ตาแปะ” เป็นที่เชื่อถือกันในเรื่องการเสี่ยงทายโชคชะตา ซึ่งผู้ประสบความสำเร็จจากการเสี่ยงโชค ก็มักกลับมาที่วัดเพื่อทำบุญและซื้ออาหารมาเลี้ยงลิงป่าภายในวัดเสมอ ๆ นอกจากนี้ยังมีรูปปั้นเทพดาตามจักรราศี และปีเกิด นรกภูมิ การลงโทษผู้ทำความชั่ว และพิพิธภัณฑของเก่าที่เป็นเครื่องใช้ในสมัยโบราณไว้ในชมมากมาย

นิยม รอดบำรุง (สัมภาษณ์. 2550) เล่าว่า สมัยก่อนพื้นที่บริเวณวัดไก่อเป็นป่า มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มากนัก การเดินทางส่วนใหญ่ใช้ทางเรือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติ ปัจจุบันมีประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ประมาณ 170 หลังคาเรือน มีคนอาศัยอยู่ประมาณ 2,000 คนอาชีพหลัก คือ การทำนา ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ การจักสาน และการทำอิฐมอญ

การมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่ส่งผลให้คุณภาพของชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ การคมนาคมขนส่งสะดวกรวดเร็ว ภูมิทัศน์ในพื้นที่สวยงามสะอาดตา ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จากการขายสินค้าของกลุ่ม ซึ่งสินค้าดังกล่าวมีขายอยู่ในบริเวณวัดและที่ตั้งของกลุ่ม เช่น กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มจักสาน หรือกลุ่มดนตรีไทย เป็นต้น

นักท่องเที่ยวที่มาวัดไถ่ มักจะเดินทางมาในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดตามเทศกาลต่าง ๆ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นคนไทย ในวันพุธจะมีบริษัทนำเที่ยวพานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาเยี่ยมชมทุกสัปดาห์ ทางวัดไถ่กำลังมีโครงการ “กิจกรรมไหว้พระ 9 วัด” ในตำบลหันสัง (ในตำบลหันสัง มีวัดอยู่ทั้งสิ้น จำนวน 9 วัด) โดยใช้ธรรมา ซึ่งขณะนี้อยู่ในช่วงติดต่อประสานงาน

7.2 วัดตาลเอน ตำบลตาลเอน

เดิมตำบลตาลเอน เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีจำนวนครัวเรือนและราษฎรอาศัยอยู่ไม่มากนัก ราษฎรมีอาชีพส่วนใหญ่ทำนาข้าว และขายน้ำตาลเพราะในตำบลมีต้นตาลมาก แต่ต่อมาได้ถูกตัดทิ้งใช้พื้นที่ทำอย่างอื่น ปัจจุบันแทบไม่มีต้นตาลเหลือให้เห็น แต่ยังคงตั้งชื่อตำบลตาลเอนตามพืชเศรษฐกิจเดิม ตำบลตาลเอนมีพื้นที่ทั้งหมด 517 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,710 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม มีคลองบางพระครูไหลผ่านใจกลางพื้นที่ตำบลตาลเอน

ทิศเหนือ	ติดต่อ ตำบลกระทุ่ม อำเภอมหาราช
ทิศใต้	ติดต่อ ตำบลบางเพลิง อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันออก	ติดต่อ ตำบลบ้านขล้อย อำเภอบางปะหัน
ทิศตะวันตก	ติดต่อ ตำบลทางกลาง อำเภอบางปะหัน

ความเป็นมา

วัดตาลเอน ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดราษฎร์ มีเนื้อที่ 51 ไร่เศษ มีฝูงค้างคาวแม่ไก่และนกน้ำนานาชนิดอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น นกกาน้ำ นกเป็ดน้ำ นกกระยาง เป็นต้น ประวัติของค้างคาวที่มาอาศัยอยู่บริเวณวัดตาลเอน มีมาตั้งแต่เมื่อไรนั้นหาหลักฐานยืนยันไม่ได้ จากการสอบถามผู้รู้และจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุซึ่งบัดนี้ถึงแก่กรรมไปหมดแล้วได้ความว่า “ตั้งแต่เกิดมาพอจำความได้ก็เห็นค้างคาวมากมายอาศัยอยู่บริเวณวัดตาลเอน” จากการบอกเล่าของพระที่วัดนี้กล่าวเช่นเดียวกันว่า “เมื่อเป็นเด็กก็เห็นมีค้างคาวอยู่แล้ว” จึงสันนิษฐานว่า ค้างคาวคงมีมานานใกล้เคียงกับการสร้างวัด เพราะจากประวัติวัดตาลเอนเขียนไว้ว่า “ค้างคาวเป็นนกคู่วัด” และที่มาอาศัยอยู่ที่วัดก็เพราะสภาพท้องถิ่นบริเวณ หลังวัดซึ่งมีเนื้อที่หลายสิบไร่เต็มไปด้วยต้นไม้นานาชนิดขึ้นอยู่แน่นขนัด เรียกว่า เป็นป่าเห็นจะได้ มีต้นมะขาม ต้นจันทน์ ต้นมะเกลือ ต้นสะเดา ต้นส้มซ่า ต้นสารภี ต้นพิทูล และอีกหลาย ๆ ชนิด รอบ ๆ วัดจะมีกอไผ่ปลูกอยู่เรียงรายถึงแม้จะมีหนาม แต่ค้างคาวก็เลือกเกาะตามกิ่งไผ่ข้างบนที่มีหนามน้อย ระหว่างแมงไม้เหล่านี้ นอกจากนี้บริเวณวัดยังมีสระน้ำขนาดใหญ่ซึ่งมีน้ำตลอดปี นับได้ว่าเป็นแหล่งพืชพันธุ์ธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ เยียบสด ไม่ค่อยมีผู้คนเดินผ่าน ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็ไม่รบกวน

ค้างคาว ค้างคาวจึงได้อยู่อย่างสงบสุข ออกลูกออกหลานมากขึ้นจนเรียกได้ว่า ดินแดนค้างคาว ลักษณะของค้างคาวเป็นสัตว์ปีก เลี้ยงลูกด้วยนม มีสีดำ กินผลไม้เป็นอาหาร เช่น ชมพู ก๊วยฝรั่ง มะม่วง มะละกอ มะม่วง ฯลฯ ธรรมชาติของค้างคาวจะออกหากินเวลากลางคืน พอใกล้ค่ำฝูงค้างคาวนับพันตัวจะออกจากวัดไปหากินที่ไกล ๆ แต่ไม่มีใครบอกได้ว่าไปหากินที่ไหน ผู้พบเห็นเล่าว่า “ค้างคาวที่มีลูกอ่อนจะให้ลูกเกาะติดกับอกแม่แล้วพาออกไปหากินด้วยกัน แต่ไปไม่ได้ไกลจะอยู่แถวบริเวณใกล้วัดตามบ้านที่มีผลไม้ จะให้ลูกเกาะกินเอง เมื่อถึงเวลาใกล้สว่างจะพากันบินกลับให้ลูกน้อยเกาะติดกับอกมาด้วยจนถึงถิ่นที่อยู่ของมัน” ค้างคาวใช้ขาเกาะกิ่งไม้ แล้วห้อยหัวลงกินต้นไม้ทุกต้นเต็มไปด้วยตัวค้างคาวใหญ่ - น้อย แม้จะมีสีดำเวลาเกาะต้นไม้ก็ดี หรือบินเป็นฝูง ก็ดี จะแสดงความน่าดูไว้ไม่น้อย ถ้าเข้าไปอยู่ใกล้ ๆ จะได้ยินเสียงของธรรมชาติ นกร้อง ลมพัดเป็นระยะ ๆ อากาศร่มรื่นเย็นสบายท่ามกลางความงามวิเวกวังเวงแต่น่าชม น่าศึกษา นอกจากค้างคาวแล้วยังมีนกชนิดอื่น ๆ มาอาศัยอยู่ด้วยหลายชนิด

กองอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้ทราบว่าเป็นบริเวณวัดตาลเอน มีแหล่งน้ำ แหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ และมีสัตว์ป่าคุ้มครอง จำพวกนกเป็นจำนวนมาก เช่น นกแขวก นกกาน้ำ นกเงือก นกยาง และมีราษฎรจากท้องที่อื่นไปทำการล่าสัตว์ป่าเป็นประจำทุกปี จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปดำเนินการสำรวจเพื่อพิจารณากำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า จากการสำรวจพบว่าบริเวณดังกล่าวมีแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร อุดมสมบูรณ์ พอที่จะให้นกอาศัยหากินได้ตลอดปี และจากการสอบถามทางวัดและราษฎรซึ่งอาศัยอยู่บริเวณนั้น ทราบว่า จะมีนกอพยพมาอาศัยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะนกกาน้ำที่มีจำนวนมากที่สุด สมควรที่จะจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เพื่อให้ความคุ้มครองแก่นกดังกล่าวไม่ให้ถูกล่าอีกต่อไป กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ประกาศกำหนดพื้นที่บริเวณวัดตาลเอน เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าวัดตาลเอน เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2519 และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 93 ตอนที่ 82 วันที่ 8 มิถุนายน 2519 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าวัดตาลเอน อยู่ในท้องที่ตำบลตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ 2 งาน 15 ตารางวา

วัดตาลเอน แวดล้อมด้วยบรรยากาศร่มรื่นและธรรมชาติอันเงียบสงบ ด้านหลังของวัดติดกับคลองชลประทานมีฝูงปลาจำนวนมากอาศัยอยู่นานาชนิด เดิมตำบลตาลเอนเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีจำนวนครัวเรือนและราษฎรอาศัยอยู่ไม่มากนัก กล่าวคือ มีเพียง 3 หมู่บ้าน 300 หลังคาเรือน ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้มีทั้งคนที่อยู่ในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิมและคนที่ย้ายมาซื้อที่ดินเพื่อทำกินในบริเวณนี้ เพราะราคาที่ดินไม่แพงและเป็นพื้นที่เป็นชนบท ส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก และจักสาน โคร่งอบ หาบปลา และทำไข่เค็มเป็นอาชีพเสริม

จรัส ศรีฤกษ์ (สัมภาษณ์. 2550) กล่าวว่า ผู้ที่เข้ามาเที่ยวที่วัดตาลเอนมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ พากันเดินทางมาท่องเที่ยวแวะชมความเป็นอยู่ของค้างคาวในเวลากลางวัน นอกจากนี้ยัง

มีนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ มาเข้าค่ายเพื่อศึกษาสภาพธรรมชาติของค้างคาวว่ามีความเป็นอยู่และมีความแตกต่างจากสัตว์ปีกทั่วไปอย่างไร นอกจากนี้วัดศาลเอนยังเปิดให้เป็นศูนย์ปฏิบัติการและหมู่บ้านในตำบลศาลเอน ยังเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ของกรมพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคมระดับท้องถิ่นรากหญ้าให้แข็งแรงและยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยการวัดผลหมู่บ้านที่สำเร็จจากเกณฑ์ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ลดรายจ่าย เช่น ปลอดจากอบายมุขต่าง ๆ ส่งเสริมให้ปลูกผักสวนครัว 2) เพิ่มรายได้ ส่งเสริมให้ครัวเรือนมีอาชีพเสริม เช่น ส่งเสริมการผลิตสินค้า OTOP 3) ประหยัด เน้นให้ครัวเรือนมีการออมทรัพย์ 4) การเรียนรู้ ส่งเสริมให้ชุมชนสืบทอดและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำรงชีวิต 5) ส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ 6) เอื้ออาทรต่อกัน มีความรักและสามัคคีในชุมชน

จากสภาพการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น กล่าวคือ การสัญจรทางบกมีความเจริญเป็นอย่างมาก หลังจากที่มีการสัญจรทางบกเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา มีรายได้เพิ่มขึ้น จากการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าขายให้กับนักท่องเที่ยว เช่น น้ำพริก ขนมไทย และไข่เค็ม เป็นต้น สภาพโดยทั่วไปของชุมชนหน้าอยู่ น่าดู และน่ามอง

8. แนะนำอำเภอบางปะอิน

“พระราชวังเลิศล้ำ หลวงพ่อคำคุณเมือง รุ่งเรืองอุตสาหกรรม มีศีลธรรมชาวบางปะอิน”

ความเป็นมา

อำเภอบางปะอิน ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ดำรงตำแหน่งพระยศเป็นมหาอุปราชอยู่นั้น วันหนึ่งได้เสด็จประพาสทางชลมารค เมื่อเรือพระที่นั่งถึงบริเวณเกาะบางปะอิน ได้ถูกพายุพัดเรือพระที่นั่งล่มลง สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงว่ายน้ำขึ้นบนเกาะซึ่งเดิมเกาะนี้มีชื่อว่า เกาะบ้านเลน และทรงประทับอยู่กับชาวบ้านในระหว่างประทับอยู่นั้น สมเด็จพระเอกาทศรถ ได้หญิงชาวเกาะเป็นบาทบริจาริกาคนหนึ่งชื่อ อิน จึงเป็นเหตุให้คนทั่วไปเรียกเกาะนี้ต่อมาว่า “เกาะบางปะอิน” ต่อมานางอินได้คลอดบุตรเป็นชายและเข้ารับราชการในกรุงศรีอยุธยาจนได้รับสถาปนาขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า “พระเจ้าปราสาททอง” เมื่อ พ.ศ. 2147 พระองค์ทรงโปรดให้ขุดสระใหญ่ไว้กลางเกาะและสร้างพระตำหนักหลังหนึ่งไว้กลางสระน้ำ สำหรับใช้เป็นที่ประทับในคราวเสด็จประพาสเกาะบางปะอินจนกระทั่งเสียกรุงให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 นับตั้งแต่เสียกรุงเป็นเวลา 81 ปี เกาะบางปะอินก็เป็นสถานที่รกร้างเรื่อยมา จนกระทั่งราชธานีย้ายไปตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานคร เรียกว่า “กรุงรัตนโกสินทร์” จนถึงสมัยของรัชกาลที่ 4 ทรงประพาสเกาะบางปะอินและโปรดให้สร้างพระตำหนักขึ้นในบริเวณเกาะนี้ และขนานนามว่า “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์” ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อำเภอบางปะอินอยู่ในเขตการปกครองในลักษณะแขวง เรียกว่า

“แขวงอุไทย” มีการปกครองอย่างกว้างขวางถึงอำเภออุทัย อำเภอวังน้อย และอำเภอภาชีในปัจจุบัน รวมกันต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระยาชัยวิชิต ผู้รักษากรุงได้แบ่งแขวงอุไทยออกเป็น 2 ส่วน ส่วนเหนือ เรียกว่า “แขวงอุไทยใหญ่” ส่วนใต้ เรียกว่า “แขวงอุไทยน้อย” สำหรับอำเภอบางปะอิน ในขณะนั้น เรียกว่า แขวงอุไทย เรื่อยมาจนถึงสมัย รัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองแบบ มณฑลเทศาภิบาล และเปลี่ยนชื่อแขวงเป็นอำเภอ ดังนั้น อำเภอนี้จึงได้ชื่อว่า อำเภออุไทยน้อย ต่อมา ในปี พ.ศ. 2450 เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอพระราชวัง และอำเภอบางปะอิน มาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไป

อำเภอบางปะอิน มีพื้นที่ 229,098 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 22 กิโลเมตร มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน เป็นแม่น้ำสายหลักในการเกษตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตร

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา รับจ้าง ค้าขาย

อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปในครัวเรือน และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 18 ตำบล 149 หมู่บ้าน 5 เทศบาล 13 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 78,890 คน เป็นชาย 38,022 คน หญิง 40,762 คน ความหนาแน่นของประชากร 251.38 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลามเล็กน้อย

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอกลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภออุทัย และอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสงกรานต์ การแห่เทียนพรรษา การทอดกฐินผ้าป่า การทำบุญขึ้นปีใหม่ ประเพณีวิถีชีวิต เช่น การบวชนาค แต่งงาน งานศพ งานบุญศาสนาอิสลาม เป็นต้น

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 31 วัด วัดร้าง 9 วัด มัสยิด 7 แห่ง

2. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตำบลบ้านเลน
3. วัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน
4. วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน
5. พลับพลาที่ประทับ สถานีรถไฟบางปะอิน ตำบลบ้านเลน

โบราณวัตถุ

พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทำด้วยกระจกสีจากประเทศฝรั่งเศส ประดิษฐานอยู่ที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. พระราชวังบางปะอิน ตำบลบ้านเลน
2. วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน
3. วัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน
4. พลับพลาที่ประทับสถานีรถไฟ ตำบลบ้านเลน
5. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ตำบลบ้านโพ

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนครหลวง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ประกอบด้วย วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ และเขาสมนไพร และตลาดโก้งโค้ง ซึ่งแต่ละสถานที่ มีรายละเอียด คือ

8.1 วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน

พระไชยวัฒน์ อุดดุโม และพระตำราญ ธิติธัมโม (สัมภายนัน. 2550) กล่าวว่า วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ตั้งอยู่บนเกาะกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านทิศใต้ คนละฝั่งกับพระราชวังบางปะอิน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวัดที่โปรดให้สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2419 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2421 เพื่อเป็นพระอารามสำหรับพระราชวัง เป็นที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลใน เวลาเมื่อเสด็จขึ้นมาประทับแรมยังพระราชวังบางปะอิน ความตั้งใจให้เป็นที่บูชาด้วย ในการสร้างวัดนี้ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้เจ้าพนักงานจ้างมหาช่างชาวตะวันตกมาวางแผนและออกแบบพระอุโบสถ หมู่กุฏิ ทั้งนี้เนื่องจากประสงค์จะบูชาพระพุทธศาสนาด้วยของแปลกประหลาด และเพื่อให้ประชาชนได้ชมเล่นว่าไม่เหมือนวัดอื่นใดในประเทศไทย รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้สร้างและตกแต่งเป็นศิลปะแบบโกธิค (Gothic) มีกระจกสีหรือ Stained Glass ประดับอย่างสวยงาม ทั้งพระอุโบสถ กำแพง ซุ้มประตู หอระฆัง ศาลาการเปรียญ หมู่กุฏิ และอาคารทุกหลังล้วนแต่ก่ออิฐถือปูนตามแบบของประเทศทางตะวันตกทั้งสิ้น

พระอุโบสถ วัดนิเวศธรรมประวัติราชวรมหาวิหาร ท้ายเกาะลอย หน้าพระราชวังบางปะอิน ประดิษฐาน พระพุทธรูปมณฑลธรรมโมภาส พุทธลักษณะศิลปะรัตนโกสินทร์ ปางสมาธิ ขัดสมาธิเพชร ขนาดหน้าตัก 22 นิ้วครึ่ง สูง 32 นิ้วครึ่ง วัสดุโลหะกะไหล่ทองทั้งองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ทรงออกแบบปั้นหุ่นและหล่อขึ้น โดยผสมศิลปะแบบประเพณีนิยมกับศิลปะตะวันตกเข้าด้วยกัน ได้เป็นพระพุทธรูปที่งดงามอย่างยิ่ง และมีพุทธลักษณะคล้ายมนุษย์สามัญมากขึ้น ได้รับพระราชทานนามว่า พระพุทธรูปมณฑลธรรมโมภาส ซึ่งจัดเป็นงานชิ้นเอกของพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ แม้ภายหลังจะ โปรดฯให้สร้างพระพุทธรูปให้งามเช่นนี้อีกก็ทำไม่ได้ จนว่ากันว่าทรงสิ้นฝีมือแล้วที่พระพุทธรูปมณฑลธรรมโมภาสนี้ นับว่าการมากราบพระพุทธรูปมณฑลธรรมโมภาส ที่วัดนิเวศธรรมประวัติ นอกจากจะได้ชมพระอารามที่งดงาม แปลกตาอีกแห่งหนึ่งแล้วยังจะได้ชมพระพุทธรูปที่เป็นสุคติฝีมือของนายช่างเอกท่านหนึ่งแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย ทางวัดจัดให้มีงานประเพณีไหว้พระ ในวันแรม 12 ค่ำเดือน 11 ของทุกปี ด้านขวามือของอุโบสถสร้างเหมือนปราสาทเจ้าหญิงในเทพนิยายฝรั่ง มีหอพระคันธารราษฎร์ เป็นหอประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาเก่าแก่นับพันปี พระนาครปรกนี้อยู่ติดกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ใหญ่ ที่แผ่กิ่งก้านไปทั่วบริเวณหน้าพระอุโบสถ ถัดไปเป็นหมู่กุฏิามีประวัติความสำคัญเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาของประวัติศาสตร์ไทยในฐานะที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนประชาบาลหลังแรกในประเทศไทย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงผนวชที่วัดนิเวศธรรมประวัติ ตำแหน่งที่ประทับจำพรรษาของพระองค์ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เรียกกันว่าตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระหว่างทรงผนวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดนิเวศธรรมประวัติ ทรงนิพนธ์หนังสือแบบเรียนเล่มหนึ่งขึ้น แล้วทรงออกสอนนักเรียนที่เป็นลูกชาวบ้านละแวกนั้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ปัจจุบันที่ข้างพระอุโบสถมีหมู่กุฏิศิลาใหญ่น้อยและพระธรรมเจดีย์เป็นที่บรรจุพระอัฐิเจ้าจอมมารดาชุ่ม พระสนมเอก สมัยรัชกาลที่ 4 เจ้าจอมมารดาของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

วัดนิเวศธรรมประวัติ เจริญรุ่งเรืองมาตลอด รัชกาลที่ 5 ครั้งมาถึง รัชกาลที่ 7 เชื้อกั้นดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองข้างของวัดเริ่มผุพัง สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี (สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ได้โปรดให้สร้างใหม่เป็นเขื่อนคอนกรีตเมื่อ พ.ศ. 2471 ส่วนกุฏิ ศาลา และปูชนียสถานอื่น ๆ ที่ทรุดโทรมได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์รวมทั้งก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เพิ่มเติมในรัชกาลปัจจุบัน วัดนิเวศธรรมประวัติมีสิ่งที่น่าสนใจดังนี้

1. พระอุโบสถ

เมื่อผ่านประตูรั้วเหล็กโปร่งซึ่งมีชื่อวัดอยู่เหนือประตูนั้นเข้าไป จะแลเห็นพระอุโบสถซึ่งมียอดแหลมเหมือนโบสถ์ในคริสต์ศาสนาได้อย่างชัดเจนสะดุดตา นับเป็นจุดเด่นของวัดนี้ ภายในพระอุโบสถมีเพดานสูงช่องหน้าต่างสูงมีซุ้มยอดแหลม บานประตูและบานหน้าต่างทุกบานเป็น

กระจกสลัปลีเหมือนวัดในคริสต์ศาสนา เนื้อประติมากรรมพระอุโบสถมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องต้น ทำด้วยกระจกสีจากประเทศฝรั่งเศส สวยงามมาก

2. พระพุทธรูปมณฑลรัตนโกสินทร์ พระประธานในพระอุโบสถ

สิ่งที่สวยงามอีกอย่างหนึ่งในพระอุโบสถ คือ องค์พระประธาน เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรนั่งสมาธิเพชร มีพระนามว่า “พระพุทธรูปมณฑลรัตนโกสินทร์” เป็นยอดฝีมือพระหัตถ์พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ อธิบดีกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งทรงเป็นช่างหล่อพระของหลวง ฝีมือดีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5

นอกจากองค์พระประธานแล้ว ยังมีพระอรหันต์สาวก คือ พระสารีบุตรเถระอยู่ทางขวา และพระมหาโมคคัลลานะเถระอยู่ทางซ้าย เบื้องหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปนีนทราย อุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เบื้องขวาประดิษฐานพระพุทธรูปสำแดงพระอาการลอยถาดมธูปายาส อุทิศถวายสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เบื้องซ้ายเป็นพระพุทธรูปยืนจกรมอุทิศถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กับรูปพระสาวก 6 องค์ ตั้งเรียงรายบนหิ้งตามฝาผนัง ในพระอุโบสถประจำตามทิศทั้ง 8 ทิศ ดังต่อไปนี้

พระสารีบุตรเถระ พระอัครสาวกเบื้องขวา ประจำทิศทักษิณ (ใต้)

พระมหาโมคคัลลานะเถระ พระอัครสาวกเบื้องซ้าย ประจำทิศอุดร (เหนือ)

พระราหูเถระ ประจำทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ)

พระอัญญาโกทัตถเถระ ประจำทิศบูรพา (ตะวันออก)

พระมหากัสสปเถระ ประจำทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)

พระอุบาลีเถระ ประจำทิศหรดี (ตะวันตกเฉียงใต้)

พระอานนท์เถระ ประจำทิศปัจฉิม (ตะวันตก)

พระมหากัจจายนเถระ ประจำทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ)

3. พระนีนทราย

เป็นพระพุทธรูปนั่งสมาธิเพชร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เชิญมาพร้อมกับพระพุทธรูปมณฑลรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติ เพื่อราษฎรจะได้เคารพบูชา เป็นที่ระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงตั้งลัทธิแบบพระธรรมวินัย ฝ่ายคณะธรรมยุต

สาเหตุที่พระพุทธรูปองค์นี้มีชื่อว่า “นีนทราย” นั้นมีประวัติเล่าว่า เดิมทีกำนันอินนอนฝันว่าจับช้างเผือกได้ ต่อมาได้ชวนนายยัง บุตรชายไปขุดมันที่ชายป่าจังหวัดปราจีนบุรี และได้พบพระพุทธรูปหล่อด้วยทองคำเนื้อหกหนัก 8 ตำลึงมาด้วย แต่แทนที่จะลอกเอาทองออกหรือเก็บไว้บูชา กลับส่งไปถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยความจงรักภักดี จึงโปรดพระราชทานเงินรางวัล และให้เก็บรักษาไว้ ณ หอเสถียรธรรมปริตรวมไว้กับพระกริ่งทองคำองค์น้อย ต่อมา

พระกริ่งถูกขโมยไป แต่พระพุทธรูปซึ่งก้านันและบุตรถวายยังคงอยู่ถึงแม้ว่าจะเป็นทองคำแท่งใหญ่กว่าพระกริ่งมาก นั้นเป็นการแคล้วคลาดถึง 2 ครั้ง น้าอัสจรรยั้ง จึงถวายพระราชทานนามว่า “นิรันตราย” ซึ่งต่อมาโปรดให้สร้างพระพุทธรูปแบบนี้สำหรับพระอารามแบบธรรมยุติกนิกาย ทุกแห่ง รัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานให้วัดนิเวศธรรมประวัติ 1 องค์

4. พลับพลาที่ประทับถวายผ้าพระกฐิน

ภายในพระอุโบสถ มีพลับพลาเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จมาบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ปัจจุบันพลับพลาแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 5 สูงขนาด 1 ฟุตเศษ หล่อด้วยทองคำสำริดจากประเทศฝรั่งเศส

5. หอระฆัง

อยู่เบื้องหน้าพระอุโบสถ บนหอระฆังมีพระเจดีย์สำริดปิดทอง ภายในพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

6. พระพุทธรูปคันธารราษฎร์

ประดิษฐานอยู่ในซุ้มกำแพงแก้วหน้าพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก เป็นพระยืนสำแดงอาการกวัคพระหัตถ์เบื้องขวาเรียกฝน มีแผ่นศิลาจารึกพระคาถาอธิบายวิธีบูชา และคำอธิษฐานขอฝนดีไว้ที่ฐานพระพุทธรูป เพื่อให้ชาวนามาอธิษฐานขอฝนในต้นฤดูทำนา ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เคยมีการทำพิธีขอฝนโดยมีพระสงฆ์นั่งสวดรอบ ๆ พระคันธารราษฎร์เป็นวงกลม และชาวนานั่งล้อมรอบพระสงฆ์ ขณะที่สวดขอฝนประมาณ 1 ชั่วโมง ฝนก็ตกลงมาทันใจ ผู้ร่วมทำพิธีเปียกฝนจนหนาวสั่น แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำพิธี เพราะทางราชการได้ทำฝนหลวงช่วยชาวนาแล้ว

7. ดันพระศรีมหาโพธิ์

ดันพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งแผ่กิ่งก้านสาขาร่มรื่นต้นนี้ เป็นพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์จากเมืองพุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งได้มาในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงปลูกไว้ที่มุมกำแพงแก้วด้านหน้าพระอุโบสถทิศตะวันตก และก่อแท่นฐานเป็นปริมณฑลทำด้วยหินอ่อน

8. พระปางนาคปรก

เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยศิลปะสมัยลพบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอันเชิญมาจากวัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ในปี พ.ศ. 2521 ประดิษฐาน ณ ซุ้มข้างพระอุโบสถด้านตะวันตก

9. สุสานหลวง (ศิศกุลอนุสรณ์)

เป็นที่บรรจุอัฐิของราชสกุล “ศิศกุล” เป็นแหล่งหินแร่ชนิดต่าง ๆ ขนาดใหญ่ ภายใต้หินเหล่านี้เป็นที่บรรจุพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และเจ้าจอมมารดา

ชুম ในรัชกาลที่ 4 รวมทั้งอัฐิของหม่อมเจิม ดิศกุล และพระโอรส พระธิดา ของพระองค์

10. นาฬิกาแดด

ตั้งอยู่ด้านหลังของพระอุโบสถหน้าพิพิธภัณฑน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานให้ช่างชาวอิตาลีนำมาจากเมืองมิลาน และจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1878) ยังคงใช้ได้จนถึงทุกวันนี้

11. พิพิธภัณฑน์ จ.ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ซ่อมอาคารศาลาการเปรียญจัดเป็นพิพิธภัณฑน์พระจุลจอมเกล้าฯ ตั้งอยู่ข้างหลังพระอุโบสถ เป็นที่รวบรวมวัตถุโบราณภายในวัดที่มีมาแต่ดั้งเดิม

12. อนุสาวรีย์ คุณปลัดเสงี่ยม พระพี่เลี้ยงในรัชกาลที่ 5

คุณปลัดเสงี่ยม พระพี่เลี้ยงในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงโปรดมาก ทรงโปรดเกล้าฯ เป็นพิเศษ ให้ประดิษฐานเจดีย์อัฐิธาตุคุณพระเสน่หามนตรี ราชนัดคาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี สายนครศรีธรรมราช ตำแหน่งคุณปลัดเสงี่ยมพระพี่เลี้ยง ณ วัดนิเวศธรรมประวัติ เมื่อ พ.ศ. 2421

13. พระตำหนักสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. 2526 เพื่อตอบสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะให้มีเจ้านายมาประทับที่วัดนิเวศธรรมประวัตินี้บ้าง พระอาจารย์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ คือ พระอมรารักขิต เจ้าอาวาสองค์แรก ในระหว่างที่ทรงประทับที่วัดนิเวศธรรมประวัตินี้ได้ทรงตั้งโรงเรียนสอนหนังสือเด็กขึ้นที่วัด ซึ่งเป็นผลให้ทรงพระนิพนธ์ตำรา “แบบเรียนเร็วเล่ม 1” เพื่อใช้สอนนักเรียนที่โรงเรียนของวัดเป็นครั้งแรก พระตำหนักนี้ในปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ พระโอรส พระธิดา ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดูแลซ่อมแซมพระตำหนัก และถาวรวัตถุอื่น ๆ ของวัดนี้เป็นประจำ

14. หอพระไตรปิฎก

เป็นหอเก็บพระคัมภีร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระคัมภีร์รวม 119 คัมภีร์ เมื่อปี พ.ศ. 2521 หอพระไตรปิฎกแห่งนี้มีความสวยงาม เป็นศิลปะแบบตะวันตกโกธิคสมัยกลาง ประเทศอังกฤษ ภายในเป็นตู้พระไตรปิฎกหกเหลี่ยมบรรจุพระคัมภีร์

15. กระเช้าข้ามแม่น้ำ

ในปี พ.ศ. 2509 ทางวัดได้จัดสร้างกระเช้าข้ามแม่น้ำ จากวัดไปยังฝั่งพระราชวังบางปะอิน เป็นกระเช้ามีหลังคาทรงไทย มีที่นั่งโดยรอบ นั่งได้ประมาณ 8 คน ใช้เวลาข้ามฝากประมาณหนึ่ง

นาที่ นับว่าสะดวกมาก สำหรับผู้ที่ไปเยือนพระราชวังบางปะอินและต้องการข้ามฝากไปชมวัด

วัดนิเวศธรรมประวัติ ยังคงเป็นวัดที่มีผู้นิยมไปท่องเที่ยว เพื่อชื่นชมโบราณสถานอันแปลกของวัด นับเป็นมรดกทางศิลปกรรมล้ำค่าของไทย ซึ่งคนไทยควรหวงแหนและรักษาไว้ต่อไป บรรยากาศของวัดในปัจจุบัน เหมือนจะไม่ต่างกับในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงผนวชอยู่ ซึ่งพระองค์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า บางปะอินอากาศดี วัดนิเวศธรรมประวัติอยู่ที่เกาะกลางน้ำ ห่างจากละแวกบ้านเรือน ผู้คนไม่พลุกพล่าน เงียบสงบไม่อีกทึก จะเที่ยวเดินเหินหรือนั่งสำราญอิริยาบถที่ไหนก็เป็นผาสุก เห็นลำน้ำและไร่นาจนสุดสายตา ทำให้เพลิดเพลินเจริญใจ ทั้งวัดเองนับตั้งแต่พระอุโบสถตลอดจนเสนาสนะก็ทรงสร้างอย่างประณีตน่าดู และอยู่สบาย แต่วัดนิเวศธรรมประวัตินั้น ใครเห็นแต่ไกลมักสำคัญว่าเป็นวัดในศาสนาคริสต์เพราะสร้างตามแบบอย่างโกธิค ซึ่งฝรั่งมักสร้างวัดในศาสนาของเขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า “ศาสนาไม่อยู่ที่อิฐปูน การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาก็ไม่มีข้อบังคับว่าจะต้องสร้างเป็นรูปร่างอย่างไร?”

ปัจจุบันนี้ วัดนิเวศธรรมประวัติมีประชาชนจากทั่วสารทิศ ให้ความสนใจพากันมาชมวัดเป็นจำนวนมาก

8.2 ยาสุมไพร ตำบลเกาะเกิด

มีเรื่องเล่าขานต่อ ๆ กันมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีพ่อค้าชาวจีนใช้เรือสำเภาล่องเรือค้าขายผ่านแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อล่องมาถึงบริเวณตำบลเกาะเกิด เกิดมีพายุพัดเรือสำเภาลมลงกลางแม่น้ำ ครั้นพอนานเข้าได้มีตะกอนมาทับถมกันเกิดเป็นเกาะอยู่กลางน้ำ ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะดังกล่าวว่า “ชาวเกาะเกิด” จึงกลายมาเป็นชื่อตำบลในปัจจุบัน ซึ่งเดิมตำบลเกาะเกิดเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอพระราชวัง (อำเภอบางปะอินในปัจจุบัน) จังหวัดกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) ตำบลเกาะเกิด มีแม่น้ำเจ้าพระยา คลองสามเรือ และคลองขเวเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ ตำบลเกาะเกิดตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 1.5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 20 กิโลเมตร

ในอดีตประชาชนใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางสัญจรไปมา ปัจจุบันมีสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาจึงทำให้การคมนาคมติดต่อกับอำเภอสอดคล้องกัน กล่าวคือ มีถนนลาดยาง ท่าเรือข้ามฟาก และทางหลวงสายเอเชีย ปทุมธานี - บางปะหัน (ทางหลวงสาย 347) ตัดผ่านตำบล

ตำบลเกาะเกิด มีพื้นที่ทั้งหมด 13.026 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8,141 ไร่

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ้านพลับ อำเภอบางปะอิน

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลสนามไชย อำเภอบางไทร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบางกระสั้น และแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอบางปะอิน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบ้านเป็ง อำเภอบางปะอิน อำเภอบางปะอิน

ลำพูน พรรณไวย (สัมภาษณ์. 2550) เล่าว่า เนื่องจากตนเอง ได้รับการสืบทอดตำรายาสมุนไพรมาจากบรรพบุรุษ โดยทำเพื่อรับประทานเองในครอบครัว แต่ในช่วงหลังมีผู้ทราบข่าว เพราะผู้ใหญ่ลำพูนซึ่งป่วยอย่างหนักด้วยโรคมะเร็งและได้รับประทานยาดังกล่าวแล้วมีอาการดีขึ้น ร่างกายแข็งแรงดี จึงทำให้ประชาชนทั่วไปสนใจ และซื้อไปรับประทานและบอกต่อ ๆ กันไป ทำให้มีการสั่งซื้อขยายวงกว้างไปยังอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดอื่น ๆ ปัจจุบันการทำยาสมุนไพรได้มีการปรับปรุงสถานที่ผลิต ให้เป็นไปตามข้อกำหนดขององค์การอาหารและยา (อย.) มีการพัฒนาคุณภาพและการควบคุมการผลิตโดยเภสัชกรแผนโบราณ ได้รับการขึ้นทะเบียนยาเลขที่ G141/48 อีกทั้งได้จดทะเบียนอนุสิทธิบัตรและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรด้วยสวนสมุนไพร ซึ่งประกอบไปด้วยสมุนไพรหลากหลายชนิดให้ได้ศึกษาเรื่องราวและสรรพคุณ

วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตยาเม็ดลูกกลอนสมุนไพร

1. กระเทียม สรรพคุณ เป็นสมุนไพรที่ช่วยขับลมในลำไส้ แก้อาเจียน ขับเสมหะ ช่วยย่อยอาหาร ลดระดับโคเลสเตอรอลในเลือด และละลายลิ่มเลือด
2. พริกไทยดำ สรรพคุณ เป็นยาขับลม ลดอาการท้องอืด แน่น จุกเสียด และช่วยขับลม ขับเสมหะ บำรุงธาตุ
3. ใบขี้เหล็ก สรรพคุณ แก้นิ่วในไต แก้อาการท้องผูก บำรุงสายตา ทำลายเชื้อมะเร็ง แก้นอนไม่หลับ แก้อหิว
4. ยาตำ (ว่านหางจระเข้) สรรพคุณ แก้อาการแน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย กระเพาะลำไส้ไม่ปกติ เบื่ออาหาร ป้องกันความดันโลหิตสูง โลหิตต่ำ บรรเทาอาการหืดหอบ
5. เกลือ สรรพคุณ ขับล้างเมือกมันในร่างกาย
6. มะกรูด สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง และยากระตุ้นการหลั่งเอนไซม์ แก้อาการเหน็ดเหนื่อย อาเจียน ใช้ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้อาการจุกเสียด แก้อาการท้องอืดในเด็กอ่อน

คุณสมบัติของยาเม็ดลูกกลอนสมุนไพร

บรรเทาอาการของโรคมะเร็ง หอบหืด ไอเรื้อรัง มีเสมหะ ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ปวดขา ปวดเข่า โรคเก๊า มือเท้าชา แขนขาชา ริดสีดวง เลือดลมไม่ดี รอบเดือนมาไม่ปกติ ตกขาว และปวดท้องประจำเดือน ทำให้ระบบขับถ่ายดี สมุนไพรสามารถรับประทานได้ในขณะที่ร่างกายอยู่ในสภาวะปกติ เมื่อรับประทานสมุนไพรเป็นประจำ จะทำให้ผิวพรรณเปล่งปลั่ง มีน้ำมีนวล ช่วยลดสิ่วฝ้า

นอกจากนี้ด้วยวิถีชีวิตชาวนาไทยยังมีการนำยอดอ่อนของข้าวมาแปรรูปเป็นน้ำมันข้าว ยาคุและขนมข้าวยาคุกวาน ซึ่งมีรสชาติอร่อยและอุดมไปด้วยวิตามิน และยังมีขนมไทยโบราณ เช่น ขนมกง ขนมสามเกลอ น้ำมันข้าวยาคุ ขนมข้าวยาคุกวาน และขนมกะละแม เป็นต้น

หมู่ที่ 5 ตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถูกเลือกให้เป็น หมู่บ้านภูมิปัญญา มีคณะบุคคล หน่วยงานภาครัฐ และนักศึกษามหาวิทยาลัย ตลอดจนคณาจารย์ มาศึกษาคูณากลุ่มอาชีพอายุวัฒนะอยู่เป็นประจำ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้จัก ขนมกง ขนมสามเกลอ และขนมข้าวยาคุ ผู้ใหญ่ลำพูนจึงคิดว่านอกจากสมุนไพรแล้วควรทำขนม 3 อย่างที่กล่าวมาจากดิน ย่อส่วน เพื่อใช้เป็นของฝากของที่ระลึกประจำตำบลเกาะเกิด จึงรวมกลุ่มและติดต่อศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนมาสอนการทำ และเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 นายกเหล่ากาชาดเวียงคนาม และนายกเหล่ากาชาดจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาเปิดศูนย์เด็กเล็กที่โรงเรียนวัดเชิงท่า หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน ทางสมาชิกกลุ่มได้มอบของที่ระลึก “ขนมกงย่อส่วน” ให้คณะที่มา เยี่ยมชม นายกเหล่ากาชาดเวียงคนาม ไม่รู้จัก จึงสอบถามล่ำว่าเป็นอะไร ไม่เคยเห็น ล่ำจึงเล่าประวัติ ความเป็นมาให้ฟังจนเป็นที่ถูกอกถูกใจ ท่านนายกฯ จึงว่าของจริงมาให้ชิมไหม จะขอซื้อกลับไปด้วย และได้ชื่นชมภูมิปัญญาคนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นเก่า สามารถนำมาทำเป็นของฝาก ของที่ระลึกได้อีกด้วย ซึ่งขนมทั้ง 3 อย่างมีประวัติและที่มาดังนี้

1. ขนมกง : ขนมกงเป็นขนมไทยที่มีมาตั้งแต่โบราณ นิยมใช้ในงานพิธี งานมงคลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ โขนจุก บวชนาค เป็นขนมใส่ชั้นหมากเอก งามมงคลสมรส เพราะเชื่อว่าจะทำให้คู่บ่าวสาวรักใคร่กลมเกลียว ไม่มีวันพลัดพรากจากกันเหมือนดังขนมกง นอกจากนี้ยังใช้ ใส่กัณฑ์เทศ เดือน 12 ซึ่งเป็นประเพณีของชาวจังหวัดอุทัยธานี จะจัดใส่กัณฑ์เทศ โดยมีส้ม ไอ้กล้วยน้ำว้า มันเทศ ขนมนางเล็ด ขนมกง จัดใส่ถวายเป็นเครื่องกัณฑ์เทศ และยังมีประเพณีสารท เดือนสิบ เป็นต้น

ข้อคิดจากลักษณะขนมกง

ขนมกงมีลักษณะเป็นวงกลมรอบนอก เรียกว่า กง (กงเกวียน) ส่วนด้านในลักษณะเป็นรูป กากบาท เรียกว่า กำ (ซี่วงล้อ) เป็นเครื่องเตือนสติให้มนุษย์ได้รู้ถึงการอาศัยอยู่ในวัฏจักรของชีวิตที่มี การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่มีการหนีพ้นจากกงเกวียน - กำเกวียน ใครทำอย่างไรย่อมได้อย่างนั้น ลักษณะการทอดจะมีการ โป่งพองขึ้นและถือการ โป่งพองนั้น จะเป็นหัวนิลหัวพลอย มีความเจริญรุ่งเรือง ตามลักษณะความงาม ความน่ารักประทานของขนมกง

2. ขนมสามเกลอ : ขนมสามเกลอมีแหล่งกำเนิดที่วัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ากันว่าในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เสด็จมาที่ วัดนิเวศธรรมประวัติอย่างไม่เป็นทางการนั้น ได้พบกับชาวบ้านสองคน และได้พูดคุยกันอย่างถูก

อัยยาศัยจึงพากันเดินเที่ยวงานวัด ได้พบแม่ค้าขายข้าวเม่าทอดในเรือ พระองค์ท่านทรงหยิบแป้งขนมที่ใช้สำหรับห่อข้าวเม่าทอดขึ้นมาและตรัสกับชาวบ้านทั้งสองว่า เมื่อเราจะเป็นเพื่อนกันก็ให้หยิบขนมขึ้นมาเป็นขนมเลี้ยงทาย โดยให้ปั้นเป็นก้อนกลมใส่ลงในกระทะพร้อมกันทั้งสามคนขนมที่ทั้งสามใส่ลงไปนั้นก็กลับลอยติดขึ้นมาพร้อมกัน จึงได้ชื่อว่า “ขนมสามเกลอ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตำนานขนมสามเกลอ เป็นขนมเพื่อความเป็นสิริมงคล พระยาอนุমানราชชน “เสถียรโกเศศ” เขียนไว้ว่า ขนมสามเกลอ คนโบราณมักจะใช้ชื่อขนมที่มีคำพ้องเสียงบ้างหรือขนมที่ใช้ในการเลี้ยงทายบ้าง มาจัดในพิธีแต่งงานเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังเช่น ขนมสามเกลอ ถือเป็นขนมเลี้ยงทายในพิธีแต่งงาน กล่าวคือ นำแป้งขนมสามเกลอ ผสมมาปั้นเป็นลูกกลม ๆ จับให้ติดกัน นำลงชุบแป้งแล้วค่อย ๆ วางลงในกระทะที่มีน้ำมันร้อน ๆ ถ้าขนมยังติดกันอยู่ทั้งสามลูก ก็หมายความว่า คู่บ่าวสาวที่จะแต่งงานกันนี้จะอยู่ด้วยกันอย่างดีตลอดจนมีลูกด้วย แต่ถ้าหลุดหรือแยกออกไปจากกันลูกหนึ่ง ยังติดกันอยู่เพียงสองลูกก็หมายความว่า มีลูกยากหรือไม่มี ถ้าแยกหรือหลุดออกทั้ง 3 ลูก ก็หมายความว่า จะอยู่ด้วยกันไม่ยืดยาว ไม่มีความสุขด้วยเหตุนี้บางที่จึงใช้ไม่เสียบไว้เพื่อไม่ให้หลุดไปจากกัน บางที่ก็ไม่สำเร็จต้องเปลี่ยนคนทอดใหม่เรียกว่าหา “หมอมมาแก้” ถ้าทอดน้ำมันด้านไปไม่พองขึ้น คือ ด้านเหมือนกล้วยแขกหรือพองฟูแล้วยุบแตกหมดก็ถือว่าไม่ดี แต่ถ้าทอดให้พองงาม ลูกที่พองขึ้นกลมสวย ไม่แตกไม่ยุบเรียกว่า “หัวแก้วหัวแหวน” ถือเป็นคู่ที่ดีเลิศ

3. ข้าวยาคุ : ข้าวยาคุ เป็นคำเรียกของกินอย่างหนึ่ง คำว่า ยาคุ เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ข้าวต้ม ในภาษาไทยใช้เรียกของกินที่ทำด้วยข้าวอ่อนที่ใกล้จะเก็บเกี่ยวได้แล้ว มาคั่วทั้งรวงให้เมล็ดข้าวแตกออกจะได้น้ำข้าวเป็นสีขาวขุ่น เติมน้ำแล้วกรองน้ำข้าวออกจากเปลือกและกาก นำไปตั้งไฟอ่อน ๆ กวนจนข้าวสุก มีลักษณะเป็นแป้งเปียกนุ่ม ๆ ใสน้ำตาลทราย (อาจปรุงแต่งด้วยเนื้อมะพร้าวอ่อนด้วยก็ได้) กินเป็นขนม เนื่องจากข้าวยาคุทำด้วยข้าวที่เกี่ยวมาใหม่ ๆ และยังเป็นข้าวที่อ่อนอยู่ จึงมีความอ่อนนุ่มและมีกลิ่นหอม เป็นของกินที่หากินได้ไม่บ่อยนัก

ตำนานข้าวยาคุ : ข้าวยาคุมีตำนานเล่าว่า มีชานาพีน้องสองคน คนโตชื่อว่า มหากร น้องชื่อว่า จุลกร มีไร่นากว้างใหญ่ ในฤดูที่ข้าวตั้งท้องออกรวง คนน้องเห็นว่าควรจะนำข้าวขึ้นมาทำอาหารถวายพระพุทธเจ้าผู้ทรงนามว่า วิปัสสี แต่พี่ชายไม่เห็นด้วยเพราะจะต้องแบ่งนาจำนวนไม่น้อย น้องชายจึงแบ่งไร่นาและนำเมล็ดข้าวในสวนไร่นาของตนไปทำอาหารที่เรียกว่า ข้าวยาคุ ไปถวายพระพุทธเจ้าวิปัสสี และตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้เกิดในบรรพพระพุทธศาสนา ซึ่งภายหลังจุลกรได้เกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ สำหรับข้าวยาคุนี้ จุลกรได้นำข้าวสาลีที่ออกรวงอ่อนออกมาแล้ว นำมาคั่วในน้ำมันสด เจือด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด

คุณประโยชน์ของข้าวยาคุ มีจารึกไว้ว่า “เพื่อที่จะประกาศพระธรรมอันล้ำเลิศ พระบรมศาสดา จึงได้เสด็จออกจาริกไปตามแคว้นใหญ่น้อยทั้งหลายเป็นระยะทางที่ยาวไกล ต้องทรงพระดำเนินไปบนพื้นดินที่ร้อนระอุด้วยพระบาทเปล่าเป็นเวลานาน ๆ ท่ามกลางแสงแดดกล้าในเวลากลางวัน พระพุทธองค์ก็ทรงประชวรด้วยโรคลมอันเกิดในช่องท้อง ครานั้นหมอชีวกโกมารภัฏผู้ถวายการรักษา ได้ปรุง “ข้าวยาคุ” ถวายเป็นโอสถเพื่อระงับอาพาธ จึงทรงสำราญได้ พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญคุณประโยชน์ของ “ข้าวยาคุ” แก่ภิกษุและพุทธบริษัททั้งหลาย”

ข้าวยาคุ คือ ข้าวต้มปรุงด้วยของ 3 อย่าง ได้แก่

1. ข้าวสาร (ในสมัยพุทธกาลใช้ข้าวที่ยังไม่แก่จัด เป็นข้าวอ่อนที่ยังไม่สุก คั้นออกจากรวงเป็นน้ำคล้ายน้ำนม เรียกว่า ยาคุ)

2. ถั่วเขียว

3. งา

วิธีปรุงและรับประทาน

นำของทั้ง 3 อย่างมาต้มรวมกันจนเหลวเป็นเนื้อเดียวกัน อาจผสมนมสดลงไปด้วยก็ได้ ต้องรับประทานขณะที่ยังอุ่นอยู่ จะช่วยระบายลมที่จุกแน่นในช่องท้อง ทำให้รู้สึกสบาย ข้าวยาคุนี้โบราณใช้ข้าวอ่อนคั้นนำมาต้มกับนมสดล้วน ๆ เจือเนยใส น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด นิยมต้มถวายอย่างของเหลวให้พระดื่มก่อนออกบิณฑบาต

ข้าวยาคุมีคุณ 10 อย่าง คือ

1. ผู้ให้ข้าวยาคุชื่อว่า ให้อายุ
2. ชื่อว่า ให้ผิวพรรณ
3. ชื่อว่า ให้ความสุข
4. ชื่อว่า ให้กำลัง
5. ชื่อว่า ให้ปัญญา
6. ข้าวยาคุกำจัดความหิว
7. บรรเทาความกระหาย
8. ทำให้ลมเดินคล่อง
9. ล้างลำไส้
10. ย่อยอาหารใหม่ที่ยังเหลืออยู่

หมู่บ้านท่องเที่ยวโอท็อป(OTOP Village)ตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีกลุ่มอาชีพทำผลิตภัณฑ์ และมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์พร้อมทั้งเรือน้ำเต้า

บ้านพักโฮมสเตย์

นักท่องเที่ยวจะได้พักค้างคืน 1 คืน พร้อมลิ้มชิมรสอาหารไทยพื้นบ้าน ส่วนประกอบจากสมุนไพรนานาชนิดที่ดีต่อสุขภาพ พร้อมล่องเรือชมบรรยากาศริมแม่น้ำเจ้าพระยา

การจัดเตรียมบ้านพักโฮมสเตย์ เกิดจากการมีลูกค้าผู้สนใจมาซื้อยาสมุนไพรอายุวัฒนะ และผู้ที่มาศึกษาดูงาน (ดูการผลิต) สมุนไพรอายุวัฒนะ แล้วเกิดความประทับใจในบรรยากาศของบ้านผู้ใหญ่อำเภอพรหม ไวย ซึ่งเป็นสถานที่ผลิตและจำหน่ายยาสมุนไพร ซึ่งเป็นบ้านทรงไทย ได้ถูกสูง อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ริมริ้นด้วยต้นไม้ มีลมพัดเย็นสบาย เมื่อได้มานั่งพักผ่อน และต่อมาในช่วงหลัง ๆ คณะบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชน ได้มาดูงานการผลิตสมุนไพรและจัดสัมมนาเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสถานที่แห่งนี้เป็นที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มอาชีพขนมข้าวยาคุ, กลุ่มนํ้านมข้าวยาคุ, ศูนย์ส่งเสริมกระจายรายจรประจำหมู่บ้าน (ที่มีเงินเพิ่มมากที่สุด ในจังหวัด) จึงได้มีการติดต่อขอพักค้างของลูกค้ายาสมุนไพร และมีการมาในรูปแบบกลุ่มและคณะโดยการมาฝึกอบรมและสัมมนา ผู้ใหญ่อำเภอ จึงเป็นแกนนำในการหาบ้านของลูกบ้านที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมตำบลเกาะเกิด เพื่อมาร่วมเป็นเครือข่ายในการให้นักท่องเที่ยวมาพักค้าง ซึ่งปัจจุบันมีบ้านพักที่เป็นเครือข่ายโฮมสเตย์ จำนวน 5 - 6 หลัง ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านทรงไทยริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีบรรยากาศที่ร่มรื่นเย็นสบาย ปัจจุบันได้เปิดให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจมาพักค้าง ณ บ้านพักโฮมสเตย์ ได้แล้ว

การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชื่อม โยงกับ OTOP

นอกจากสถานที่พักโฮมสเตย์แล้ว คณะกรรมการบริหารจัดการหมู่บ้านโฮมสเตย์ได้จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวตามเส้นทางทางน้ำ โดยในปัจจุบันนี้จัดให้มีการท่องเที่ยวโดยการล่องเรือ ดังนี้

ล่องเรือชมทิวทัศน์ 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยา วิถีชีวิตริมน้ำ พระราชวังบางปะอิน วัดนิเวศธรรมประวัติ และเกาะแก่งต่าง ๆ ได้แก่ เกาะเกิด เกาะพระ ซึ่งยังคงมีวิถีชีวิตชาวน้ำ การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือโบราณ เชื่อม โยงกับพื้นที่ใกล้เคียง เยี่ยมชมศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ความพอเพียงแก่คนไทย ชมและแวะซื้อผลิตภัณฑ์ของศูนย์ ได้แก่ ผักปลอดสารพิษ ผลไม้ตามฤดูกาล อิมอร่อยกับอาหารเชลล์ชวนชิม เชื่อม โยงกับตำบลใกล้เคียง ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดเรื่องสมุนไพรและการนวด ได้แก่ ศูนย์พัฒนาสมุนไพรสพากุลดา และผ่อนคลายกับการนวดสปา นวดแผนไทย นวดประคบ ฯลฯ

เส้นทางกรเยี่ยมชม OTOP Village และการท่องเที่ยวทางน้ำ

เส้นทางที่ 1 ล่องเรือเที่ยวจากหมู่บ้าน OTOP Village หมู่ 5 ตำบลเกาะเกิด ขึ้นไปทางเหนือ นั่งเรือชมเกาะเกิด วิถีชีวิต 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยา ไปยังพระราชวังบางปะอิน ขึ้นเรือเยี่ยมชมพระราชวัง

บางปะอิน ซึ่งมีสิ่งที่น่าสนใจ ดังนี้

1. พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์
2. พระที่นั่งวโรภายพิมาน
3. พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร
4. พระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ
5. พระที่นั่งวิจิตรทัศนาศนา
6. โรงละคร รัชกาลที่ 6
7. อนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (อนุสาวรีย์พระนางเรือล่ม)
8. สภาการราชประยูร
9. เข็มมณเฑียรเทวราช เป็นศาลประดิษฐานเทวรูปรัชกาลที่ 5
10. นั่งกระเช้าลอยฟ้าจากฝั่งพระราชวังบางปะอิน ไปไหว้พระวัดนิเวศธรรมประวัติ

เส้นทางที่ 2 ล่องเรือเที่ยวจากหมู่บ้าน OTOPI Village หมู่ 5 ตำบลเกาะเกิด ขึ้นไปทางทิศเหนือ เยี่ยมชมพระราชวังบางปะอินและวัดนิเวศธรรมประวัติ และเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์พร้อมรับบริการนวดสปาที่กลุ่มสมุนไพรสปาภูคดา หมู่ 3 ตำบลวัดยม ชื่อผลิตภัณฑ์บำรุงผิวและบำรุงผมสปา ซึ่งเป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์ OTOPI ของอำเภอบางปะอิน

เส้นทางที่ 3 ล่องเรือเที่ยวจากหมู่บ้าน OTOPI Village หมู่ 5 ตำบลเกาะเกิด ไปทางทิศใต้ เยี่ยมชมและแวะซื้อผลิตภัณฑ์ของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรและศูนย์ศิลปาชีพเพื่อการส่งออก

เส้นทางที่ 4 ล่องเรือเที่ยวจาก OTOPI Village หมู่ 5 ตำบลเกาะเกิด ชมวิถีชีวิต 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เยี่ยมชมเกาะพระนมัสการเจ้าพ่อท้ายเกาะ ไปจนถึงพระนครศรีอยุธยา ชมบ้านญี่ปุ่น วัดพนัญเชิง วัดพุทธไสสวรรค วัดไชยวัฒนาราม และพระตำหนักสิริยาลัย

การท่องเที่ยวทางบก

1. การเยี่ยมชมศูนย์สาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOPI ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 3 ตำบลเกาะเกิด ห่างจากหมู่ที่ 5 บ้านท้ายวัด เพียง 0.5 กิโลเมตร ในศูนย์ประกอบด้วย การผลิต จำหน่าย และสาธิตการผลิตผลิตภัณฑ์ OTOPI ของดี ตำบลเกาะเกิด อาทิเช่น สมุนไพรอายุวัฒนะ ดอกไม้ประดิษฐ์จากใยบัว และดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้า ขนมห้าวยาคูกวน น้ำมันห้าวยาคู กาละแม กกล้วย / เผือก / มันฉาบ ขนมหง ฯลฯ และผลิตภัณฑ์ OTOPI ของอำเภอบางปะอินทั้งหมด ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด นอกจากนี้ยังเยี่ยมชมสวนสมุนไพรหลากหลายชนิดเพื่อเรียนรู้คุณประโยชน์ของสมุนไพรแต่ละชนิดที่เป็นตัวยาสำหรับรับประทาน และสมุนไพรเพื่อบำรุงผิวพรรณ

2. การเยี่ยมชมศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด (ซึ่งได้รับแนวทางพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ) ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 3

ตำบลเกาะเกิด (ติดกับถนนชลประทาน ซึ่งเป็นอาณาเขตติดต่อกับบ้านท้ายวัด หมู่ที่ 5 ด้านทิศตะวันตก) ปัจจุบันมีพื้นที่ 1,581 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่จัดตั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง (ประมาณ 80 ไร่) มีจำนวน 20 หลัง และหมู่บ้านประมง 70 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่การเกษตร ประกอบด้วยพื้นที่ทำการประมง, การปลูกไม้ผล การปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ การเลี้ยงสัตว์ การทำนา และเยี่ยมชมงานด้านศิลปาชีพ แผนกช่างปั้นและแกะสลัก นอกจากนี้ยังอาจแวะซื้อผลิตภัณฑ์ของศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิดได้ ณ ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีผลิตภัณฑ์ประเภทผักปลอดสารพิษและอาหาร เยี่ยมชมพระตำหนักทรงปั้นหยาและพลับพลาริมน้ำที่สวยงาม

3. วัดพญาญาติ หรือชาวบ้านเรียกว่า วัดนอก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเขตติดต่อกับศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด สร้างวัดขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2100 เป็นวัดเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา มีศาสนสถานต่าง ๆ ที่สำคัญคือ พระอุโบสถ สร้างแบบมหาอุด ประดิษฐานหลวงพ่อดวงพระธรรมจักรทรงเรือสำเภา สร้างประมาณ 200 กว่าปี รอยพระพุทธบาทจำลอง พระวิหารประดิษฐานหลวงพ่อบุญชัชฌิมงคล (หลวงพ่อดำ) สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์ OTOP ที่สำคัญของตำบล ได้แก่ สมุนไพรอายุวัฒนะ ขนมห้าวยาคูกวน นมห้าวยาคู กาละแม ขนมไทย เป็นต้น

การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของตำบลเกาะเกิดกับผลิตภัณฑ์สมุนไพรสปาภูคดา ซึ่งเป็นกลุ่มใกล้เคียงจากเกาะเกิดเพียง 3 - 4 กิโลเมตร เดินทางได้โดยรถยนต์ หรืออาจให้นักท่องเที่ยวเดินทางล่องเรือเที่ยวชมภูมิทัศน์ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ไปขึ้น ณ ท่าน้ำวัดดอย และไปเยี่ยมชมศูนย์ผลิตภัณฑ์สมุนไพรสปาภูคดา และสวนสมุนไพร รับบริการนวดสปา อบไอน้ำ และอโรมาเทอราพี

8.3 ตลาดโค้งโค้ง บ้านแสงโสม ตำบลขนอนหลวง

ชาวบ้านตำบลขนอนหลวง เป็นชาวพุทธเกือบทั้งหมด โดยหมู่ 1 - 3 เป็นชนชาติไทย แต่หมู่ที่ 4 และ 5 เป็นชนชาติเชื้อมอญเก่า มีขนบธรรมเนียมประเพณีทางมอญ นิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อสะดวกในการสัญจรไปมาและค้าขาย แต่ในปัจจุบันชาวบ้านหันมาสร้างบ้านเรือนอยู่ริมถนนสายอยุธยา - บางปะอิน เพื่อการค้าขาย มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมเป็นด่านขนอน เรือสินค้าสมัยอยุธยาผ่านมาพักสินค้า ซึ่งเป็นบริเวณวัดโปรดสัตว์ในปัจจุบัน ตำบลขนอนหลวงอยู่ตอนเหนือของอำเภอบางปะอิน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเกาะเรียน อำเภพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบ้านกรด อำเภอบางปะอิน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบางประแดง อำเภอบางปะอิน

ตำบลขนอนหลวง มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำหลักที่ใช้สัญจรไปมา การอุปโภคและบริโภค และใช้ในการเกษตร มีคลองชลประทานและคลองขุด เพื่อผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมา

เพื่อทำการเกษตร คั้งเดิมมาตำบลขนอนหลวง มีเรือแม่ลี้วิ่งระหว่างจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับ อำเภอบางปะอิน มีเรือพาดหางวิ่งรับส่งอยู่ระหว่างหมู่บ้านและตำบลในอำเภอบางปะอิน

นภาพร เวชพฤกษ์พิทักษ์ (สัมภาษณ์. 2550) เล่าว่า ตลาดโก้งโค้ง บ้านแสงโสม ตั้งอยู่ที่ บ้านแสงโสม หมู่ 5 ถนนบางปะอิน - วัดพนัญเชิง (วัดบ้านเลน) ตำบลขนอนหลวง เป็นตลาด โบราณย้อนยุค และมีสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ “บ้านแสงโสม” ลักษณะเป็นบ้านเรือนไทยหมู่ ใหญ่ ซึ่งยังคงความเป็นสถาปัตยกรรมไทยโบราณ ที่สามารถสัมผัสกับบรรยากาศเก่า ๆ แบบสมัย กรุงศรีอยุธยา วิถีชีวิตของไทยในอดีตที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

บริเวณบ้านแสงโสม ในอดีตเป็นด่านขนอน (ด่านเก็บภาษีในอดีต) และเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้านานาชนิด ทั้งที่เป็นสินค้าชุมชนและสินค้าที่มาจากต่างเมือง ส่วนคำว่า “ตลาดโก้งโค้ง” นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกตลาดในสมัยโบราณที่เคยมีคู่กับกรุงศรีอยุธยามาเป็นเวลานาน โดยคนขายสินค้าจะนั่งขายสินค้าอยู่บนพื้นดิน ดังนั้นคนที่มาซื้อสินค้าจะต้อง “โก้งโค้ง” เพื่อเลือกดู สินค้าที่ตนสนใจ โดยอากัปกริยาโก้งโค้งของคนไทยนั้น ทำให้สุภาพ นุ่มนวล เป็นกิริยาที่แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยพ่อค้าแม่ค้าในตลาดจะแต่งกายชุดไทยย้อนยุค จุดเด่นของตลาดแห่งนี้ คือการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชาวบ้าน มีอาหารและสินค้าพื้นเมืองที่หาชมได้ยาก เพื่อรักษาวิถีชีวิตแบบอยุธยาเอาไว้ ตลาดแห่งนี้มีขึ้นมาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ในขณะที่ถูกหลานออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ และเพื่อคลายความเหงาของคนเหล่านั้น โดยตลาดแห่งนี้ ไม่เก็บค่าที่ใด ๆ ทั้งสิ้นขอเพียงแค่แต่งชุดไทยแบบวิถีไทยก็เพียงพอแล้ว

ปัจจุบันบรรยากาศในอดีตได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส ประสบการณ์ย้อนยุค ในการเลือกซื้อสินค้าภูมิปัญญาชุมชนที่ถึงพร้อมด้วยคุณภาพ รสชาติ และ ราคา สินค้าภายในตลาด มีหลากหลายชนิด อาทิ พืช ผัก ผลไม้ปลอดสารพิษจากสวนชุมชน สินค้าอุปโภคบริโภค อาหารคาว - หวานนานาชนิด

ตลาดโก้งโค้งบ้านแสงโสม เปิดบริการทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 10.00 - 16.00 น. โดยเปิดให้บริการตั้งแต่วันพุธถึงวันอาทิตย์ หยุดวันจันทร์และวันอังคาร

9. แนะนำอำเภอบ้านแพรก

“หลวงพ่อเขียว หลวงพ่อขาว หลวงพ่อภาคู่บ้าน พัดसानคู่เมือง พิพิธภัณฑลือเรื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม เลิศล้ำหัตถศิลป์ แผ่นดินลิเก”

ความเป็นมา

อำเภอบ้านแพรก เป็นตำบลหนึ่งที่แยกออกมาจากอำเภอมหาราช คำว่า “แพรก” หมายถึง หญ้าชนิดหนึ่ง ต้นเป็นฝอยใช้เป็นเครื่องสักการะห้า หรืออีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ทางแยกของ สายน้ำ คือ แม่น้ำลพบุรีสายเก่ากับคลองตาเมฆ ปัจจุบันอำเภอบ้านแพรกเป็นอำเภอที่เล็กที่สุดของ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพทั่วไป

อำเภอบางไทร มีพื้นที่ 44.43 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 27,768.75 ไร่ ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 52 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 118 กิโลเมตร แหล่งแม่น้ำสำคัญ คือ แม่น้ำลพบุรี

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำสวน ค้าขาย จักสาน

อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับจ้าง

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 5 ตำบล 26 หมู่บ้าน 1 เทศบาล 2 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 10,181 คน เป็นชาย 4,799 คน หญิง 5,382 คน ส่วนใหญ่นับ

ถือศาสนาพุทธ

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลโก่งธนู อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลพิศเคียน อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลคงตะนาว อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลศรีณรงค์ อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีที่สำคัญ คือ ไหว้พระปิดทอง งานประจำปี งานตรุษสงกรานต์ ประเพณีวันสงกรานต์ การแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทง ทอดกฐินผ้าป่า ทำบุญขึ้นปีใหม่ การแข่งเรือยาว ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีแห่นางแมวขอฝน เป็นต้น

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 8 วัด วัดร้าง 9 วัด
2. ฐานโบสถ์ วัดกระเรียน (ร้าง) ตำบลบ้านใหม่

โบราณวัตถุ

พระพุทธรูปหินทรายสีเขียว (หลวงพ่เขียว) ที่วัดหลวงพ่เขียว ตำบลลำพะเนียง

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน “ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ลุ่มแม่น้ำลพบุรี” อำเภอ

บ้านแพรก

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบ้านแพรง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ พัดสาน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

พัดสาน

ประธาน เสดียรพันธุ์ (2550 : ออนไลน์) กล่าวว่า พัดสาน เป็นของใช้สำหรับโบกเตาไฟของคนไทยในสมัยก่อน หรือใช้สำหรับโบกพัดร่างกายให้หายคลายจากความร้อน สามารถที่จะนำติดตัวไปไหนมาไหนได้อย่างสะดวก วัสดุที่ใช้พัดสานเป็นผลผลิตจากพืชพรรณธรรมชาติในท้องถิ่นคือ ไม้ไผ่ การสานพัด ผู้สานนิยมสานเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ มุ่งเน้นประโยชน์การใช้งาน มีการปรับปรุงพัฒนารูปแบบให้มีความสวยงามประณีต เช่น พัดสานห้าเหลี่ยมเหมาะสำหรับ โบกพัดเตาไฟ พัดคล้ายดอก สานเป็นลวดลายต่าง ๆ พัดละเอียดรูปใบโพธิ์หรือรูปหัวใจ หรือรูปตาลปัตร

พัดสานบ้านแพรงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านอันทรงคุณค่าที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านอำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวอำเภอบ้านแพรงริเริ่มการสานพัดมาเป็นเวลาประมาณ 40 ปี มีการประยุกต์ปรับปรุงรูปแบบตลอดเวลา การสานพัดเป็นอาชีพเสริมทำรายได้ดีภายในครัวเรือน ชาวบ้านจะสานพัดในช่วงว่างเว้นจากการทำนา พัดสานเป็นสินค้าพื้นเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวอำเภอบ้านแพรง และเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง ได้รับการยกย่องให้เป็นเอกลักษณ์ของอำเภอบ้านแพรง ดังปรากฏในคำขวัญของอำเภอบ้านแพรง

วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ไม้ไผ่สีสุก มีดจักตอก สีข้อมผ้า กระทะ เต่าถ่าน แบบพิมพ์รูปพัด ดินสอ กรรไกร กีบติดผมสีดำ เบ็กตอกเย็บพัด ฆ้อน เลื่อย สว่านเจาะด้ามพัด จักรเย็บพัด ด้าย น้ำมันสน เกลือ สารส้ม ฟีน ไม้ขีดไฟ กะละมัง แปรงทาลี ถ้วย ผ้าตาดทอง ผ้าลูกไม้ และผ้าดิบ

วิธีการทำพัดสาน

1. การคัดเลือกไม้ คือ การเลือกไม้ไผ่ที่จะนำมาสานพัด ไม้ไผ่ที่นิยมนำมาจักตอกสานพัดคือ ไม้สีสุก การคัดเลือกไม้จะต้องเป็นไม้ไม่อ่อนหรือแก่เกินไป เรียกว่า “ไม้มันปลากด” เนื้อไม้จะขาวเป็นมัน เมื่อนำไปข้อมสี สีจะเป็นเงาสดใส ไม้ที่ไม่นิยมนำมาสานพัดคือ ไม้อ่อน เพราะไม้อ่อนมอดจะกิน เมื่อแห้งเส้นตอกจะแตกเพราะเนื้อไม้หดตัว สำหรับไม้แก่สีของเนื้อไม้จะเป็นสีน้ำตาลเมื่อข้อมสีสีจะ ไม่สดใส และเนื้อไม้ที่แก่จะกรอบแตกหักง่าย ไม้ที่เป็นตามดเนื้อไม้จะดำ ดังนั้นผู้สานจะคัดเลือกไม้ที่มีลำสมบูรณ์ปล้องยาว ปลายลำหรือยอดไม้คว้นเพราะ ไม้ที่ยอดหรือปลายลำคว้นเนื้อไม้จะหยาบไม่สมบูรณ์

2. การจักตอก นำไม้ที่คัดเลือกได้มาตัดเป็นท่อนด้วยเลื่อยคมละเอียด ถ้าเป็นพัดเล็กใช้ปล้องยาวประมาณ 20 - 30 เซนติเมตร และพัดใหญ่ใช้ปล้องยาวประมาณ 30 - 50 เซนติเมตร นำมาจักตอกเอาข้อไม้ออกให้หมด การจักตอกทำพัดละเอียด เส้นตอกจะต้องมีขนาดเล็ก เป็นพิเศษ มีความกว้างประมาณ 3 - 4 มิลลิเมตร ถ้าเป็นพัดธรรมดาหรือพัดหยาบขนาดเส้นตอกจะใหญ่ การจัด

ดอกจะต้องนำผิวและขี้ไม้่ออกให้หมด ลอกดอกด้วยมีดดอก ลักษณะพิเศษของ มีดดอกเป็นมีดที่มี ส่วนปลายแหลมคมด้ามยาว เวลาจักดอก ผู้จักจะให้ด้ามมีดแนบลำตัว เพื่อบังคับให้เส้นดอกมีความ บางเสมอกันตลอดทั้งเส้น การจักดอกนิยมจักครั้งละมาก ๆ นำดอกที่จักไปผึ่งลมหรือแดดให้แห้ง ก่อนนำไปย้อมสี

3. การย้อมสี การย้อมสีต้องย้อมลงในภาชนะที่เตรียมไว้ และย้อมครั้งละมาก ๆ เป็นการ ประหยัดสี สลับสีตามต้องการ สีที่ใช้เป็นสีย้อมผ้า อาจจะเป็นสีของหรือกระป๋องก็ได้ วิธีการย้อมมี ดังนี้

3.1 ก่อเตาถ่านหรือเตาฟืน เตาแก๊ส แล้วแต่สะดวก ใช้กระทะที่ใช้สำหรับย้อมสี ใส่น้ำพอสมควร ตั้งไฟให้เดือด

3.2 เมื่อน้ำ สี กลือ สารส้ม เข้าก้นดี นำดอกประมาณ 20 เส้น จุ่มลงในกระทะ เพื่อทดสอบความเข้ม ของสีก่อนว่าใช้ได้หรือไม่ เมื่อใช้ได้แล้ว ก็นำดอกมาหยิบมือ ค่อย ๆ จุ่มลงไป ในกระทะที่กำลังเดือด โดยให้น้ำสีท่วมดอกจนเห็นว่าเกาะเส้นดอก จนทั่วจึงเอาดอกออก

3.3 รีบนำดอกที่ย้อมสีแล้ว ไปล้างน้ำสะอาดเพื่อไม่ให้สีจับที่ดอกหนาเกินไปเวลา สานสีดอกจะได้ไม่ติดมือ

3.4 นำดอกที่ล้างน้ำแล้วไปผึ่งแดดจนแห้ง ก็นำไปสานพักได้

4. การสานพัด การสานพัดนิยมสานเป็นลวดลายต่าง ๆ ลายที่เป็นลายพื้นฐานของการ สานพัด คือ ลายสองและลายสาม การสานพัดผู้สานจะใช้ความชำนาญและความสามารถพิเศษให้ การสานยกดอกลวดลายปรับปรุงรูปแบบประยุกต์ลวดลายให้มีความสวยงามประณีต ไม่ใช่เฉพาะ ลายพื้นฐานเท่านั้น เช่น สานยกดอกเป็นลายเครือวัลย์ ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทร์ ลายดาหมากรุก เป็นต้น ลักษณะเด่นของพัดสานบ้านแพรง คือ การประยุกต์รูปแบบให้มีความ สวยงามประณีต เช่น สานเป็นตัวหนังสือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สานเป็นรูปลาย 12 ราศี รูปเจดีย์ 3 องค์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ รูปพระเจ้าอุทุมพร รูปนกคู่ สานประยุกต์ลวดลายรูปแบบตาม โอกาสและ สถานที่ที่ต้องการ

5. การตัดแบบพัดสาน เมื่อสานเป็นแผงตามต้องการ จะนำแบบหรือแม่พิมพ์ที่สร้างไว้ เป็นรูปใบโพธิ์ วางทาบลงบนแผงพัดที่สานไว้ ใช้ดินสอช่างไม้ขีดตามรอยขอบของแม่พิมพ์ใช้ กรรไกรชนิดตัดสังกะสีตัดตามรอยดินสอที่ขีดไว้

6. การเย็บพัดสาน นำพัดสานที่ตัดตามแบบพิมพ์เป็นรูปที่ต้องการแล้ว จึงนำผ้าตาตอง หรือผ้าดิบสีขาว มาฉีกเพื่อทำขอบพัด ขนาดกว้างประมาณ 1 - 1.5 เซนติเมตร นำมาพับเข้าทั้งสอง ข้าง ให้เหลือ 1 เซนติเมตร แล้วดึงผ้าดิบกับขอบโลหะแข็ง ๆ เช่น ขอบ ปับ ยาวประมาณ 3 ฟุต แล้ว นำมาหุ้มขอบพัดที่ตัดแล้ว ตามรูปพัด โดยเริ่มจากด้านล่าง ที่จะใส่ด้ามพัด ใช้ก๊ีบคำเสียบผมเสียบผ้า

กับมัดไว้ หุ้มจนมาชนกัน เสียบกับอีก 1 ตัว เมื่อนำฝามาทำขอบเสร็จแล้ว นำไปเย็บขอบมัด เพื่อยึดฝ้ากับดอกให้แน่นต่อไป การเย็บในสมัยก่อนใช้เย็บด้วยมือ สมัยปัจจุบันนิยมใช้จักรเย็บฝ้าเย็บเพราะสะดวกและรวดเร็วกว่าการเย็บด้วยมือ

7. การทำด้ามพัดสาน

7.1 เลือกไม้ไผ่สีสุกเช่นเดียวกับที่ใช้จักดอกสานพัด ตัดเป็นปล้อง ๆ ตัดข้อทิ้ง ยาวประมาณ 1 ฟุต ใช้ไม้ก่อนข้างแก่

7.2 ฝ้าไม้ลอกเป็นส่วน ๆ ขนาดเท่ากัน กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร

7.3 เกลาให้เรียวปลายแหลม โดยฝ้าจากปลายไปหาโคนด้าม ประมาณ 20 เซนติเมตร เพื่อนำพัดสอดเข้าไประหว่างด้ามที่ฝ้า

7.4 เกลาด้ามให้เรียบร้อย ชูดฝ้าออก

7.5 นำด้ามที่เกลารียบร้อย ไปฝั่งแดดเพื่อให้ไม้แห้ง

7.6 ใช้น้ำมันเคลือบเงา ทาเพื่อความสวยงามดูเป็นมันน่าใช้

8. การประกอบพัดเป็นเล่ม

8.1 เมื่อได้ด้ามพัดและพัดที่สานมีขอบเสร็จแล้ว นำด้ามสอดตรงปลายที่ฝ้าไว้ โดยให้พัดอยู่กึ่งกลางพอดี เสียบพัดทะลุหน้าพัดและหลังพัด

8.2 ใช้ส่วนเจาะด้ามพัด กะให้อยู่ระหว่างปลายด้ามกับขอบ

8.3 ใช้ค้อนตอกเป็กหัวใหญ่ที่เตรียมไว้ตอกด้านหน้าให้ทะลุไปอีกด้าน แล้วตอกทับตรงปลายเป็กให้ยึดด้ามพัดให้แน่น

8.4 นำพัดไปทาด้วยน้ำมันสน โดยทาให้ทั่วทั้งด้านหน้าและด้านหลังของตัวพัด

8.5 เมื่อเสร็จแล้วนำไปใช้งานได้ เช่น นำไปโบกเวลาร้อน ใช้โบกเตาถ่าน ใช้เป็นของชำร่วยของที่ระลึก

ราคาของพัดสาน

1. พัดสานตัวหนังสือ ขนาด 4.5 นิ้ว ราคา 10 บาท
2. พัดสานตัวหนังสือ ขนาด 7 นิ้ว ราคา 20 บาท
3. พัดสานตัวหนังสือ ขนาด 9 นิ้ว ราคา 25 บาท
4. พัดสานตัวหนังสือ ขนาด 11 นิ้ว ราคา 30 บาท
5. พัดสานแบบหยาบ ขนาด 9.5 นิ้ว ราคา 5 บาท พัดสานแบบละเอียด ขนาด 4.5 นิ้ว

ราคา 10 บาท

ปัญหา / อุปสรรคพัดสาน คือ ตลาดไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะทำตามทีลูกค้าสั่งเข้ามา ลูกค้าส่วนใหญ่จะนำไป เป็นของที่ระลึกของชำร่วยงานต่าง ๆ

10. แนะนำอำเภอบางไทร

“ศิลปาชีพเรื่องชื่อ เลื่องลือหลวงพ่ोजง มันคงหลวงพ่อน้อย รอคอยที่ลานเท”

ความเป็นมา

ในอดีตอำเภอบางไทร รวมการปกครองอยู่กับอำเภอเสนา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แบ่งการปกครองออกเป็นเสนาใหญ่ (ด้านเหนือ) เเสนาน้อย (ด้านใต้) แต่ใช้ชื่อแขวงราชคราม ตามตำบลที่ตั้งบริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และในปีพ.ศ. 2437 ได้ตั้งที่ทำการแขวงเสนาน้อย เป็นเรือนแพจอดอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นศูนย์การคมนาคมของราษฎร ซึ่งใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ต่อมาในปี พ.ศ. 2439 จึงได้เปลี่ยนจากแขวงเป็นอำเภอ ในปี พ.ศ. 2441 ทางราชการได้รื้อเรือนแพและขยับขยายขึ้นมาอยู่บนบก โดยปลูกเป็นอาคารไม้ ปี พ.ศ. 2466 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเป็น “อำเภอราชคราม” ตามชื่อตำบล ในปี พ.ศ. 2468 หลวงประสิทธิธรรม (เจียม หงษ์ประภาส) นายอำเภอสสมัยนั้นเห็นว่าสถานที่คับแคบและไม่สะดวก จึงย้ายอำเภอมายังที่ตั้งใหม่ที่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย หมู่ 4 ตำบลบางไทร และยังใช้ชื่อว่า “อำเภอราชคราม” ต่อมาเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2482 จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอบางไทร”

สภาพทั่วไป

อำเภอบางไทร มีพื้นที่ 202,116 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 137,299 ไร่ ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 40 กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตรกรรม มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำสวนผลไม้ และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม อาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ประมง รับจ้างในกลุ่มส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 23 ตำบล 136 หมู่บ้าน 2 เทศบาล 9 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน 31,949 คน เป็นชาย 15,601 คน หญิง 16,348 คน ความหนาแน่นของประชากร 145.43 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล และอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอ

สามโคก จังหวัดปทุมธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอลาดบัวหลวง และอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

ประเพณีวันสงกรานต์ ลอยกระทง แข่งเรือยาว ประเพณีทำขวัญข้าว พิธีกรรมหมอลำคู่ขวัญ

พิธีกรรมสวดพระมาลัย เป็นต้น

โบราณสถาน

1. วัดมีพระสงฆ์ 36 วัด วัดร้าง 6 วัด
2. เจดีย์ วัดสนามไชย ตำบลสนามไชย
3. โบสถ์คริสต์ (คาทอลิก) 1 แห่ง

แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ

1. ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ตำบลช้างใหญ่
2. วัดหลวงพ่อน้อย ตำบลบ้านแป้ง
3. วัดหน้าต่างนอก (หลวงพ่องิ้ว) ตำบลหน้าไม้
4. วัดมัจฉา วัดโพแดงใต้ และวัดเชิงเลน
5. ลานเท ตำบลบางไทร ตำบลไม้ตรา
6. ค้างควาแม่ไก่ วัดท่าซุงฯ ตำบลไม้ตรา

การนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางไทร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ได้แก่ บางไทร ฮอสปีเฮาส์ ซึ่งมีรายละเอียด คือ

บางไทร ฮอสปีเฮาส์

บางไทร ฮอสปีเฮาส์ (2550. ซีดี) เป็นบ้านแนวคิดใหม่เพื่อวิถีชีวิตที่ลงตัวสำหรับผู้สูงอายุที่แสวงหาคุณภาพของชีวิตที่ดีกว่า ด้วยแนวคิดหลักการในการจัดทำบ้านพักอาศัยที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างครบถ้วน ทั้งในด้านความสะดวกสบาย ความปลอดภัย สภาพสังคมที่ดี และที่สำคัญ คือการได้รับการดูแลสุขภาพ ด้วยบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ ในสภาพแวดล้อมที่ดี บรรยากาศแบบชนบท เหมาะสำหรับการพักผ่อนอย่างแท้จริง

โครงการ “บางไทร ฮอสปีเฮาส์” ได้ถูกออกแบบมาเป็นพิเศษเพื่อความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุเป็นหลัก รอบ ๆ โครงการ จะสร้างให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่น โล่งสบาย ไม่แออัด เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยได้มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การฟื้นฟูสุขภาพให้แข็งแรง บ้านทุกหลัง เป็นบ้านชั้นเดียว ภายในบ้านจะมีพื้นที่เป็นระดับเดียวกันทั้งหมด ไม่มีบันได หรือธรณีประตูอันจะก่อให้เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้พักอาศัย ส่วนห้องน้ำได้มีการจัดทำเป็นพิเศษ เพื่อความสะดวก และปลอดภัย

นอกจากนี้ยังมีประตูปานเลื่อนระบบอัตโนมัติ รวมทั้งเพิ่มทัศนียภาพรอบบ้านด้วยสวนสวย สำหรับการพักผ่อน และออกกำลังกาย และที่สำคัญมีการติดตั้งโทรศัพท์ภายใน และสัญญาณฉุกเฉิน เพื่อใช้ติดต่อกับศูนย์การแพทย์ของโครงการได้ตลอด 24 ชั่วโมง

นอกจากนี้ยังมี คลับเฮาส์ ที่มีอุปกรณ์พร้อมพรั่งในการฟื้นฟูสุขภาพ มีบริการทางการแพทย์ไว้บริการในกรณีที่ต้องรักษาตัวเป็นประจำ แต่ไม่ต้องการนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล มีการจัดหาและฝึกอบรมพนักงานบริบาลผู้ป่วย มีบริการการรักษาด้วยแพทย์ทางเลือก และมีรถพยาบาลสำหรับ รับ ส่งผู้ป่วย ในกรณีที่ต้องเดินทางไปพบแพทย์เป็นประจำ นอกจากนี้โครงการยังจัดให้มีกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ ทุกสัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่อยู่อาศัย มีสภาพแวดล้อมที่ดี จิตใจที่เบิกบาน อันจะนำไปสู่ “สุขภาพดี ชีวิตมีสุข”

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยว

1. ความคาดหวังให้ภาครัฐมีมาตรการหรือนโยบายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่

1.1 ควรสนับสนุนโครงการและงบประมาณ เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์และการบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณวัตถุและโบราณสถาน

1.2 ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว บริเวณชุมชน คูคลองแวดล้อม และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน

1.3 ควรควบคุมราคาของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า และต่อ ยอดหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความคาดหวังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 ประชาชนในพื้นที่ควรร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และส่งเสริมการท่องเที่ยว โบราณวัตถุ โบราณสถาน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

2.2 ประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว หรือเข้ามามีส่วนในกิจกรรมของสถานที่ท่องเที่ยว หรือร่วมสร้างความประทับใจ ด้วยการช่วยกันต้อนรับ ให้บริการ และอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

2.3 ประชาชนในชุมชนควรร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป

2.4 ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการสืบสานงานฝีมือซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้แพร่หลายและเป็นที่รู้จักของนานาชาติ

3. นักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและได้รับประสบการณ์ความรู้ ความประทับใจ คือ

3.1 ควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้สัญลักษณ์หรือจุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นแรงจูงใจหรือเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น

3.2 นักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม และได้รับความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของสถานที่ที่เยี่ยมชมนั้น ๆ

3.3 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ควรช่วยประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งท่องเที่ยว และกลับมาเที่ยวอีก

3.4 นักท่องเที่ยวควรรับรู้ถึงคุณค่าของวิถีชีวิตและงานฝีมือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมทั้งร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมให้คงอยู่สืบไป

3.5 นักท่องเที่ยวควรน้อมนำแนวทางพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาจิตใจให้ดีงาม และสัมผัสกับสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จากนักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป จำนวน 46 คน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) คุณภาพนวัตกรรม และ 3) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แสดงรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 28 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
นักท่องเที่ยว	13	28.3
ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว	11	23.6
บุคคลทั่วไป / นักศึกษา	12	26.1
อื่น ๆ (ผู้ที่มาศึกษาดูงาน)	10	21.7

จากตาราง 28 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 28.3 รองลงมา ได้แก่ บุคคลทั่วไป/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 26.1 ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 23.6 และผู้ที่มาศึกษาดูงาน คิดเป็นร้อยละ 21.7

ตาราง 29 คุณภาพนวัตกรรม

ด้าน	S.D.	\bar{X}	ระดับ
1. คุณภาพด้านเนื้อหา สารระ และความรู้			
1.1 ข้อมูลถูกต้อง เชื่อถือได้	0.51	2.70	ดี
1.2 นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลาย	0.47	2.70	ดี
1.3 ข้อมูลและรายละเอียดของสถานที่ ท่องเที่ยวเพียงพอ ชัดเจน	0.55	2.46	ดี
1.4 มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์เชิง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ สุขภาพ ภูมิปัญญา	0.36	2.85	ดี
1.5 ข้อมูลและเนื้อหา มีความเหมาะสมกับเวลาที่ ใช้นำเสนอ	0.50	2.59	ดี
1.6 ภาษาที่ใช้ประกอบบทบรรยาย สละสลวย และ ได้ใจความชัดเจน	0.47	2.70	ดี
1.7 มีความแปลกใหม่ของสถานที่ สารระ เนื้อหา	0.59	2.52	ดี
1.8 มีความน่าสนใจ ชวนรับรู้อติดตาม	0.51	2.70	ดี
1.9 เกิดความเพลินเพลิน บันเทิงใจ	0.55	2.46	ดี
1.10 ตระหนัก เห็นคุณค่าของความเป็นไทยที่ควร หวงแหน	0.47	2.70	ดี
2. คุณภาพของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น			
2.1 ความสะดวกของการนำไปใช้	0.58	2.59	ดี
2.2 ภาพประกอบมีความสอดคล้องกับเนื้อหา	0.43	2.76	ดี
2.3 การลำดับภาพมีความต่อเนื่อง	0.51	2.50	ดี
2.4 เสียงบรรยายไม่ดังหรือค่อยจนเกินไป	0.60	2.35	ดี
2.5 เพลงประกอบมีความไพเราะและเหมาะสมกับ เนื้อหา	0.54	2.61	ดี
เฉลี่ยรวม	0.26	2.61	ดี

จากตาราง 29 พบว่า คุณภาพนวัตกรรมที่จัดทำอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 2.61$) โดยมีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ เชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ สุขภาพ ภูมิปัญญา เป็นลำดับแรก ($\bar{X} = 2.85$) และเสียงบรรยายไม่ดังหรือค่อยจนเกินไป เป็นลำดับสุดท้าย ($\bar{X} = 2.35$) นอกจากนี้ยังพบว่า ผลการประเมินคุณภาพนวัตกรรม โดยรวมเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ พบดังนี้

1. จุดเด่นของนวัตกรรม ได้แก่

1.1 ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถใช้งานได้ง่าย

1.2 การจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) มีลักษณะเป็นสื่อประสม ทำให้การนำเสนอน่าสนใจและชวนติดตาม

1.3 สามารถเลือกหัวข้อ และสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องการชมได้ตามความต้องการ

1.4 สามารถสื่อถึงความเป็นเมืองมรดกโลกได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.5 ได้ทราบรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้เกิดความประทับใจ และอยากที่จะไปเยี่ยมชมสถานที่จริง

2. จุดที่ควรพัฒนาหรือควรปรับปรุงของนวัตกรรม ได้แก่

2.1 ควรเพิ่มแผนที่แหล่งท่องเที่ยว หรือแผนที่สำหรับการเดินทางไปท่องเที่ยว

2.2 ควรมีบุคคลที่เคยไปท่องเที่ยวพูดแนะนำ หรือเชิญชวนให้มาท่องเที่ยว

2.3 มีการบรรยายเป็นภาษาอื่น ๆ ตามกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยว

2.4 ภาพที่ใช้ในการนำเสนอควรเป็นภาพขนาดใหญ่

2.5 สามารถใช้ได้ทั้งคอมพิวเตอร์และเครื่องเล่นแผ่นโดยทั่วไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก : กรณีศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้มีแบบแผนการวิจัยเป็นการวิจัยและการพัฒนา แบ่งการวิจัยการศึกษาเป็น 4 วิธี ได้แก่ การศึกษาเชิงเอกสาร การศึกษาเชิงปริมาณ การศึกษาเชิงคุณภาพ และการศึกษาเชิงทดลอง มีสาระสำคัญดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) จัดทำสารสนเทศองค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3) พัฒนานวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก

วิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ จาก 6 ฐานข้อมูล ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เพื่อจัดทำดัชนีตัวชี้วัดข้อมูลชุมชน ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และพัฒนานวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ใน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอบางปะอิน อำเภอบ้านแพรก และอำเภอบางไทร จากผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 23 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก แบบศึกษาเอกสารและซีดี เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว แบบสอบถาม เพื่อประเมินผลคุณภาพนวัตกรรม เก็บรวบรวมข้อมูล จากนักท่องเที่ยว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบุคคลทั่วไป

5.1 สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และนักท่องเที่ยว และพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้เพื่อส่งเสริม

การท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ตอน สรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้

ตอนที่ 1.1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านประชากร พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2539 - 2548 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 8.68 และอำเภอที่มีประชากรมาก 3 ลำดับแรก ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอเสนา ในปี พ.ศ. 2548 การเกิดเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 3.29 การตายเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 36.98 การย้ายเข้าเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 15.02 การย้ายออกลดลง คิดเป็นร้อยละ 1.07 ความหนาแน่นเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 2.10 นอกจากนี้ยังพบว่า สัดส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุ มีมากขึ้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2539 - 2543 มีสัดส่วนของจำนวนประชากร อายุ 30 - 34 ปี มากที่สุด ส่วนในปี พ.ศ. 2544 - 2548 มีสัดส่วนของจำนวนประชากร อายุ 35 - 39 ปี มากที่สุด

ด้านสังคม พบว่า ขนาดของครอบครัวในอดีตส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเครือญาติกัน มีการช่วยเหลือเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในปัจจุบันขนาดของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมของคนในสังคมลดน้อยลง

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพสำคัญ เรียง 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) รับจ้าง 2) ทำนา, ข้าวไร่, ทำไร่ และ 3) ค้าขาย ในปี พ.ศ. 2538 - 2543 ประชากร อายุ 13 ปี ขึ้นไปประกอบอาชีพเป็นช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตมากเป็นอันดับแรก ในปี พ.ศ. 2544 - 2548 ประชากร อายุ 15 ปี ขึ้นไป ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติการ โรงงานและเครื่องจักรและผู้ปฏิบัติงาน ด้านการประกอบมากเป็นอันดับแรก และพบว่า ในปี พ.ศ. 2547 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่อครัวเรือน 14,980 บาท เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 31.68 มีรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน 12,837 บาท เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 26.00 และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้น จาก ปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 11.46

ด้านวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 39.86 ทางประวัติศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 22.38 และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทย คิดเป็นร้อยละ 37.76

ด้านคุณภาพชีวิต พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนอุบัติเหตุการจราจรทางบก เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 144.10 จำนวนคนตาย เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 22.54 จำนวนผู้บาดเจ็บ

เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 131.90 และพบว่า ในปี พ.ศ. 2545 - 2547 มีทรัพย์สินเสียหาย เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 ส่วนในปี พ.ศ. 2548 ทรัพย์สินเสียหาย ลดลงจากปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 137.76 และพบว่า ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 โรคมะเร็ง เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชน เสียชีวิตมากเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ยังพบว่า ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนคดีอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญและคดีประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายและเพศ ที่เกิดขึ้นลดลง คิดเป็นร้อยละ 17.56 และ 37.35 ส่วนคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ที่เกิดขึ้นเพิ่มขึ้นกว่าในปี พ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ 13.43 หรือคิดเป็นร้อยละ 64.26 จากคดีอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญและคดีประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายและเพศ ที่เกิดขึ้นในปีนั้น

ตอนที่ 1.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านประชากร พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 มีผู้เยี่ยมเยือน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 80.86 และพบว่า ผู้เยี่ยมเยือนส่วนใหญ่เป็นคนไทย อายุ 25 - 34 ปี ส่วนกลุ่มผู้ที่มีอายุ มากกว่า 64 ปี มาเยี่ยมเยือนน้อยที่สุด สัดส่วนของผู้เยี่ยมเยือนเป็นเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน จำนวนครั้งของการเดินทางมากที่สุด คือ 1 ครั้งในรอบปี คิดเป็นร้อยละ 29.30 และมีระยะเวลาของการพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2.19 วัน โดยผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศจะพักผ่อนโดยเฉลี่ยมากกว่าคนไทย

ด้านสังคม พบว่า ผู้เยี่ยมเยือนที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยในพื้นที่ภาคกลางเป็นผู้ที่มาเยี่ยมเยือนมากที่สุด ส่วนผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเอเชียมากที่สุด รองลงมา คือ ยุโรป ผู้เยี่ยมเยือนมีความสัมพันธ์กับผู้ร่วมเดินทาง คือ เป็นกลุ่มเพื่อนมากที่สุด รองลงมา คือ กลุ่มครอบครัว มีวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง เพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อน

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 กลุ่มผู้มาเยือนมีอาชีพพนักงานและลูกจ้างมากที่สุด อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่า กลุ่มคนที่ไม่มีรายได้เป็นกลุ่มที่เข้ามาเยี่ยมเยือนมากที่สุด นอกจากนี้ พบว่า ผู้เยี่ยมเยือนมีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ย 1,262.24 บาท ต่อคนต่อวัน โดยใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารและเครื่องดื่มมากที่สุด รองลงมา คือ ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก

ด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้มาเยือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยววัดต่าง ๆ มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พระราชวังบางปะอิน

ด้านคุณภาพชีวิต พบว่า ตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น กล่าวคือ ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ถนนหนทาง การคมนาคม รวมไปถึงระบบขนส่งมีมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนของตนเอง ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คนในชุมชนมีงานทำ ปัญหาอาชญากรรมลดลงมีความเป็นอยู่และมีความสุขในชีวิตและทรัพย์สินดีขึ้น

ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรมการ

ตอนที่ 2.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การพัฒนานวัตกรรมการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ใน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอบางปะอิน อำเภอบ้านแพรก และอำเภอบางไทร จำนวนแหล่งท่องเที่ยว 22 แห่ง แบ่งเป็น 3 ประเภท มีรายละเอียดดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ได้แก่
 - 1.1 ล่องเรือชมศิลปวัฒนธรรม รอบเกาะเมือง อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.2 วังช้างอยุธยา แลphenียด อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.3 วัดสามวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.4 วัดพิชัยสงคราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.5 วัดพนมยงค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.6 วัดโลกยสุธา อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.7 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.8 สถาบันอยุธยาศึกษา อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 1.9 ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง
 - 1.10 วัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน
2. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่
 - 2.1 ปลายตะเพียนสานเครื่องแขวน อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 2.2 การปั้นอาหารจิ๋ว อำเภอพระนครศรีอยุธยา
 - 2.3 บริษัท น.ว. อรัญญิก อำเภอนครหลวง
 - 2.4 พัดสาน อำเภอบ้านแพรก
3. การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่
 - 3.1 กว๊านเตี้ยไก่อ อำเภอเสนา
 - 3.2 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รางจระเข้ อำเภอเสนา
 - 3.3 กระจยาสารท มรดกไทย อำเภอนครหลวง
 - 3.4 วัดไก่อ อำเภอบางปะหัน
 - 3.5 วัดตาลเอน อำเภอบางปะหัน
 - 3.6 ยาสมนไพร อำเภอบางปะอิน

3.7 ตลาดโถ่งโถ่ง

อำเภอบางปะอิน

3.8 บางไทร ฮอสปีเฮาส์

อำเภอบางไทร

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เอกสาร และซีดี มีข้อเสนอแนะสรุปได้ดังนี้

1. ความคาดหวังให้ภาครัฐมีมาตรการหรือนโยบายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่

1.1 ควรสนับสนุนโครงการและงบประมาณ เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์และการบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณวัตถุและโบราณสถาน

1.2 ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณชุมชน คูคลองแวดล้อมและวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน

1.3 ควรควบคุมราคาของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า และต่อยอดหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความคาดหวังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 ประชาชนในพื้นที่ควรร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และส่งเสริมการท่องเที่ยว โบราณวัตถุ โบราณสถาน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

2.2 ประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว หรือเข้ามามีส่วนในกิจกรรมของสถานที่ท่องเที่ยว หรือร่วมสร้างความประทับใจ ด้วยการช่วยกันต้อนรับ ให้บริการ และอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

2.3 ประชาชนในชุมชนควรร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป

2.4 ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการสืบสานงานฝีมือซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ

3. นักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และได้รับประสบการณ์ความรู้ ความประทับใจ ได้แก่

3.1 ควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้สัญลักษณ์หรือจุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นแรงจูงใจหรือเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น

3.2 นักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม และได้รับความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของสถานที่ที่เยี่ยมชมนั้น ๆ

3.3 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ควรช่วยประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งท่องเที่ยว และกลับมาเที่ยวอีก

3.4 นักท่องเที่ยวควรรับรู้ถึงคุณค่าของวิถีชีวิตและงานฝีมือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมทั้งร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมให้คงอยู่สืบไป

3.5 นักท่องเที่ยวควรน้อมนำแนวทางพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาจิตใจให้ดีงาม และสัมผัสกับสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ตอนที่ 2.2 การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการประเมินคุณภาพนวัตกรรม ที่จัดทำอยู่ในระดับดี และพบว่า จุดเด่นของนวัตกรรม ได้แก่ การจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ มีลักษณะเป็นสื่อประสม ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัย สามารถใช้งานได้ง่าย น่าสนใจและชวนติดตาม นอกจากนี้ผู้ใช้สามารถเลือกหัวข้อหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาได้ตามความต้องการ อีกทั้งนวัตกรรมที่จัดทำขึ้นสามารถสื่อถึงความเป็นเมืองมรดกโลกได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ทราบถึงรายละเอียด จุดเด่น และความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความประทับใจ และอยากที่จะไปเยี่ยมชมสถานที่จริง ส่วนจุดที่ควรพัฒนาหรือควรปรับปรุงของนวัตกรรม ได้แก่ ควรเพิ่มแผนที่แหล่งท่องเที่ยว หรือแผนที่สำหรับการเดินทางไปท่องเที่ยว ควรมีบุคคลที่เคยไปท่องเที่ยวพูดแนะนำ หรือเชิญชวนให้มาท่องเที่ยว มีการบรรยายเป็นภาษาอื่น ๆ ตามกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยว ภาพที่ใช้ในการนำเสนอควรเป็นภาพขนาดใหญ่ สามารถใช้ได้ทั้งคอมพิวเตอร์และเครื่องเล่นแผ่น โดยทั่วไป

6.2 อภิปรายผล

ตอนที่ 1 การนำเสนอการสังเคราะห์องค์ความรู้

จากผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านประชากร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านประชากร พบว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2539 - 2548) ประชากรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีปริมาณเพิ่มขึ้นจากเดิมเพียงร้อยละ 8.68 การเกิดเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 คิดเป็นร้อยละ 3.29 สัดส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุมีมากขึ้น สอดคล้องกับภาวะการเพิ่มของประชากรของประเทศไทย ในรอบ 4 - 5 ที่ผ่านมาที่พบว่า อัตราเพิ่มของประชากรไทยสูงไม่ถึงร้อยละ 1 ต่อปี และเป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนประชากรไทย มีจำนวน 60 ล้านคน ๆ มานานหลายปีแล้ว กล่าวคือเมื่อปี พ.ศ. 2539 มีจำนวนครบ 60 ล้านคน มาถึงในปี พ.ศ. 2549 ประชากรไทยก็ยังมีจำนวนไม่ถึง

63 ล้านคน ส่วนอายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยก็เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา เป็นผลมาจากการลดลงของอัตราการตายของกลุ่มประชากรวัยต่าง ๆ ในช่วงแรกอายุขัยเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราการตายในวัยทารก เด็ก และวัยแรงงานลดลงเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นการที่ประชากรมีชีวิตยืนยาวขึ้น ทำให้ประชากรที่สูงวัยเพิ่มขึ้นนั่นเอง (ปราโมทย์ ประสาทกุล และปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์. 2549 : 22, 29 - 31) นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยังส่งผลให้การให้ความรู้ การดูแลสุขภาพ และการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนดีขึ้น อีกทั้งนโยบายหรือเป้าหมายของรัฐก็มุ่งเน้นเพื่อที่จะหามาตรการช่วยให้ประชาชนได้รับสวัสดิการด้านสุขภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรง อายุที่ยืนยาวตามไปด้วย

ด้านสังคม พบว่า ในอดีตครอบครัวของชาวชนบทโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย แต่ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สอดคล้องกับ สนิท สมัครการ และสุพรรณิ ไชยอำพร (2550 : ออนไลน์) ที่กล่าวว่า ครอบครัวไทยปัจจุบันมีขนาดเล็กลง มีความห่างเหินกับญาติอื่น ๆ มากขึ้น การตั้งถิ่นฐานมักจะจะเป็นไปตามลักษณะงานมากกว่าถิ่นกำเนิด และไม่อยู่ใกล้ชิดญาติเหมือนสมัยก่อน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเพราะสตรีหรือภรรยาออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้มีเวลาอยู่กับลูกน้อยลง สตรีมีฐานะทางสังคมสูงขึ้น และได้รับการยอมรับจากชายมากขึ้น และสอดคล้องกับที่วิทยาลัยประชากรศาสตร์ ได้นำเสนอบทความ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางประชากร ที่กล่าวถึงการจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การเสริมพลังและสร้างเครือข่ายครอบครัวไทย โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับคณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิสร้างสรรค์สถาบัน ที่ได้กล่าวถึงสภาพการณ์ครอบครัวไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลงว่า โครงสร้างประชากรในประเทศ ประมาณ 68 ล้านคน มีครอบครัวอยู่ประมาณ 17 ล้านครอบครัวรูปแบบครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น (วิทยาลัยประชากรศาสตร์. 2550 : ออนไลน์) และถ้าพิจารณาจากสภาพและโครงสร้างของครอบครัวไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะสังเกตได้ว่าสถาบันครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา และจริยธรรม สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม มีการย้ายถิ่นฐานที่อยู่จากชนบทเข้าสู่ตัวเมืองมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนส่งผลให้โครงสร้างของครอบครัวไทยในอดีตซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัวอย่างน้อย 3 ช่วงอายุด้วยกัน คือ เด็ก พ่อแม่ และปู่ย่า ตายาย ซึ่งอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความผูกพัน ภายใต้การดูแลของผู้นำครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบันเราจะพบเห็นครอบครัวไทยในหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งแตกต่างจากที่

เคยเป็นมาในอดีต กล่าวคือ เริ่มมีลักษณะของครอบครัวที่มีการจัดโครงสร้างใหม่ (Reorganized family) ปรากฏขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันเรามีครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ในปริมาณที่มากขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในเขตเมืองจะมีครอบครัวขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้น (“วิถีชีวิต โครงสร้าง และความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปของครอบครัวไทยในปัจจุบัน”. 2550 : ออนไลน์) นอกจากนี้การออกไปหางานทำในท้องถิ่นอื่น ๆ บางครั้งจำเป็นต้องแยกออกไปอยู่ต่างหากจากครอบครัวเดิมอีกด้วย

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพสำคัญ เรียง 3 ลำดับแรก ได้แก่ การรับจ้าง การทำนา, ข้าวไร่, ทำไร่ และการค้าขาย โดยประกอบอาชีพเป็นช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต และประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติการโรงงานและเครื่องจักรและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบมากที่สุด ทั้งนี้เพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในอดีตเคยทำการเกษตร โดยการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก แต่ปัจจุบันได้เริ่มเปลี่ยนแปลงมาสู่ภาคอุตสาหกรรมที่ละน้อย พื้นนาถูกขายเปลี่ยนแปลงไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรมตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่จัดให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ในแผนการพัฒนาภาคกลางตอนบน และกำหนดให้พื้นที่ภาคเหนือของจังหวัด คือ อำเภอท่าเรือ และพื้นที่ภาคใต้ของจังหวัด คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภออุทัย อำเภोजังหวัดน้อย และอำเภอบางปะอิน เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรม เชื่อมโยงกับภาคมหานคร ซึ่งเป็นโครงการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ต่าง ๆ มีการประกาศยกเลิกพื้นที่สีเขียวเคยสงวนไว้สำหรับการเกษตร และกำหนดให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตส่งเสริมการลงทุน ดังนั้นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม และมีอุตสาหกรรมใหม่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ทั้งอุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมบริการเกษตร อุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ โดยได้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม จำนวน 3 แห่ง สวนอุตสาหกรรม 1 แห่ง และเขตอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค นิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร สวนอุตสาหกรรมโรจนะ และเขตประกอบการอุตสาหกรรมแฟคตอรีแลนด์วังน้อย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร และจดหมายเหตุ. 2544 : 9 - 10) ดังนั้นจึงทำให้ประชากรในพื้นที่มีอาชีพรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จากสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ด้านวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานที่ท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนไทย อยู่เป็นจำนวนมากหลายแห่ง ทั้งนี้เป็นเพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงเก่าที่มีอายุยาวนานถึง 417 ปี มีความสำคัญในฐานะเมืองท่านานาชาติ มีการติดต่อการค้าและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ทั้งประเทศเพื่อนบ้านและประเทศทางตะวันตก นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายในภูมิภาคสุวรรณภูมิ จนได้รับฉายาจากชาวตะวันตกว่า “เวนิสแห่งตะวันออก” นอกจากนี้จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีปัจจัยทางธรรมชาติที่เหมาะสม เป็นที่รวมของแม่น้ำ 4 สาย และมีลำคลอง หนอง บึง น้อยใหญ่มากมาย ครอบคลุมพื้นที่ทั่วทั้งจังหวัด จนได้รับการยกย่องว่าเป็น อุทยานน้ำ มาตั้งแต่อดีต ความเจริญรุ่งเรืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในอดีตสามารถยืนยันได้จาก เอกสารทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศจำนวนมาก ตลอดจนหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นอย่างเป็น รูปธรรม ซึ่งได้แก่ ซากวังและวัดที่มีอยู่เป็นจำนวนมากกว่า 500 แห่ง (เสรี วังสีไพจิตร. 2544 : 6) ดังนั้นจึงทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติ ทาง ประวัติศาสตร์ และทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จนได้ คัดเลือกให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทาง วัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ในปี พ.ศ. 2534 จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

ด้านคุณภาพชีวิต พบว่า ในช่วงที่ผ่านมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจำนวนอุบัติเหตุ การจราจรทางบกและคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจังหวัด พระนครศรีอยุธยา มีการขยายเส้นทางการจราจรให้กว้างขึ้น เพื่อให้การจราจรมีความสะดวกรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อรองรับนโยบายที่ภาครัฐส่งเสริมให้มีการใช้พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรม โครงการพัฒนา เส้นทางการคมนาคมทางรถยนต์เกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น โครงการขยายถนนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พิเศษบางไทร โดยเพิ่มช่องทางจราจรจาก 2 ช่องทาง เป็น 10 ช่องทาง โครงการปรับปรุงถนนสาย ปทุมธานี - เสนา ซึ่งเป็นการปรับปรุงขยายผิวจราจร โครงการถนนวงแหวนรอบนอก (ทางหลวงพิเศษ หมายเลข 37) ด้านตะวันตก ตัดผ่านอำเภอบางไทร และอำเภอบางปะอิน เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่าย ประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2544 : 9 - 13) ประกอบกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองที่ เป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ของเส้นทางการคมนาคมที่ดี สามารถนำไปสู่จังหวัดทาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก ดังนั้นจึงอาจส่งผลให้มีจำนวนอุบัติเหตุ การจราจรทางบกเพิ่มขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นภัยที่ใกล้ตัวและนับ ได้ว่าเป็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในประเทศ หลายปีที่ผ่านมา สถิติการเกิดอาชญากรรมในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่ามีการ เกิดอาชญากรรมและการก่อการร้ายแทบไม่เว้นแต่ละวัน ซึ่งจากสถิติการเพิ่มขึ้นของปัญหา อาชญากรรมมวลรวมจากปี พ.ศ. 2547 - 2549 พบว่ามีอาชญากรรมเพิ่มขึ้น ถึงร้อยละ 20.07 (“เจาะลึกปัญหาอาชญากรรม “ภัยใกล้ตัว” ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น”. 2550 : ออนไลน์) ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ตามแนวคิดของสำนักปฏิรูต้นิยม (Positive school) ของ Cesare Lombroso กล่าวว่า ปัญหาอาชญากรรม เกิดจากคนกระทำผิดหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเนื่องจากถูกสภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ บีบบังคับให้ประกอบอาชญากรรม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดลอมระดับมหภาค ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม

การเมือง และสิ่งแวดล้อมระดับจุลภาค ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน การคบเพื่อนที่อยู่อาศัย สื่อมวลชน อาชีพ อบรม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และระดับชีวภาพ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรม เบี่ยงเบน และพฤติกรรมอาชญากร (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550 : ออนไลน์)

จากผลการการสังเคราะห์ห้วงค์ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และ คุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านประชากร พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีผู้เยี่ยมชมเพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นอุทยาน ประวัติศาสตร์ และเมืองมรดกโลก ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมทั้งเกาะเมือง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวซึ่ง คนไทยและชาวต่างประเทศควรเข้ามาเยี่ยมชม ด้วยเหตุผลที่ว่า การคมนาคมสะดวกสบาย และ อยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพมหานครมากนัก นอกจากนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งมรดกทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ และธรรมชาติแบบท้องถิ่น ซึ่งกรมศิลปากรได้เริ่มจัดทำแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เฉพาะพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พื้นที่ 1,810 ไร่ งบประมาณ 2,137 ล้านบาท และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2536 โดยกระทรวงการคลัง ซึ่งสามารถจัดสรรงบประมาณให้ได้ในปี พ.ศ. 2537 เป็นปีแรก ปัจจุบันแผนแม่บทยังดำเนินต่อไป

ด้านสังคม พบว่า ผู้เยี่ยมชมที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยในพื้นที่ภาคกลาง เป็นผู้ที่มาเยี่ยมชมมากที่สุด ส่วนผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเอเชียมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเพียง 75 กิโลเมตร สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ 3 ช่องทาง คือ ทางรถยนต์ ถนนสายเอเชีย ทางรถไฟ ประมาณ 72 กิโลเมตร และทางเรือ (แม่น้ำเจ้าพระยา) ประมาณ 137 กิโลเมตร ผู้มาเยี่ยมชม สามารถเดินทางมาเที่ยวแบบเช้าเย็นกลับ หรือพักแรมที่จังหวัดได้อย่างสะดวกเพราะมีที่พักรองรับ เพียงพอต่อความต้องการ อีกทั้งนักท่องเที่ยวชาวจีนมีแนวโน้มเข้ามาเยี่ยมชมจังหวัด พระนครศรีอยุธยา เพื่อเยี่ยมชมหมู่บ้านญี่ปุ่น ซึ่งในพงศาวดาร กล่าวว่า ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทางกรุงญี่ปุ่นได้อนุญาตให้ชาวจีนเดินทางเรือออกไปค้าขายกับต่างชาติได้ ในบรรดาเรือที่ออกไป ค้าขายนี้ ส่วนหนึ่งได้เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาและได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าแผ่นดิน ไทยให้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยา โดยให้มีหัวหน้าปกครองในกลุ่มตน คือ นากามาซา ยามาดา เป็นผู้มิอำนาจและเป็นทีโปรดปรานของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้รับพระราชทาน บรรดาศักดิ์เป็นออกญาเสนาภิมุข ต่อมาได้เป็นผู้บัญชาการกองทหารอาสาสมัคร เดินทางไปปราบ กบฏที่นครศรีธรรมราช และได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจนสิ้นชีวิต ปัจจุบัน สมามคมไทย - ญี่ปุ่น ได้จารึกเรื่องราวประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

จัดแสดงไว้ภายในหมู่บ้านญี่ปุ่น และปรับปรุงบริเวณหมู่บ้านให้เป็นอาคารผนวกของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา รวมทั้งจัดแสดงเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า กลุ่มคนที่ไม่มียาได้เป็นกลุ่มที่เข้ามาเยี่ยมชมมากที่สุดในอ้า เป็นเพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีตเคยเป็นราชธานีของไทยและได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ให้นครประวัติศาสตร์ศรีอยุธยา เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลป โบราณวัตถุ ศาสนสถาน ทั้งยังได้จัดทำแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยขยายขอบเขตพื้นที่จากบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์เดิมให้ครอบคลุมเกาะเมืองทั้งเกาะและบริเวณโดยรอบ รวมทั้งฟื้นฟูบรรยากาศของเมืองเก่าและสภาพแวดล้อม เช่น สร้างป้อมและกำแพงเมืองขึ้นมาใหม่เป็นบางส่วน ตามแนวกำแพงเมืองเดิม ขุดลอกคูคลองโบราณให้ใช้สัญจรได้สมจริง ตลอดจนพัฒนาอาคารค้าและหัตถกรรม ที่มีอยู่แต่โบราณ ดังนั้นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างชาติ

ด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้มาเยือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยววัดต่าง ๆ มากเป็นอันดับแรก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัด จำนวนมากกว่า 500 แห่ง และเป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมายหลายแห่ง เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพุทไธสวรรย์ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดภูเขาทอง วัดราชบูรณะ วัดหน้าพระเมรุ ฯลฯ อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ มากกว่าร้อยละ 80 ดังนั้นผู้ที่เดินทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงนิยมมาเที่ยววัด เพื่อไหว้พระขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 6 และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้จัดกิจกรรมอยุธยามหามงคล นมัสการ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว และไหว้พระขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังวัดต่าง ๆ มากเป็นอันดับแรก

ด้านคุณภาพชีวิต พบว่า ตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น กล่าวคือ ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย การคมนาคม การขนส่งมีเรือข้ามโขง และสะดวกมากขึ้น ประชาชนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ปัญหาอาชญากรรมลดลงมีความเป็นอยู่และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินดีขึ้น ดังที่ รุ่งทิพ ว่องปฏิการ และสุกิจ วงษ์นภดลเดชา (2547 : 1 - 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ ส่งผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทที่เด่นชัดบทบาทหนึ่งก็คือ บทบาทด้าน

เศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า ช่วงหลายปีที่ผ่านมา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศในลำดับต้น นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อเมืองในเชิงสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และการจ้างงาน ทำให้กลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวและสาขาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวมีรายได้ สามารถซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภค และบริการต่าง ๆ ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

ตอนที่ 2 การนำเสนอการจัดทำนวัตกรรม

การประเมินผลนวัตกรรมสำหรับเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า คุณภาพนวัตกรรมที่จัดทำอยู่ในระดับดี โดยมีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ เชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ สุขภาพ ภูมิปัญญา อยู่ในระดับดี เป็นลำดับแรก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินการเพื่อจัดทำนวัตกรรม ได้จัดเตรียมข้อมูลเพื่อแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามยุทธศาสตร์การวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 3 ฐานหลัก โดยกำหนดฐานที่ 1 Agenda based ประเภทการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ 2) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และ 3) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงทำให้นวัตกรรมที่จัดทำขึ้นมีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมและเป็นประโยชน์ในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ สุขภาพ ภูมิปัญญา อยู่ในระดับดี นอกจากนี้พบว่า นวัตกรรมมีการนำเสนอการล่องเรือชมศิลปวัฒนธรรมรอบเกาะเมือง ซึ่งเป็นการนำเสนอภาพในปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถมองย้อนอดีตสู่ปัจจุบันผ่านสายน้ำและ โบราณสถาน ที่ตั้งเรียงรายอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำรอบเกาะเมืองได้อย่างลงตัว ส่วนในประเด็นเรื่องเสียงบรรยายไม่ดังหรือค่อยจนเกินไป อยู่ในระดับดี เป็นลำดับสุดท้ายนั้น อาจเป็นเพราะนวัตกรรมที่จัดทำขึ้นอยู่ในรูปแบบของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ลักษณะเป็นสื่อประสม จำเป็นต้องใช้คอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพค่อนข้างสูง เป็นอุปกรณ์ในการเผยแพร่ข้อมูล ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าคุณภาพของเสียงที่บรรยายจะขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของคอมพิวเตอร์แต่ละเครื่องที่มีระดับคุณภาพแตกต่างกันไป ซึ่งส่งผลต่อการทำงานและคุณภาพของนวัตกรรมด้วย

6.3 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากผลการวิจัย พบว่า อายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องหรือกล่าว

ได้ว่า โครงสร้างของประชากรไทยมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” ดังนั้นคณะผู้วิจัยขอเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข กองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) ฯลฯ จัดเตรียมมาตรการหรือนโยบายรองรับเพื่อดูแลและส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ให้แข็งแรงทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพจิต รวมทั้งจัดเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่มีประสิทธิภาพและทันสมัย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2. จากผลการวิจัย พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวนอุบัติเหตุการจราจรทางบก และคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นคณะผู้วิจัยขอเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) หรือหน่วยงานภาคเอกชนต่าง ๆ ร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน จัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อรณรงค์ลดอุบัติเหตุ และสร้างให้ท้องถิ่นหรือชุมชนมีพลังอำนาจในการร่วมกันแก้ปัญหาและป้องกันการเกิดปัญหาอาชญากรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง รวมไปถึงการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยทั่วไป

3. จากผลการวิจัย พบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตของคนไทย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาดีขึ้น ทั้งในเรื่องของระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ระบบเศรษฐกิจ หรือการคมนาคม ดังนั้นคณะผู้วิจัยขอเสนอแนะให้ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรอิสระ ร่วมกันประชาสัมพันธ์และสร้างความเป็นมาตรฐานสากลของการท่องเที่ยว เมืองมรดกโลกอย่างมืออาชีพและมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ทั้งในเรื่องของแหล่งท่องเที่ยวสวยงาม ซึ่งดำรงเอกลักษณ์ความเป็นไทย สิ่งแวดล้อมต้องปลอดภัย มีความปลอดภัย และมีมาตรฐานทางการบริการที่น่าประทับใจ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว

1. ควรจัดเตรียมสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวก และความปลอดภัย ให้กับนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้สูงอายุ ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต

2. ควรมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางน้ำและทางบกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะการท่องเที่ยวทางน้ำใช้เวลาไม่มากนัก อีกทั้งการท่องเที่ยวทางบกบริเวณรอบเกาะเมืองมีสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมมากมายหลากหลายแห่ง นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังในเรื่องของอุบัติเหตุและความปลอดภัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก

3. ควรจัดให้มีสารสนเทศแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไว้บริการผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถค้นหาข้อมูลรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ และสามารถค้นหารายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ด้วยตนเอง

4. ควรจัดให้แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ที่มาท่องเที่ยว โดยสื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์ ความโดดเด่น ความสำคัญ ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งมีการบริหารจัดการให้สถานที่ท่องเที่ยวมีความน่าประทับใจจากการต้อนรับและบริการที่ดี

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) โดยให้ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ชุมชน ประชาชน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่มีความน่าสนใจ และควรค่าแก่การได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ควรมีการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก และจัดให้มีสารสนเทศเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถสืบค้นและเดินทางไปท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง

3. ควรมีการศึกษาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำและทางบกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงสังคม สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550).

สรุปสถานการณ์สังคมไทย พ.ศ. 2547. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.nso.go.th>
กษมา ประจง. (2546). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน
ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา).
เลย : สถาบันราชภัฏเลย.

กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ปีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ 2545,” **จุลสาร
การท่องเที่ยว**. 21 (1) : 4 - 5 ; มกราคม - มีนาคม 2545.

กองวิเคราะห์โครงการและประเมินผล สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2545). **ทิศทางการ
วิจัยและแผนวิจัย ปีงบประมาณ 2544 - 2547 กับนโยบายและแนวทางการวิจัยของชาติ
ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) เพื่อใช้ในการประเมินผลข้อเสนอการวิจัยของส่วนราชการและ
รัฐวิสาหกิจที่เสนอของบประมาณประจำปี 2547 ตามมติคณะรัฐมนตรี.**
กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรินติ้ง.

กานต์รวี จิระโกคิน. (2547). **การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา : พื้นที่ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การวิจัยและพัฒนาเมือง).** กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ
จันทระเกษม.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2542). **การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.
พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2550). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวคนไทยกลุ่มผู้มีรายได้สูง.**

(ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.guidescenter.com/announcement.php?ano_id=4072

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2528). **25 ปี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร :
ด้านสุทธาการพิมพ์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2529). “ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว,” ใน
การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา กรมการศาสนา.

กิดานันท์ มลิทอง. (2540). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม.** กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เกษม จันทร์แก้ว. (2540). **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โครงการสหวิทยาการ
บัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โกสุม งามดวงใจ. (2550). **ประชากร**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.school.net.th>
- ไกรวุฒิ ช่วยสถิตย์. (2541). **คุณภาพชีวิตด้านครอบครัวและชุมชนของชาวไทยมุสลิมในชุมชน
เมือง : ศึกษากรณีชุมชนบ้านหัวสะพานสะเตงและชุมชนกำแพงบาโจย**. ภาคนิพนธ์ ศศ.ม.
(พัฒนาลังคม). กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ขวัญสุดา ชันชวิทย์. (2541). **การเปรียบเทียบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสองแห่ง
ในเมืองเก่าอยุธยาที่มีผลต่อชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษา การจัดการแบบมูลนิธิแบบชุมชน
ดั้งเดิม**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร.
- คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). **สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนและ
อาชญากรรม**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.polsci.chula.ac.th>
- คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. (2550). **หลักเศรษฐศาสตร์**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://www.nfe.go.th/etv/document/knowledge_soc/knowledge_soc17.pdf
- จันทร์ฉาย คุมพล. (2547). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง วันสำคัญและประเพณี
ปฏิบัติ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2**. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา).
กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จ่านง อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2543). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยเกษตร.
- _____. (2547). **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย.
- จิตรรา พรหมชุตติมา. (2527). **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**.
พระนครศรีอยุธยา : ม.ป.ท.
- จุฬารัตน์ มีสูงเนิน. (25481). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง คำราชาศัพท์ สาระ
การเรียนรู้หลักการไวยากรณ์ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2**. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยี
การศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- “เจาะลึกปัญหาอาชญากรรม “ภัยใกล้ตัว” ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น”. (2550). (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.oknation.net/blog/mepooh/2007/07/15/entry-2>

- นัตรสุตา อู่เอื้อง. (2546). การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม. การค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยวุฒิ พิชญ์บุตร. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่องจังหวัดหน้าทับ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชิตชัย ไชยรัตน์. (2536). คุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านนาหน้าบ้านโพธิ์นาตุ และบ้านห้วยสูง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุติมา ต่อเจริญ และสุรดี พูนพิสิฐทรัพย์. (2543). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว จังหวัดภูเก็ต. สงขลานครินทร์ : วิทยาลัยชุมชนภูเก็ต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ณกฤษพงษ์ เตือนดาว. (2547). ผลกระทบของนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ต่อสภาพเศรษฐกิจ - สังคมในจังหวัดแพร่. การค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (เศรษฐศาสตร์การเมือง). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณรงค์ เล็งประษา. (2541). มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ณัฐวุฒิ ปงเมฆ. (2547). ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นของไทย กรณีศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- คุณฤ งามสมภพ. (2540). คุณภาพชีวิตของนายทหารชั้นประทวน สังกัดกองพันทหารสารวัตรที่ 11. กรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ทวีศักดิ์ ปานเทวัญ. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดียวิชาการผลิตรายการโทรทัศน์เบื้องต้น เรื่อง การถ่ายทำในสตูดิโอ ระดับปริญญาตรี. สารนิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทักษิณี ทองสว่าง. (2544). ประชากรศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ทิพย์พรรณนา เทียงธรรม. (2548). การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา หมู่บ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เทเวศร์ พิริยะพจนท์. (2550). การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<http://www.swu.ac.th/royal/book6/index.html>

“การสื่อสารและการเรียนรู้”. (2550). (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<http://education.bsru.ac.th/elearning/yung/p2.htm>

ชนพร แสงขำ. (2542). ความคาดหวัง ความพึงพอใจ และการยอมรับนวัตกรรมของครูสังกัด
กรมสามัญศึกษาที่เข้าร่วมโครงการศึกษาระบบทางไกลผ่านดาวเทียม. วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาโท สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชนากร สะอาดแก้ว. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สุขุขทัย กลุ่มสาระ
การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2. สารนิพนธ์
กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

ธิดา สารระยา. (2538). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ด้านสุทธาการพิมพ์.

นพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ. (2549). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา
สภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

นริศรา จันทร์อ้อ. (2548). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนคลองรางจรเข้ในการจัดการท่องเที่ยว
แบบโฮมสเตย์ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(สังคมศาสตร์
เพื่อการพัฒนา). จังหวัดพระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

นันทวรรณ วิบูลย์ศักดิ์ชัย. (2548). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง อุปกรณ์
คอมพิวเตอร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนช่วงชั้น
ที่ 2. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นิพนธ์ บริเวธานันท์. (2547). การพัฒนาบทเรียนวีดิทัศน์เรียนด้วยตนเองเรื่อง กาล (Tenses)
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และศิริณา จิตต์จรัส. (2543). การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- บวร เทศารินทร์. (2550). **นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีการศึกษา**. (ออนไลน์)
แหล่งที่มา : http://school.obec.go.th/sup_br3/t_1.htm
- บุญเกื้อ ควรหาเวช. (2542). **นวัตกรรมการศึกษา**. นนทบุรี : เอส อาร์ พรินติ้ง.
“ประชากร” (2525). ใน **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. หน้า 502. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- “ประชากรและประชาคม”. (2550). (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://cyberlab.lh1.ku.ac.th/elearn/faculty/fisher/fi16/page_7.htm
- ประทานพร สังข์นุกุล. (2548). **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษานักท่องเที่ยวชาวไทย**. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (เศรษฐศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : ธุรกิจบัณฑิตย์.
- ประภาวลัย คชศิลา. (2545). **ประสิทธิภาพของสื่อในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวของสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์**. การค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสาน เสถียรพันธุ์. (2550). **พัฒนาบ้านแพรก**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.geocities.com/nfeay2001/banprag.html>
- ประเวศ วะสี. (2544). “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,” **จุลสารการท่องเที่ยว**. 20 (3) : 4 – 14 ; กรกฎาคม - กันยายน 2544.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล และปัทมา ว่าพัฒนางศ์. (2549). “ภาวะการณ้ตายและความยืนยาวของชีวิตประชากรไทย,” ใน **ประชากรและสังคม 2549**. บรรณาธิการ โดย กฤตยา อาชวนิจกุล และวรชัย ทองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 22 - 33. นครปฐม : สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (2550). **ประชากรไทยในอนาคต**. (ออนไลน์).
แหล่งที่มา : <http://www.pr.mahidol.ac.th>
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2539). **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ผาสุก มุททเมธา. (2535). **คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- พรวิไล เลิศวิชา. (2542). **รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนามลดีมีเดียเพื่อการศึกษา**. ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. (2544). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร.

- ภัสสร ลิมนานท์ และคณะ. (2539). **ประชากรกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มยุลา ไชยบังคับ (2550). **บ้านผจญกับเศรษฐกิจไทย**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://fartmang.csc.ku.ac.th/kmsoc/kmsoc008.ppt>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2548). **เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มิศรา สามารถ. (2543). **การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- ยุพดี เสตพรรณ. (2543). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย**. กรุงเทพมหานคร : พิษณุการ์พิมพ์.
- เย็นใจ เลหาวิช. (2523). “การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต,” ใน **การศึกษาแห่งชาติ**. 4 : 7 - 9 ; สิงหาคม - กันยายน
- ระพีพรรณ ทองหล่อ. (2549). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ศักยภาพและข้อจำกัดของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. (2545). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่มีผลมาจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รุ่งทิพ ว่องปฏิการ และสุกิจ วงษ์นภคเดชา. (2547). “ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว,” **จุลสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. ประจำปีไตรมาสที่ 1/2547 ; มกราคม - มีนาคม 2547. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.etajournal.com/upload/6/Effect.pdf>
- รุจา ภูไพบูลย์. (2550). **ครอบครัวไทยสู้ภัยเศรษฐกิจยุค IMF**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.childthai.org/cic/c254.htm>
- เริงวิษณุ นิลโคตร. (2547). **ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย บ้านโลกโง่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรรณ วลัยวานิช. (2546). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- วไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์. (2549). “สรุปการประชุมเชิงวิชาการเรื่องสถิติการท่องเที่ยว,” **จุลสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. ประจำไตรมาสที่ 4/2549 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://www.etatjournal.com/upload/155/25494_3.pdf
- วัดโลกยสุธา. (2550). **สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. (ออนไลน์).
 แหล่งที่มา : <http://se-ed.net/ims102/travel/5.html>
- วัลยา ว่องวิระ. (2547). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ครอบครัวของฉัน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2**. สารนิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิษุตา ให้เจริญ. (2545). **การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- วิชัย เทียนน้อย. (2540). **ภูมิศาสตร์ท่องเที่ยวไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- “วิถีชีวิต โครงสร้าง และความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของครอบครัวไทยในปัจจุบัน”. (2550). (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.onec.go.th/publication/4010004/way.htm>
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์. (2550). **การเปลี่ยนแปลงทางประชากร**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://www.cps.chula.ac.th/html_th/pop_base/trend/trend_017.htm
- ศรีไพร พริงเพราะ. (2547). **การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน : บูรณาการจัดการจัดการแสดงของช้างในบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (ภูมิศาสตร์). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). **ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- ศิริขวัญ บานที. (2547). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง สังคมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3**. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ศิริณา จิตต์จรัส และคณะ. (2550). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานเพื่อก้าวสู่ระดับ
การพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ประเภท
ของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา :
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ศิริพร สร้อยนาคพงษ์. (2543). การพัฒนาและทดลองใช้คู่มือท่องเที่ยวโบราณสถานในเขตอุทยาน
ประวัติศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (สิ่งแวดล้อมศึกษา).
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุภวรรณ โพธิ์นาค. (2545). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมือง
พัทยา จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (เทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนา
ชนบท). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสกสรรค์ ขวณิชย์. (2536). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช.
- “เศรษฐกิจ” ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. หน้า 786. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน.
- สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว. (2550). ดัชนีความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว.
(ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.thaifamily.mahidol.ac.th/current_th.html
- สนธยา พลศรี. (2545). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สนิท สมักรการ และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2550). สังคมไทย ภาวะปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
(พ.ศ.2535 – 2550). สถาบันเด็ก มูลนิธิเด็ก. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.childthai.org/cic/ca433.htm>
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. (2530). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และ
วัฒนธรรมในชุมชนบ้านเยอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะ
กรณี. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- “สังคม” (2525). ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. หน้า 817. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางใช้ประโยชน์เบื้องต้น.
พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2546). สังคมวิทยาองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สันติชัย เอื้องประสิทธิ์. (2548). “การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย,” **อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย**. ประจำปีไตรมาสที่ 1/2550 ; มกราคม – มีนาคม 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.etajournal.com/index.php?IssID=18>
- สามารถ ป็อกตั้ง. (2532). **ผลของการท่องเที่ยวต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสุขาภิบาลแสนสุข จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาวิตรี แก่นพลอย. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย**. การค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545 - 2549**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550 - 2554**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิทธาร์ตน์ ศรีสวัสดิ์. (2547). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง “วิธีเรียงลำดับเปลี่ยน” ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สิทธิพงษ์ คงแป้น. (2546). **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อรายได้ประชาชาติและการจ้างงาน**. การค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิริเกสอนงค์ ไตรรัตนทรงพล. (2547). **การจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนริมคลองรางจระเข้ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุกัญญา จันทะสุน. (2538). **ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : กรณีศึกษา “พิธีเสน เรือนของชาวลาวโซ่ง จังหวัดพิษณุโลก”**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุจิตรา สิงห์ยอง. (2547). **การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปอเมริกา สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3**. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุชิน เพ็ชรภักย์. (2544). **รายงานวิจัย เรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา.

- สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน. (2546). ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านดอยปู่
 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพมหานคร :
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาภรณ์ ระยงค์. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ตัวสะกดไม่ตรง
 ตามมาตรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1. สารนิพนธ์ กศ.ม.
 (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี
 นครินทรวิโรฒ.
- สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล. (2546). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด
 จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ ผ.ม. (การวางแผนภาคและเมือง). กรุงเทพมหานคร :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. (2546). สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. (2540). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : ดี. ดี. บุ๊คส์ไตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล. (2539). “การพัฒนาแนวคิดและเครื่องชี้วัดสังคมและ
 คุณภาพชีวิตในต่างประเทศ,” ใน การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.
 บรรณาธิการ โดย อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. หน้า 44 - 117. กรุงเทพมหานคร :
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สุรางค์ โคว์ตระกูล. (2537). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริย์ บุญญานพวงศ์. (2539). ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัด
 แม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสกสรร น้อมศิริ. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง หลักการผลิตรายการ
 โทรทัศน์เพื่อการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี หลักสูตรเทคโนโลยีสื่อสาร
 การศึกษา. สารนิพนธ์ กศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เสรี วังสีไพจิตร. (2534). จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนทำให้เกิดขบวนการ
 นิเวศวิทยาทางการเมือง. เอกสารวิจัยส่วนบุคคลเสนอต่อวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
 หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน รุ่นที่ 3. ม.ป.ท.
 _____ . (2544). มรดกโลกอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : จี เอ เมริท.
- หอมรดกไทย. (2550). อุทยานประวัติศาสตร์. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.heritage.thaigov.net
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. (2541). การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- อภิญา จิตรวงษ์นันท์. (2546). การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า จังหวัด น่าน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา จำรูญศิริ. (2546). การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา). เลข : สถาบันราชภัฏเลย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). การสร้างและการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมโดย ชุมชนมีส่วนร่วม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุษา อุปกิจ. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง การจัดองค์ประกอบในการถ่ายภาพ. สารนิพนธ์ ศศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อารีรัตน์ ลำพูน. (2547). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง ทวีปเอเชีย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3. สารนิพนธ์ ศศ.ม.(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อิทธิ คำเพราะ. (2549). หลักสังคมวิทยา. ปทุมธานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ภาษาอังกฤษ

- Berlo, K. David. (1960). **The Process of Communication : An Introduction to Theory and Practice.** New York : Holt Rinehart and Winston
- Everett, H. R. (1995). **Sensors for Mobile Robots: Theory and Application.** A K Peters : Wellesley MA.
- Fairechild, H.P. (1977). **Dictionary of Sociology.** New Jersey : Littlefield, Adams.
- Ferraro, Gary. (1998). **Cultural Anthropology.** U.S.A. : Wadsworth.
- Herssel Jan, Van. (1994). **Tourism : An Exploration.** U.S.A. : U.P.
- Hilgard, E. R., et. al. (1962). **Introduction to psychology.** New York : Harcourt Brace & World Inc.
- Kellogg, Jefferson B. & Walker, Robert H. (1983). **A Reply to Saunders Redding's : The Black Revolution in American Studies.** Baraka : Imamu Amiri.

- Lundberg, Donald. E. (1985). **The Tourist Business**. 5 th. CBI Bock NY.
- Mc Intosh, Robert & Goeldner, Charles. (1986). **Tourism Principle, Principle, Philosophies**.
7 th. John-Wiley & Sons Inc.
- Pearce, Pearce G. & Butler, Richard W. (1993). **Tourism Research Critiques and Challenges**.
Routledge : London.
- Robertson, Roland. (1993). **Globalization**. London : SAGE Publication.
- “Society”. (2005). **The American Heritage Dic-tion -ar-ies Dictionary**. (Online). Available
[http :// www.answers .com/topic/society](http://www.answers.com/topic/society)
- Sompong, Pit. (1993). **The Effect of Multinational Agribusiness on Socio-economic and
Cultural Change in Thailand**. United Kingdom : Lancaster University.

สัมภาษณ์

- จรัส ศรีฤกษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศาลาเอน
เมื่อ 9 กรกฎาคม 2550.
- จำเรียง ททรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ จันทเกษม เมื่อ 13 กันยายน 2550.
- ทศพล วัชฌิลาบัตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัท น.ว.อรัญญิก
จำกัด เมื่อ 9 กรกฎาคม 2550.
- นภาพร เวชพฤกษ์พิทักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดไถ่กิ่งไถ่
เมื่อ 15 กรกฎาคม 2550.
- เนียม รอดบำรุง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดไถ่
เมื่อ 9 กรกฎาคม 2550.
- บุบผา เฉลียงคต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านกระยาสารท
มรดกไทย เมื่อ 9 กรกฎาคม 2550.
- พระครูกิตติปัญญาวุฒินัน (หลวงพ่อดุริณทร์) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์
เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดนครหลวง เมื่อ 9 กรกฎาคม 2550.
- พระครูวิชัย กิจจาร์ักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชัยสงคราม
เมื่อ 2 กรกฎาคม 2550.
- พระครูวิบูลาจารย์พิพัฒน์ และวรรณดี ฉายอิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วรินทร์ จันทรัตน์
เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสามวิหาร เมื่อ 2 กรกฎาคม 2550.

พระไชยวัฒน์ อุตตโม และพระตำราญ ธิติธมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วารินทร์ จันทรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดนิเวศธรรมประวัติ เมื่อ 15 กรกฎาคม 2550.

มณฑล เงินหิรัญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดไชยวัฒนาราม เมื่อ 13 กันยายน 2550.

เริงไชย ฤกษ์บุบผา และดาวเรือง ฤกษ์บุบผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดรางจระเข้ เมื่อ 6 กรกฎาคม 2550.

ลำพูน พรรณไวย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กลุ่มสมุนไพรอายูวัฒนะบ้านเกาะเกิด เมื่อ 15 กรกฎาคม 2550.

ศึกฤทธิ์ ขาวละมัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฐมาภรณ์ โพธิสัทย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง เมื่อ 2 กรกฎาคม 2550.

สำเนียง เย็นร่มไทร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านสำเนียงก้วยเตี่ยวไก่ หมูแดง เย็นตาโฟ เมื่อ 6 กรกฎาคม 2550.

หลวงพ่อกษม สนธิหัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริณา จิตต์จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพนมยงค์ เมื่อ 13 กรกฎาคม 2550.

แผ่นซีดีและแผ่นดีวีดี

“โครงการบางไทร ฮอสปีเฮาส์”. ซีดี.

“วังช้างอยุธยา แลเพนียด”. ซีดี.

“วีรภัยตรา อูฐยามหายุทธ”. ดีวีดี.

ไชยวัฒน์ วรเชษฐาวาวัฒน์. พระนครศรีอยุธยา. ซีดี.

รุ่งนภา ชาวเรือ. อาหารจิ๋วเท่าของจริง. ดีวีดี.

“N.V. ARANYIK CO., LTD”. ซีดี.

แบบประเมินนวัตกรรม

เรื่อง การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
และคุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก
กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง แบบประเมินแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

- นักท่องเที่ยว ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว
 บุคคลทั่วไป / นักศึกษา อื่น ๆ โปรดระบุ

ตอนที่ 2 คุณภาพของนวัตกรรม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
โดยกำหนดค่าคะแนนออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คุณภาพในระดับดี	3	คะแนน
คุณภาพในระดับปานกลาง	2	คะแนน
ควรปรับปรุง	1	คะแนน

ด้าน	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	3	2	1	
คุณภาพด้านเนื้อหา สาระ และความรู้				
1. ข้อมูลถูกต้อง เชื่อถือได้			
2. นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลาย			

ด้าน	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	3	2	1	
คุณภาพด้านเนื้อหา สาระ และความรู้ (ต่อ)				
3. ข้อมูลและรายละเอียดของสถานที่ ท่องเที่ยวเพียงพอ ชัดเจน			
4. มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ เชิง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ สุขภาพ ภูมิปัญญา			
5. ข้อมูลและเนื้อหา มีความเหมาะสมกับ เวลาที่ใช้นำเสนอ			
6. ภาษาที่ใช้ประกอบบทบรรยาย สละสลวย และได้ใจความชัดเจน			
7. มีความแปลกใหม่ของสถานที่ สาระ เนื้อหา			
8. มีความน่าสนใจ ชวนรับรู้ ติดตาม			
9. เกิดความเพลินเพลิน บันเทิงใจ			
10. ตระหนักเห็นคุณค่าของความเป็นไทย ที่ควรหวงแหน			

ด้าน	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	3	2	1	
คุณภาพของนวัตกรรม				
1. ความสะดวกของการนำไปใช้			
2. ภาพประกอบมีความสอดคล้องกับเนื้อหา			
3. การลำดับภาพมีความต่อเนื่อง			
4. เสียงบรรยายไม่ดังหรือค่อยจนเกินไป			
5. เพลงประกอบมีความไพเราะและเหมาะสมกับเนื้อหา			

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1. จุดเด่นของนวัตกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. จุดที่ควรพัฒนาหรือควรปรับปรุงของนวัตกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นการสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง

การพัฒนาวัตกรรมการให้บริการเผยแพร่ความรู้ด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและ

คุณภาพชีวิตของคนไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก :

กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประเด็นการสัมภาษณ์จะดำเนินการในลักษณะเป็นการพูดคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์ โดยกำหนดแนวทางในการสัมภาษณ์ไว้เป็นแนวทางในส่วนข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อประกอบการจัดทำวัตกรรมการให้บริการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบของซีดี มีประเด็นดังนี้

วันที่ / เดือน / ปี ที่ให้สัมภาษณ์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อนามสกุล.....อายุ.....ปี

1.2 สถานภาพทางสังคมหรือตำแหน่งหน้าที่ที่สัมพันธ์กับพื้นที่การท่องเที่ยว ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสถานที่ท่องเที่ยวทางด้านสภาพแวดล้อมต่างๆ (ลักษณะทางกายภาพ) เช่น สภาพของสถานที่นั้นๆ อาณาเขต พื้นที่ สิ่งแวดล้อม สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต

2. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านประชากร

2.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ อายุ เพศ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น ความหนาแน่น

2.2 ข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ อายุ เพศ จำนวนครั้งของการเดินทาง ระยะเวลาของการพักผ่อน

3. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านสังคม

3.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ ขนาดของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม

3.2 ข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิถิ่นหรือถิ่นที่อยู่ จำนวนผู้ร่วมเดินทาง ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทาง วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง (เช่น ท่องเที่ยวพักผ่อน ประชุม/สัมมนา/ดูงาน ติดต่อธุระ เยี่ยมญาติ ชมนิทรรศการ/การแสดง)

4. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

4.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ การประกอบอาชีพหลักหรือกิจกรรมและอาชีพเสริม ค่าใช้จ่ายประจำวันรายได้หรือค่าแรงที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยว ภาวะหนี้สินและเงินออม

4.2 ข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ อาชีพ รายได้ รายจ่ายในการท่องเที่ยว (เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหารเครื่องดื่ม ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก ฯลฯ)

5. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านวัฒนธรรม

5.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวประเภท โบราณวัตถุ ศาสนสถาน หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา (เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑสถาน ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย เรือไทย การล่องเรือ ฯลฯ) และสถานที่ท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรมประเพณี หรือกิจกรรมในลักษณะของงานพิธี ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ (เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต/ภูมิปัญญา ฯลฯ)

5.2 ข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่ที่มาท่องเที่ยว (เช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง พิพิธภัณฑสถาน ศิลปชีพ บ้านเรือนไทย เรือไทย การล่องเรือ วิถีชีวิต/ภูมิปัญญา)

6. คำถามเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

6.1 ข้อมูลชุมชน ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม สุขภาพอนามัย คุณลักษณะด้านจิตใจ(ความสุขใจ) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ยาเสพติด อาชญากรรม อุบัติเหตุ)

6.2 ข้อมูลนักท่องเที่ยว ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเดิม (เช่น ถนนและเส้นทางเดินเท้า) สถานที่พัก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (อาชญากรรม อุบัติเหตุ)

7. คำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของชุมชนและนักท่องเที่ยว

7.1 ท่านคาดหวังให้ภาครัฐมีมาตรการหรือนโยบายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร

7.2 ท่านคาดหวังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร

7.3 ท่านคาดหวังให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร
นักท่องเที่ยว น่าจะได้รับประสบการณ์ความรู้ ความประทับใจ อะไรบ้าง

คู่มือการใช้โปรแกรม

ความต้องการของระบบคอมพิวเตอร์ในการใช้งาน

1. CPU ที่มีความเร็วตั้งแต่ 1 GHz ขึ้นไป
2. RAM ความจุตั้งแต่ 256 MB ขึ้นไป
3. จอภาพ XGA ความละเอียด 1024 × 768
4. 20 BIT Sound on Boaed, Sound Card พร้อมลำโพง
5. ไดรฟ์ DVD-ROM, DVD-R, DVD-RAM, DVD-RW, DVD+RW อย่างใดอย่างหนึ่ง
6. Microsoft Windows NT 4.0/2000/ME/XP/Vista

การเรียกใช้โปรแกรม

1. ใส่แผ่นโปรแกรมลงในไดรฟ์ เครื่องจะทำการรันโดยอัตโนมัติ
2. กรณีที่ไม่รันอัตโนมัติ ให้ดับเบิลคลิกที่ My Computer - ดับเบิลคลิกที่ไดรฟ์ซึ่งจะแสดงสัญลักษณ์ของโปรแกรมพร้อมชื่อโปรแกรม เพื่อเข้าสู่โปรแกรม
3. เลือกรายการที่ต้องการ แล้วคลิกเพื่อเข้าสู่รายการที่ต้องการชม
4. ถ้าต้องการชม วิดีโอ ให้คลิกที่เครื่องหมายกล้องถ่ายภาพวิดีโอ ตรงมุมซ้ายด้านล่างของภาพ เมื่อตัวชี้เปลี่ยนเป็นรูปสามเหลี่ยม
5. ถ้าต้องการฟังรายละเอียดต่าง ๆ และคำขวัญของแต่ละอำเภอ ให้คลิกที่เครื่องหมายรูปตัวโน้ตดนตรี ตรงบริเวณมุมขวาด้านล่างของหน้าหนังสือ เมื่อตัวชี้เปลี่ยนเป็นรูปตัวโน้ตดนตรีสีดำ
6. ต้องการเปิดหน้าต่างต่อไปให้คลิกบนหน้าหนังสือที่ชมแล้ว หรือใช้เครื่องมือบน Tool Bar ที่คำว่า Flip To แล้วเลือกรายการที่ต้องการ
7. การออกจากโปรแกรม คลิกที่เครื่องหมาย × ที่มุมบนขวามือของจอภาพ